

Grensoverschrijdend samenwerken

Complementariteit als drijfveer voor grensoverschrijdende
samenwerking

Titelblad

Titel: Grensoverschrijdend (samen)werken

Ondertitel: Complementariteit als drijfveer voor grensoverschrijdende samenwerking

Studie: MSc. Economische Geografie, Rijksuniversiteit Groningen

Student: L. Engelbertink

S2028131

0636012474 / larsengelbertink@hotmail.com

Eerste beoordelaar: Dr. A.J.E. Edzes

Tweede beoordelaar: Dr. S. Koster

Stage: Provincie Groningen, afdeling Ruimte & Samenleving

Begeleider Provincie Groningen: F.H. Hirmann & D. Sibbes

Datum: 15-02-2016

Samenvatting

Het huidige kabinet heeft in 2011 gekozen voor een intensievere samenwerking met de buurlanden. Hierbij wordt ingezet op een lange termijn strategische samenwerking met België en Duitsland (Kamerstuk 32 851, 2011). Dit onderzoek beoogt inzicht geven in de huidige status van grensoverschrijdende samenwerking met aanbevelingen om deze samenwerking te verbeteren. Om de hoofdvraag van het onderzoek '*in hoeverre zijn Oost-Groningen en LK Leer complementair aan elkaar en wat betekent dit in lessen voor grensoverschrijdende samenwerking*' te kunnen beantwoorden wordt gebruik gemaakt van primaire en secundaire literatuur. Omdat grensoverschrijdende samenwerking relatief weinig empirie kent zijn resultaten in kaart gebracht door middel van semigestructureerde diepte-interviews met professionals die een relatie hebben met grensoverschrijdende samenwerking en/of het onderzoeksgebied.

Grensoverschrijdende samenwerking wordt voor grensregio's steeds vaker als kans gezien om sociaaleconomische vraagstukken op te lossen. Deze intensivering is vooral te merken in het beleid dat provincies en gemeenten voeren. In dit onderzoek wordt bestudeerd op welke thema's Oost-Groningen en Landkreis Leer mogelijk complementair aan elkaar zijn. Beide grensregio's hebben een landelijk karakter, het aandeel van economische sectoren in zowel de creatie van de totale werkgelegenheid en het aantal bedrijven vertonen geen significante verschillen, de werkloosheidspercentages liggen enkele procentpunten lager in LK Leer en LK Emsland dan in Oost-Groningen en beide grensregio's kampen met bevolkingsdaling, ontgroening en vergrijzing. Op economisch gebied ervaart LK Leer meer voorspoed dan Oost-Groningen. Oost-Groningen kent een problematische bevolkingssamenstelling en sectorstructuur waardoor economische groei geremd wordt. In dit onderzoek zijn meerdere thema's uitgelicht waar complementariteit mogelijk, of aanwezig, is tussen beide regio's:

- Arbeidscultuur
- Arbeidsmarkt
- Voorzieningen
- Regionale innovatiestrategieën
- Bedrijvigheid

Uit interviews en secundaire data is geconcludeerd dat beleidskeuzes rondom grensoverschrijdende samenwerking vandaag de dag gebaseerd worden op een basale complementariteit; de verschillen in werkloosheidspercentages tussen aangrenzende grensregio's. Een onderzoek naar grensoverschrijdende arbeidsmarkt van Edzes et al. (2015) concludeert dat er geen bewijs is dat de werkloosheid in Nederland kan worden opgelost door werknemers te bemiddelen over de Duitse grens. Er is geen beeld over de competenties van de werkloze Nederlander en in Nederland zijn er ook onvervulbare vacatures in dezelfde Duitse sectoren. Grensbarrières zijn nog steeds duidelijk aanwezig en het slechten van deze grensbarrières verloopt moeizaam. Zo stelt dat de Euregio-baas Dr. E. Schwenzow dat na 20 jaren van open grenzen de Nederlandse en Duitse arbeidsmarkten nog steeds onafhankelijk van elkaar bestaan. In dit onderzoek wordt geconcludeerd dat er ondanks alle overkoepelende organisaties, overheidsinstanties, actieteams, commissies en pilots, nog relatief weinig resultaten geboekt zijn.

Opvallend is dat respondenten veelal positief tegen de kansen van grensoverschrijdende samenwerking aankijken. Maar de empirische onderbouwing mist, zo blijkt uit interviews. In dit onderzoek is een kritische blik over de resultaten, efficiënte en beleidsdiscours over grensoverschrijdende samenwerking opgesteld. Door thema's waar complementariteit mogelijk is te combineren met grensoverschrijdende samenwerking is het mogelijk om grensoverschrijdende samenwerking doelgerichter te initiëren met een specifiekere uitkomst voor ogen.

Inhoudsopgave	pp.
Hoofdstuk 1 - Inleiding	5
1.1 Probleemstelling	5
1.2 Doel- en vraagstelling	6
1.3 Afbakening	6
1.4 Relevantie	7
1.5 Ethiek	7
1.6 Leeswijzer	8
Hoofdstuk 2 - Theoretisch kader	9
2.1 Regionale groei- en ontwikkelingstheorieën	9
2.2 Complementariteit	10
2.3 Grensregio's	12
2.4 Grensoverschrijdende regio's	13
2.5 Grensoverschrijdende samenwerking	13
2.6 Grensoverschrijdende integratie	13
Hoofdstuk 3 – Methodologie	18
Hoofdstuk 4 - Complementariteit	23
4.1 Embeddedness	23
4.2 Relatedness	29
4.3 Connectedness	35
4.4 Samenvattend	36
Hoofdstuk 5 – Regionale grensoverschrijdende integratie	40
Hoofdstuk 6 - Grensoverschrijdende samenwerking anno nu	45
6.1 Belemmerende factoren	46
6.2 Verbeteren van grensoverschrijdende samenwerking	48
6.3 Een kritische blik	50
Hoofdstuk 7 – Conclusie	53
7.1 Aanbevelingen	55
Hoofdstuk 8 - Reflectie	56
Literatuur	57
Bijlagen	62

Lijst met figuren

Figuur 1:	Afbakening onderzoeksgebied	6
Figuur 2:	Het effect van de grens	12
Figuur 3:	Conceptueel model grensoverschrijdende regionale integratie	15
Figuur 4:	Grensoverschrijdende integratie met feedback loops	16
Figuur 5:	Conceptueel model	17
Figuur 6:	Gebruikte codering interviews	19
Figuur 7:	Leeftijdsopbouw Oost-Groningen en LK Leer	24
Figuur 8:	Bevolkingsontwikkeling Oost-Groningen en LK Leer	25
Figuur 9:	Ontwikkeling (regionale) werkloosheid Nederland en Duitsland	26
Figuur 10:	Verschillen in onderwijssystemen van Nederland en Duitsland	28
Figuur 11:	Arbeidsvolume werkzame personen per sector in 2011	30
Figuur 12:	De economie van Oost-Groningen	30
Figuur 13:	De economie van LK Leer	31
Figuur 14:	Online vacatures Groningen naar beroepsniveau	34
Figuur 15:	Dimensie één conceptueel model regionale grensoverschrijdende integratie	40
Figuur 16:	Dimensie twee conceptueel model regionale grensoverschrijdende integratie	40
Figuur 17:	Dimensie drie conceptueel model regionale grensoverschrijdende integratie	41
Figuur 18:	Dimensie vier conceptueel model regionale grensoverschrijdende integratie	42
Figuur 19:	Dimensie vijf conceptueel model regionale grensoverschrijdende integratie	42
Figuur 20:	Dimensie zes conceptueel model regionale grensoverschrijdende integratie	43
Figuur 21:	Positionering grensoverschrijdende regio	43

Lijst met tabellen

Tabel 1:	Operationaliseren complementariteit	21
Tabel 2:	Sociaal demografische kenmerken	23
Tabel 3:	Tien grootste bedrijven in Oost-Groningen en LK Leer naar sector en aantal werknemers	32
Tabel 4:	Verdeling werkloosheid Oost-Groningen naar opleidingsniveau	33
Tabel 5:	Overzicht complementariteit Oost-Groningen en LK Leer	39

Lijst met bijlagen

Bijlage A:	Respondenten diepte-interviews en functie	62
Bijlage B:	Gebiedsrelevantie grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden	63
Bijlage C:	Tabellen en figuren met complementariteitsrelevantie	65
Bijlage D:	Transcripten interviews	68

Hoofdstuk 1 - Inleiding

1.1 Probleemstelling

Alfred Mozer (1905-1979) noemde grenzen ooit 'de littekens van de geschiedenis' (Corvers, 2000). Dit komt omdat grenzen in het verleden veelal gevormd zijn door het voeren van oorlogen. Tot op de dag van vandaag kunnen nationale grenzen nog steeds als littekens gezien worden, vooral voor grensregio's. Grensregio's hebben sinds 1980 meer aandacht gekregen. Deze toenemende aandacht komt mede door de oprichting van supranationale organen zoals de Europese Unie (EU) en North American Free Trade Agreement (NAFTA). Door het Schengenverdrag in 1985 en het ontstaan van de EU in 1993 zijn economisch gezien de Europese binnengrenzen komen te vervallen. Desalniettemin worden de (onzichtbare) grenzen, ondanks de oprichting van de EU en andere internationale instanties die grensoverschrijdende samenwerking stimuleren, tot op de dag van vandaag nog als een grote barrière voor grensregio's gezien. Deze problemen waar zowel mensen als bedrijven tegen aan lopen bestaan uit 'harde' factoren, zoals nationale verschillen in belastingregimes en socialezekerheidsregelingen, het niet erkennen van diploma's, en de minder ontwikkelde infrastructurele verbindingen, vooral in het openbaar vervoer, tussen regio's die worden gescheiden door een landsgrens (Weterings & Gessel-Dabekaussen, 2015). Naast deze 'harde' factoren spelen taal- en cultuurverschillen samen met het 'wij-zij-denken' een belangrijke rol (Van Houtum & Van der Velde, 2003). Door een combinatie van harde factoren en taal- en cultuurverschillen wordt de potentie van grensgebieden, met name aan de andere kant van de landsgrens, niet optimaal benut. De inwoners van grensregio's profiteren minder van het aanbod van banen en voorzieningen in de omgeving dan inwoners van niet-grensregio's. Dit verschil is te verklaren omdat grensregio's vaak ver weg liggen van de nationale economische centra en zich letterlijk aan de uiteinden van de nationale infrastructurele netwerken bevinden (Ponds et al., 2013). Dit geldt ook voor Nederland. Door de perifere ligging hebben deze grensregio's veelal een sociaaleconomische ontwikkelingsachterstand ten opzichte van niet-grensregio's (Corvers, 2000). Om te zoeken naar oplossingen voor deze sociaaleconomische vraagstukken wordt veelal nog gekeken naar het binnenland. In dit onderzoek wordt juist gekeken naar de mogelijkheden aan de andere kant van de grens.

Al meer dan veertig jaar wordt getracht om de samenwerking tussen de grensregio's van Noord-Nederland en Noordwest-Duitsland te stimuleren. Door middel van grensoverschrijdende samenwerking wordt geprobeerd om de grensregio's een economische impuls te geven en de sociaaleconomische achterstand weg te werken. Zo is de Taskforce GROS (Grensoverschrijdende Samenwerking) en het Europese programma INTERREG opgericht om grensoverschrijdende samenwerking te stimuleren. Beide hebben als doel om tot meer internationale regionale samenwerking te komen. Met het huidige INTERREG-programma wordt tot en met 2020 in totaal circa 440 miljoen euro geïnvesteerd in de grensoverschrijdende samenwerking met Nederland, Nordrhein-Westfalen en Niedersachsen (EUregio, 2014). Motieven voor de versterking van grensoverschrijdende samenwerking zijn arbeidsmarktfrikties, regionale economische groei, innovatie en demografische transitie (Edzes et al., 2015). In een rapport van PAU en NWP-ARSU (2014) wordt geconcludeerd dat de samenwerking tussen internationaal georiënteerde bedrijven aan beide kanten van de grens goed loopt. Desondanks heeft deze samenwerking niet altijd geleid tot even grote successen. Volgens Doets et al. (2014) zijn er initiatieven die zeker hebben geleid tot meer toenadering en tot feitelijke uitwisseling van goederen, kennis en mensen. Maar van echte grootschalige, structurele en autonome grensoverschrijdende samenwerking is tot op heden nog geen sprake. Door te kijken naar de complementariteit van beide grensregio's wordt in kaart gebracht op welke gebieden grensregio's door middel van grensoverschrijdende samenwerking van elkaar kunnen profiteren.

1.2 Doel- en vraagstelling

Deze scriptie tracht na te gaan in hoeverre grensoverschrijdende samenwerking oplossingen of kansen kan bieden voor de sociaaleconomische vraagstukken waar Oost-Groningen en Landkreis (vanaf nu LK) Leer mee kampen. Door de complementariteit in kaart te brengen wordt er gekeken op welke thema's beide regio's van elkaar kunnen profiteren. Vanuit hier wordt gekeken hoe grensoverschrijdende samenwerking kan helpen om deze mogelijke complementariteit te benutten of een synergie te creëren. Aan de hand van deze doelstelling is de volgende hoofdvraag opgesteld:

- *In hoeverre zijn Oost-Groningen en LK Leer complementair aan elkaar en wat betekent dit in lessen voor grensoverschrijdende samenwerking?*

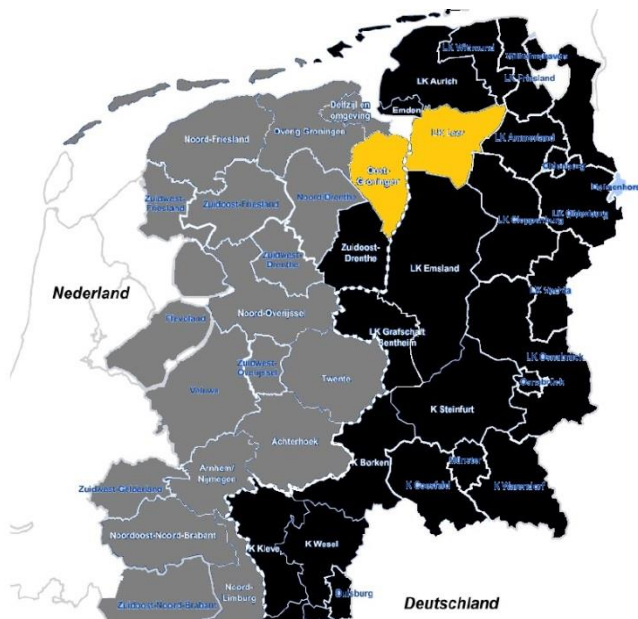
Om het doel van het onderzoek te kunnen bereiken wordt de hoofdvraag beantwoord met behulp van de drie onderstaande deelvragen:

- *In hoeverre zijn Oost-Groningen en LK Leer complementair aan elkaar?*
- *In hoeverre is regionale grensoverschrijdende integratie tussen Oost-Groningen en LK Leer mogelijk?*
- *Hoe verloopt grensoverschrijdende samenwerking anno nu?*

1.3 Afbakening

Grensoverschrijdende samenwerking is een brede term. In dit onderzoek omvat het de samenwerking tussen Nederland en Duitsland op institutioneel- en bedrijfsniveau. Er wordt niet alleen gekeken naar de economie, maar ook naar de voorzieningen en het bestuursniveau. Dit onderzoek richt zich specifiek op grensregio's welke grenzen aan een nationale grens van een ander land. Er wordt toegespitst op NUTS-3 niveau, en dan specifiek Oost-Groningen en LK Leer. Deze selectie is gemaakt omdat beide grensregio's aan elkaar grenzen en een soortgelijk oppervlakte hebben, maar toch verschillen in economische ontwikkeling en werkloosheid ervaren. Het COROP gebied Oost-Groningen bestaat uit zeven gemeenten: Bellingwedde, Oldambt, Menterwolde, Veendam, Pekela, Stadskanaal en Vlagtwedde. LK Leer is het laagste bestuurlijke niveau in Duitsland. Figuur 1 illustreert dat Oost-Groningen ook aan LK Emsland grenst. Doordat de effecten en kansen van een grensoverschrijdende

economie ook bepaald worden door de samenwerking met LK Emsland, wordt LK Emsland op het thema arbeidsmarkt wel meegenomen.

Hiernaast heeft het onderzoek een beleidsmatige afbakening met een praktische onderbouwing. Dit onderzoek wordt geschreven in dienst van de Provincie Groningen. Er wordt onderzocht wat de rol van de Provincie Groningen is voor de sociaaleconomische vraagstukken waar de regio's mee kampen. Het grensoverschrijdende samenwerken binnen de Provincie Groningen wordt onderzocht. In figuur 1 is het onderzoeksgebied met de gele kleur gemarkeerd.

Figuur 1: Afbakening onderzoeksgebied

1.4 Relevantie

Maatschappelijke relevantie

Economische activiteiten concentreren zich steeds meer in centrale en daardoor goed bereikbare regio's (McCann, 2008). De regio Oost-Groningen kampt met enkele sociaaleconomische vraagstukken door haar perifere ligging. Denk hierbij aan een laag vruchtbaarheidscijfer en een wegtrekkende bevolking wat leidt tot vergrijzing, ontgroening en bevolkingsdaling. Oost-Groningen wordt door de Rijksoverheid (2015) officieel gekenmerkt als krimpgebied. Maar krimp werkt ook andere problemen in de hand. Wanneer de bevolking krimpt, neemt het draagvlak voor voorzieningen af. Dit leidt op den duur vaak weer tot een achterlopende economische ontwikkeling waardoor de regio als minder interessant vestigingsgebied wordt gezien voor zowel bedrijven als de mens. Krimpregio's belanden hierdoor vaak in een negatieve spiraal. Wanneer grensoverschrijdende samenwerking in combinatie met het slechten van grensbarrières kansen biedt is het mogelijk om deze grensregio's een sociaaleconomische impuls te geven waardoor het gebied aantrekkelijker gemaakt kan worden. De inwoners van krimpregio's kunnen hier op den duur profijt van hebben. Wanneer een regio aantrekkelijker wordt voor bedrijven en mensen heeft een positieve invloed op de voorzieningen en het draagvlak. Krimpregio's kunnen zo uit de negatieve spiraal raken en weer demografische en economische groei gaan vertonen.

In dit onderzoek wordt gekeken naar kansen en of deze kansen kunnen worden benut door middel van grensoverschrijdende samenwerking. Wanneer grensoverschrijdende samenwerking gecombineerd wordt met het slechten van (grens) barrieres is het mogelijk om deze regio's een sociaaleconomische impuls te geven. Nationaal, provinciaal en regionaal beleid hebben hierin een rol.

Wetenschappelijke relevantie

Tegenwoordig wordt er veel geroepen over de potentie en mogelijkheden van grensoverschrijdende samenwerking met ons buurland Duitsland (Doets, 2014; Ponds et al., 2013). Ondanks deze potentie zorgt grensoverschrijdende samenwerking voor maar weinig effect in de grensregio's. Tot op heden zijn er enkele onderzoeken gedaan naar de potentie van grensregio's en de effecten van het slechten van de grens (Doets, 2014; Ponds et al., 2013; PAU & NWP-ARSU, 2014). Dit zijn vrij beschrijvende onderzoeken geweest, welke gebaseerd zijn op voorspelling zonder een duidelijke onderbouwing. In dit onderzoek liggen twee wetenschappelijke theorieën ten grondslag. Deze twee theorieën worden in het theoretisch kader uitgelicht.

1.5 Ethiek

Wetende dat volledige objectiviteit onmogelijk is, wordt getracht om deze onvermijdelijke subjectiviteit zo veel mogelijk te vermijden. Bij kwalitatief onderzoek met diepte-interviews moet er gewaakt worden voor een subjectieve vraagstelling waardoor antwoorden mogelijk gestuurd worden. Mede hierdoor zijn er vooraf interviewvragen opgesteld om structuur en objectiviteit in de interviews aan te brengen (zie tabel 1). Enkele interviewvragen zijn gericht op persoonlijke ervaringen en gedachten van respondenten, daarom zijn er aliases gebruikt om de anonimiteit te waarborgen. Daarbij zijn functies van een aantal respondenten versimpeld omdat deze de naam kan verraden. Alle respondenten hebben een mondeling of schriftelijk akkoord gegeven voor het opnemen en transcriberen van de interviews. Om de kwaliteit van de transcripten te waarborgen zijn deze door de respondent zelf nagekeken en daar waar nodig verbeterd en uiteindelijk goedgekeurd.

Het is waarschijnlijk dat de recente vluchtelingenproblematiek invloed gaat hebben op zowel de werkloosheid als bevolkingsamenstelling van beide regio's. Deze impact is niet te voorspellen en is om deze reden buiten beschouwing gelaten in dit onderzoek.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 ligt de wetenschappelijke basis voor het onderzoek en worden de onderliggende theorieën en kernprincipes besproken en uitgelegd. Het Smart Specialisation principe wordt eerst uitgelicht. Verder worden de belangrijkste kernbegrippen die relevant zijn voor dit onderzoek besproken. De methoden van het onderzoek worden in het derde hoofdstuk besproken. De keuzes voor de gekozen methoden worden onderbouwd. Hoofdstuk 4 brengt de complementariteit van beide grensregio's in kaart door middel van een vergelijking te maken aan de hand van de drie kernprincipes van Smart Specialisation: embeddedness, relatedness en connectedness gecombineerd met de acht dimensies van Lundquist & Trippel (2013). In het vijfde hoofdstuk wordt gekeken in hoeverre beide grensregio's geïntegreerd zijn door het conceptuele model van Lundquist & Trippel (2013) toe te passen. Hoofdstuk 6 gaat in op de status van het huidige grensoverschrijdende samenwerken. Hier wordt de huidige perceptie van grensoverschrijdende samenwerking behandeld, maar ook wat de knelpunten en verbeterpunten zijn. Door het grensoverschrijdende samenwerken anno nu in kaart te brengen wordt er gekeken hoe deze grensoverschrijdende samenwerking kansen kan bieden om mogelijke complementariteit te benutten. Hoofdstuk 7 bevat de conclusies van dit onderzoek samen met de aanbevelingen die gevormd zijn door het bijeenkomen van primaire en secundaire data. In hoofdstuk 8 wordt een reflectie gegeven op alle onderdelen van dit onderzoek, hierin zijn de beperkingen van het onderzoek verwoord.

Hoofdstuk 2 – Theoretisch kader

2.1 Regionale groei- en ontwikkelingstheorieën

Regionale economische ontwikkeling wordt gedefinieerd als de mogelijkheden van lokale economische systemen om de specifieke en juiste rol in de internationale verdeling van werk te vinden, en constant her uit te vinden, door het creatieve gebruik van beschikbare middelen (Capello, 2009). Regionale economie is in de loop der jaren steeds belangrijker geworden. De reden hiervoor is omdat het probleem van (on)gelijkheid tussen regio's steeds meer is gaan spelen door verschillende regionale economische ontwikkelingen die in de loop van de tijd hebben plaatsgevonden (McCann & Van Oort, 2009). Regionale ontwikkeling gaat over de evolutie van geografie en welvaart en is dus niet statisch van nature, maar refereert naar de relatie tussen ruimte en tijd in regio's (McCann & Van Oort, 2009). Het werk van Krugman (1991) leidde tot een nieuwe stroming in de economische geografische literatuur; New Economic Geography (NEG). NEG stelt dat de ongelijke distributie van industriële activiteiten in ruimte een natuurlijk gevolg is van marktprocessen door agglomeratie economieën. Hierdoor ontstaan er clusters. Porter stelde in 1990 dat industriële clusters comparatieve voordelen genereren voor bedrijven en regio's. Dus ruimte beïnvloedt hoe een economisch systeem werkt. Deze ruimte kan een regio zowel economische als geografische voordelen bieden (Capello, 2009). Omdat geen ruimte hetzelfde is ervaren regio's andere voordelen, wat leidt tot verschillen in de economische ontwikkeling en structuur. Economische groei wordt veelal geassocieerd met termen als werkgelegenheid, bedrijvigheid en aantrekkingskracht. Maar economische groei is van meer regionale variabelen afhankelijk. Zo remmen demografische krimp, ongunstige sectorstructuur en geringe startersdynamiek de economische groei (Brink et al., 2015). Hieronder worden twee regionale groei- en ontwikkelingstheorieën, die van toepassing zijn op de problematiek in het onderzoeksgebied, uitgelicht.

Agglomeratietheorie

Tot de jaren 70 werd ruimte vooral als een fysieke barrière of container gezien. Hier speelde ruimte geen rol in het verklaren van een regionale ontwikkeling. Dit beeld veranderde vanaf 1975; ruimte wordt ook als economisch middel en dus als een onafhankelijke productiefactor gezien (Capello, 2009). Door deze nieuwe perceptie van ruimte werd de regionale ontwikkeling niet alleen exogeen maar ook endogeen van aard. De agglomeratietheorie van Marshall is een belangrijke regionale ontwikkelingstheorie die gebaseerd is op endogene groei. In deze theorie is de aantrekkingskracht van regio's in grote mate afhankelijk van agglomeratievoordelen. Marshall (1890) stelt dat grootschalige agglomeraties schaalvoordelen bieden waardoor bedrijven productiever zijn en regio's een aantrekkelijker vestigingsgebied worden. Dit heeft ook weer positieve gevolgen voor de regio. De agglomeratietheorie van Marshall gaat uit van drie belangrijke principes; (1) local tacit knowledge spillovers, (2) non-traded local specialist inputs en (3) local pool of specialised labour. Een concentratie van bedrijven en huishoudens zorgt volgens Marshall voor '*local tacit knowledge spillovers*'. Dit komt omdat door een hogere dichtheid van mensen en bedrijven is er meer (specialistische) kennisuitwisseling waardoor er leereffecten ontstaan. Deze leereffecten leiden tot een hogere productiviteit. Met '*non-traded local specialist inputs*' wordt bedoeld dat er een grotere keuze uit toeleveranciers is waardoor er meer gevarieerde en goedkopere inkoopmogelijkheden zijn. Agglomeraties bieden ook meer afzetmogelijkheden in de directe omgeving (thuismarktvoordeel). Een '*local pool of specialised labour*' stelt dat er meer potentiële werknemers beschikbaar waardoor de matching beter is en een productiviteit verhoogd wordt. Grootschalige agglomeraties bieden niet alleen voordelen voor bedrijven maar ook voor huishoudens. Veel bedrijvigheid brengt veel (potentiële) banen met zich mee en door een grotere vraag liggen de lonen in deze regio's vaak ook hoger. Dit is ook één van de redenen waarom veel mensen verhuizen naar, of dichtbij, grootstedelijke agglomeraties (bijvoorbeeld de Randstad). In grensregio's is het agglomeratievoordeel kleiner dan in niet grensregio's. Dit komt omdat in grensregio's de agglomeratievoordelen beperkt worden door de aanwezigheid van de grens (zie figuur 4). Door deze geografische barrières zijn grensregio's minder aantrekkelijk als vestigingsplaats voor bedrijven en huishoudens en dit heeft weer gevolgen voor de regio en zijn economie.

Consumer City theorie

De agglomeratie theorie van Marshall is vooral gericht op de bedrijvigheid en huishoudens. Aanvullend op deze theorie is de 'consumer city theory' van Glaeser et al. (2001). De consumer city theorie stelt dat specifiek stedelijke consumptiemogelijkheden steden aantrekkelijke woonplekken maken. Het gaat hier om voorzieningen, ook wel *amenities* genoemd, die uniek voor stedelijke gebieden zijn (denk hierbij aan cultuur, horeca en winkels) waardoor het aantrekkelijke consumptiegebieden zijn. Deze specifieke stedelijke consumptiemogelijkheden stoppen niet bij de grenzen van de stad (Ponds et al, 2013). Gemeenten, provincies en zelfs landen kunnen positieve effecten ondervinden van deze stedelijke consumptievoordelen. Een basaal voorbeeld is dat wanneer er een tweede stad Groningen in de gemeente Oost-Groningen had gelegen, het omliggende gebied aantrekkelijker voor zowel bedrijven als mensen omdat er meer specifiek stedelijke consumptiemogelijkheden op afstand beschikbaar zijn. De stedelijke consumptievoordelen worden belemmerd door nationale grenzen. Hier liggen de institutionele-, taal- en cultuurverschillen tussen landen aan ten grondslag.

2.2 Complementariteit

Wanneer er wordt gekeken naar de complementariteit van twee verschillende regio's wordt er gekeken in hoeverre deze regio's elkaar kunnen aanvullen. Maar op welke manier zijn de grensregio's complementair aan elkaar? Complementariteit is op meerdere manieren te interpreteren. In dit onderzoek staat zowel de economische en institutionele complementariteit centraal. Door te kijken op welke thema's grensregio's complementair aan elkaar zijn kan in kaart worden gebracht hoe deze regio's van elkaar kunnen profiteren.

Smart Specialisation

In dit onderzoek is het principe Smart Specialisation als wetenschappelijk kader gebruikt om de complementariteit te onderzoeken tussen twee regio's. Het Smart Specialisation principe is in 2009 november geformuleerd door de Europese Commissie met behulp van enkele vooraanstaande economische geografen zoals McCann en Ortega-Argilés en werd al snel als leidraad gebruikt de voor EU 2020 'slimme, duurzame en inclusieve groei'-doelstelling. Smart Specialisation is 'a industrial and innovation framework for regional economies that aims to illustrate how public policies, framework conditions, but especially R&D and innovation investment policies can influence economic, scientific and technological specialization of a region and consequently its productivity, competitiveness and economic growth path. It is a logical continuation in the process of deepening, diversifying and specializing of more general innovation strategies, taking into account regional specificities and inter-regional aspects, and thus a possible way to help advanced OECD economies – as well as emerging economies- restart economic growth by leveraging innovation led/knowledge-based investments in regions.' (OECD, 2013; pp. 17) Het idee is dat regionale autoriteiten Smart Specialisation kunnen toepassen door middel van een zelfbeoordeling van de regionale kennismiddelen, capaciteiten en competenties en belangrijkste spelers waartussen kennis wordt overgedragen. In deze theorie zijn de ondernemende actoren van groot belang voor het succes van de implementatie. "The players are regarded as being the agents who use their knowledge-acquisition facilities and resources (human capital, ideas, academic and research collaborations) to scan the available local economic and market opportunities, to identify technological and market niches for exploitation, and thereby act as the catalysts for driving the emerging transformation of the economy (McCann & Ortega-Argilés, 2013 pp.3)." Een belangrijk basisprincipe van Smart Specialisation is dat overheden de kennisinvesteringen in activiteiten, en niet in sectoren, doen. Dit moet gebeuren in regio's waar een regio of land een comparatief voordeel (specialisatie) heeft of opkomende gebieden waar ondernemers nieuwe activiteiten kunnen ontwikkelen (diversificatie) (OECD, 2013). Het doel van Smart Specialisation is het verbeteren van de allocatie van publieke investeringen in R&D en innovatie gerelateerde investering om competitiviteit, productiviteit en economische groei te stimuleren. Wat Smart Specialisation onderscheidt van de meer traditionele innovatieve beleidsmaatregelen is de 'ondernemende ontdekking'; een interactief proces waar marktwerking en de private sector informatie ontdekt en produceert en de overheid de uitkomst beoordeelt en de geschikte actoren zoekt welke het best zoveel mogelijk potentieel kunnen realiseren (Foray, 2012; Hausmann and Rodrick, 2003). Dit betekent dat de provincie en gemeenten een

actieve rol moeten spelen in dit proces. Het stimuleert een leerproces om te ontdekken in welke sectoren de regio's kunnen excelleren. Het Smart Specialisation model zorgt voor een logisch raamwerk waartegen beleidsmakers hun lange termijn innovatief-gerelateerde ontwikkelingen kunnen afspiegelen. Het Smart Specialisation concept heeft van origine geen ruimtelijke context. Deze ruimtelijke context is door McCann & Ortega-Argilés (2013) toegevoegd aan dit concept.

Embeddedness, relatedness en connectedness

Met embeddedness wordt bedoeld dat het gedrag van instituties en economische activiteit niet los kan worden gezien van de sociale relaties, hierdoor mag economische activiteit niet als een onafhankelijke variabele gezien worden (Granovetter, 1985). Granovetter stelt dus dat economische ontwikkeling niet los kan, en mag, worden gezien van reeds bestaande culturele normen en waarden in een regio. McCann (2015) voegt hier een ruimtelijk aspect aan toe door te stellen dat embeddedness refereert naar de mate waarin specifieke activiteiten gelinkt zijn aan een breed scala aan andere lokale activiteiten, lokale skills en lokale instituties. In de economische geografie hebben minder welvarende niet-kern gebieden vaak meer gespecialiseerde industriële sectoren, die gedomineerd worden door meerdere kleinere sectoren welke een hoog embeddedness gehalte hebben in de regio. Volgens McCann & Ortega-Argilés (2013) zijn deze industrieën en sectoren in de regio juist van belang om economisch te groeien. Dit komt omdat hier vaak een geschikte beroepsbevolking voor is en er een sterke basis is ontwikkeld in de loop der jaren. Een voorbeeld hiervan is de textiel industrie in Twente. Het argument is dat de skill enhancement programmes moeten worden gespecialiseerd op de lokale industrieën welke al een hoog embeddedness gehalte hebben. Hierdoor wordt de algehele embeddedness van de lokale arbeidskrachten en lokale industrieën verbeterd.

Aanvullend op deze embeddedness is door Frenken et al. (2007) relatedness geïntroduceerd. Relatedness focust zich op het verbeteren van de technologische capaciteit. Dit wordt bereikt door een diversificatie van regionale technologieën die nauw verwant zijn met de meest dominante technologie in een regio. Een concreet voorbeeld is wanneer Oost-Groningen gespecialiseerd is in intensieve veehouderij, er geïnvesteerd wordt in bedrijvigheden, sectoren of industrieën die gerelateerd zijn aan deze intensieve veehouderij. De onderliggende gedachte hier is dat het een regio in staat stelt om makkelijker te schakelen tussen verschillende technologieën. Hierdoor kunnen regio's beter anticiperen op zowel interne als externe veranderingen. Het is dus niet de diversificatie per sé wat belangrijk is voor groei, maar de patronen van gespecialiseerde diversificatie over gerelateerde technologieën (McCann & Ortega-Argilés, 2013); related variety. Dit argument is consistent met de overige regionale groei literatuur welke constateren dat industrieën die dominant en relatief gespecialiseerd zijn, en tevens ook een gediversifieerde industriële structuur hebben, het aannemelijker is dat ze een sterke groei ervaren (Henderson et al. 1995; Mameli et al. 2008).

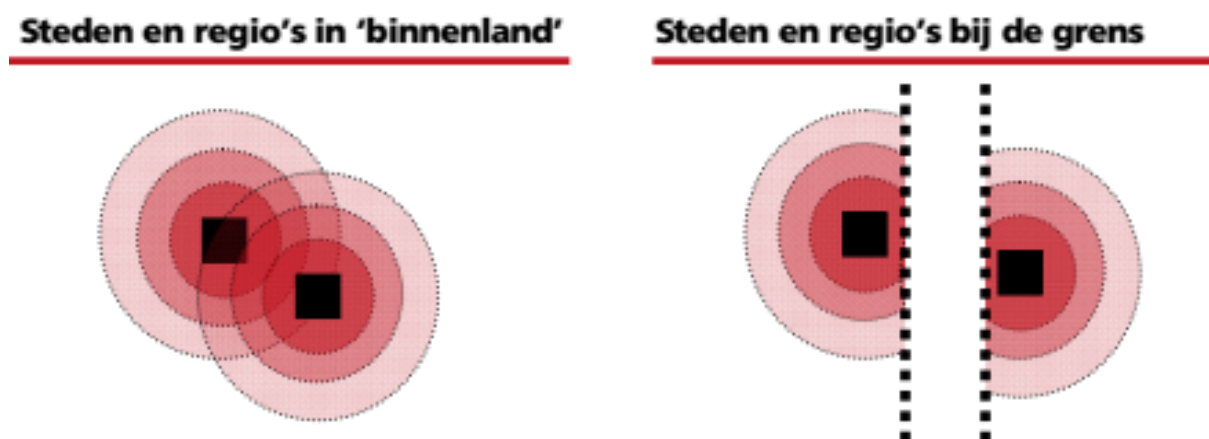
'Connectedness relates to all of the transactions associated with trade, transportation, passenger movements, information flows, knowledge interactions, financial flows, funds management, and international decision-making capabilities, which are situated at a particular location' (McCann & Ortega-Argiles, 2013: pp.17). Connectedness wordt hier gezien als een verbinding tussen twee regio's om met elkaar te communiceren en handelen. Deze connectedness omvat zowel tastbare als niet tastbare stromingen tussen beide regio's. Eén van de ideeën achter connectedness is dat er moet worden gefocust op 'most connected' industrieën van de perifere regio's, zodat de regionale industriële basis het best kan leren van de geavanceerdere regio's. Dit kan door middel van *learning-linkages*. Dit zijn verbindingen of overeenkomsten tussen bijvoorbeeld bedrijven om kennis uit te wisselen. Het meeste voordeel wordt gehaald door te kijken welke industrieën van beide regio's het meest op elkaar aansluiten. Er kan zo niet alleen veel van elkaar geleerd worden, maar er kan ook een toename van de uitwisseling van goederen ontstaan door een intensievere samenwerking. Er wordt hier onderscheid gemaakt tussen infrastructurele connectiviteit, institutionele connectiviteit en financiële connectiviteit (McCann & Ortega-Argilés, 2013). Infrastructurele connectiviteit omvat de fysieke verbindingen van wegen en het openbaar vervoer (OV). De institutionele connectiviteit omvat de samenwerking tussen beide landen op institutioneel niveau, hier

overheidsinstanties, op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking. Voorbeelden van financiële connectiviteit zijn grensoverschrijdend werken, handel tussen regio's of het samenwerken van bedrijven tussen twee landen. Zowel de institutionele connectiviteit als de financiële connectiviteit wordt onder relatedness geplaatst. Hier is gekozen om connectedness te zien als de infrastructurele verbinding tussen beide regio's. Dat kunnen fysieke verbinden zijn zoals wegen en het openbaar vervoer. Maar ook digitale verbindingen.

2.3 Grensregio's

In dit onderzoek wordt de definitie van een grensregio van Lundquist & Tripl (2013) gehanteerd: een gebied bestaande uit aangrenzende gebieden die behoren tot een ander land. Grenzen zijn heel vroeger ontstaan als afbakening van het gebied waar men de oorlog had gewonnen. Soms zijn ze door de mens, vaak om geografische redenen, kaarsrecht getrokken (Afrika en Noord-Amerika) en soms zijn ze door politieke en economische redenen (oorlog) gevormd zoals in Europa. De harde (zichtbare en actieve grenscontroles) grens heeft plaats gemaakt voor een zachte (onzichtbare) grens. Maar zelfs tot op de dag van vandaag zijn deze grenzen onderhevig aan veranderingen. Een voorbeeld hiervan is de recente annexatie van de Krim door Rusland. Grensregio's hebben sinds 1980 steeds meer aandacht gekregen. Dit komt door de versnelling van de globalisatie en het oprichten van supranationale organen zoals de Europese Unie (EU) en North American Free Trade Area (NAFTA).

Grensregio's hebben in Nederland door hun perifere ligging een sociaaleconomische ontwikkelingsachterstand. Het is nu niet zo dat een perifere ligging alleen een sociaaleconomische achterstand in de hand werkt. Maar het is wel een feit dat de nationale overheden in de geschiedenis lang een non-beleid voerden ten aanzien van grensregio's omdat deze gebieden lang hebben gefungeerd als een strategische positie in de verdediging van het nationale grondgebied (Corvers, 2000). Nu is de functie van grensregio's veranderd doordat het voeren van oorlog niet meer de orde van de dag is. Het is dan theoretisch denkbaar dat de grensgebieden deze opgelopen achterstanden weer in kunnen halen door stimulerend beleid en samen te werken met andere regio's. Maar hier vormt de ligging van een grensregio een probleem. De problemen waar de grensregio's mee kampen hebben volgens Corvers (2000) twee oorzaken; (1) jarenlang van ongecoördineerd overheidsoptreden aan weerszijden van de grens en (2) structurele onevenwichtigheden voortkomend uit hun perifere ligging in eigen land. De aanwezigheid van een grens vormt een barrière voor de ontwikkeling van grensregio's. Door de aanwezigheid van een grens worden de agglomeratievoordelen van grensregio's en steden afgesneden (zie figuur 3), waardoor grensregio's minder agglomeratievoordelen ervaren.

Figuur 2: Het effect van de grens op een regio (Atlas van Gemeenten, 2013)

2.4 Grensoverschrijdende regio's

Een grensoverschrijdende regio is een regio, inherent aan de geografie, geschiedenis, ecologie, etnische groepen, economische mogelijkheden et cetera, welke onderbroken wordt door de soevereiniteit in het beleid van overheden aan weerszijden van de grens (CoE, 1995). Perkmann (2003) voegt hier het belang van cross-border communication (CBC) aan toe. Hij stelt dat grensoverschrijdende regio's worden gedefinieerd als een begrensde territoriale eenheid bestaande uit het grondgebied van de autoriteiten die deelnemen aan een CBC-initiatief. Grensoverschrijdende regio's bestaan dus uit grensregio's van minstens twee verschillende landen die met elkaar communiceren.

Perkmann & Sum (2002) stellen dat grensoverschrijdende regio's in de afgelopen jaren steeds meer aandacht hebben gekregen door drie oorzaken: (1) de groei van economische grensoverschrijdende activiteiten door meer verkeer van goederen, diensten en personen, (2) de overdracht van bevoegdheden door het meer bottom-up beleid en (3) het eind van de koude oorlog waardoor socialistische economieën steeds meer geïntegreerd worden in het globale kapitalisme. Een recente verandering in het oprichten van grensoverschrijdende regio's is dat deze vooral opgericht worden door een strategische doelstelling welke gewenst is door verschillende maatschappelijke krachten in en tussen grensregio's (Perkmann & Sum, 2002). Een voorbeeld hiervan is het stimuleren van economische groei. De eerste grensoverschrijdende regio genaamd de EUREGIO was in 1958 opgericht tussen de Nederlandse (Enschede) en Duitse (Gronau) grens. De term Euregio is hierna als overkoepelende term aangenomen voor de grensoverschrijdende regio's. Het is natuurlijk de vraag of deze grensoverschrijdende regio's wel invloed hebben op regio's. Perkmann & Sum (2002) concluderen dat landen terughoudend zijn geweest om deze grensoverschrijdende regio's meer verantwoordelijkheid te geven waardoor er vooral ordinair beleid is uitgevoerd.

2.5 Grensoverschrijdende samenwerking

Samenwerking wordt hier gedefinieerd als 'any joint activity of two or more organizations, aimed at generating public value by working together instead of separately of each other' (Bardach, 2001). Perkmann (2002) stelt dat voordat het EU beleid zich hier specifiek op focuste, grensoverschrijdende samenwerking vooral tot stand kwam omdat landen gebruik wilden maken van lokaal specifiek gebonden factoren of variabelen, waar beide partijen profijt van konden hebben. Er moet dus voor beide regio's iets te winnen zijn. Johnson (2009) concludeert dat grensoverschrijdende samenwerking een belangrijk middel is voor plaatsen om meer globaal te worden. Deze grensoverschrijdende samenwerking gebeurt vaak door de aanwezigheid van complementariteit. Complementariteit op het gebied van economische structuur, sociaaleconomische instituties en innovatie mogelijkheden tussen twee aangrenzende regio's, welke ruimte bieden voor nieuwe combinaties, markten en synergiën, worden vaak gezien als de belangrijkste voorwaarden voor grensoverschrijdende samenwerking (van den Broek & Smulders, 2013). Grensoverschrijdende samenwerking is in de afgelopen jaren steeds belangrijker geworden, vooral omdat dit een centraal punt is in het huidige regionale EU beleid.

2.6 Grensoverschrijdende integratie

Grensoverschrijdende integratie wordt gebruikt om de veelzijdige vormen en processen welke bijdragen aan de heropleving van grensoverschrijdend regionalisme te omschrijven. Hetzij door het intensifiëren van economische transacties tussen aangrenzende regio, de ontwikkeling van institutionele samenwerking of door de opkomst van nieuwe discourses en denkbeelden (Sohn, 2014). Grensoverschrijdende integratie is een complex en veelzijdig fenomeen en is vaak een doel van grensoverschrijdende regio's. Volgens Lundquist & Trippl (2013) heeft dit vier belangrijke oorzaken; (1) veel grensregio's zijn geografisch verschillend op het gebied van schaal, grootte en locatie welke het integratieproces bemoeilijken, (2) grensoverschrijdende integratie speelt zich af in een grijs gebied tussen civiele en publieke wetgeving in combinatie met het opkomen van formele en informele

regelgeving tussen een breed spectrum aan actoren, (3) 'historical embeddedness'¹ speelt een rol in de besluitvorming en (4) de drijvende kracht achter grensoverschrijdende integratieprocessen (bijvoorbeeld de economische structuur, innovatiemogelijkheden en de kostenstructuur) genereren ook barrières die bestaan tussen de verschillende delen van grensregio's.

Verschillen als kans

De verschillen tussen grenzen worden in dit onderzoek ook als kans gezien. Lundvall (2010) concludeert dat verschillen tussen de grensregio's zowel een belangrijke bron voor innovatie zijn maar ook een grote barrière voor interactie en kennisuitwisseling. Kotschatzky (2000) en Hoekman et al. (2009) stellen dat de verschillen tussen grensregio's de basis vormen voor grensoverschrijdende groei. Deze verschillen kunnen leiden tot nieuwe combinaties en onontdekte synergiën. Een belangrijke kanttekening van Koschatzky (2000) en Hoekman et al. (2009) is dat verschillen tussen regio's ook als barrière kunnen fungeren, vooral wanneer het aankomt op het genereren en overdragen van kennis. De focus ligt niet alleen op verschillen, maar ook op complementariteit. Dit zijn twee verschillende begrippen. Een complementariteit hoeft niet altijd een verschil te zijn, en verschillen zijn niet altijd complementair.

Lundquist & Trippel (2013) hebben de interactie tussen grensregio's geconceptualiseerd om de rol van verschillende types van nabijheid en afstand te ontdekken en hoe deze de drijvende krachten en barrières beïnvloeden en welke verbanden er waarschijnlijk vastgesteld worden (zie figuur 5). De drijvende kracht voor grensoverschrijdende integratie zijn de verschillen in economische structuur, innovatie mogelijkheden en kostenstructuren. Dit conceptuele model maakt onderscheid tussen nationale en regionale innovatieve systemen (NIS en RIS) en wordt gebruikt om de complementariteit tussen beide regio's in kaart te brengen. Een RIS bestaat uit een kennis producerend en kennis exploitatie systeem. Onder het kennis exploitatiesysteem vallen universiteiten en andere onderzoeksinstituten. RIS focust zich op de instituties en beleid dat de technologische ontwikkeling en innovatieve potentie van bedrijven faciliteert (Dolereux & Parto, 2005). Dus om grensregio's met elkaar te laten integreren moet door een RIS aanpak de instituties en het daaruit volgende beleid worden toegespitst op het stimuleren van technologische ontwikkeling en innovatie van bedrijven in deze grensregio. Zo kunnen potentiële nieuwe combinaties en synergiën ontdekt worden. Er wordt hier onderscheid gemaakt tussen zes verschillende dimensies en aan de hand van deze dimensies kan het potentieel voor innovatieve activiteiten in kaart worden gebracht. Deze zes dimensies bepalen in welke categorie (één, twee of drie) beide grensregio's vallen. Dit conceptuele model is specifiek gericht op grensoverschrijdende regio's met een landsgrens er tussen.

¹ Historical embeddedness refereert hier naar de mate waarin de besluitvoering beïnvloed wordt door geschiedenis van de regio

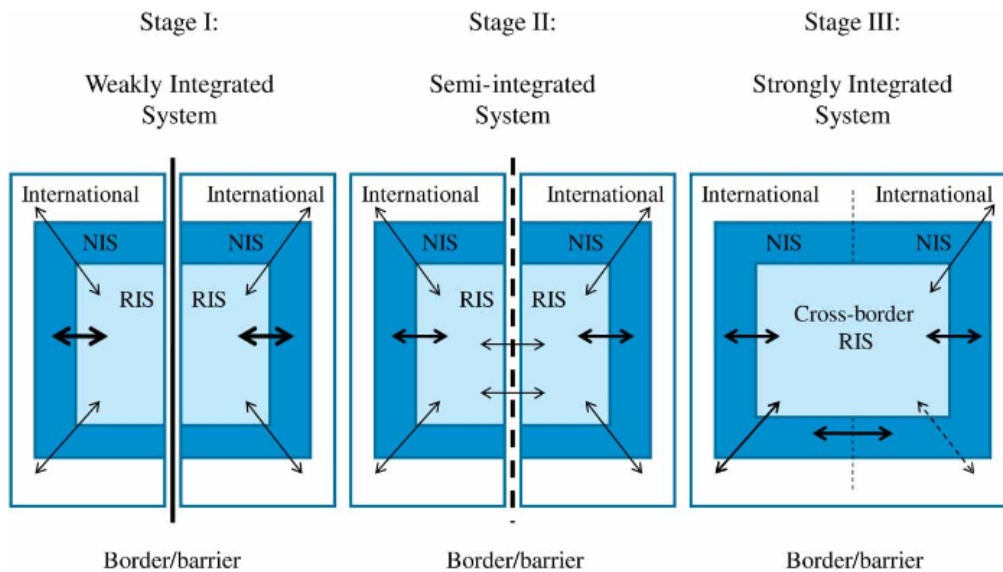

Fig. 1. Ideal types of different levels of cross-border integration
Source: Authors' own compilation

Table 1. Characteristics of different stages of cross-border regional innovation system (RIS) integration

RIS dimensions	Stage I: Asymmetric cost-driven system (weakly integrated)	Stage II: Emerging knowledge-driven system (semi-integrated)	Stage III: Symmetric innovation-driven system (strongly integrated)
Economic structure/specialization pattern	Strong differences in specialization → cognitive distance (lack of synergies). Functional distance	Emerging synergies and complementarities (cognitive proximity) and functional proximity in a few business areas	Related variety, complementarities (cognitive proximity) and functional proximity in a wide range of business areas
Science base/knowledge infrastructure	Strong differences in specialization → cognitive distance (lack of synergies). Functional distance	Fruitful synergies (cognitive proximity) and functional proximity in a few scientific fields	Related variety, complementarities (cognitive proximity) and functional proximity in a wide range of scientific fields
Nature of linkages	Cost-driven asymmetrical linkages. Lack of knowledge flows. Strong embeddedness in established RIS/NIS/international linkages	Decreasing asymmetry → interactive links in selected fields. Links to existing RIS/NIS/global level more important	Intensive cross-border knowledge exchange. Reshaping the importance of established links
Institutional set-up	High degree of (hard and soft) institutional distance. Institutional thinness at the cross-border level. Low acceptance of cross-border integration processes	Decreasing levels of (hard and soft) institutional distance. Rise of institutional set-up at the cross-border level. Increasing acceptance of building a common cross-border region	Low levels of (hard and soft) institutional distance/remaining distances mediated by specialized bridging organizations. Institutional thickness at the cross-border level. High acceptance of creating a common innovation system
Policy structures	Absence of policy 'leadership' with vision and lack of legitimacy. Low or asymmetric support from nation-states	Emergence of mechanisms for coordination of innovation policies	Transparent and democratic governance structures. Inclusive forms of governance and civic participation
Accessibility	Low/medium degree of physical proximity	Medium/high degree of physical proximity	High degree of physical proximity

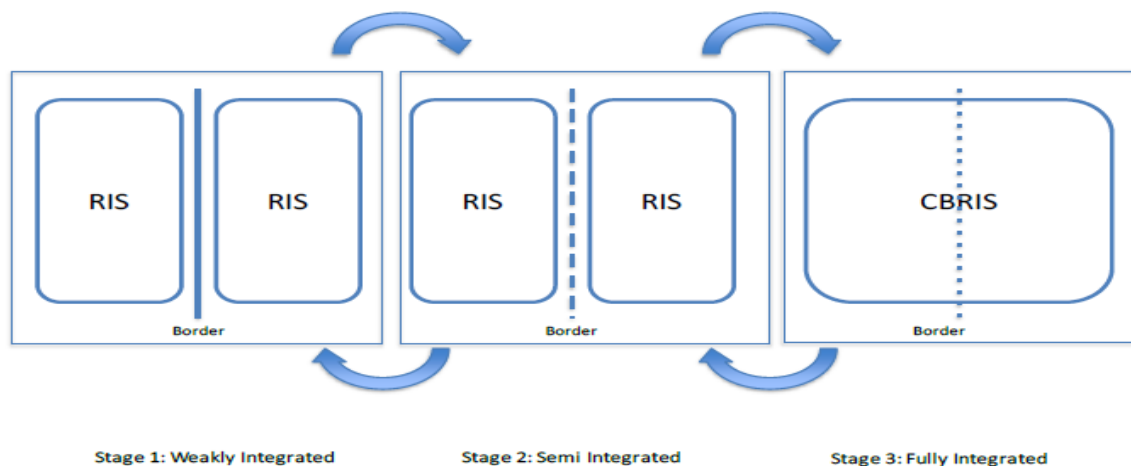
Figuur 3: Ideale types van verschillende niveaus over het integreren van grensregio's en de bijbehorende karakteristieken (Lundquist & Trippel, 2013)

Hieronder worden de zes dimensies uit het model toegelicht:

- (1) Met de economische structuur / specialisatie patroon wordt er gekeken naar welke economische sectoren en activiteiten belangrijk zijn in de regionale economie van beide grensregio's. Door deze in kaart te brengen kan er gezocht worden naar mogelijke synergiën. Er wordt gezocht naar functionele nabijheid op het gebied van zakelijke gebieden.
- (2) De wetenschappelijke basis / kennis infrastructuur is hetzelfde als punt één. Hier ligt de focus op de wetenschappelijke basis en kennisinstellingen. Denk hierbij aan de samenwerking tussen scholen of onderzoekinstellingen

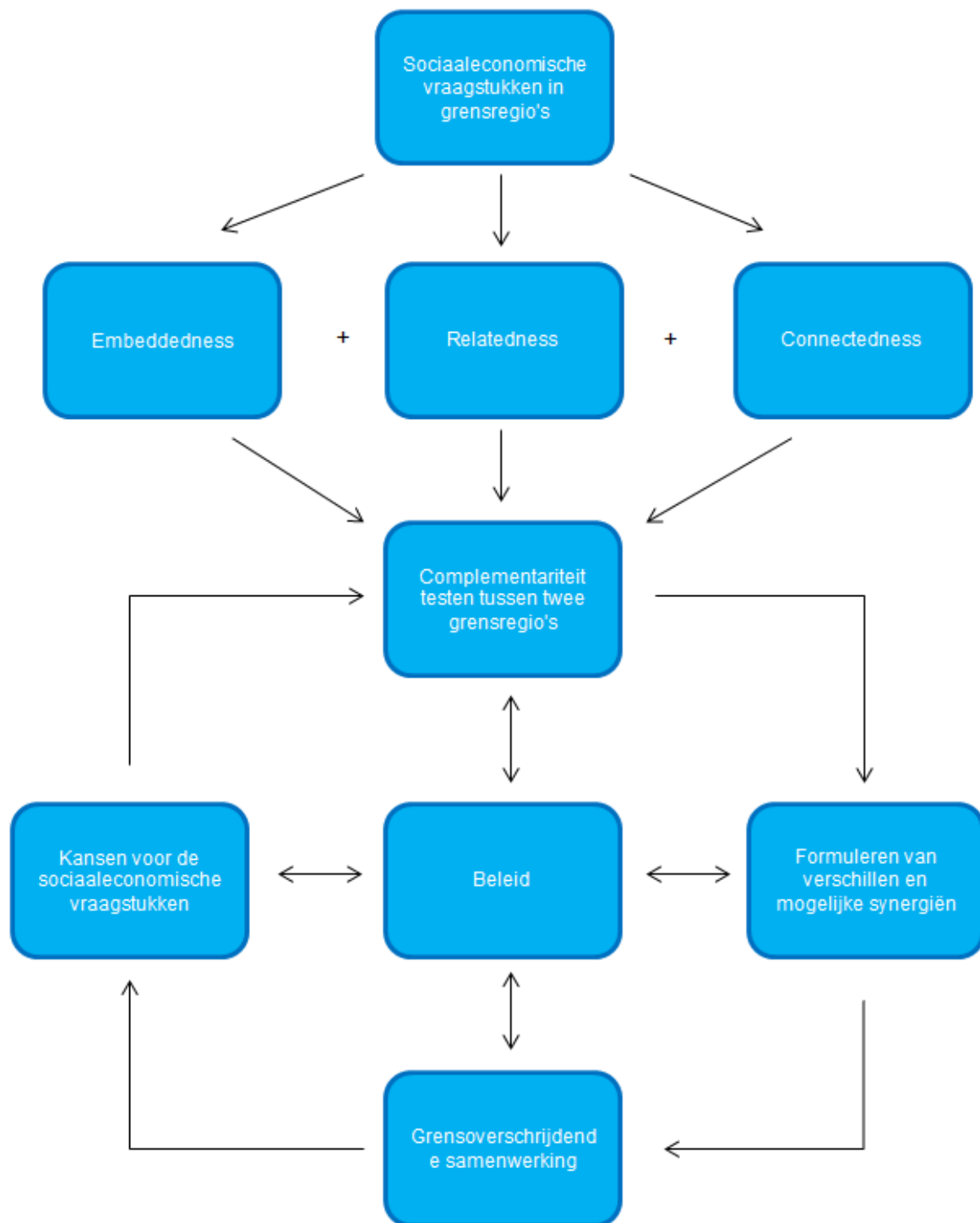
- (3) Met de aard van connecties wordt het contact tussen beide grensregio's bedoeld. Op welke manier loopt het al bestaande contact en hoeveel contact is er tussen beide regio's. Wordt er goed grensoverschrijdend samengewerkt en stemt men beleid op elkaar af.
- (4) Met de institutionele set-up worden de verschillen in institutionele regelgeving bedoeld maar ook de verschillen in percepties van hoe beide grensregio's tegen samenwerking aankijken. Hierbij zijn wet- en regelgeving van invloed maar ook cultuur speelt een rol.
- (5) De beleidsstructuur is hier het uitvoerende aspect van instituties. Dus wordt er beleid gemaakt om grensoverschrijdende samenwerking te intensiveren. Vraagstukken als een goede beleidscoördinatie en leiderschap in het opzetten van samenwerkingsverbanden horen hier thuis.
- (6) Met de bereikbaarheid wordt de fysieke verbinding tussen beide grensregio's bedoeld. Hier komen vraagstukken als een goede verbinding van het Openbaar Vervoer (OV), infrastructurele verbinding maar ook de digitale verbinding in voor.

Van den Broek & Smulders (2013) voegen hier feedback loops aan toe. Dit wordt gedaan omdat het komen tot een grensoverschrijdende regio (stadium 3) niet zomaar gebeurt. Complementariteit kan het komen tot één grensoverschrijdende regio bevorderen. Maar juist concurrentie kan dit proces vertragen of zelfs terugzetten naar een eerdere stadium.

Figuur 4: Aangepast model RIS met feedback loops (Van den Broek & Smulders, 2013)

Naar aanleiding van het theoretisch kader wordt het conceptuele model opgesteld en uitgelegd. In figuur 5 is het conceptuele model weergegeven. In dit onderzoek staat de complementariteit tussen grensregio's centraal. Door te kijken op welke thema's grensregio's complementair zijn worden er naar oplossingen gezocht voor de huidige problematiek waar deze grensregio's veelal mee kampen; een sociaaleconomische achterstand. Wanneer de complementariteit tussen beide regio's in kaart is gebracht kunnen er synergiën geformuleerd worden om de regio's een sociaaleconomische impuls te geven. Wat van cruciaal belang is dat het huidige beleid hier ook op aangepast wordt. Omdat economische groei en de krimpproblematiek grotendeels regionale, soms zelfs nationale, problemen zijn, is het van belang om dit ook door overheidsinstanties als de provincie en gemeente op te pakken. De overheid heeft hier zowel een agenderende als uitvoerende taak in. Zoals het conceptuele model laat zien heeft het beleid een invloed op de kansen van grensoverschrijdende samenwerking.

Figuur 5: Conceptueel model

In het volgende hoofdstuk wordt nader ingegaan op de methodologie.

Hoofdstuk 3 - Methodologie

Het onderzoek heeft een exploratief karakter. Swanborn (2008) concludeert dat een exploratief onderzoek de vooringenomenheid van de onderzoeker verkleint, waardoor deze de bevindingen van onbekende verschijnselen anders benadert. Voor het beantwoorden van de hoofd- en deelvragen wordt gebruik gemaakt triangulatie: een combinatie van zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek (Clifford and Valentine, 2010). Hierdoor worden de zwaktes van beide onderzoeksmethoden zo veel mogelijk opgevangen en de validiteit verhoogd. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van secundaire data, diepte-interviews en een scorecard die alle respondenten hebben ingevuld. Deze methodes zijn gekozen omdat er nog (te) weinig empirische gegevens over grensoverschrijdende samenwerking beschikbaar zijn. De kennis ligt bij de personen die momenteel actief zijn op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking. Om deze reden zijn diepte-interviews van belang om de benodigde informatie op papier te krijgen.

Secundaire data

De complementariteitstoets tussen Oost-Groningen en LK Leer wordt grotendeels gebaseerd op secundaire (statistische) data. Hiervoor zijn documenten geraadpleegd als beleidsvisies, rapporten, krantenartikelen en wetenschappelijke artikelen. De validiteit van documenten moet worden nagegaan om de kwaliteit van de gebruikte documenten te waarborgen. Documenten worden gebruikt om de complementariteit te bestuderen. Twee wetenschappelijke documenten liggen ten grondslag aan de manier van het onderzoek: het artikel van Lundquist & Trippel uit 2013 genaamd '*Distance, proximity and types of cross-border innovation systems: A conceptual analysis*' samen met het artikel van McCann & Ortega-Argilés uit 2014 genaamd '*Smart specialisation, regional growth and applications to European Union cohesion policy*'. Het artikel van Lundquist & Trippel (2013) kijkt naar de mogelijkheden in hoeverre grensregio's kunnen integreren aan weerszijden van de grens. Zij hebben een conceptueel model ontwikkeld om de mate van integratie tussen grensregio's te identificeren. In dit conceptuele model wordt er onderscheid gemaakt tussen drie stages; (I) zwak geïntegreerde systemen, (II) semi-geïntegreerde systemen en (III) sterk geïntegreerde systemen. Aan de hand van zes dimensies uit dit conceptueel model kan een grensregio in een stadium geplaatst worden. Daarnaast wordt gekeken hoe deze grensregio's stappen kunnen maken in dit grensoverschrijdende integratieproces. In het artikel van McCann & Ortega-Argilés (2014) staat juist het Smart Specialisation principe voorop. Smart Specialisation gaat uit van drie kernprincipes; embeddedness, relatedness en connectedness. Deze kernprincipes zijn gericht op het identificeren van de belangrijke industriële sectoren, maar worden in dit onderzoek meer regionaal geïnterpreteerd. Smart Specialisation neemt ook sociale relaties en de historische ontwikkeling mee. Het idee achter Smart Specialisation is dat overheden gaan investeren in activiteiten in gebieden welke een comparatief voordeel (specialisatie) hebben of opkomende gebieden waar ondernemers nieuwe activiteiten kunnen ontwikkelen (diversificatie) (OECD, 2013). Deze twee theorieën benadrukken de verschillen tussen twee regio's en stellen dat hier door middel van specialisatie voordelen en onontdekte synergiën uit te halen zijn.

Het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) samen met de Regionaldatenbank Deutschland zijn gebruikt om nationale en regionale statische data in kaart te brengen. Het CBS verzameld, bewerkt en publiceerd statistieken ten behoeve van de overheid, wetenschap en het bedrijfsleven. Belangrijke aspecten omtrent het publicatiebeleid van het CBS zijn onpartijdigheid, objectiviteit, toegankelijk en duidelijkheid. De Regionaldatenbank Deutschland is de Duitse variant van het CBS.

Sample selection

Om het doel van het onderzoek te bereiken wordt een groep van professionals gevraagd om meerdere facetten van grensoverschrijdende samenwerking in kaart te brengen. De respondenten zijn gekozen aan de hand van hun expertise en achtergrond. Er wordt onderscheid gemaakt tussen drie groepen; de wetenschapper, de beleidsmedewerker en ondernemer. Hierdoor wordt zoveel mogelijk voorkomen dat er door een gekleurde bril gekeken wordt naar de situatie. De selectie van de respondenten is gemaakt op basis van de volgende criteria;

1. Een relatie met, of betrokken bij, grensoverschrijdende samenwerking.
2. Verschillende niveaus waarop grensoverschrijdende samenwerking zich afspeelt. Denk hierbij aan bijvoorbeeld de provincie, gemeenten, Eems Dollard Regio (EDR).
3. Verschillende maatschappelijke functies; overheid, bedrijfsleven en wetenschappers.

Semi gestructureerde diepte-interviews

Naast secundaire data zijn er ook semi gestructureerde diepte-interviews afgenomen. In bijlage A is de lijst met geïnterviewde respondenten, en de daarbij horende maatschappelijke functie, opgenomen. Deze diepte-interviews zijn gehouden met zowel Duitse als Nederlandse stakeholders, beleidsmedewerkers en experts die een betrokkenheid hebben met grensoverschrijdende samenwerking en/of het onderzoeksgebied. Het doel van deze interviews is om gevoelens, attitudes, meningen en kennis te achterhalen (Bryman, 2008). De semi gestructureerde diepte-interviews zijn uitgewerkt aan de hand van de drie kernprincipes; embeddedness, relatedness en connectedness samengevoegd met het conceptuele model van Lundquist en Tripl (2013). Het gehanteerde geoperationaliseerde tabel tijdens de interviews is weergegeven in tabel 1. Niet elke respondent heeft dezelfde vragen voorgeschoteld gekregen, dit heeft te maken met de functie en de daarbij horende expertise van de professional. Door semi gestructureerde interviews te hanteren is er ruimte voor de interviewer om vragen aan te passen of gaandeweg met nieuwe vragen te komen. Het voordeel van diepte-interviews is dat er kan worden doorgevraagd naar achterliggende motivaties, gedachten en ideeën. Het primaire doel van de diepte-interviews is om de deelvraag *'hoe verloopt grensoverschrijdende samenwerking anno nu'* te beantwoorden. De kennis op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking ligt grotendeels bij de professionals die zich met dit thema bezighouden, waardoor diepte-interviews een effectieve manier zijn om informatie te achterhalen.

Deze diepte-interviews zijn opgenomen en getranscribeerd en naderhand goedgekeurd door de geïnterviewde professionals. Om de betrouwbaarheid te verhogen van dit kwalitatieve onderzoek zijn de transcripten gecodeerd. De codering is gedaan aan de hand van het kwalitatieve data analyseprogramma ATLAS.TI. De transcripten zijn in PDF formaat samengevoegd tot één 'hermeneutic unit'. Vanuit hier zijn er verschillende codes aangemaakt om de tekst te coderen. Keuzes voor coderingen zijn gebaseerd op de relevantie voor het onderzoek. Er zijn coderingen gebruikt om de deelvragen *'in hoeverre zijn beide Oost-Groningen en LK Leer complementair aan elkaar?'* en *'hoe verloopt grensoverschrijdende samenwerking anno nu?'* te beantwoorden. Deze codes zijn toegekend aan (meerdere) stukken tekst uit de verschillende transcripten. Hierdoor is het overzichtelijk welke respondent wat heeft gezegd en in welke context. Zodoende kunnen verschillen en overeenkomsten vastgesteld worden. De codering is in weergegeven in figuur 6.

- ✘ Beeld van de Duitsers over Nederlanders
- ✘ Beleidsimplicatie provincie Groningen
- ✘ Belemmerende verschillen in arbeidscultuur
- ✘ Belemmerende verschillen in cultuur
- ✘ Belemmerende verschillen in overheidsstructuren
- ✘ Complementariteit
- ✘ Concrete statistische data
- ✘ Doel van de samenwerking
- ✘ Drang om samen te werken
- ✘ Eén economische zone
- ✘ Grensbarrières
- ✘ Grensoverschrijdend beleid en monitoring
- ✘ Grensoverschrijdend contact
- ✘ Grensoverschrijdende samenwerking en succes
- ✘ Grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling
- ✘ Grensoverschrijdende samenwerking en afstand
- ✘ Grensoverschrijdende samenwerking en de bedrijvigheid
- ✘ Grensoverschrijdende samenwerking en de overheid
- ✘ Grensoverschrijdende samenwerking en economische groei
- ✘ Grensoverschrijdende samenwerking en krimp
- ✘ Hoe verbeter je grensoverschrijdende samenwerking
- ✘ Informatievoorziening en grensoverschrijdende samenwerking
- ✘ Kansen grensoverschrijdende samenwerking
- ✘ Kennis van ons buurland
- ✘ Kennisinstellingen
- ✘ Mate van Grensoverschrijdende Samenwerking
- ✘ Niet samenwerken
- ✘ Onderwijssysteem
- ✘ Overeenkomsten die samenwerking bevorderen
- ✘ Regel- en wetgeving
- ✘ Rijksoverheid
- ✘ Sectoren arbeidsbemiddeling
- ✘ Taal
- ✘ Verbinding tussen NL en DE
- ✘ Verschillen in arbeidscultuur
- ✘ Verschillen in cultuur
- ✘ Verschillen in overheidsstructuren
- ✘ Versnippering

Figuur 6: Gebruikte codering interviews

Scorecard

De geïnterviewde respondenten is ook een scorecard voorgelegd. Dit is een tabel met korte stellingen om percepties cijfermatig in kaart te brengen. De scorecard heeft als doel om percepties tot op zekere hoogte kwantificeerbaar te maken. Zo kan overzichtelijk worden gemaakt of percepties tussen doelgroepen verschillen.

1 = **volledig mee oneens** 2 = **oneens** 3= **niet oneens maar ook niet eens** 4 = **eens**
 5 = **volledig mee eens**

Grensoverschrijdend beleid is belangrijk voor de toekomst van deze organisatie	n.v.t.	1	2	3	4	5
Ik vind dat overkoepelende organen (zoals het EDR of de Rijksoverheid) grensoverschrijdende samenwerking meer moeten stimuleren	n.v.t.	1	2	3	4	5
Subsidies zouden mij stimuleren om grensoverschrijdend samen te gaan werken	n.v.t.	1	2	3	4	5
Mijn grensoverschrijdende contact (tussen NL en DE) is efficiënt	n.v.t.	1	2	3	4	5
Mijn grensoverschrijdende contact (tussen NL en DE) is effectief	n.v.t.	1	2	3	4	5
Er wordt genoeg grensoverschrijdend samengewerkt	n.v.t.	1	2	3	4	5
Grensoverschrijdende samenwerking kan de krimp-problematiek oplossen	n.v.t.	1	2	3	4	5
Grensoverschrijdende samenwerking is cruciaal voor de economische ontwikkeling van deze regio	n.v.t.	1	2	3	4	5

Operationaliseren

Hier worden de twee leidende wetenschappelijke documenten geoperationaliseerd voor dit onderzoek. Het rapport van OECD (2013) genaamd 'Innovation-driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation' wordt specifiek toegespitst op het innoveren binnen specifieke industrieën welke een comparatief voordeel (kunnen) bieden. Het conceptuele model van Lundquist & Trippel heeft ook een focus op innovatie binnen sectoren. Om dit te bewerkstelligen wordt er afgestapt van de innovatieve focus bij zowel het Smart Specialisation principe als het *Regional integration model* van Lundquist & Trippel (2013). Het model van Lundquist & Trippel (2013) gebruikt zes dimensies om te kijken in hoeverre een grensoverschrijdende regionale

integratie mogelijk is. Hierbij worden cultuur en sociaal demografische kenmerken als zevende achtste dimensie toegevoegd. Deze twee variabelen zijn namelijk van invloed op de mate van embeddedness in een regio. De acht dimensies worden opgedeeld in enkele sub-indicatoren. Tabel 1 geeft een overzicht weer van het model dat gehanteerd wordt om de complementariteit te bestuderen. Deze tabel wordt ook gebruikt om structuur aan te brengen in de diepte-interviews.

Embeddedness	Institutionele kenmerken ²	Werken overheden grensoverschrijdend samen met elkaar?	<ul style="list-style-type: none"> - Op welke manier? - Op welke schaal? - Wordt dit gestimuleerd? - Wat is het doel van deze samenwerking - Wat zou u het liefst anders zien m.b.t deze samenwerking?
		Zijn er verschillen/overeenkomsten in overheidsstructuren van beide landen?	<ul style="list-style-type: none"> - Werken deze belemmerend of stimuleren voor grensoverschrijdende samenwerking?
	Cultuur	Ervaart u culturele verschillen?	<ul style="list-style-type: none"> - Op welk gebied? - Zijn verschillen tussen regel- en wetgeving volgens u van invloed op grensoverschrijdende samenwerking? - Arbeidscultuur - Zijn deze positief of negatief m.b.t. grensoverschrijdende samenwerking?
		Ervaart u culturele overeenkomsten?	<ul style="list-style-type: none"> - Op welk gebied? - Arbeidscultuur - Zijn de positief of negatief m.b.t. grensoverschrijdende samenwerking?
		Wanneer is grensoverschrijdende samenwerking voor u een succes?	
	Sociaal demografische kenmerken	Wat zijn de skills van de werknemers in de regio?	<ul style="list-style-type: none"> - Welke skills kan deze regio juist gebruiken? - Wat is het opleidingsniveau van de mensen wonend in de regio?
Relatedness	Economische structuur/specialisatiepatroon	Welke economische activiteit is het belangrijkste voor deze regio?	<ul style="list-style-type: none"> - Welke sector?
		Is deze regio divers op het gebied van zijn economie?	<ul style="list-style-type: none"> - Wat is de belangrijkste handel tussen beide regio's
	Hoeveel grenspendel is er tussen deze regio's?	<ul style="list-style-type: none"> - In welke sector? - Is er überhaupt wel vraag van Duitsers naar Nederlandse werkkrachten? 	

² Met instituties worden hier de rijksoverheid, provincie of gemeente bedoelt.

		Werken bedrijven grensoverschrijdend samen met elkaar?	<ul style="list-style-type: none"> - Welke samenwerkingsvormen zijn er? - In welke sector? - Wat is het doel van deze samenwerking? - Hoe is dit contact ontstaan?
		Hoe ver kijkt u over de grens om samenwerking te zoeken?	<ul style="list-style-type: none"> - Kilometers of tijd? - Waarom zou u niet samenwerken over de grens?
Connectedness	Aard van connecties	Hebt u (wel eens) grensoverschrijdend contact (gehad)	<ul style="list-style-type: none"> - Is het grensoverschrijdende contact diepgaand of oppervlakkig? - Is het doel winst maken of kennis opdoen? - Is dit vooral digitaal of face-to-face? - Hoe vaak hebt u contact? - Hoe vaak gaat u fysiek de grens over? - Hoe is dit contact ontstaan?
		Is uw organisatie onderdeel van een grensoverschrijdend samenwerkingsverband?	<ul style="list-style-type: none"> - Wat merkt u hier van?
	Bereikbaarheid	Ziet u de grens nog als barrière voor grensoverschrijdende samenwerking?	<ul style="list-style-type: none"> - Op welke manier? - Ervaart u dit als lastig?
		Hoe vindt u de fysieke verbindingen tussen Nederland en Duitsland?	<ul style="list-style-type: none"> - Sluiten de wegen goed op elkaar aan? - Sluit het OV goed op elkaar aan?
		Hoe vindt u de digitale verbindingen tussen Nederland en Duitsland	<ul style="list-style-type: none"> - Zijn beide landen digitaal goed bereikbaar? - Hoe is de digitale informatievoorziening?
	Wetenschappelijke basis/kennisinfrastructuur	In hoeverre werken kennisinstellingen (scholen) samen met elkaar?	<ul style="list-style-type: none"> - Op welke manier? - Hoeveel grensoverschrijdende studenten/stagiaires zijn er?
		Is er genoeg kennis van het buurland om daar mee samen te werken volgens u?	<ul style="list-style-type: none"> - Wat voor een kennis is dit? Statistische data of vooral informatie verkregen uit personen
	Beleidsstructuur	Is er een grensoverschrijdend beleid binnen uw organisatie	<ul style="list-style-type: none"> - Wordt dit gemonitord? - Wordt dit geëvalueerd? - Wat is het doel van dit beleid?
		Wordt grensoverschrijdende samenwerking gestimuleerd vanuit uw organisatie?	<ul style="list-style-type: none"> - Waarom wel/niet? - Hoe wordt dit gedaan?

Tabel 1: Operationaliseren van de complementariteit

Hoofdstuk 4 – Complementariteit

In dit hoofdstuk wordt er naar de complementariteit tussen beide grensregio's gekeken. Door te kijken in hoeverre, en op welke thema's, beide grensregio's complementair zijn wordt er getracht na te gaan waar de kansen liggen voor grensoverschrijdende samenwerking. De drie kernprincipes van het Smart Specialisation principe samen de acht dimensies van het conceptuele model van Lundquist & Tripl (2013) worden als leidraad gebruikt om de complementariteit te bestuderen

4.1 Embeddedness

	Oost-Groningen	LK Leer
Inwoners	148.966	164.792
Bevolkingsdichtheid	180 km ²	152 km ²
Belangrijkste economische sector	Handel	Handel
Oppervlakte	907,03 km ²	1.086,03 km ²
Ruraal-urbane typering volgens het OECD	Intermediate rural region	Intermediate rural region

Tabel 2: Sociaal demografische kenmerken (CBS, OECD, Rabobank, Regionaldatenbank Deutschland)

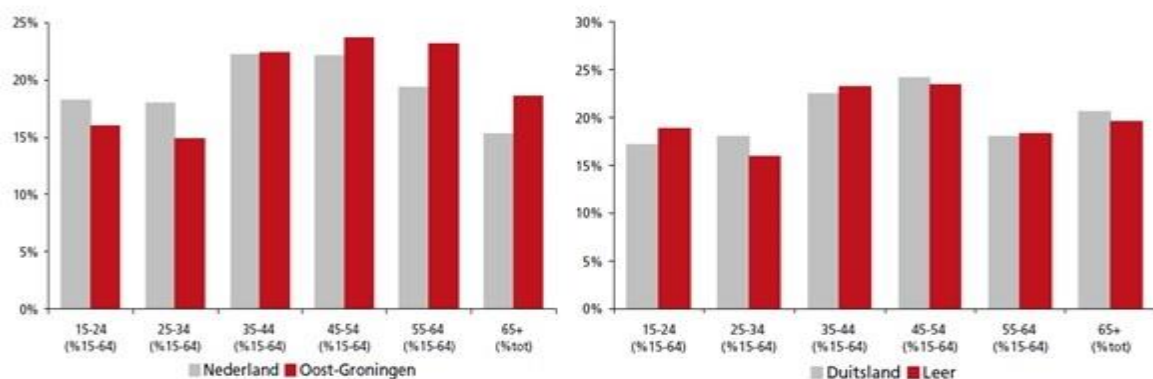
De geschiedenis

Nederland heeft in de geschiedenis meerdere perioden van economische voorspoed gekend. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de gouden eeuw. Maar het noorden van Nederland heeft hier niet vaak een significant aandeel in gehad. In het begin van de 20^e eeuw kreeg Oost-Groningen een veenkoloniaal karakter (Karel, 2012). In de jaren zestig en begin jaren zeventig van de 20ste eeuw zakte de agro-industrie in elkaar. De aardappelmeelindustrie was een belangrijke sector in deze tijd, hiervan resteert nu alleen nog maar AVEBE. De strokartonfabricage is zelfs helemaal verdwenen en de zuivel industrie is door meerdere fusies in Friesland-Campina geëindigd. De suikerbietenindustrie is ook gekrompen en slechts overeind gebleven door staatssteun. Voor Oost-Groningen waren de gevolgen groot. Niet alleen omdat de belangrijkste bedrijvigheden verdwenen, maar ook omdat de toeleveranciers van deze belangrijke bedrijvigheden getroffen werden (Karel, 2012). Hoe een regio zich heeft ontwikkeld is van belang om de mate van embeddedness te bepalen. Zoals bekend heeft Oost-Groningen zich vroeger, en nu ook nog, vooral gespecialiseerd op landbouw gerelateerde economische activiteit. Omdat deze regio gespecialiseerd was in één activiteit is de regio gevoelig voor externe en interne schokken. Door het inzakken van de agro-industrie, de industrie waar Oost-Groningen in gespecialiseerd was, is Oost-Groningen steeds meer perifeer geworden en economisch achter komen te lopen met de rest van Nederland. Maar je kunt hier ook uit concluderen dat er veel kennis aanwezig is, of in ieder geval was, in deze economische sector. Veel mensen zijn opgegroeid met de agro-industrie en hebben hierdoor kennis van hun ouders of overgrootouders overgenomen. Omdat deze verandering recent heeft plaatsgevonden (de Philipsvestiging in Stadskanaal sloot zijn deuren in 2006) is het aannemelijk dat de kennis er nog steeds is.

LK Leer bestaat voor 73 procent uit landbouwgrond en van oudsher zijn landbouw en de maritieme sector belangrijke sectoren in LK Leer (Landkreis Leer, 2015). LK Leer ligt aan de Eems en aan de Dollard en wordt beschermd door dijken. Door deze geografische ligging is de scheepvaart al tientallen jaren een belangrijke bedrijvigheid in de regio. De Meyer Werft speelt hier een belangrijk aandeel in met meer dan 3.000 werknemers en jaarlijkse omzet van ongeveer 1,7 miljard (Meyer Werft, 2015). De Meyer Werft is een scheepsbouw bedrijf opgericht in 1795 en is vandaag de dag eigendom van de zevende familiegeneratie (Meyer Werft at a Glance, 2015). Dit is typerend voor de Duitse bedrijfsstructuur, waar in vergelijking met Nederland, meer familiebedrijven zijn.

Bevolkingssamenstelling

Op 1 januari 2015 telde Oost-Groningen 148.966 inwoners en LK Leer 164.792 (CBS, 2015; Regionaaldatenbank Deutschland, 2015). Figuur 7 laat de bevolkingsopbouw van beide grensregio's zien. Het aandeel 35+'ers is aanzienlijk groter dan de groep 15 tot 24 jaar en 25 tot 34 jaar. Als de bevolkingssamenstelling van LK Leer en Oost-Groningen met elkaar vergeleken worden valt te zien dat vooral het aandeel 55-64 jarigen in Oost-Groningen groter is dan in LK Leer (23 tegenover 19 procent). Daarnaast ligt het aandeel jongeren (15-24 jaar) in LK Leer met twee procent boven het Duits gemiddelde (19 tegenover 17 procent), terwijl het aandeel jongeren in Oost-Groningen met ongeveer twee procent beneden het Nederlands gemiddelde ligt (16 tegenover 18 procent). Figuur 7 laat zien dat Oost-Groningen een sterker vergrijzingspatroon volgt dan Nederland. LK Leer heeft daarentegen op dit moment nog (bijna) geen last van de vergrijzing, maar door de huidige verdeling van leeftijdsopbouw gaat dit er wel aankomen. Dit komt omdat de (nu nog) middenklasse procentueel gezien een groot deel van de bevolking betreft.

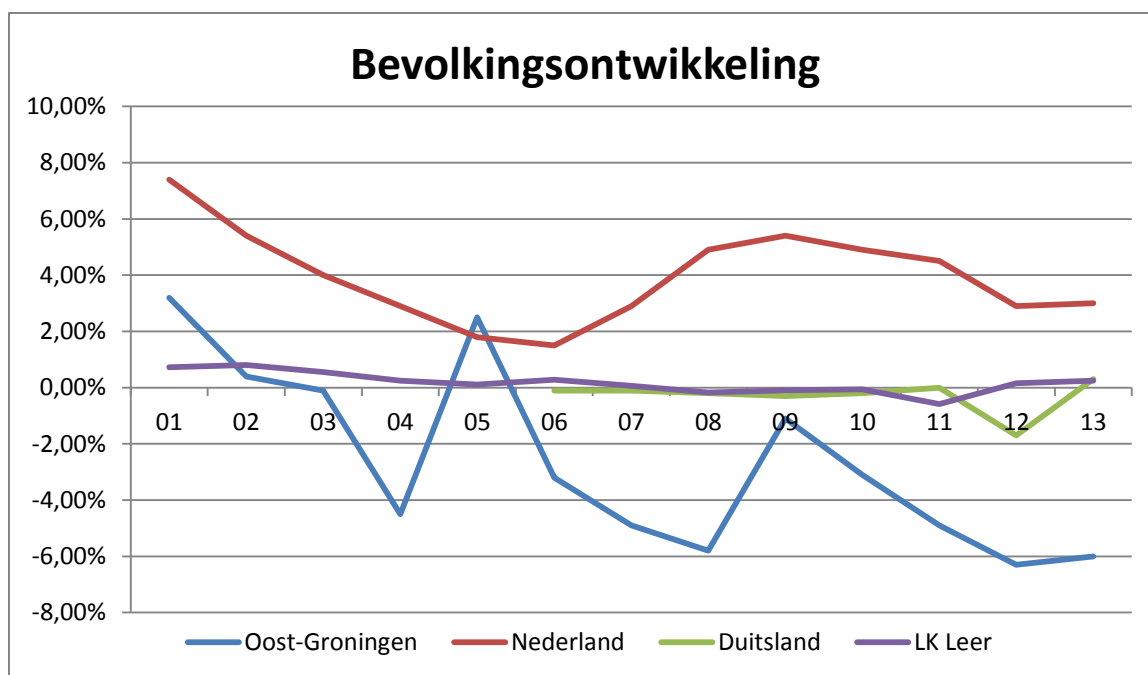
Figuur 7: Leeftijdsopbouw van Oost-Groningen en LK Leer in vergelijking met het landelijk gemiddelde (Ponds et al., 2013)³

In Oost-Groningen werken meer dan drieduizend mensen met een arbeidsbeperking. Dit is 3,5 keer zoveel als in de rest van het land. Daarnaast leven er meer dan achtduizend mensen van een Wajong- of bijstandsuitkering en ligt het aantal arbeidsplaatsen onder het landelijk gemiddelde (UWV, 2015a). Mensen met een arbeidsbeperking worden gekenmerkt als de onderkant van de beroepsbevolking en hebben een lange afstand tot de arbeidsmarkt. Het hoge aandeel van de beroepsbevolking met een arbeidsbeperking draagt bij aan de problematische bevolkingssamenstelling van Oost-Groningen.

Bevolkingsontwikkeling

Volgens het CBS (2013) daalt de bevolking in Oost-Groningen al sinds 2004. De beroepsbevolking van Oost-Groningen is tussen 2000 en 2012 met 5,7 procent gedaald, terwijl de potentiële beroepsbevolking in Nederland met 2,9 procent gestegen is. Dit komt omdat jongeren vaak vertrekken vanuit de perifere gebieden naar de steden. Deze jongeren komen vaak niet terug. Figuur 8 laat de regionale en nationale bevolkingsontwikkeling vanaf 2001 tot 2013 zien. Nederland groeit jaarlijks met enkele procentpunten op het gebied van bevolkingsontwikkeling. Duitsland kent daarentegen, door een groter aantal sterfgevallen dan geboorten en een afnemend migratiesaldo sinds 2003, een lichte jaarlijkse afname van de bevolking. LK Leer kent ongeveer dezelfde bevolkingsontwikkeling als Duitsland. Figuur 8 laat zien dat Oost-Groningen met een sterkere bevolkingsdaling te maken heeft dan LK Leer.

³ Houd rekening met de visuele misleiding van de grafiek over de leeftijdsopbouw van LK Leer. Op de Y-as van figuur X worden andere percentages gebruikt waardoor de verschillen tussen het landelijke gemiddelde en de regio groter lijken.

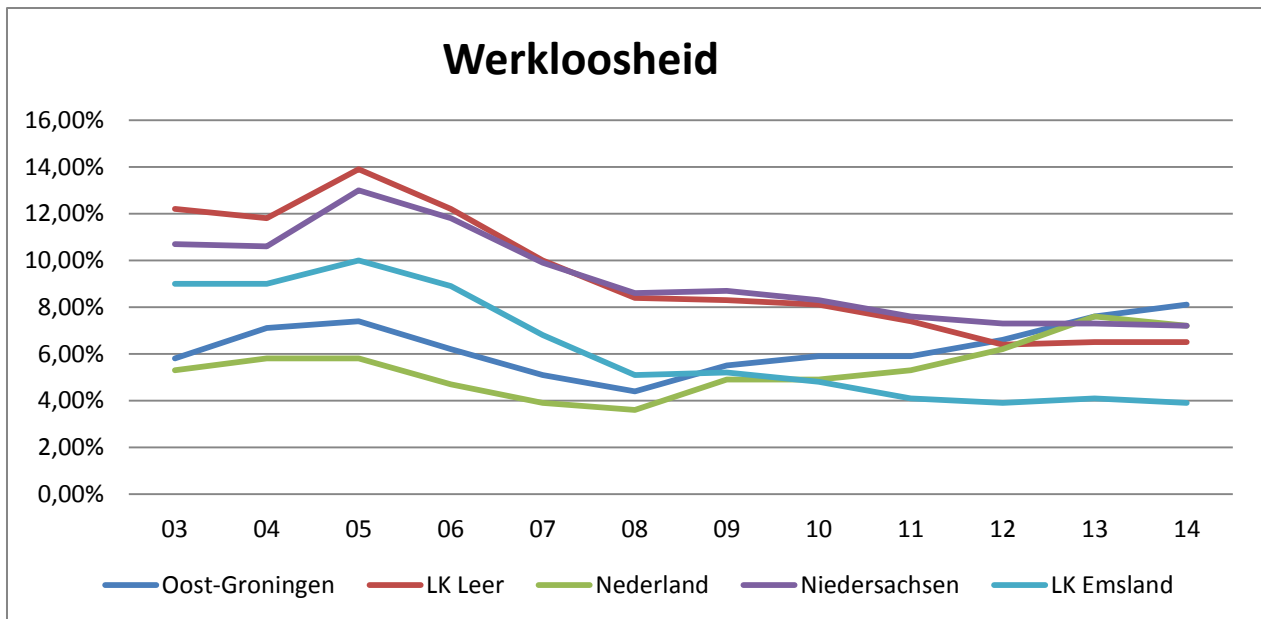
Figuur 8: Bevolkingsontwikkeling Oost-Groningen en LK Leer (CBS, 2015; Regionaldatenbank Deutschland, 2015)⁴

Werkloosheid

Omdat de werkloosheidspercentages een leidende factor zijn in de manier en focus van grensoverschrijdende samenwerking wordt LK Emsland in dit deelonderwerp samen met het deelonderwerp over grenspendel in hoofdstuk 4.2 meegenomen. De ontwikkelingen van de werkloosheidspercentages in de afgelopen 13 jaar zijn in figuur 9 weergegeven. Opvallend is dat de werkloosheidspercentages voor Oost-Groningen hoger liggen dan de werkloosheidspercentages in LK Leer. In 2015 had Oost-Groningen een werkloosheid van 8,1 procent en in LK Leer lag dit percentage op 5,9 (Statistik Arbeitsagentur, 2015; CBS, 2015). Absoluut gezien had LK Leer 5.400 werklozen en Oost-Groningen 10.370. In LK Emsland lag het werkloosheidspercentage in 2015 op 3 procent (absoluut gezien 5.943) (Bundesagentur für Arbeit, 2015). In zowel LK Leer als LK Emsland ligt het werkloosheidspercentage lager dan in de deelstaat Niedersachsen. Het werkloosheidspercentages tussen Oost-Groningse gemeenten kent relatief grote verschillen. De gemeente Vlagtwedde heeft een werkloosheidspercentage conform het landelijk gemiddelde (7,4 procent) waar de gemeente Oldambt het hoogste werkloosheidspercentage heeft van 8,7 procent (CBS, 2015).

Zowel de regionale als nationale werkloosheidspercentages in Nederland en Duitsland hebben een opvallende ontwikkeling doorgemaakt. Tien jaar geleden lag het werkloosheidspercentage in Duitsland, zowel regionaal als nationaal, hoger dan in Nederland. In de afgelopen jaren is deze discrepantie verminderd, en zelfs sinds 2012 omgedraaid. Duitsland is één van de weinige landen in Europa waar de werkloosheid in 2012 niet is toegenomen en waar het aantal vacatures zelfs is gestegen (Huisman, 2013). Aanvullend onderzoek door overheidsinstanties naar deze ontwikkeling wordt wenselijk geacht. Zodoende kan nationaal en regionaal beleid verbeterd worden.

⁴ De pieken in 2005 en 2009 zijn te verklaren door een overschot in binnenlandse migratie. Dit komt door de oprichting en uitbreiding van asielzoekerscentra in Oost-Groningen.

Figuur 9: Ontwikkeling (regionale) werkloosheid Nederland en Duitsland (CBS, 2014; KomSIS, 2015; Eurostat, 2015)⁵

Belangrijkste economische sector

In bijlage C is de sectorstructuur van zowel Oost-Groningen als LK Leer weergegeven. De sector handel creëert in zowel Oost-Groningen als LK Leer de meeste werkgelegenheid met respectievelijk 18 en 16,3 procent. In Oost-Groningen kent de sector handel het meeste aantal bedrijven; namelijk 22,2 procent van het totale aantal bedrijven. In LK Leer hebben de bedrijven in de zakelijke dienstensector het grootste aandeel van de totale bedrijvigheid, namelijk 23,2 procent.

Overheidsstructuur

In Nederland zijn er drie bestuurlijke niveaus; de rijksoverheid, provincies en gemeenten. De Bondsrepubliek Duitsland bestaat uit 16 deelstaten (waarvan drie Stadtstaten: Berlijn, Hamburg en Bremen), die allemaal hun eigen grondwetten, parlementen en regeringen hebben. De deelstaten zijn weer onderverdeeld in Landkreisen. Deze Landkreisen zijn vergelijkbaar met Nederlandse gemeenten. Landkreisen zijn de laagste bestuurlijke laag in Duitsland, maar veelal wel groter dan de Nederlandse gemeenten. Zo is LK Leer ongeveer even groot als de zeven gemeenten die samen de COROP-regio Oost-Groningen vormen. Een duidelijk verschil tussen Nederland en Duitsland is dat in Nederland een lager bestuurlijke schaalniveau kent dan Duitsland. Daarnaast verschilt de regel- en wetgeving ook. Enkele concrete voorbeelden zijn: (1) in Duitsland is het niet gebruikelijk om reiskostenvergoeding te krijgen, (2) in Duitsland gaan de Landkreisen over de uitkeringen en in Nederland de gemeenten, (3) belastingformulieren verschillen tussen beide landen en (4) diploma's worden niet altijd erkend door verschillen in kwalificaties.

⁵ De werkloosheidspercentages van LK Leer zijn niet volgens de internationale werkloosheid definitie in kaart gebracht. Dit wegens een gebrek aan beschikbare informatie. Het doel van de grafiek is ook om zowel de regionale als nationale trend in kaart te brengen van Nederland en Duitsland.

Cultuur

Blom (2014) schetst de belangrijkste culturele verschillen en overeenkomsten tussen Nederland en Duitsland.

Verschillen

In Duitsland zijn de machtsafstanden groter. Titels, posities en statussymbolen kennen hier meer waarde. Besluitvorming in Duitse bedrijven is vaak gecentraliseerd waardoor er weinig binnenin de organisatie gedelegeerd wordt. In Nederland wordt er veelal gestreefd naar consensus en compromis en is de omgangsvorm een stuk informeler. Het is dan ook gebruikelijk om in Nederland de baas met de voornaam of jij aan te spreken, waar dat in Duitsland eigenlijk nauwelijks gebeurt. Duitsers gaan minder goed met onzekerheid om dan Nederlanders en zijn daarom meer onzekerheid mijdend. *'Juist de angst voor onzekerheid leidt tot een grotere behoefte aan duidelijkheid in de verdeling van verantwoordelijkheid en macht'* (Blom, 2014 pp. 106). Dit heeft als gevolg dat Duitsers meer behoefte hebben aan duidelijke uitleg, deskundige begeleiding en structuur. Een ander verschil is dat de Nederlandse cultuur meer feminien is waarbij de Duitse cultuur meer naar de masculiene kant neigt. *'In feminiene culturen werkt men om te leven, in masculiene culturen leeft men om te werken'* (Blom, 2014 pp. 106). Daarnaast wordt in de Duitse cultuur meer op lange termijn gepland, waar in de Nederlandse cultuur de oriëntatie op de korte termijn ligt.

Overeenkomsten

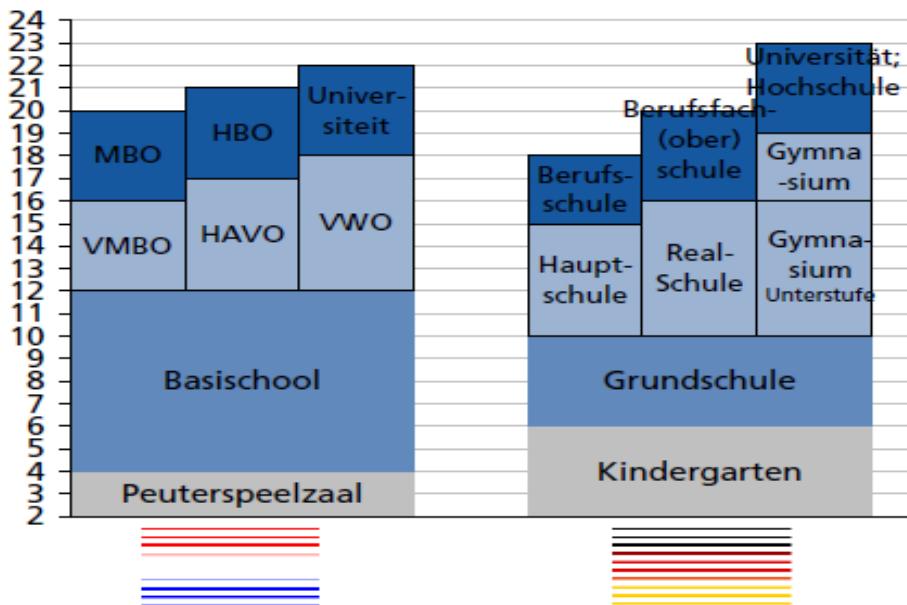
Beide culturen zijn sterk individualistisch. De verantwoordelijkheid van het individu staat voorop; mensen hebben zelfontplooiing als levensdoel, streven een eigen carrière na en vinden zelfstandigheid, eigen initiatief en autonomie in de taakuitoefening belangrijk. Duitsland en Nederland hebben een universalistische manier van denken gemeenschappelijk. In een universalistische manier van denken gelden principes, eerlijkheid, authenticiteit en waarheid te allen tijde. Toch komen er in de Duitse cultuur meer collectivistische elementen voor dan in de Nederlandse cultuur). Hierdoor heerst in Duitsland een sterker groepsgevoel.

Arbeidscultuur

Uit interviews is geconcludeerd dat de arbeidscultuur van Nederland en Duitsland verschillen. Fiona, directeur DENIES, een bureau wat grensoverschrijdende samenwerking faciliteert, stelt dat Duitsers een strakkere leiding hebben, de werknemers worden in meerdere mate verteld wat ze moeten doen kent een Duits bedrijf meer hiërarchie. Hierdoor worden er wel sneller doelen bereikt. Nederlanders worden door de geïnterviewde professionals als flexibeler, innovatiever en informeler gezien.

Onderwijsstructuur

In Nederland wordt het onderwijs centraal bestuurd door het ministerie van onderwijs, cultuur en wetenschap waar in Duitsland de deelstaten verantwoordelijk zijn voor het onderwijs. In Nederland begint school in het vijfde levensjaar, waar dat in Duitsland nog twee jaar op zich laat wachten. Ondanks dat in Duitsland later begonnen wordt met naar school gaan, wordt er op een jongere leeftijd begonnen op de middelbare school. Het behalen van een universitair diploma duurt in beide landen vier jaar. Beide onderwijssystemen verschillen significant van elkaar waardoor een objectieve vergelijking moeilijk is. In figuur 10 zijn beide onderwijssystemen afgebeeld. In de afgelopen jaren zijn er stappen gemaakt om beide onderwijssystemen meer op elkaar af te stemmen. Vooruitgang is geboekt op universitair niveau. Hier hanteren beide landen een bachelor-master systeem en het European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS).

Figuur 10: Verschillen in onderwijssystemen NL en DE, met links de leeftijd (Ponds et al., 2013).

Het middelbaar beroepsonderwijs van beide landen vertoont significante verschillen. In beide landen neemt het duale leren (een deel van de opleiding vindt in en met bedrijven plaats) een voorname plaats in. Desondanks zijn er volgens Blom (2015) aanzienlijke verschillen tussen beide onderwijssystemen: (1) in Duitsland is er een hechtere samenwerking met het bedrijfsleven waardoor het duale onderwijs veel meer aanzien geniet dan in Nederland, (2) in Duitsland heeft stage lopen een ander doel. Daar investeren bedrijven in een stagiair omdat het gebruikelijk is dat deze student daar later gaat werken. In Nederland is het doel van stage lopen om relevante werkervaring op te doen en is het niet altijd gebruikelijk dat er een baan aan over wordt gehouden, (3) in Duitsland ligt de oriëntatie op de vraag van bedrijven en in Nederland ligt de oriëntatie op het aanbod van onderwijsinstellingen ligt en (4) in Duitsland wordt het duale systeem gefinancierd door bedrijven en de overheid terwijl in Nederland het onderwijs wordt betaald vanuit het Rijk.

Deelconclusie

De regio Oost-Groningen had in 2014 een werkloosheid van 8,1 procent. In LK Leer was het werkloosheidspercentage 5,9. Absoluut gezien heeft Oost-Groningen ongeveer het dubbele aantal werklozen vergeleken met LK Leer; respectievelijk 10.370 en 5.400. Tussen Oost-Groningen en LK Emsland zijn de verschillen in werkloosheidspercentages nog groter dan tussen Oost-Groningen en LK Leer. Beide regio's hebben te kampen met ontgroening en vergrijzing. De overheidsstructuren van Nederland en Duitsland verschillen van elkaar; in Duitsland mogen deelstaten hun eigen regel- en wetgeving bepalen, waar dit in Nederland centraal geregeld is vanuit het Rijk. Naast verschillen in cultuur, zoals taalverschillen, zijn er ook verschillen in arbeidscultuur. Beide onderwijssystemen, vooral het beroepsonderwijs, van beide landen vertonen significante verschillen. Het belangrijkste verschil is dat in Duitsland de bedrijven het onderwijs mede financieren, waardoor er een hechtere samenwerking is tussen het bedrijfsleven en onderwijs.

4.2 Relatedness

Een regio met een hoog gehalte relatedness heeft een hoge diversificatie in technologieën die nauw verwant zijn aan de bestaande dominante technologie. In deze paragraaf wordt de relatedness van beide regio's in beeld gebracht door de economische structuur, bedrijvigheid en grenspendel te bestuderen.

Economische structuur

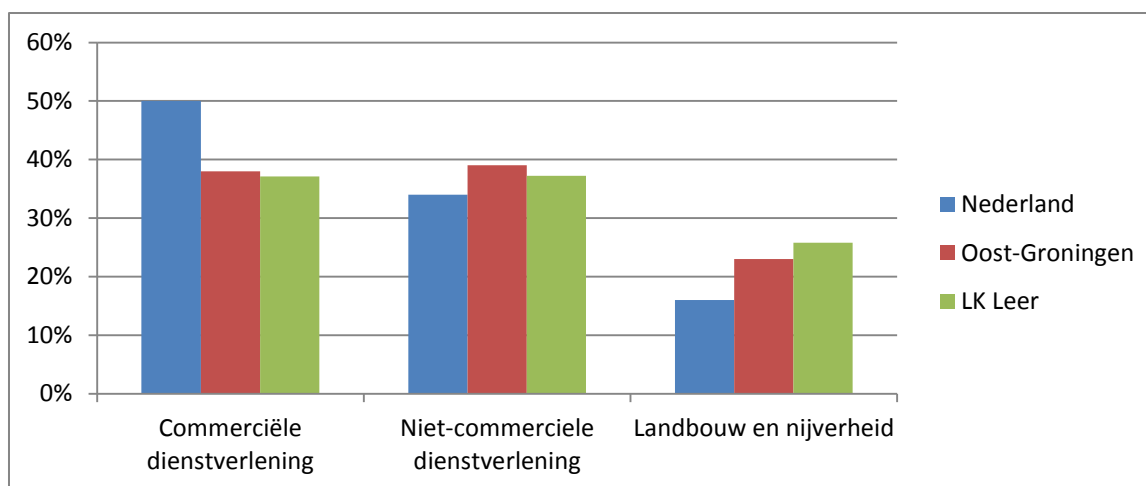
In bijlage C wordt de economische structuur van zowel Nederland, Duitsland als België in kaart gebracht. Er wordt hier onderscheid gemaakt tussen de primaire, secundaire, tertiaire en quartaire structuur. Met de primaire sector wordt de levering van grondstoffen en voedsel bedoeld. Denk hierbij aan landbouw, veeteelt en visserij. De secundaire sector wordt ook wel de industriële sector genoemd; hier vindt de verwerking van de grondstoffen plaats. Met de tertiaire sector wordt de commerciële dienstensector bedoeld. Hier is het doel voor bedrijven om winst te maken met de verkoop van de goederen of diensten. De quartaire sector bestaat uit niet-commerciële diensten, zoals gezondheidszorg en defensie. De structuur van Oost-Groningen als LK Leer is grotendeels primair van aard. Deze typering is in overeenstemming met de intermediate rural typering van het OECD (2013) (tussen de 20 en 50 procent van de populatie is ruraal) van zowel Oost-Groningen als LK Leer.

Macro-economie

In Nederland is de commerciële dienstverlening verantwoordelijk voor 21 procent van de totale werkgelegenheid (zie bijlage C). De sectoren horeca, overheid en detailhandel vullen de top vier aan met respectievelijk 16, 12 en 11 procent. De belangrijkste economische sectoren in Duitsland zijn de dienstverlening, industrie, bouw en land- en bosbouw. In Duitsland is ongeveer 75 procent van de beroepsbevolking werkzaam in de dienstensector. Duitsland is met bijna 25 procent van de totale export het belangrijkste exportland voor Nederland. België en Frankrijk vullen de top 3 aan met respectievelijk 11 en 8 procent. Duitsland is ook het belangrijkste importland voor Nederland met een percentage van 16 procent. Hier wordt de top drie aangevuld door België en China met respectievelijk 9,5 en 8 procent (CBS, 2012). Nederland is niet het belangrijkste exportland voor Duitsland, hier moet het drie landen laten voorgaan: respectievelijk Frankrijk, de Verenigde Staten en China (DNHK, 2015).

Regionale economie

Doets (2014) stelt dat er duidelijke verschillen zijn op economisch gebied tussen Noord-Nederland en Weser-Ems: (1) Duitsland heeft meer middelkleine bedrijven (MKB) dan Nederland, (2) er is een groter aandeel familiebedrijven in Duitsland en (3) het bedrijfsleven kent een meer formele en hiërarchische structuur. Deze verschillen gelden ook voor Oost-Groningen en LK Leer. Noord-Nederland heeft in haar regionale innovatiestrategie gekozen voor vier specialismen; schoon water, duurzame energie, healthy ageing en gezond voedsel. In Duitsland ligt de focus op hightech systems, duurzame energie, bio-economie en gezondheid. Beide regio's zijn dus overlappend op het gebied van duurzame energie en gezondheid. Waar healthy ageing en hightech systems juist twee verschillende specialismen zijn. Het aandeel van de commerciële dienstverlening, niet-commerciële dienstverlening en landbouw en nijverheid van Oost-Groningen en LK Leer volgt ongeveer het zelfde patroon. Ten opzichte van Nederland hebben de regio's een kleiner aandeel in de commerciële dienstverlening maar juist een groter aandeel in zowel de landbouw en nijverheid en de niet-commerciële dienstverlening. Het grote aandeel niet-commerciële dienstverlening is deel te verklaren door het grote aandeel zorg & overheid in beide regio's. Een groter aandeel van de niet-commerciële dienstverlening heeft te maken met het grote aandeel zorg en overheid.

Figuur 11: Arbeidsvolume werkzame personen per sector in 2011 (bewerking gegevens van CBS, 2013; KomSIS, 2015)⁶

De economie van Oost-Groningen

In 2014 telde Oost-Groningen in totaal 10.370 bedrijven welke samen zorgen voor 54.230 banen. In Oost-Groningen is het totale aantal banen tussen 2010 en 2014 met 800 afgenomen, terwijl het aantal vestigingen in diezelfde periode met 470 is toegenomen. Procentueel gezien heeft handel het grootste aandeel van de totale vestigingen, namelijk 22,3%. De zakelijke dienstverlening en bouwsector zijn verantwoordelijk voor respectievelijk 17 en 11,4 procent van het totale aantal bedrijven. De zorgsector zorgt voor de meeste banen, namelijk 10.750. Sinds 2012 neemt het aantal banen en vestigingen in de zorgsector af met respectievelijk 1,6 en 1,3 procent. Erger nog; na 2012 vertoont geen enkele economische sector in Oost-Groningen nog een groei in het aantal banen. De industriële sector is sinds 2012 gekrompen met 5,3 procent en de sector handel met 1,7 procent. In zijn totaliteit is het aandeel banen in Oost-Groningen tussen 2012 en 2014 met 3,75 procent afgenomen. Absoluut gezien worden de sectoren industrie (-430 banen) en zakelijke diensten (-360 banen) het hardst getroffen.

Oost-Groningen is de op vijf na meest afwijkende regio qua sectorstructuur ten opzichte van Nederland (zie bijlage A). De commerciële dienstverlening in Oost-Groningen is sterk ondervertegenwoordigd in het aandeel van de regionale werkgelegenheid ten opzichte van het landelijk gemiddelde. Daarnaast zijn de sectoren detailhandel, horeca en overheid in Oost-Groningen ook ondervertegenwoordigd. De sectoren landbouw, zorg en industrie zijn juist oververtegenwoordigd in Oost-Groningen ten opzichte van het landelijke gemiddelde. Dit zijn sectoren, waar ook in 2016 weinig groei-impulsen van uitgaan (Brink et al., 2015). Groningen, en specifiek Oost-Groningen, heeft een problematische samenstelling van de sectorstructuur welke de economische groei remt. De Provincie Groningen had in 2014 het hoogste percentage Wajong-gerechtigde van Nederland; namelijk 3,3 procent van de beroepsbevolking (UWV, 2015).

Procentueel gezien creëert de sector handel het grootste aandeel werkgelegenheid in Oost-Groningen, namelijk 18 procent (zie bijlage C). De twee na grootste sector is de industrie met vlak daarachter de sector gezondheidszorg & maatschappelijke dienstverlening met respectievelijk 15,5 en 10,8 procent.

Figuur 12: Economie van Oost-Groningen (Cijfers ontleend aan LISA, 2014).

⁶ De verdeling voor LK Leer is berekend door de SBI 2008 indeling van bedrijfstakken en -klassen te hanteren van het CBS

De economie van LK Leer

In LK Leer creëert handel het grootste procentuele aandeel van de totale werkgelegenheid. Daaropvolgend komt de gezondheidszorg & maatschappelijke dienstverlening en de industrie met respectievelijk 14,9 en 13,6 procent. De sector informatie & communicatie zorgt voor het kleinste aandeel van de werkgelegenheid, met een percentage van 1,6.

In Duitsland zijn de dienstverleningssector, de industrie, de bouw en de land en bosbouw de drijvende krachten achter de economie. De dienstverlenende sector is verantwoordelijk voor 96 procent van het BBP. LK Leer is ondervertegenwoordigd in de dienstverleningssector ten opzichte van Duitsland en juist oververtegenwoordigd in de gezondheidszorg & maatschappelijke dienstverlening.

In 2012 telde LK Leer 6904 bedrijven. In deze 6.904 bedrijven waren in 2014 43.487 mensen werkzaam. Tussen 2010 en 2012 is het aantal bedrijven met 1,5 procent toegenomen. 20,9 procent van het totale aantal bedrijven zijn handelsgerelateerd. De bouwsector is goed voor 10,12 procent van het totale aantal bedrijven in de regio.

Figuur 13: Economie van LK Leer (Cijfers ontleend aan Arbeitsagentur für Arbeit, 2015)

De economische structuur van LK Leer komt overeen met die van Oost-Groningen. In LK Leer is procentueel gezien ook de sector handel het grootst met een percentage van 16,3. Andere grote sectoren zijn de gezondheidszorg & maatschappelijke dienstverlening en de industrie, met respectievelijk 14,9 en 13,6 procent. De overige 11 sectoren (verdeling volgens Standaard Bedrijfsindeling (SBI) 2008) laten geen grote verschillen zien. Zo zijn de sectoren onderwijs en zakelijke diensten in Oost-Groningen elk ongeveer 3 procentpunten groter dan in LK Leer, waar de sectoren vervoer & opslag en bouw juist weer ongeveer voor 2,5 procentpunt minder werkgelegenheid zorgt.

In Nederland heerst het beeld dat de Noordelijke provincies, en vooral Groningen, economisch achter lopen op de rest van Nederland. Dit is feitelijk juist. Oost-Groningen loopt achter ten opzichte van de provincie Groningen en ervaart meer economische problemen dan de provincie. Het rapport 'Regio's in 2015' van Brink et al. (2015) concludeert dat de economische groei in Oost-Groningen lager is ten opzichte van de provincie en van Nederland, en de werkloosheid juist hoger ten opzichte van de provincie en Nederland. Daarbij ervaarde Oost-Groningen in 2015 de laagste groei van alle veertig regio's. Dit komt door de oververtegenwoordiging van de krimpsector zorg en de stagnerende overheidssector. Daarbij komt dat de groeiende sector in 2015 - de zakelijke dienstverlening - sterk ondervertegenwoordigd is in Oost-Groningen. De economische structuur van Oost-Groningen is dus debet aan economische ontwikkeling van de regio.

Bedrijvigheid

In bijlage C is de bedrijfsverdeling per sector weergegeven. Van de 10.390 bedrijven in Oost-Groningen zitten er het meest in de handel; 22,2 procent. De top drie wordt aangevuld met de zakelijke dienstverlening en de bouwsector; respectievelijk 16,9 en 11,4 procent. LK Leer kent in totaal 6.904 bedrijven. Hiervan zit het grootste aandeel in de zakelijke dienstverlening; namelijk 23,2 procent. De top drie van LK Leer wordt hier aangevuld met sector handel en bouw, met een aandeel van respectievelijk 21 en 10,1 procent.

In een vergelijking tussen de tien grootste bedrijven in Oost-Groningen en LK Leer valt op dat LK Leer grotere bedrijven kent dan Oost-Groningen. In tegenstelling tot Oost-Groningen heeft LK Leer meer sectorale diversiteit binnen de tien grootste bedrijven van LK Leer dan in Oost-Groningen. Zes van de tien grootste bedrijven in Oost-Groningen bevinden zich namelijk in de zorgsector. Overige grote bedrijven, welke niet in de zorgsector vallen, zijn RDW, IND, Synergon en WEDEKA. Synergon en WEDEKA zijn sociale werkplaatsvoorzieningen die zich

richten om industriële assemblage, IND is de immigratie en naturalisatiedienst en de RDW is een publieke dienstverlener in de mobiliteitsketen. Het is opvallend dat in de top tien grootste bedrijven van Oost-Groningen geen commercieel bedrijf aanwezig is. Bunting, een aannemersbedrijf, is met uitstekend het grootste bedrijf in LK Leer met 9.756 werknemers. Het op één na grootste bedrijf is 'Service Personaldienstleistungen GmbH met 1.792 werknemers. Volgens Willem, interview I, verschilt de regionale structuur qua bedrijvigheid van elkaar. LK Leer kent meer MKB'ers en familiebedrijven dan Oost-Groningen. Daarnaast wordt de economie van LK Leer (en omstreken) gekenmerkt door de aanwezigheid van enkele multinationals (Meyer Werft, Volkswagen en in mindere mate Bunting)

Nederland			Duitsland		
Bedrijf	Sector	Aantal werknemers	Bedrijf	Sector	Aantal werknemers
ST. Oosterlengte	Zorg	500 t/m 799	Bünting	Bouw	9756
Stichting Christelijk Ziekenhuis	Zorg	500 t/m 799	Service Personaldienstleistungen GmbH	Dienst	1792
ST. Lucas Ziekenhuis	Zorg	500 t/m 799	Weener	Industrie	1063
TSN Groningen	Zorg	200 t/m 499	Sirius Shipmanagement	Scheepbouw	805
RDW	Dienst	200 t/m 499	Aldi GmbH	Retail	800
Verpleeghuis Wolde	Old Zorg	200 t/m 499	Klinikum Leer	Zorg	780
IND Ter Apel	Dienst	200 t/m 499	Borromäus-Hospital	Zorg	380
Stichting zorggroep Meander	Zorg	200 t/m 499	Ceka Centraalkaufhaus	Detailhandel	271
Synergion	Industrie	200 t/m 499	Hoppmann's Backhaus	Voeding industrie	/ 260
WEDEKA	Industrie	200 t/m 499	Egberts Wilts	Bouw	243

Tabel 3: Tien grootste bedrijven Oost-Groningen en LK Leer naar sector en aantal werknemers

Grenspendel

Op het gebied van grenspendel is er een grote kennislacune. *Er zijn weinig beleidsonderwerpen waar zo veel over wordt gepraat, maar waar zo weinig empirische basis aan ten grondslag ligt, als grensarbeid.* (Edzes et al., 2015; pp.1). In dit onderzoek wordt LK Emsland vooralsnog uitgesloten van de complementariteitstoets. Omdat LK Emsland voor een deel ook aan Oost-Groningen grenst en de vraag naar arbeidskrachten weldegelijk vanuit Oost-Groningen kunnen komen is er hier voor gekozen om ze toch mee te nemen. Iemand is een grenspendelaar als diegene in Nederland woont maar in een ander land werkt. Bundesagentur für Arbeit heeft de grenspendel van Nederland naar Duitsland en de vraag naar arbeid van Duitsland in kaart gebracht.

Het is bekend hoeveel mensen grenspendelen van Nederland naar Duitsland. Deze gegevens zijn beschikbaar op het NUTS-2 niveau. In 2014 waren er 1.013 grenspendelaars van Nederland naar Weser-Ems. Het herkomstgebied van deze grenspendelaars is niet bekend, waardoor het niet bekend is hoeveel van deze 1.013 grenspendelaars uit Oost-Groningen komen. Hierdoor is het niet mogelijk om het aantal grenspendelaars uit Oost-Groningen in kaart te brengen. Wel is uit deze informatie te concluderen dat de grenspendel sinds 2008 met 67,7 procent is toegenomen (van 604 grenspendelaars in 2008 naar 1.013 grenspendelaars in 2014). Van deze 1.013 grenspendelaars in 2014 is het overgrote deel man, namelijk 751 (74,1 procent). In 2014 waren er in totaal 1.094 grenspendelaars van Nederland naar Nedersachsen, hiervan werkten er 1.013 in Weser-Ems (92,6 procent). Hieruit valt te concluderen dat, zoals verwacht, de grenspendel vooral plaatsvindt tussen grensregio's. En hoe groter de afstand tot de grens hoe minder aantrekkelijk de regio is voor grenspendelaars. In totaal zijn er 9.083 mensen die dagelijks grenspendelen vanuit Nederland naar Duitsland. Het overgrote deel van deze grenspendelaars werkt in de Duitse regio Nordrhein-Westfalen (NRW). Ondanks dat het aantal grenspendelaars

in NRW tussen 2008 en 2014 is afgenomen met 8,4 procent liggen de absolute getallen hoger dan in Niedersachsen. In 2014 waren er 7.989 Nederlandse grenspendelaars naar NRW. Dit is 88 procent van de totale grenspendel naar Duitsland. Uit deze cijfers valt te concluderen dat het grenspendelen naar Weser-Ems toeneemt, terwijl in NRW de grenspendel juist afneemt. Of dit komt door de intensivering van grensoverschrijdende samenwerking of door de divergerende werkloosheidspercentages is niet bekend. Onderzoek naar een mogelijk causaliteit is daarom wenselijk.

Wanneer we kijken naar het bemiddelen van arbeidskrachten tussen Nederland en Duitsland moet vooraf eerst onderzocht worden welke achtergrond en kennis deze werknemers hebben. Vanuit hier kun je kijken welke sectoren en doelgroepen arbeidsbemiddeling nodig (kunnen) hebben of bewust moeten worden gemaakt van grensoverschrijdend werken. In 2015 had LK Leer in 873 onvervulbare vacatures. Het grootste deel van deze vraag bestond uit 'craft and related trades workers', namelijk 356 van de 873 (40,8 procent). Andere beroepen waar een relatief grote vraag naar is zijn 'service and sale workers' (15,5 procent) en 'technicians and associate professionals' (10,9 procent). LK Emsland heeft een soortgelijke vraag naar het soort werknemer. Deze regio kent ook een grote vraag naar 'craft and related trades workers', namelijk 1.025 van de totaal 2.549 (40,2 procent). Daarnaast is er, net zoals in LK Leer, in de 'technicians and associate professionals' en 'service and sale workers' beroepen ook een relatief grote vraag naar arbeidskrachten, respectievelijk 344 (13,5 procent) en 340 (13,3 procent) werknemers.

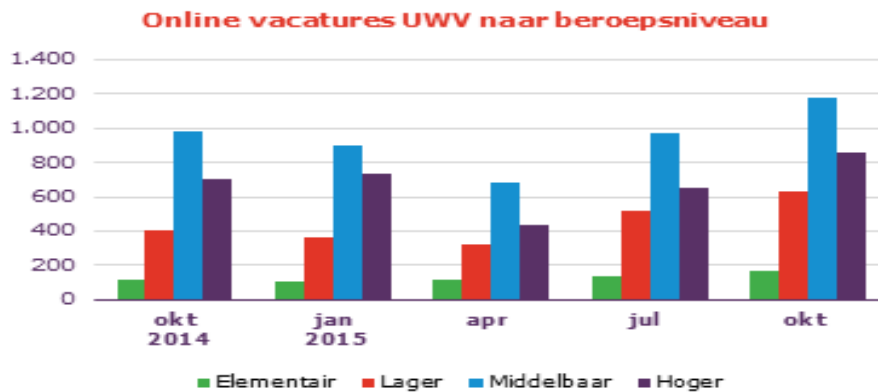
Uit de interviews blijkt dat de professionals hetzelfde beeld hebben over welke werknemers met welke achtergrond gevraagd worden in de Duitse grensregio's. De geïnterviewde professionals zitten hierbij op één lijn. LK Leer heeft een tekort in de bouw-, techniek- en zorgsector (Willem, Harald en Karsten). Denk hierbij aan mensen in de metaalindustrie of houtbewerkers en monteurs. In Oost-Groningen heb je vooral (werkloze) werknemers met een MBO achtergrond (Wouter, Paulien, Wijnand, Rob en Erik). Deze gedachte van de geïnterviewde professionals komt grotendeels voort uit werkloosheidsverdeling naar opleidingsniveau in Oost-Groningen. Oost-Groningen kent zowel een hoge procentuele als absolute werkloosheid van werknemers met het MBO als de hoogst genoten opleiding (zie tabel 4). De banen waar LK Leer een onvervulbare vraag naar heeft vereisen veelal een MBO opleiding. Tabel 4 specificeert de MBO opleidingen niet waardoor het niet mogelijk is om te kijken of er een hoge werkloosheid heerst onder de MBO 'er met een technische achtergrond.

Hoogst genoten opleiding	Absolute aantallen Oost-Groningen	Percentage Oost-Groningen	Absolute aantallen Nederland	Percentage Nederland
Basisonderwijs	2006	18,7 %	229260	23,9%
VMBO	2021	19%	159800	16,7%
HAVO/WVO	223	2,08%	39990	4,2%
MBO-1	1424	13,27%	93141	9,7%
MBO-2	1597	14,88%	80241	8,4%
MBO-3	1083	10,09%	67478	7%
MBO-4	1416	13,2%	113268	11,8%
HBO/Bachelor	815	7,60%	127117	13,2%
WO/Master	145	1,35%	49577	5,2%
TOTAAL	10730	100%	960640	100%

Tabel 4: Verdeling werkloosheid binnen Oost-Groningen naar opleidingsniveau (cijfers ontleend aan https://www.werk.nl/werk_nl/arbeidsmarktinformatie/tabellen, 2015)

Op het eerste gezicht lijken er overeenkomsten te zijn op het gebied van de werkloze werknemer in Oost-Groningen en de onvervulbare vacatures in LK Leer. Hierbij zijn wel een aantal kanttekeningen nodig. Zo laat Figuur 7 de online vacatures zien in de provincie Groningen. Opvallend is dat ook in de provincie Groningen er een onvervulde vraag is naar MBO geschoolde mensen. De meeste online vacatures in Groningen hebben een MBO beroepsniveau; in totaal bijna 1200 vacatures. In oktober 2015 waren er in totaal 4.265 online vacatures in

de provincie Groningen, en een jaar eerder waren dit er 2.870 (zie figuur 14). Het aantal vacatures neemt toe, terwijl het aantal werklozen ook toeneemt. Hieruit blijkt dat er een mismatch is tussen de werkgever en werknemer: er zijn zowel de meeste vacatures op het MBO niveau als werkzoekenden. Op de één of andere manier weet men elkaar niet te vinden op de (Oost-)Groningse arbeidsmarkt. Bernard stelt dat dit komt omdat er in Nederland ook een tekort aan gekwalificeerde en goede vakmensen zijn. Dit wordt bevestigd een artikel in N.O.S. door Kamphuis (2015). Als de werkloze Oost-Groninger niet aan de kwaliteit van de Nederlandse arbeidsmarkt voldoet, is het ook onwaarschijnlijk dat hij op de Duitse arbeidsmarkt, waar cultuurverschillen ook nog parten kunnen spelen, slaagt.

Figuur 14: Online vacatures Groningen naar beroepsniveau (UWV, 2015a)

Deelconclusie

Zowel Oost-Groningen als LK Leer zijn landelijk van karakter. Beide regio's hebben een vergelijkbare sectorstructuur. De top drie van de sectoren die procentueel gezien de meeste werkgelegenheid creëren zijn hetzelfde: handel, gezondheidszorg & maatschappelijke dienstverlening en industrie. LK Leer kent, in vergelijking met Oost-Groningen, meer familiebedrijven maar ook grotere bedrijven. De economie wordt ook gekenmerkt door de aanwezigheid van enkele multinationals in of rondom de regio. In LK Leer is er veel werkgelegenheid voor de lagere opgeleiden, terwijl deze groep in Oost-Groningen juist kampt met een structurele werkloosheid. Het aandeel grenspendelaars naar Weser-Ems is sinds 2008 toegenomen maar nog steeds minimaal in vergelijking met het aantal grenspendelaar naar Nordrhein-Westfalen. Duitse regio's kampen nog wel steeds met onvervulbare vacatures. De perceptie van de geïnterviewde professional over de achtergrond van de gevraagde arbeidskrachten komen overeen met de data van Bundesagentur für Arbeit. Ook al zijn de eerste stappen gezet om het grenspendelgedrag in kaart te brengen, ruimte voor verbetering is er altijd. Zo is het interessant om te weten uit welke Nederlandse regio de grenspendelaars komen. Verder onderzoek naar de motivatie van arbeidskrachten om te gaan grenspendelen is interessant om te bepalen wat de rol van het beleid is geweest in het grenspendelgedrag.

4.3 Connectedness

Samenwerking van bedrijven, kennisinstellingen en overheidsinstanties

Bedrijven werken nog (te) weinig samen aan weerszijden van de grens. Dit blijkt uit de interviews met professionals. Deze professionals gaven als reden dat bedrijven niet altijd goed genoeg weten waar ze aan beginnen en hoe het er in Duitsland aan toegaat. Geïnterviewde Koen stelt dat dit komt omdat Duitse bedrijven veel waarde hechten aan betrouwbaarheid en stabiliteit. Het is niet mogelijk om binnen dagen, of weken, orders binnen te halen. Het is een langdurig proces wat begint met elkaar te leren kennen en vertrouwen kweken is in dit proces van groot belang. Omdat veel bedrijven onvoldoende kennis hebben op dit gebied komen komt teleurstelling frequent voor.

Er heersen tegenstrijdige percepties over de samenwerking van kennisinstellingen. Zo stelt Koen, werknemer van de Duits-Nederlandse Handelskamer, dat dit nog beter kan en dat er nog veel potentie ligt. Gerard, beleidsmedewerker Eems Dollard Regio, stelt dat kennisinstellingen wel degelijk goed samenwerken, hij geeft hier als goede voorbeelden Stenden en het Alfa College. Karsten, beleidsmedewerker Emsachse, stelt juist de samenwerking tussen kennisinstellingen eigenlijk op toeval gebaseerd is, maar dat er wel verbetering in zit. Bernard, zelf lector aan de hogeschool Stenden, stelt dat er op dit genoeg wel voldoende samenwerking is, maar dat er eigenlijk niks is om voor samen te werken. Er zijn genoeg initiatieven maar om deze met leven te vullen maar studenten staan niet welwillend tegenover studeren of stage lopen in Duitsland.

Uit interviews wordt geconcludeerd dat het Rijk de urgentie van grensoverschrijdende samenwerking nog niet in ziet, maar de erkenning wel toeneemt. Gerard stelt dat we ook niet mogen onderschatten wat er allemaal gedaan wordt. Volgens hem ligt het probleem bij de tijdsduur van projecten en pilots. Deze is te kort waardoor er weinig resultaten geboekt worden.

Infrastructurele connectiviteit

Zowel voor de arbeidsmarkt als de bedrijvigheid is een optimale infrastructuur van belang. Wanneer infrastructuurle voorwaarden geschapen zijn, kunnen grensregionale economieën van elkaar profiteren in de sfeer van marktpotentieel, business-to-businessrelaties, een gezamenlijke arbeidsmarkt, regionale innovatie en het opleiden van jonge mensen (Roelfes et al., 2013). De infrastructuurle verbindingen tussen Nederland en Duitsland kunnen volgens de geïnterviewde professionals worden verbeterd, vooral op het gebied van het Openbaar Vervoer (OV). Via de snelwegen en lokale wegen zijn Oost-Groningen en LK Leer goed met elkaar verbonden, hoewel niet iedereen beschikt over een vervoersmiddel. Daarom is een goed OV-netwerk van belang. Geïnterviewde Steven, hoofd trajecten bij WEDEKA, stelt dat het OV geen echte optie is voor woon-werk verkeer omdat beide netwerken slecht op elkaar aansluiten en omdat het relatief duur is. Wel is het openbaar vervoer in LK Leer, vooral het busnetwerk, geïntensiveerd tussen 2011 en 2014 (KomSIS, 2014). Desondanks deze verbeteringen wordt het OV-netwerk in beide grensregio's als matig ervaren. Geïnterviewde Karsten stelt dat een fijnmazig OV-netwerk niet rendabel is door het landelijke karakter van beide grensregio's. Daarbij is het OV in Duitsland aanbesteed aan de Landkreisen en Stadtkreisen. Hier ligt de focus vooral op het school- en werkverkeer. Het OV-netwerk in Duitsland op regionaal niveau meer aanbesteders dan in Nederland; LK Leer heeft 11 aanbesteders waar Oost-Groningen er één heeft. Hierdoor wordt onderlinge afstemming bemoeilijkt. Als het op regionaal niveau al moeilijk te realiseren is, wordt het nog lastiger wanneer dit grensoverschrijdend interregionaal afgestemd moet worden.

Uit interviews blijkt dat werknemers in Oost-Groningen kampen met een lage arbeidsmobiliteit, wat vaak een problematische factor is om mensen over de grens aan het werk te krijgen. Meer samenwerking begint vaak bij een goede infrastructuur (Fokkema, 2014) en een goede infrastructuurle bereikbaarheid is een randvoorwaarde voor economische groei (Kessides, 1993). Vickerman et al. (1999) stelt dat investeringen in infrastructuurle netwerken cruciaal is voor economische ontwikkeling in perifere regio's en hun convergentie naar de nationale

inkomens en het welzijn in de Europese Unie. Vandaag de dag worden er vrijwel alleen projecten geïnitieerd om werknemers te bemiddelen over de grens. Maar er moet ook worden gekeken naar de mogelijkheden om de randvoorwaarden voor economische groei en arbeidsbemiddeling te optimaliseren. Het OV-netwerk van Oost-Groningen en LK Leer is nog niet of nauwelijks op elkaar afgestemd. De beroepsbevolking van Oost-Groningen kan gekenmerkt worden als laagopgeleid. Hoe lager het opleidingsniveau hoe minder ver bereid die persoon is om te reizen voor het werk (Machin et al, 2012). Hierdoor is een goede OV-verbinding van belang voor zowel Oost-Groningen als LK Leer. Verbetering van het grensoverschrijdende infrastructurele netwerk is vaak wel aangegeven als één van de speerpunten binnen een actieteam of -plan (zie Actieteam GEA), maar toch zijn er nog nauwelijks infrastructurele verbeteringen doorgevoerd.

Het soort contact

Het grensoverschrijdende contact is vrij oppervlakkig en grotendeels digitaal is wanneer grensoverschrijdende taken een onderdeel van het werkdossier zijn blijkt uit interviews. Voor Willem en Harald, beide arbeidsbemiddelaars aan de Duitse kant van de grens, bestaat het hele werkdossier uit grensoverschrijdende taken. Opvallend is grensoverschrijdende samenwerking het gehele werkdossier omvat (het werkdossier van Willem en Harald bestaat volledig uit grensoverschrijdende samenwerking) is het grensoverschrijdende contact tot meer diepgaand en is er ook vaker face-to-face contact met zijn of haar grensoverschrijdende partner(s). De afstand heeft invloed op de manier van grensoverschrijdend contact. Hoe groter de afstand hoe vaker het contact digitaal is.

Digitale connectiviteit

Al wetende dat er vele verschillende digitale platformen zijn met betrekking tot grensoverschrijdende, is er voor gekozen om in dit deelonderwerp de belangrijkste uit te lichten. De EDR heeft een website opgezet (<http://www.edr-jobroboter.eu/>) waar grensoverschrijdende vacatures ontstaan en informatie over het werken in Duitsland. Daarnaast heeft de Duits-Nederlandse Handelskamer ook een website waar informatie en vacatures ontstaan om in Duitsland te werken (www.dnhk.org/nl). Maar juist deze verschillende websites worden als een belemmering gezien blijkt uit de interviews. 'Iedereen bemoeit zich er mee en probeert dit te verbeteren, waardoor het te verspreid is en het alleen maar onoverzichtelijker wordt (Harald, interview H)'. De geïnterviewde professionals zijn het er over eens dat de informatievoorziening tussen Nederland en Duitsland op het gebied van grensoverschrijdend (samen)werken verbeterd kan worden.

Deelconclusie

Overheidsinstanties zoeken steeds meer toenadering, en werken steeds intensiever samen, met Duitsland. Er zijn in de loop der jaren meerdere samenwerkingsverbanden ontstaan en actieteams opgericht die het doel hebben om de grensbarrières te slechten en de samenwerking te intensiveren. Toch is er tot op heden nog relatief weinig resultaat geboekt. Het OV-netwerk van beide grensregio's sluit slecht op elkaar aan waardoor het niet als woon- werkverkeer kan fungeren. De digitale platforms welke informatie geven worden als versnipperd gezien. En het grensoverschrijdende contact wordt veelal nog als oppervlakkig gezien.

4.4 Samenvattend

Embeddedness

Arbeidscultuur

Op het gebied van arbeidscultuur en werkloosheidspercentages is complementariteit te vinden. De Nederlander wordt in het algemeen beschouwd als innovatief en flexibel gezien en de Duitser als stabiel en zorgvuldig. Deze twee kunnen, mits voldoende kennis en begrip over elkaars cultuur, elkaar goed aanvullen. Oost-Groningen kampt al enkele jaren met hogere werkloosheidspercentages dan de aangrenzende Duitse grensregio's LK Leer en LK Emsland. Van oudsher uit zijn beide regio's gespecialiseerd geweest in land- en akkerbouw. In Oost-

Groningen heeft de sector zorg en overheid een groot aandeel in totale toegevoegde waarde die gecreëerd wordt. In LK Leer hebben de sectoren handel en industrie samen het grootste aandeel.

Bevolkingsdaling, ontgroening en vergrijzing

Wanneer je naar de kansen van grensoverschrijdende samenwerking voor bevolkingsdaling, ontgroening en vergrijzing kijkt valt te concluderen dat hier nog niet of nauwelijks kansen liggen. De huidige focus van grensoverschrijdende samenwerking ligt op het bemiddelen van arbeiders, wat als gevolg kan hebben dat bevolkingsdaling toeneemt (Weterings et al., 2015). Deze mening wordt gedeeld door geïnterviewde Bernard. Sarah, programmacoördinator bevolkingsdaling, stelt dat er niet wordt samengewerkt met Duitsland als het gaat om de krimpproblematiek.

Relatedness

Regionale innovatiestrategieën

Beide regio's zijn landelijk van karakter en wijken af van de nationale economische structuur. Twee van de vier thema's van de regionale innovatiestrategie komen overeen met elkaar: duurzame energie en gezondheid. Onderzoek naar een mogelijke complementariteit is hier wenselijk. Dit kan geïnitieerd worden door toenadering te zoeken tussen overheidslagen welke verantwoordelijk zijn voor het ontwikkelen en implementeren van deze regionale innovatiespecialismen.

Arbeidsbemiddeling

Uit interviews wordt geconcludeerd dat de mogelijkheid tot succesvolle arbeidsbemiddeling sterk verbonden is met de beroepssector en de impact van cultuurverschillen in deze sector. Een voorbeeld hiervan is dat in de financiële sector, waar frequent vergaderingen plaatsvinden en kennisoverdracht door middel van face-to-face contact belangrijk is, de taalbeheersing belangrijker is dan voor bijvoorbeeld een Cv-ketel monteur in de technische sector. De vraag naar het soort werknemer in LK Leer sluit tot op zekere hoogte aan bij het aanbod werknemer in Oost-Groningen. In LK Leer zijn de meeste onvervulbare vacatures voor 'craft and related trades workers' (40,8 procent). Daarnaast zijn er relatief veel onvervulbare vacatures voor 'service and sale workers' en 'technicians and associate professionals'. Op basis van gegevens van werk.nl kan gesteld worden dat er in Oost-Groningen de grootste werkloosheid heerst onder de beroepsbevolking met een MBO opleiding, zowel absoluut als relatief. Het is algemeen bekend dat 'craft en related trades workers' en 'technicians and associate professionals' beroepen zijn waar veelal een MBO opleiding op aansluit. Dit beeld wordt bevestigd door de geïnterviewde professionals. Onderzoek van Edzes et al. (2015) stelt dat er geen empirisch bewijs is voor deze beleidsdiscours. Zij concluderen dat ook Nederland kampt met onvervulbare vacatures in deze sectoren.

Het huidige bemiddelingsbeleid focust zich voornamelijk op de huidige werkloze werknemer en de onvervulbare vacatures. Maar door voor te sorteren op toekomstige ontwikkelingen kunnen toekomstige gevolgen verminderd worden en mogelijk zelfs voorkomen worden. Uit onderzoek blijkt dat de zorgsector in Oost-Groningen een krimpsector is (Brink et al. 2015). Dit wordt door de geïnterviewde professional Paulien bevestigd. Het aantal banen in de zorgsector gaat afnemen door een veranderende vraag. Aan de Duitse kant van de grens is er een onvervulbare vraag naar zorgmedewerkers. Hier liggen kansen als het gaat om arbeidsbemiddeling. Door nu al een om- of bijscholingstraject te initiëren in de zorgsector waardoor kwalificaties erkend worden, is het mogelijk om de toekomstige (frictie)werkloosheid in deze sector te verminderen.

Bedrijvigheid

In beide regio's zorgen de sectoren handel, industrie en maatschappelijke zorg- en dienstverlening voor het grootste aandeel werkgelegenheid. Samenwerkingsverbanden tussen bedrijven bieden aan weerszijden van de grens beiden de kans om delen van het productieproces uit te besteden. Een illustratief voorbeeld is het samenwerkingsverband tussen de Meyer Werft en Abiant. Voor de industriële sector liggen hier kansen vanwege het grote aandeel in beide regionale economieën en de mogelijkheden om productieprocessen uit te besteden.

Voorzieningen

Enkele geïnterviewde professionals zien mogelijkheden om voorzieningen te gaan delen om zodoende een aanvullend aanbod te creëren. De meest concrete voorbeelden die naar voren kwamen uit de interviews waren zorgvoorzieningen, opera's en evenementhallen. In Oost-Groningen is de zorgsector sterker aanwezig, zowel in het aantal bedrijven als in het procentuele aandeel werkgelegenheid. Omdat beide regio's een relatief groot aandeel zorg in de economie hebben en deze sector geen winstoogmerk heeft, kan dit zorgen voor bezuinigingen in overheidsuitgaven.

Connectedness

Infrastructuur

Meer grensoverschrijdende samenwerking begint bij een goede infrastructuur. Een goede infrastructurele samenwerking is een randvoorwaarde voor economische groei. Verbeteringen zijn vooral mogelijk in het op elkaar laten aansluiten van het OV-netwerk. Door beide OV-netwerken te optimaliseren en intensiveren is het mogelijk dat het als woon- werkverkeer kan fungeren. Uit interviews blijkt dat het huidige OV-netwerk hiervoor nog niet geschikt is. Grensoverschrijdende samenwerking moet zich focussen op het laten aansluiten van beide OV-netwerken.

Onderwerp		Kans	Toelichting
Arbeidscultuur	Mogelijke complementariteit	+	Door kennis van elkaars cultuur op te doen en begrip te tonen kunnen beide arbeidsculturen elkaar goed aanvullen.
Arbeidsmarkt	Mogelijke complementariteit	+	Op het gebied van werkloosheidspercentages is er een basale complementariteit te vinden. In Oost-Groningen ligt de werkloosheid enkele procentpunten hoger dan in de aangrenzende Duitse regio's LK Leer en LK Emsland. Verder onderzoek naar een mogelijk match tussen de werkloze Nederlander en de Duitse onvervulbare vacature is wenselijk.
Bevolkingsdaling, ontgroening en vergrijzing	Overeenkomst	--	Hier is tot op heden geen complementariteit te vinden. Beide regio's hebben te maken met bevolkingsdaling, ontgroening en vergrijzing. Grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling kan dit proces zelfs versterken
Voorzieningen	Mogelijke complementariteit	+	Enkele voorzieningen hebben de mogelijkheid om door zowel Duitsers als Nederlanders gebruikt te worden. Concrete voorbeelden zijn hier zorgvoorzieningen, evenementhallen en opera's
Regionale innovatiestrategieën	Mogelijke complementariteit	+	Beide regio's hebben als leidende innovatiestrategieën duurzame energie en gezondheid. De overige twee innovatiestrategieën verschillen van elkaar. Verder onderzoek naar het mogelijk creëren van een nieuwe synergie is hier wenselijk
Infrastructuur	Mogelijke complementariteit	++	Door de OV-netwerken van beide grensregio's op elkaar aan te sluiten worden de randvoorwaarden voor woon- werkverkeer verbeterd.
Economische structuur		+/-	De economische structuur van beide regio's is vergelijkbaar met elkaar. Zowel op het gebied van bedrijvigheid als het aandeel sectoren in de totale werkgelegenheid. Hieronder wordt per sector uitgelicht of er een mogelijke complementariteit is
Bouw	Mogelijke complementariteit	+	In de bouwsector zijn grensbarrières niet of nauwelijks van toepassing. Bunting, een aannemersbedrijf in LK Leer, is al veelvuldig actief op de Nederlandse arbeidsmarkt door hun specialiteit in aardbevingsbestendig bouwen.
Nutsbedrijven	-	0	
Financiële instellingen	-	0	
Horeca	-	0	
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	Mogelijke complementariteit	++	In Nederland is zorg een krimpende sector waar in Duitsland actief wordt gezocht naar zorgpersoneel door onvervulbare vacatures. In Oost-Groningen is een relatief groot deel van de regionale economie zorg gerelateerd. De voorspelling is dat er in de komende jaren enkele zorginstellingen gaan sluiten waardoor zorgwerknemers werkloos gaan worden. Er moet naar mogelijkheden gekeken worden hoe de toekomstige werkloze zorgwerknemer in Oost-Groningen een soepel transitieproces naar de Duitse zorgsector kan doorlopen
Zakelijke diensten	-	0	
Onderwijs	-	0	
Handel	-	0	
Informatie en communicatie	-	0	
Landbouw, bosbouw en visserij	-	0	
Overheid	-	0	
Industrie	Mogelijke complementariteit	++	In de industriële sector zijn samenwerkingsverbanden tussen bedrijven onderling een mogelijkheid. Het samenwerkingsverband tussen Abiant en de Meyer Werft is hier een goed voorbeeld van. Door delen van het productieproces uit te besteden kunnen schaal- en kostenvoordelen gecreëerd worden.
Vervoer en opslag	-	0	
Overige diensten	-	0	

Tabel 5: Overzicht complementariteit (toelichting: In de kolom met 'kans' wordt de potentie van een mogelijke complementariteit weergegeven. Een minteken geeft aan dat er geen complementariteit aanwezig is en een '0' wordt gebruikt bij een onderwerp waar nog geen informatie over ingewonnen is.)

Hoofdstuk 5 – Grensoverschrijdende regionale integratie

Opvallend was dat tijdens de interviews veelal gesproken werd om beide grensregio's als één economische regio te gaan zien om zo de regionale attractiviteit te verhogen. Mede hierdoor wordt in dit hoofdstuk een theoretisch raamwerk tegen het realiseren van één grensoverschrijdende regio gehouden. De grensoverschrijdende regio bestaat hier uit Oost-Groningen en LK Leer. In hoofdstuk 4 zijn de embeddedness, relatedness en connectedness in kaart gebracht waardoor het nu mogelijk is om beide grensregio's in het model van Lundquist en Tripl (2013) te positioneren. Eerst worden de zes dimensies van het conceptuele model van Lundquist en Tripl (2013) hier besproken. Aan het eind wordt gekeken in hoeverre de realisatie van één grensoverschrijdende regio haalbaar is. Vanuit hier kan worden onderzocht hoe reëel het is om beide grensregio's als één economische zone te zien.

Economische structuur / specialisatie

RIS dimensions	Stage I: Asymmetric cost-driven system (weakly integrated)	Stage II: Emerging knowledge-driven system (semi-integrated)	Stage III: Symmetric innovation-driven system (strongly integrated)
Economic structure/specialization pattern	Strong differences in specialization → cognitive distance (lack of synergies). Functional distance	Emerging synergies and complementarities (cognitive proximity) and functional proximity in a few business areas	Related variety, complementarities (cognitive proximity) and functional proximity in a wide range of business areas

Figuur 15: Dimensie één conceptueel model Lundquist & Tripl (2013).

De economische structuur van Oost-Groningen en LK Leer tonen overeenkomsten (zie hoofdstuk 4). Zo hebben beide regio's een landelijk karakter en zijn in beide regio's de sectoren handel, industrie en gezondheidszorg & maatschappelijke dienstverlening verantwoordelijk voor het grootste procentuele aandeel van de werkgelegenheid. De bedrijfssamenstelling van beide regio's komen ook overeen (zie bijlage C). Daarnaast heeft Noord-Nederland in haar regionale innovatiestrategie gekozen voor vier specialismen; schoon water, duurzame energie, healthy ageing en gezond voedsel. In Weser-Ems ligt de focus op hightech systems, duurzame energie, bio-economie en gezondheid. Beide regio's zijn overlappend op het gebied van duurzame energie en gezondheid waar healthy ageing en hightech systems twee verschillende specialismen zijn. Sprake van een goede onderlinge afstemming en het benutten van de complementariteit is er nog niet. Uit deze analyse wordt geconcludeerd dat de grensoverschrijdende regio in stadium twee valt.

Wetenschappelijke basis en kennisinfrastructuur

RIS dimensions	Stage I: Asymmetric cost-driven system (weakly integrated)	Stage II: Emerging knowledge-driven system (semi-integrated)	Stage III: Symmetric innovation-driven system (strongly integrated)
Science base/knowledge infrastructure	Strong differences in specialization → cognitive distance (lack of synergies). Functional distance	Fruitful synergies (cognitive proximity) and functional proximity in a few scientific fields	Related variety, complementarities (cognitive proximity) and functional proximity in a wide range of scientific fields

Figuur 16: Dimensie twee conceptueel model Lundquist & Tripl (2013).

In de afgelopen jaren zijn enkele onderzoeken naar de kansen van grensoverschrijdende samenwerking (Doets, 2015) en naar de kansen voor grensregio's (Ponds et al., 2014) gedaan. Een uitvoerige wetenschappelijke en statistische onderbouwing van grensoverschrijdende samenwerking en de grensoverschrijdende activiteiten, is er anno 2016 nog niet. De geïnterviewde professionals erkennen dat er nog te weinig statistische onderbouwing is voor grensoverschrijdende samenwerking. De samenwerking tussen hogescholen en universiteiten aan weerszijden van de grens is wel goed. Zo heeft de Rijksuniversiteit Groningen (RUG) met 45 Duitse universiteiten

samenwerkingsverbanden⁷ en heeft Rijnlandacademie, een samenwerkingsverband van Stenden en Alfa-College, het doel om contacten in en met Duitsland te vergroten door het bundelen en aanjagen van projecten (Alfa-College, 2015). Maar Bernard, zelf lector aan Stenden, stelt dat de hogescholen en universiteiten nog niets hebben om voor samen te werken.

Aard van connecties

RIS dimensions	Stage I: Asymmetric cost-driven system (weakly integrated)	Stage II: Emerging knowledge-driven system (semi-integrated)	Stage III: Symmetric innovation-driven system (strongly integrated)
Nature of linkages	Cost-driven asymmetrical linkages. Lack of knowledge flows. Strong embeddedness in established RIS/NIS/international linkages	Decreasing asymmetry → interactive links in selected fields. Links to existing RIS/NIS/global level more important	Intensive cross-border knowledge exchange. Reshaping the importance of established links

Figuur 17: Dimensie drie conceptueel model Lundquist & Tripl (2013).

De samenwerking tussen beide grensregio's is in de afgelopen jaren geïntensiveerd. Uit interviews met Nederlandse beleidsmedewerkers blijkt dat dit vooral heeft te maken met het feit dat Nederlandse grensregio's het gevoel hebben dat ze Duitse grensregio's nodig hebben om sociaaleconomische impulsen te krijgen. Dit bewustzijn is vooral op gemeentelijk niveau ontstaan waardoor er meer toenadering wordt gezocht op verschillende thema's. Een goed voorbeeld is het samenwerkingsconvenant van de gemeente Oldambt met LK Leer. Wouter, interview C, stelt dat er vanuit Oldambt frequent en intensief contact is met LK Leer:

'Wij worden bij veel projecten geïnformeerd, er wordt gevraagd hoe wij er tegen aan kijken. Wij nemen hun mee in onze overwegingen waardoor het voor de gemeente Oldambt een vrij natuurlijke partner is geworden'.

Uit de scorecards blijkt dat het grensoverschrijdende contact als efficiënt en effectief beschouwd wordt. Wel zijn tussen Nederland en Duitsland verschillen te zien. Zo krijgt zowel de effectiviteit als efficiëntie vanuit Duitse perspectief een hogere score (4,5 ten opzichte van 3,9 en 4,8 ten opzichte van 4,1). Toch vinden de respondenten dat er nog te weinig wordt samengewerkt. Deze stelling heeft de laagste score van de acht stellingen gekregen; een score van 2,4. Toch kan aan de hand van de interviews geconcludeerd worden dat de asymmetrie aan het afnemen is en er steeds meer toenadering gezocht wordt. In de afgelopen jaren zijn enkele belemmeringen weggenomen. Dit proces zit nog in het beginstadium en van interactieve grensoverschrijdende kennisuitwisseling is tot op heden nog geen sprake. De grensoverschrijdende regio is hier de positioneren in het tweede stadium.

⁷ Alle samenwerkingsverbanden van de RUG zijn te vinden via <http://www.rug.nl/about-us/internationalization/overview-countries/europe>

Institutionele set-up

RIS dimensions	Stage I: Asymmetric cost-driven system (weakly integrated)	Stage II: Emerging knowledge-driven system (semi-integrated)	Stage III: Symmetric innovation-driven system (strongly integrated)
Institutional set-up	High degree of (hard and soft) institutional distance. Institutional thinness at the cross-border level. Low acceptance of cross-border integration processes	Decreasing levels of (hard and soft) institutional distance. Rise of institutional set-up at the cross-border level. Increasing acceptance of building a common cross-border region	Low levels of (hard and soft) institutional distance/remaining distances mediated by specialized bridging organizations. Institutional thickness at the cross-border level. High acceptance of creating a common innovation system

Figuur 18: Dimensie vier conceptueel model Lundquist & Tripl (2013).

Uit interviews blijkt dat de erkenning vanuit het Rijk steeds meer komt, maar nog steeds niet op het gewenste niveau zit. Op gemeentelijk en provinciaal niveau is deze erkenning wel voldoende. Dit komt omdat zij direct te maken hebben met de gevolgen van sociaaleconomische vraagstukken. De institutionele afstand wordt kleiner, maar de versnippering wordt juist groter blijkt uit interviews. Dit komt omdat er nog vrijwel geen structuur in de institutionele toenadering zit. Uit interviews blijkt dat gemeenten en provincies veelal hun eigen gang gaan en er wordt niet genoeg samengewerkt. De wens van één economische zone wordt door veel professionals erkend, hoewel een realisatie moeilijker beoogd wordt. Er zijn nog geen instituties opgericht (naast Euregio's) welke het doel hebben om grensoverschrijdende samenwerking tussen Nederland en Duitsland te stimuleren en faciliteren. Wel zijn er actieteams en commissies opgericht met als doel het constateren en weghalen van grensbarrières. Maar deze actieteams en commissies missen vaak daadkracht en middelen om tot concrete resultaten te komen stelt Erik in interview A. Het tweede stadium is hier van toepassing

Beleidsstructuur

RIS dimensions	Stage I: Asymmetric cost-driven system (weakly integrated)	Stage II: Emerging knowledge-driven system (semi-integrated)	Stage III: Symmetric innovation-driven system (strongly integrated)
Policy structures	Absence of policy 'leadership' with vision and lack of legitimacy. Low or asymmetric support from nation-states	Emergence of mechanisms for coordination of innovation policies	Transparent and democratic governance structures. Inclusive forms of governance and civic participation

Figuur 19: Dimensie vijf conceptueel model Lundquist & Tripl (2013).

De overheidsinstanties van beide landen proberen gezamenlijk tot oplossingen te komen. Op dit moment zijn er actieteams en commissies actief om knelpunten te constateren en op te lossen. De in het verleden opgerichte Euregio's spelen hier een belangrijke rol in. Hiernaast zijn er enkele bedrijven met commerciële doeleinden, zoals DENIES en DNHK, die hier kansen zien en vanuit zichzelf een ondersteunende rol bieden bij grensoverschrijdende activiteiten. De respondenten van de scorecard zijn het er over eens dat grensoverschrijdende samenwerking meer moet worden gestimuleerd vanuit overkoepelende organen als de EDR en Rijksoverheid (zie tabel 6). De rol van subsidies komt in deze scorecard ook naar voren. De respondenten vinden dat subsidies grensoverschrijdende samenwerking niet persé stimuleren. Vier van de 13 respondenten stellen dat dit geen invloed zou hebben om grensoverschrijdend samen te werken, de overige negen stellen juist dat dit een positief effect heeft op de mate van samenwerking. De grensregio valt in zijn huidige staat stadium twee.

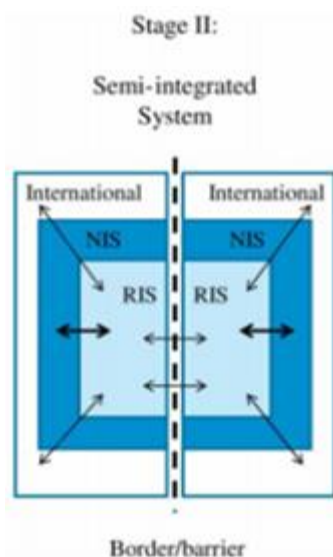
Bereikbaarheid

RIS dimensions	Stage I: Asymmetric cost-driven system (weakly integrated)	Stage II: Emerging knowledge-driven system (semi-integrated)	Stage III: Symmetric innovation-driven system (strongly integrated)
Accessibility	Low/medium degree of physical proximity	Medium/high degree of physical proximity	High degree of physical proximity

Figuur 20: Dimensie zes conceptueel model Lundquist & Trippel (2013).

De infrastructurele verbinding tussen Oost-Groningen en LK Leer goed, maar er is nog ruimte voor verbetering blijkt uit interviews. Voornamelijk op het gebied van het OV. De stedelijke kernen zijn goed bereikbaar, maar een fijnmazig OV-netwerk is er niet. Het OV-netwerk in Oost-Groningen sluit niet of nauwelijks aan op het OV-netwerk van LK Leer. Beide regio's zijn goed bereikbaar via snel- of lokale wegen en op de digitale verbinding is ook niets aan te merken. Wanneer er structurele verbeteringen worden doorgevoerd in het OV-netwerk (trein als bus) wordt het derde stadium bereikt. Vooralsnog valt de grensoverschrijdende regio in het tweede stadium.

Positionering

Figuur 21: Positionering grensoverschrijdende regio

De gehele regio is te positioneren in het tweede stadium van het conceptuele model van Lundquist en Trippel (2013). Dit stadium wordt getypeerd als een semi-geïntegreerd gebied met opkomende kennis gedreven systemen. Dit betekent dat beide grensregio's zijn begonnen met het integratieproces: grensbarrières worden geslecht en er wordt steeds meer toenadering gezocht op verschillende thema's. In tabel 5 zijn thema's benoemd waar complementariteit mogelijk is. Institutionele belemmeringen, daarmee grensbarrières, nemen af en de institutionele afstand wordt minder. De erkenning, dat een grensoverschrijdende regio voor beide grensregio's iets kan betekenen, neemt toe. Vanuit bestuurlijke organen ontstaat er meer erkenning waardoor er meer gecoördineerd wordt op het gebied van beleid. Er is een midden tot hoge graad van fysieke nabijheid; de infrastructuur is goed maar kan nog verbeteren door beide OV-netwerken op elkaar aan te sluiten. Ondanks dat de erkenning van de mogelijkheden betreffende grensoverschrijdende samenwerking steeds meer komt zijn er nog genoeg verbeterpunten. Om een stadium op te schuiven, naar een volledige geïntegreerde grensoverschrijdende regio, moet er nog grote stappen gemaakt worden. Het begint bij meer erkenning vanuit

het Rijk met daarbij onderzoek naar actuele cijfers over de mogelijkheden waardoor grensoverschrijdende samenwerking doelgerichter kan ingezet worden.

Aan de hand van deze positionering in het regional integration model van Lundquist & Trippel (2013) kan geconcludeerd worden dat het op dit moment nog niet reëel is om beide grensregio's als één economische regio te gaan zien. Geen enkele dimensie valt in het derde, en dus het optimale geïntegreerde, stadium. Het is daarbij niet vanzelfsprekend dat elke grensoverschrijdende regio in de toekomst dit stadium kan bereiken. In hoofdstuk 2.4 is geconstateerd dat grensregio's door externe als interne invloeden ook terug kunnen vallen naar een eerder stadium. Door de huidige vluchtelingenproblematiek, en de mogelijke intrede van harde grenscontroles, kan het zijn dat het grensoverschrijdende integratieproces tussen beide regio's vertraagd of zelfs stappen terug maakt. De invloed van externe invloeden moet daarom ook mee worden genomen in het gevoerde beleid.

Hoofdstuk 6 - Grensoverschrijdend samenwerken anno nu

Grensoverschrijdende samenwerking kan meerdere doeleinden hebben. Denk hierbij aan het oplossen van de krimpproblematiek, grensoverschrijdende criminaliteit of het stimuleren van economische groei. In dit hoofdstuk wordt de huidige status van grensoverschrijdende samenwerking besproken. Om grensoverschrijdend samen te werken zijn er minstens twee partijen nodig. Deze samenwerking gebeurt, en werkt, alleen als er voor beide partijen iets te winnen valt. Op het gebied van de arbeidsmarkt wordt er samengewerkt omdat Oost-Groningen al enkele jaren met een hoger werkloosheidspercentage kampt dan LK Leer en LK Emsland.

Grensoverschrijdende samenwerking speelt zich op dit moment vooral af tussen overheidsinstanties en overkoepelende organen aan weerszijden van de grens. Vanuit hier worden projecten en pilots geïnitieerd. Eén van de centrale problemen op de Duitse arbeidsmarkt is het gebrek aan gekwalificeerde en gespecialiseerde vakmensen (Roelfes et al, 2013). Nederlandse grensregio's kampen juist met hoge werkloosheidspercentages. Mede hierdoor ligt de focus van grensoverschrijdende samenwerking vooral op de arbeidsmarkt en het bemiddelen van werknemers over de grens. Arbeidsbemiddelaars aan weerszijden van de grens hebben, wanneer nodig, intensief contact met elkaar om onvervulbare vacatures te vullen met werkzoekende arbeidskrachten. Duitse bedrijven die onvervulbare vacatures hebben melden dit bij de Duitse arbeidsagentur für Arbeit. De Duitse beleidsmedewerker neemt met zijn Nederlandse contactpersoon (vaak een beleidsmedewerker bij de gemeente of provincie) contact op en vanuit daar wordt er naar een geschikte arbeidskracht gezocht. Opmerkelijk is dat de link met arbeidsbemiddeling vaak direct gemaakt werd in de interviews met de professionals wanneer het over grensoverschrijdende samenwerking gaat. Volgens Willem, arbeidsbemiddelaar tussen LK Leer en Oldambt, komt dit omdat daar nu de nood het hoogst is. Het gaat op dit moment nog om kleine aantallen werknemers die bemiddeld worden vanuit Nederland naar Duitsland. Zo heeft de gemeente Vlagtwedde vanaf november 2015 drie werknemers bemiddeld naar LK Emsland, en arbeidsbemiddelaar Willem heeft het over 'enkele tientallen' werknemers in de afgelopen jaren. Ook al ligt de hedendaagse focus van grensoverschrijdende samenwerking op het bemiddelen van werknemers, statistische onderbouwing voor een aanwezige complementariteit is er niet. Nederland heeft namelijk ook een gebrek aan gekwalificeerde en gespecialiseerde vakmensen (Edzes et al., 2015). Geïnterviewde Bernard bevestigt dit. Figuur 14 laat zien dat in de provincie Groningen het aantal online vacatures tussen 2014 en 2015 is toegenomen, absoluut gezien het meest in het lager en middelbaar beroepsniveau. Deze doelgroepen worden door beleidsmedewerkers gezien als de groep met de meeste potentie om bemiddeld te worden, zo blijkt uit interviews. Er moet gerealiseerd worden dat de eenwording van Europa en het opruimen van grensobstakels via het akkoord van Schengen niet automatisch leidt tot meer grenspondel (Knotter, 2014; Bartz et al., 2012 in Edzes et al., 2015). Uit interviews met beleidsmedewerkers wordt geconcludeerd dat deze realisatie vaak ontbreekt.

Het gros van de geïnterviewde professionals zijn het er over eens dat bedrijven nog (te) weinig samenwerken met de andere kant van de grens. Dit blijkt ook uit de resultaten van de scorecard die is voorgelegd aan de respondenten. De stelling of er genoeg grensoverschrijdend wordt samengewerkt scoort het laagst van alle stellingen (zie bijlage C). Toch stelt Koen, werknemer van de DNHK, dat het grensoverschrijdende samenwerken steeds populairder wordt. De reden hiervoor is dat er over twee verschillende soorten van grensoverschrijdende samenwerking gesproken wordt. Veelal, zoals ook in het artikel van Duitslandweb (2009), wordt met grensoverschrijdende samenwerking het bemiddelen van arbeiders over de grens bedoeld. De grensoverschrijdende bedrijvigheid die geïnterviewde Koen bedoelt is het vergroten van de afzetmarkt. Deze vorm van grensoverschrijdende samenwerking is voor bedrijven aantrekkelijker omdat hier de grensbarrières minder groot zijn.

In bijlage B zijn alle gebiedsrelevantie grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden uitgelicht.

6.1 Belemmerende factoren grensoverschrijdende samenwerking

Er wordt vandaag de dag hard gewerkt om de barrière, die de grens nog altijd vormt, te slechten. Maar volgens het rapport van E&E advies (2014) kan dit nog effectiever. Enkele belangrijke knelpunten in dit rapport om grensoverschrijdende samenwerking effectiever te laten verlopen zijn; (1) de acties die ondernomen worden zijn versnipperd, (2) projecten gericht op de grensoverschrijdende arbeidsmarkt zijn overwegend kleinschalig en hebben een te korte looptijd en (3) Nederlandse en Duitse budgetten mogen niet grensoverschrijdend besteed worden. Uit de interviews met de professionals blijkt dat er nog steeds factoren zijn welke grensoverschrijdende samenwerking belemmeren. In deze paragraaf worden belemmerende factoren voor grensoverschrijdende samenwerking besproken.

Overheidsstructuren

Nederland is in vergelijking met Duitsland sterk gecentraliseerd. Dit leidt tot stroperigheid in de besluitvorming rondom het oplossen van grensbarrières. Uit interviews met de beleidsmedewerkers komt naar voren dat door verschillende overheidsstructuren het moeilijk is om te bepalen op welk niveau contact gezocht moet worden voor een probleem. Geïnterviewde Karsten stelt dat het onduidelijk is als Duitser wie of wat verantwoordelijk is voor bepaalde taken in Nederland. De Provincie Groningen heeft geen medewerker(s) die zich volledig bezighoudt met Duitse grensoverschrijdende samenwerking. Verschillende mensen binnen de provincie hebben grensoverschrijdende activiteiten als nevenactiviteit binnen hun dossier. Een echte belemmering vormt dit echter niet. Wanneer het eenmaal bekend is welke instanties of personen verantwoordelijk zijn, ervaren mensen dit niet meer als belemmering.

(Arbeids)cultuur

Uit interviews blijkt dat de taal wordt gezien als de grootste belemmerende factor voor grensoverschrijdende samenwerking. Om zaken te doen in Duitsland moet de Duitse taal gesproken worden. Hierdoor is het noodzakelijk om de Duitse taal te beheersen. Door de ontwikkelingen in het Nederlandse onderwijssysteem (Duits is geen verplicht vak meer) en een verandering en verbreding van het aanbod televisiezenders (vroeger was alles in het Duits, hedendaags is alles in het Engels) is de nieuwe generatie Nederlanders (tot ongeveer 30 jaar) de Duitse taal niet meer, of in ieder geval minder, machtig. Koen erkent dit probleem, en stelt daarnaast dat de grensoverschrijdende problemen die bedrijven ervaren vaak terug te leiden zijn tot cultuurverschillen. Kanttekening bij deze conclusie is dat er langzamerhand een verschuiving gaande is. Jongere generaties beheersen de Engelse taal steeds beter. Onder andere door de voorgenoemde ontwikkeling is het mogelijk dat over enkele decennia de taalbarrière afneemt.

Het grootste probleem is dat Nederland en Duitsland veel op elkaar lijken waardoor men de verschillen niet meer ziet, concludeert Fiona in interview B. Wel stelt ze dat deze verschillen in arbeidscultuur belemmerend kunnen zijn, maar niet in eerste instantie. Zo zijn Duitsers meer van afspraken, terwijl Nederlanders nog wel eens terugkomen op hun besluiten. Duitslandweb (2014) concludeert dat Duitsers de vergadercultuur in Nederland als belemmerend ervaren. Geïnterviewde Bernard, zelf zowel werkzaam in Duitsland als Nederland, bevestigt dit. Hij stelt dat de Duitsers al lang zat zijn van de Nederlandse arbeidscultuur. *"De Nederlander is goed in het organiseren van inspraakrituelen, brainstormsessies en het organiseren om het organiseren. De Duitsers hebben daar allang genoeg van, en hebben al lang in de gaten dat daar nooit wat uit komt."*

Versnippering

Versnippering heeft betrekking op twee deelonderwerpen: informatievoorziening en de verschillende projecten en pilots die geïnitieerd worden. Veel resultaten van grensoverschrijdende samenwerking hangen samen met een goede informatievoorziening. Omdat er fundamentele verschillen zijn tussen beide landen moet men kennis

hebben van de gebruiken en waarden aan de andere kant van de grens. Kennis kan effectief worden overgedragen door de informatievoorziening goed op orde te hebben. Deze informatievoorziening kan op verschillende manieren: (1) via een online platform, (2) face-to-face reclame en (3) het organiseren van activiteiten. In de interviews is geconstateerd dat de huidige informatievoorziening als versnipperd gezien wordt. Meerdere partijen organiseren, zonder overleg, hun eigen evenement of website om mensen op de hoogte te stellen van grensoverschrijdende samenwerking. Maar door het gebrek aan onderling overleg en afstemming wordt de informatievoorziening als onduidelijk en versnipperd gezien volgens de geïnterviewde Willem, Paulien, Kasper en Harald

Uit interviews wordt geconcludeerd dat projecten en pilots vaak afzonderlijk van elkaar lopen. *'Er zijn diverse lokale en regionale initiatieven en verbanden die van elkaars bestaan niet weten, aan vergelijkbare projecten en initiatieven werken en soms in dezelfde vijvers vissen ten aanzien van doelgroepen en middelen'* (Provincie Groningen, 2014). Aan de ene kant is dit mooi om te zien omdat er veel potentie is (Ponds et al., 2013; Doets, 2014), maar al deze initiatieven naast elkaar worden als onoverzichtelijk en versnipperd gezien blijkt uit interviews. De gemeenten, Provincie, EDR en DNHK zijn allen actief bezig om mensen te informeren over de cultuurverschillen tussen Nederland en Duitsland. Dit wordt gedaan door het organiseren van informatiedagen en seminars om kennis over te dragen, maar ook door gemeenschappelijke dagen te organiseren die een pragmatische insteek hebben. Denk hierbij aan netwerk- en bedrijfsdagen.

(Onvoldoende) kennis

Uit de interviews kan geconcludeerd worden dat zowel de Duitser als Nederlander te weinig van elkaar weet om goed met elkaar samen te werken. Deze kennis is op te delen in twee verschillende vormen:

(1) Kennis over de (bestuurs)cultuur

Vooraf kennis op het gebied van elkaars cultuur en bestuurlijke organisatie is van belang voor een goede grensoverschrijdende samenwerking. Veel problemen betreffende grensoverschrijdende samenwerking zijn terug te leiden naar onvoldoende kennis over de ander zijn (bestuurs)cultuur. Koen ervaart dit ook in zijn dagelijkse werk bij de DNHK en zou graag willen zien dat we meer kennis van elkaars cultuur krijgen. Met meer kennis komt ook meer begrip, wat cruciaal is voor een goede samenwerking.

(2) Statistische data en onderzoek dat ten grondslag ligt aan grensoverschrijdende handelingen/samenwerking

In het artikel 'Grensarbeid; voorbij de romantiek' van Edzes et al. (2015) wordt geconcludeerd dat we te weinig weten over de grensarbeidsmarkt en -economie waardoor beeldvorming, retoriek en ceremonieel gedrag het beleidsdiscours gaat overheersen. Nu is het zo dat Edzes et al. (2015) zich specifiek bezighouden met grensarbeid, maar dit doet niet af van het feit dat er ook nauwelijks data is over grensoverschrijdende samenwerking in zijn totaliteit. De geïnterviewde professionals zijn het eens met het feit dat er weinig data ten grondslag ligt aan grensoverschrijdende samenwerking. Wanneer er wordt gevraagd naar statische onderbouwing of bewijs als reactie op enkele antwoorden van de professionals wordt hier elke keer negatief of ontwijkend op gereageerd. Statische onderbouwing en feitelijke cijfers zijn nog niet beschikbaar wanneer het over grensoverschrijdende samenwerking gaat. Paragraaf 6.3 gaat hier dieper op in.

6.2 Verbeteren van grensoverschrijdende samenwerking

Uit interviews met professionals blijkt dat grensoverschrijdende samenwerking grotendeels intuïtief geïnitieerd wordt en nog nauwelijks op empirische gegevens gebaseerd is. Mede hierdoor is grensoverschrijdende samenwerking nog te verbeteren op meerdere vlakken. De geïnterviewde professionals waren het er over eens dat grensoverschrijdende samenwerking nog kon worden verbeterd. Hieronder worden de belangrijkste verbeterpunten op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking uitgelicht.

Tweezijdigheid

Het verbeteren van grensoverschrijdende samenwerking hangt samen met het slechten van grensbarrières: hoe minder grensbarrières, hoe makkelijker grensoverschrijdende samenwerking is. Het is van belang dat grensbarrières niet eenzijdig worden geslecht worden omdat grensoverschrijdende samenwerking een tweezijdig proces is. Een concreet voorbeeld is dat Nederlandse werknemers in de zorgsector bijgeschoold moeten worden om in Duitsland aan het werk te kunnen. De Nederlanders kunnen hierna in Duitsland aan het werk, maar de Duitser nog niet in Nederland. Het is mogelijk dat de economische situatie, en specifiek de werkloosheidspercentages, over een vijftal jaar weer omgedraaid zijn. Dit proces heeft zich namelijk in de afgelopen tien jaar andersom voorgedaan.

Cultuur

Het aanbieden en volgen van een Duitse taal cursus kan als een tijdelijke oplossing gezien worden, maar volgens Bernard en Koen is het van groot belang om de Duitse taal (al is het alleen in de grensregio's) verplicht te stellen in het basis- en middelbaar onderwijs. Op het gebied van cultuur gaat het om bijscholing. Door werknemers en werkgevers bewust te maken van de cultuurverschillen wordt kennis en begrip vergroot. Hierdoor wordt de kans op problemen verkleint.

Informatievoorziening

Geïnterviewde Koen stelt dat het wenselijk is dat er één aanspreekpunt of informatiepunt is waar alle bedrijven terecht kunnen. Neem het overkoepelend orgaan Emsachse aan de Duitse zijde van de grens. Deze vertegenwoordigt alle grensregio's in Duitsland en is het centrale aanspreekpunt voor alle sectoren en branches aan de Duitse kant. Als de Nederlanders een vraag hebben wordt deze via Emsachse naar de juiste doelgroep gestuurd. Karsten, werkzaam bij Emsachse, stelt dat de grensoverschrijdende samenwerking beter zou verlopen wanneer Nederland een soortgelijke organisatie zou hebben. Vooralsnog is grensoverschrijdende samenwerking vaak slechts één onderdeel van een werknemer haar werk dossier. Breng deze grensoverschrijdende deelagenda's onder bij één, of meerdere, werknemer(s). Zo wordt duidelijk wie als aanspreekpunt en verantwoordelijke fungeert voor grensoverschrijdende taken. Sorteert ook alvast voor op de toekomstige hervormingen van de Oost-Groningse gemeenten. Maak één gemeente, bij voorkeur Oldambt vanwege haar geografische ligging, verantwoordelijk voor de grensoverschrijdende samenwerking over de grens. Ook op provinciaal niveau geldt dat er minstens één persoon verantwoordelijk gemaakt dient te worden. Zo wordt een duidelijk aanspreekpunt voor Nederland als voor Duitsland gecreëerd.

Dit kan worden verbeterd door één dag actuele pagina op te richten volgens geïnterviewde Harald. Geïnterviewde Paulien is het hiermee eens maar stelt dat het uitbreiden van een bestaande pagina met een bestaand bereik logischer en wenselijker is (<http://www.edr-jobroboter.eu/>). Tot op het heden staan hier alleen grensoverschrijdende vacatures op. Hier liggen kansen door bijvoorbeeld grensoverschrijdende stages en grensoverschrijdende studiemogelijkheden toe te voegen, maar ook verschillen in (arbeids)cultuur. Hierdoor wordt direct de goede doelgroep bereikt. Zie dit vooral als aanvullend voor de reeds bestaande activiteiten die georganiseerd worden door verschillende organisaties..

Voorkom tunnelvisie

Sinds 2013 beschouwen beleidsmakers in toenemende mate grensoverschrijdend werken als een middel voor het verlagen van de werkloosheid in Nederlandse grensregio's (Zie kamerstuk II 32 851, nr. 6). Daar is niks mis mee. Maar men moet wel oppassen dat er geen tunnelvisie ontstaat. Wat is gebleken is dat arbeidsbemiddeling nog om relatief kleine aantallen en dat het maatwerk vereist. Maatwerk kost tijd, en tijd is geld. Het ingediende Interprovinciale Sectorplan Grenzeloos Werken (2015) stelt 9,8 miljoen euro beschikbaar om 800 Nederlandse werkzoekenden aan een baan te helpen in Duitsland. Dit is ongeveer 12250 euro per werkzoekende. Staar niet blind op het bemiddelen van arbeiders omdat de werkloosheid in Duitse grensregio's lager ligt dan Nederlandse grensregio's. Dit is grotendeels een top-down aanpak. Een meer bottom-up aanpak kan bruikbaar zijn, en is de moeite waard om uit te proberen. Denk hierbij aan het verbeteren van de OV verbinding aan weerszijden van de grens. Démurger (2000) concludeert dat regio's welke meer infrastructurele investeringen krijgen sneller groeien. Zorg voor een structurele verbetering in het OV.

Voorkom (nog meer) versnippering. Op dit moment wordt er veel gedaan op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking. Maar het wordt steeds onduidelijker wie wat doet en hoe het gedaan is. Dit heeft deels te maken met de minimale evaluatie en monitoring van grensoverschrijdende samenwerking maar ook met verschillen in overheidsstructuur en cultuur. Koepelprojecten kunnen een oplossing bieden om versnippering tegen te gaan. Geïnterviewde Willem stelt ook dat samenwerking met één (groter) gebied de voorkeur krijgt boven de samenwerking met meerdere kleine regio's. Vanuit de provincie Groningen is sinds kort een koepelproject Onderwijs- en Arbeidsmarkt opgezet. Het doel van dit koepelproject is de bedrijven aan weerszijden van de grens te voorzien van voldoende en goed gekwalificeerde vakkrachten om de concurrentiepositie en attractiviteit van Noord-Nederland en Weser-Ems te versterken. Dit wordt gedaan door het coördineren van verschillende deelprojecten. Dit koepelproject Onderwijs- en Arbeidsmarkt is een goed begin om de huidige versnippering tegen te gaan.

Empirische onderbouwing

Grensoverschrijdende samenwerking wordt nog te weinig geleid door een empirische basis. Uit de gevoerde interviews kan deze uitspraak worden bevestigd. Deze uitspraak gaat niet alleen op voor grensarbeid, maar geldt voor de gehele grensoverschrijdende samenwerking. Het is nu niet zo dat je voor elk thema eerst een uitgebreid en duur vooronderzoek moet starten, maar begin met het monitoren en evalueren van zowel de grensoverschrijdende contacten als de grensoverschrijdende projecten. Kom tot een best practices lijst waar zowel positieve als negatieve ervaring in staan. Kijk verder dan de basale complementariteit waar tot op heden vaak de grensoverschrijdende samenwerking op gebaseerd is. Breng regionale structuren in kaart en kijk door middel van een thematische vergelijking waar grensoverschrijdende samenwerking wenselijk en het meest rendabel is. In de volgende paragraaf wordt dieper ingegaan op de empirische onderbouwing.

6.3 Grensoverschrijdende samenwerking in retrospectief; een kritische blik

'Dat doen we door inzichtelijk te maken dat je carrièreperspectief hebt door te zeggen dat we geen grens zien. Het gaat er om dat we beide regio's als één sociaaleconomische regio gaan zien' (Wouter, interview C).

'Als grenzen minder belangrijk worden, dan is Oost-Groningen helemaal niet zo perifeer meer. Oost-Groningen is vergeleken met Den Haag perifeer. Maar in vergelijking met de rest van Europa ligt het een stuk centraler' (Beatrice, interview M)

Uit interviews blijkt dat onder beleidsmedewerkers het beeld heerst dat als de nationale grens weggedacht wordt Oost-Groningen helemaal niet meer perifeer is ten opzichte van de rest van Nederland. Maar is dit een reële gedachte? Edzes et al. (2015) stelt dat één grensoverschrijdende, functionele arbeidsmarkt waarbij werkgevers, werknemers en werkzoekende maximaal gebruik maken van de economische kansen en beschikbare arbeidskrachten tot de verbeelding spreekt. Het wegdenken van deze nationale grens is één van de voorbeelden hoe beleidsmedewerkers tegen grensoverschrijdende samenwerking aankijken. In deze paragraaf wordt een kritische blik op grensoverschrijdende samenwerking en grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling geworpen.

Grensoverschrijdende samenwerking

Zowel uit dit onderzoek als uit het onderzoek van E&E Advies van Doets (2015) worden concrete voorbeelden genoemd hoe grensoverschrijdende samenwerking geïntensiveerd kan worden en wat mogelijke valkuilen zijn. Doets (2014) concludeert dat de push- en pullfactoren nog niet groot genoeg zijn om een stroom tussen beide landen op gang te brengen en stelt dat deze factoren wellicht belangrijker worden wanneer de werkloosheid in Nederland toeneemt en de schaarste op de Duitse arbeidsmarkt groeit. Cijfers van het CBS (2015) laten zien dat het werkloosheidspercentage van Nederland en Oost-Groningen in 2015 voor het eerst weer gedaald is sinds het begin van de meest recente economische laagconjunctuur. Volgens de regionale prognoses 2016 van de Rabobank (2015) zullen in alle Nederlandse regio's de productie en werkgelegenheid verder gaan groeien. Hierdoor zullen de push- en pullfactoren alleen maar verder afnemen.

Het is van belang om de effectiviteit van grensoverschrijdende samenwerking in kaart te brengen. Volgens Doets (2014) zijn resultaten van grensoverschrijdende samenwerking over het algemeen moeilijk te meten en lang niet altijd bekend. Zij concluderen dat hierdoor niet vast is te stellen of grensoverschrijdende samenwerking effectief en efficiënt is. Maar door te kijken naar de historische ontwikkeling kan tot op zekere hoogte gekeken worden of de inspanningen en het gevoerde beleid effectief is geweest. Door de invoering van de verdragen van Schengen zijn sinds 1995 de grenzen 'open'. Grensoverschrijdende samenwerking heeft weldegelijk geleid tot meer samenwerking tussen Nederland en Duitsland. In deze 20 jaar is er nog weinig concreets, naast het mondjesmaat bemiddelen van werknemers over de grens, bereikt op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking. Euregio-baas Dr. Elisabeth Schwenzow concludeert ook dat na 20 jaren open grenzen beide arbeidsmarkten onafhankelijk van elkaar blijven bestaat (Westfälische Nachrichten, 2015). Geïnterviewde Erik stelt ook dat één grensoverschrijdende regio een utopie is. Zo gebeurt de diploma-erkenning nog op individueel niveau en is pas dit jaar een regeling getroffen om de grensoverschrijdende problemen omtrent hypotheekafrek te regelen. Daarbij stelt Erik in interview A dat geld en daadkracht vaak mist, waardoor het alleen bij inventariseren blijft. Vergeleken met de initiatieven en hoeveelheid aandacht die er binnen overheidsinstanties aan besteed wordt, valt er te concluderen dat er nog (te) weinig resultaten geboekt zijn.

In de afgelopen jaren zijn enkele publicaties online gezet over de perceptie van de Duitser over de Nederlander. Zo zijn Duitse ondernemers over het algemeen tevreden over de samenwerking met Nederlanders, maar worden wel praatziek van de Nederlander (Duitslandnieuws, 2014). Een onderzoek van Duitslandweb (2009) stelt daarbij dat Duitse bedrijven ontevreden zijn over de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs. Bernard, die praat uit eigen

ervaring, zegt dat de Duitser genoeg heeft van de Nederlandse vergadercultuur en daardoor geen samenwerking meer zoekt. Daarbij zijn de Duitsers ook niet tevreden over de Nederlandse vakkrachten. Empirische onderbouwing voor deze uitspraak heeft hij echter niet. Erger nog; de Nederlandse werknemers kunnen niet aan de kwaliteit voldoen die de Nederlandse bedrijven stellen en de werkgevers laten daarom orders lopen. Zo blijkt ook uit het nieuwsartikel 'Vluchtelingen ingezet voor nijpend personeelstekort' (op 9 december 2015) van het N.O.S. Bernard stelt dat het Nederlandse onderwijssysteem de belangrijkste oorzaak is. Het Nederlandse onderwijssysteem is dusdanig slecht gestructureerd dat het niveau omlaag is gegaan. Dit komt doordat er verkeerde studies gekozen worden, verkeerde cursussen gevolgd worden maar vooral omdat scholen zich teveel oriënteren op de vraag van de student. Kortom: het aanbod sluit niet aan op de vraag van de werkgever.

Geïnterviewde Duitse arbeidsbemiddelaars Harald en Willem stellen dat er zowel positieve als negatieve verhalen gehoord worden van Duitse bedrijven over de Nederlandse werkkrachten. Niet iedereen is ontevreden over de kwaliteiten van de Nederlander, maar als de Duitsers geen nood zagen in de onvervulbare vacatures zouden ze wel Duitse werknemers aannemen, zo wordt uit de interviews geconcludeerd. Waar rekening mee moet worden gehouden is dat arbeidsbemiddelaars en gemeenten alleen in aanraking komen met bedrijven die welwillend tegenover het in dienst nemen van een Nederlander staan. De bedrijven die hier, om welke reden dan ook, geen heil in zien zoeken dit contact niet. Bernard stelt dat het tekenend is hoe weinig bedrijven grensoverschrijdend samenwerken. *'Als bedrijven echt grensoverschrijdende samenwerking nodig hebben dan hadden ze die samenwerking allang (meer) opgezocht. Als je een ondernemer bent dan doe je dat. Maar het gebeurt nog niet dus blijktbaar is de nood ook nog niet hoog genoeg'*.

Grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling

Het verschil in werkloosheidspercentages tussen regio's aan weerszijden van de grens is vaak het motief om in te zetten op arbeidsbemiddeling (Ministerie van Economische Zaken, 2015). Maar een statistische onderbouwing waarop deze beleidskeuzes gemaakt mist er volgens het artikel 'Grensoverschrijdende arbeidsmarkt; voorbij de romantiek' van Edzes et al. (2015).

'Een gedegen analyse waaruit blijkt dat de Nederlandse werklozen over de juiste kwalificaties beschikken om de moeilijk vervulbare vacatures in Duitsland te vervullen ontbreekt. De werkloosheid is in Duitsland inderdaad lager dan in Nederland maar niet gelijk aan nul. Een analyse van de mate waarin de Nederlandse werklozen over betere kwalificaties beschikken dan de resterende Duitse werklozen hebben wij niet kunnen vinden. En als Nederlandse werklozen de banen in nemen die ook Duitse werklozen zouden kunnen vervullen, is dat leuk voor Nederland, maar niet voor Duitsland' (Edzes et al., 2015; pp. 155)

Daarbij stellen Edzes et al. (2015) dat het bemiddelen van arbeiders over de grens een duur proces is. Het doel voor de provincie Groningen is om 200 mensen klaar te stomen om over de grens aan het werk te kunnen. In het totaal telt de provincie Groningen 25000 werklozen (CBS, 2016). Wanneer het programma zijn doel bereikt neemt de werkloosheid in de provincie met ongeveer 0,8 procent af. In een utopische wereld, waar alleen mensen de grens over bemiddeld worden vanuit Oost-Groningen, zal de werkloosheid met ongeveer 1.9 procent (Oost-Groningen telde 10730 werklozen in 2014) afnemen. Er moet een rationele afweging gemaakt worden tussen de effectiviteit en de kosten.

De kansen en gevolgen van grensoverschrijdende samenwerking zijn ook afhankelijk van externe invloeden. Het huidige beleid is gebaseerd op verwachting dat de economieën van Benelux-landen steeds meer verweven gaan raken (Edzes et al., 2015). De urgentie, erkenning en daadkracht is deels politiek gestuurd. Veranderingen in de politieke agenda, door bijvoorbeeld verkiezingen, kunnen impact hebben op de grensoverschrijdende samenwerking. Zo kan de huidige vluchtelingenproblematiek impact hebben op de intensiteit en de kansen van grensoverschrijdende samenwerking. Er wordt verwacht dat er een herintrede komt van de harde grenscontroles

door de huidige ontwikkeling omtrent de vluchtelingenproblematiek (Duk & Den Hartog, 2015; Redactie, 2015) waardoor grenspendelen er een extra grensbarrière bij krijgt in plaats van – waar al jarenlang aan gewerkt wordt - er één kwijtraakt. Daarbij kom nog kijken dat al zouden alle grensbarrières geslecht zijn, dan nog zouden mensen niet over de grens gaan werken omdat ze graag ‘onder ons’ zijn en onbekende paden uit de weg gaan (Edzes et al., 2015).

Ondanks deze kritiek kwam uit de interviews met beleidsmedewerkers naar voren dat vrijwel iedereen positief tegen grensoverschrijdende samenwerking aankijkt. Nu is dit logisch aangezien grensoverschrijdende samenwerking hun gehele, of deel van hun, werk dossier bevat. Maar de uitspraken worden nog niet met concrete resultaten onderbouwd. Waar voor gewaakt moet worden is dat grensoverschrijdende samenwerking niet in stand wordt gehouden door de dossierinhoud van beleidsmedewerkers en hierdoor een beleidsdiscours wordt aan weerszijden van de grens. Nu wordt niet gezegd dat grensoverschrijdende samenwerking kansloos is en dat er per direct mee gestopt moet worden, maar het besef moet wel gecreëerd worden dat grensoverschrijdende samenwerking mogelijkwijs geen oplossing biedt voor (bepaalde) grensregio's. Juist hierom is monitoring en evaluatie omtrent grensoverschrijdende samenwerking van belang. Onderzoek naar concrete resultaten welke door grensoverschrijdende samenwerking zijn ontstaan in wenselijk. Daarnaast is het van belang dat grensoverschrijdende samenwerking als één van de kansen voor enkele regionale vraagstukken gezien gaat worden, en niet als dé kans voor grensregio's. Het is aannemelijk dat er op dit moment grensbarrières zijn die mogelijk in de toekomst (deels) geslecht kunnen worden. En dat, mede hierdoor, er nog veel winst te behalen valt op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking. Maar wanneer grensoverschrijdende samenwerking (te) weinig resultaten biedt moet dit ook aangekaart worden.

Hoofdstuk 7 - Conclusie

De empirische data in dit onderzoek zijn uitgewerkt en geanalyseerd waardoor conclusies kunnen worden getrokken. Gezien de kwalitatieve aard van dit onderzoek zijn er geen eenduidige en universeel geldende conclusies aan te verbinden. Het is echter mogelijk om een beeld te schetsen van mogelijke thema's waarin complementariteit te vinden is. Daarnaast is het interessant om te kijken of de percepties van professionals overeenkomsten tonen met de theorie.

De deelvraag *'in hoeverre zijn Oost-Groningen en LK Leer complementair aan elkaar'* is beantwoord in hoofdstuk 4. De complementariteitstoets laat zien dat beide regio's een soortgelijke sectorstructuur hebben. Hierdoor ligt de focus op complementariteit in plaats van het op creëren van nieuwe synergiën. Op vijf thema's is (mogelijke) complementariteit te constateren:

- Arbeidscultuur
- Arbeidsmarkt
- Voorzieningen
- Regionale innovatiestrategieën
- Bedrijvigheid

In het vierde hoofdstuk is geconcludeerd dat beide arbeidsculturen van elkaar verschillen. Beide arbeidsculturen hebben verschillende krachten. De Duitser wordt gezien als doelgericht en gestructureerd en de Nederlander als innovatief en flexibel. Door beide krachten met elkaar te combineren is het mogelijk om een synergie te creëren. Op de arbeidsmarkt is een basale complementariteit aanwezig tussen regionale werkloosheidspercentages. De werkloosheid ligt in LK Emsland en LK Leer enkele procentpunten lager dan in Oost-Groningen. Het draagvlak voor voorzieningen in beide regio's neemt af. Dit is een gevolg van de bevolkingsdaling, ontgroening en vergrijzing. Er liggen kansen om voorzieningen, met minimale grensbarrières, grensoverschrijdend te gaan delen. De regionale innovatiestrategie *healthy ageing* en *duurzaamheid* zijn in beide regio's als onderwerp gekozen. In tabel 5 (pp. 39) zijn de economische sectoren uitgelicht en is gekeken of er een mogelijkheid tot complementariteit was. Uit gehouden interviews blijkt dat professionals vooral kansen zien in de sector zorg & maatschappelijke dienstverlening, industrie en bouw. De sector zorg & maatschappelijke dienstverlening verandert door een veranderende vraag. Het UWV (2015) voorspelt dat er tussen 2012 en 2017 ongeveer 44.000 banen verdwijnen in deze sector. Duitsland is op zoek naar werknemers in de zorgsector. In de industriële sector liggen kansen om delen van een Duits productieproces uit te besteden aan Nederlandse bedrijven. In de bouwsector liggen de kansen in het benutten specialiteiten en kwaliteiten aan weerszijden van de grens. Deze ontwikkeling is in de huidige tijd al gaande. Bunting, een Duits aannemersbedrijf, is gespecialiseerd in aardbevingsbestendig bouwen waardoor het frequent orders krijgt vanuit Nederland.

Op thema's waar complementariteit mogelijk is kan grensoverschrijdende samenwerking een kans bieden. Om de mate van grensoverschrijdende samenwerking tussen Oost-Groningen en LK Leer vast te stellen en om te kijken in hoeverre regionale grensoverschrijdende integratie mogelijk is, wordt in het vijfde hoofdstuk de grensoverschrijdende regio (omvat Oost-Groningen en LK Leer) in het conceptuele model van Lundquist & Trippl (2013) geplaatst. Concluderend kan worden gesteld dat de grensoverschrijdende regio in het tweede stadium valt; er ontstaan kennis gedreven systemen en beide grensregio's zijn semi-geïntegreerd. Er wordt steeds vaker toenadering gezocht. Daarbij worden de grensbarrières minder, maar belemmeren grensoverschrijdende samenwerking nog steeds. Sprake van een sterk geïntegreerde regio's is er niet. Hiervoor zijn grensbarrières nog te sterk aanwezig en is er nog te weinig erkenning vanuit het Rijk. Uit deze positionering valt te concluderen dat één grensoverschrijdende regio zonder grensbarrières nog een utopie is.

In hoofdstuk 6 wordt grensoverschrijdende samenwerking in perspectief gebracht. Er is, en wordt nog steeds, meer toenadering gezocht met instanties en bedrijven over de grens. Nochtans zijn er nog steeds belemmeringen welke deze samenwerking bemoeilijken. Tot dusver is er relatief weinig resultaat geboekt: de arbeidsmarkten bestaan na 30 jaar open grenzen nog steeds onafhankelijk van elkaar, het slechten van grensbarrières loopt stroperig, de samenwerking wordt nog niet of nauwelijks gemonitord en geëvalueerd en er is vrijwel geen statistische onderbouwing van grenspendel wat als gevolg heeft dat grensoverschrijdende samenwerking nog steeds veelal intuïtief geïnitieerd wordt en in intuïtief in stand wordt gehouden. Concluderend kan worden gesteld dat grensoverschrijdende samenwerking nog in de initiatiefase zit, terwijl er al tientallen jaren grensoverschrijdend samen wordt gewerkt. Om het optimale resultaat uit grensoverschrijdende samenwerking te halen zou er meer erkenning moeten komen vanuit het Rijk, een duidelijker aanspreekpunt ingesteld worden, projecten en pilots onderling verbonden worden en meer empirische gegevens in kaart worden gebracht. Dit geeft een completer beeld weer over de mogelijke potentie van grensoverschrijdende samenwerking en, net zo belangrijk, de effectiviteit van grensoverschrijdende samenwerking. Ondanks vele kennislacunes rondom grensoverschrijdende samenwerking is uit interviews geconstateerd dat beleidsmedewerkers veelal lovend zijn over de potentie van grensoverschrijdende samenwerking maar vaak een kritische blik missen. Uit enkele bronnen blijkt ook dat de Duitse werkgevers niet tevreden zijn over de kwaliteit van de Nederlandse werknemers en daarnaast ook een aversie hebben tegen vergadercultuur die heerst in Nederland. Bernard (interview K) denkt hier hetzelfde over. Over de objectiviteit van deze uitspraken valt te debatteren. Maar juist of onjuist, het is een andere kant, die vooralsnog onderbelicht is gebleven, maar even belangrijk is om mee te nemen in het denkproces.

Daarbij kunnen externe invloeden, zoals de impact van de huidige vluchtelingencrisis, grote gevolgen hebben voor grensoverschrijdende samenwerking en grenspendelaars. Dit alles zorgt er voor dat er gewaakt moet worden voor een overschatting van de kansen die grensoverschrijdende samenwerking te bieden heeft. Hierdoor moet er vaker een kritische blik worden toegevoegd aan de beleidsdiscours van dit moment.

De hoofdvraag *'in hoeverre zijn Oost-Groningen en LK Leer complementair aan elkaar en wat betekent dit in lessen voor grensoverschrijdende samenwerking'* wordt beantwoord door te kijken wat grensoverschrijdende samenwerking kan betekenen voor de thema's waar (een mogelijk) complementariteit te vinden is. Momenteel wordt grensoverschrijdende samenwerking intuïtief geïnitieerd. Op het gebied van de arbeidscultuur is meer kennis en begrip van elkaars cultuur nodig. Samenwerkingsverbanden tussen bedrijven moeten als doel hebben om werkgelegenheid en orders van Duitsland naar Nederland te halen. Door het binnenhalen van Duitse orders (focus hier op het binnenhalen van orders vanuit multinationals omdat familiebedrijven meer gericht zijn op continuïteit en vertrouwen en daardoor vaker werken met een vast netwerk van toeleveranciers werken), worden een groot deel van de grensbarrières ontweken. Tegelijkertijd nemen de regionale voordelen, zoals het creëren van werkgelegenheid, niet af. De regionale innovatiestrategieën van beide grensregio's hebben vooral onderlinge afstemming mogelijk. Aangezien twee van de vier thema's overeenkomen moet er onderzocht worden hoe beide regio's elkaar kunnen aanvullen. Het vierde thema, de arbeidsmarkt, is voor een groot deel de aanstichter van grensoverschrijdende samenwerking. De grensoverschrijdende samenwerking is in de afgelopen jaren geïntensiveerd, voornamelijk door de toenemende verschillen in werkloosheidspercentages aan weerszijden van de grens. Uit onderzoek van Edzes et al. (2015) blijkt dat er nog geen statistische onderbouwing is voor grenspendel. Het is niet bekend wat over welke kwalificaties de werkloze Nederlander in de grensregio beschikt, en in Nederland zijn ook onvervulbare vacatures. De hedendaagse focus van grensoverschrijdende samenwerking moet verlegd worden; van een focus op kwantificeerbare arbeidsbemiddeling naar een focus op empirische onderbouwing. Door onderzoek te doen naar thema's waar complementariteit mogelijk is kan grensoverschrijdende samenwerking doelgerichter en effectiever ingezet worden. Het uiteindelijke doel is regio's een sociaaleconomische impuls te geven om te nadelen ten gevolge van de perifere ligging te doen vergeten.

7.1 Aanbevelingen

Dit onderzoek over grensoverschrijdende samenwerking heeft als doel om thema's te identificeren waar complementariteit mogelijk is om vanuit hier grensoverschrijdende samenwerking te initiëren. Reden voor dit onderzoek was dat er nog (te) weinig wetenschappelijke empirische onderbouwing is voor grensoverschrijdende samenwerking. Het uitbreiden van de empirie is dan ook van belang, zowel om de effectiviteit van grensoverschrijdende samenwerking in de afgelopen jaren in kaart te brengen als voor het vervolg grensoverschrijdende samenwerking. In deze paragraaf worden drie onderwerpen uitgelicht die een vervolgonderzoek behoeven.

Ten eerste is het interessant om verder onderzoek naar de geografische herkomst en de motivatie van de Nederlandse grenspendelaar te verrichten. Hierdoor is het mogelijk om beweegredenen voor grenspendelen te definiëren. Een kwalitatief onderzoek geeft de mogelijkheid om een completer beeld te schetsen van grenspendel. Vanuit hier kan worden gekeken of het huidige, en gevoerde, grensoverschrijdende beleid effect heeft op de omvang van grenspendel en of het een oplossing is om de regionale werkloosheid te verlagen.

Ten tweede wordt het in beeld brengen van de Duitse perceptie over de Nederlandse werknemer wenselijk geacht. Uit enkele onderzoeken (Duitslandweb, 2009; Duitslandnieuws, 2014; Bernard, interview K) blijkt dat Nederlanders een negatief imago hebben in Duitsland, maar wetenschappelijke onderbouwing ontbreekt voor deze uitspraak. Daarbij komt dat Nederlandse arbeidsbemiddelaars alleen in aanraking komen met Duitse bedrijven die welwillend tegenover het inhuren van Nederlanders staan. Een kwalitatief onderzoek naar de perceptie van Duitse werkgevers over Nederlandse werknemers in de grensstreek wordt daarom wenselijk geacht.

Tot slot is verdiepend onderzoek naar thema's waar complementariteit mogelijk is wenselijk. In hoofdstuk 4 is de mogelijkheid tot complementariteit per economische sector uitgelicht. Deze informatie is gebaseerd op de gevoerde interviews. Naar economische sectoren met een '0' aanduiding is geen onderzoek gedaan of kennis over verkregen. In dit onderzoek is een complementariteitstoets uitgevoerd tussen twee grensregio's. Elke grensregio, zowel in Nederland als Duitsland, is verschillend en kent andere regionale krachten. De structuur van een complementariteitsonderzoek moet hierop worden aangepast zodat specifieke regionale krachten niet onderbelicht raken.

Hoofdstuk 8 - Reflectie

De data die ten grondslag ligt aan dit onderzoek is grotendeels kwalitatief van aard. Bij deze keuze lag het ontbreken van statistische data ten grondslag. Tijdens het uitvoeren van het onderzoek is gebleken dat kennis over thema's waar in complementariteit mogelijk is veelal niet voorhanden was bij de geïnterviewde professionals. Expertise ontbrak nog wel eens bij beleidsmedewerkers over de regionale krachten in hun gebied waardoor er vaak voor de hand liggende antwoorden, soms zelfs geen relevante antwoorden, gegeven werden. Achteraf gezien heeft de focus van de interviews teveel op grensoverschrijdende samenwerking en te weinig op complementariteit gelegen.

Gedurende dit onderzoek is opgevallen dat statistische gegevens tussen Nederlandse en Duitse regio's moeilijk te vergelijken zijn omdat definities vaak verschillen. Om deze reden is een objectieve vergelijking in bepaalde thema's minder goed mogelijk. Het gelijktrekken van definities van statistische gegevens wordt wenselijk geacht om een meer zorgvuldige complementariteitstoets uit te voeren. Hierdoor kan grensoverschrijdend beleid beter worden afgestemd op de huidige complementariteit of verschillen tussen regio's

Dit onderzoek is gebaseerd op eerder uitgevoerde, vooral theoretische onderzoeken, op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking. Desondanks bleven er kennislacunes aanwezig rondom grensoverschrijdende samenwerking. Dit onderzoek heeft twee doelen: (1) het dieper ingaan op motieven voor grensoverschrijdende samenwerking door te kijken waar, en of, er complementariteit aanwezig is en (2) professionals, en lezers, bewust maken van dat grensoverschrijdende samenwerking misschien niet de oplossing is voor grensregio's door een kritische blik te ontwikkelen

Literatuur

Alfa-College (2015). *Rijnlandacademie*. Laatst geraadpleegd op 09-02-2016 via <http://www.alfa-college.nl/instellingen/samenwerkingsverbanden/rijnlandacademie/paginas/default.aspx>

Bardach, E. (2001). Developmental dynamics: Collaboration as an emergent phenomenon. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 11(2), 149-164.

Bartz, K. & Fuchs-Schündeln, N. (2012). The role of borders, languages, and currencies as obstacles to labor market integration. *European Economic Review*, 56(6), 1148-1163.

Blom, H. (2014). 'Nederlands-Duitse cultuurvergelijking als opstap naar zelfreflexie'. In H Blom, C. Zantinga, *Rijnland in de regio: Onderzoek en activiteiten van Stenden Hogeschool en het Alfa-college in de noordelijke Nederlands-Duitse grensregio*.

Blom, H. (2015). 'Duaal beroepsonderwijs in Duitsland en in Nederland vanuit Rijnlands perspectief, verschillend?' in H Blom, C Zantingh & L Smit (eds), *Rijnland in de regio: Onderzoek en activiteiten van Stenden Hogeschool en het Alfa-college in de noordelijke Nederlands-Duitse grensregio*.

Boekema, F. (2000). *Grensregio's en arbeidsmarkten: theoretische en empirische perspectieven*. Uitgeverij Van Gorcum.

Bovy, P. H. L. & van Goeverden, C. D. (1994). De rol van kwaliteit in het personenvervoersysteem gemeten aan de verplaatsingsstijdfactor. In *Openbaar Vervoer Colloquium 1994, Utrecht, 10 juni 1994*.

Bryman, A. (2008). *Social Research Methods*. 3^e Editie. Oxford: Oxford University Press

Capello, R. (2009). Theories of agglomeration and regional economic growth: a historical review. *Handbook of regional growth and development theories*, 19-32.

CBS (2014). Duitsland: exportaandeel een kwart in 2012. Laatst geraadpleegd op 10-02-2016 via <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/internationale-handel/publicaties/belangrijkste-handelspartners-nederland/archief/2013/2014-duitsland-2012-ih-art.htm>

CBS (2015). Opleidingsniveau Oost-Groningen. Laatst geraadpleegd op 7-01-2016 via <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82208ned&D1=1&D2=0,11-14&D3=17&D4=0,7-11&HDR=G2&STB=G1,G3,T&VW=T>

Clifford, N., French, S., & Valentine, G. (Eds.). (2010). *Key methods in geography*. Sage.

CoE (1995). *Manuel de coopération transfrontalière à l'usage des collectivités locales et régionales en Europe*. Strasbourg: Council of Europe.

Corvers, F. (2000). De visie op grensregio's vanuit de Europese Commissie. *Boekema, F.(red.) Grensregio's en arbeidsmarkten: theoretische en empirische perspectieven*. Assen: Uitgeverij van Gorcum & Comp. BV, 17-28.

Deekens, G. & van der Gugten, R. (2000). Bestuurlijke en economische grensoverschrijdende samenwerking. In F. Boekema (Ed). *Grensregio's en Arbeidsmarkten. Theoretische en empirische perspectieven*. Assen: Van Gorcum & Comp. B.V.

Demurger, S. (2001). Infrastructure development and economic growth: an explanation for regional disparities in China?. *Journal of Comparative economics*, 29(1), 95-117.

Duits-Nederlandse Handelskamer (DNHK) (2015). *Economisch profiel Duitsland*.

- Duitslandnieuws (2014). Duitse zakenmensen vinden Nederlanders gezellig, maar ook praatziek. *Duitslandnieuws*. Laatst geraadpleegd op 27-01-2016 via <http://duitslandnieuws.nl/archief/2014/08/duitse-zakenmensen-vinden-nederlanders-gezellig-maar-ook-praatziek/>
- EDR (2015). *Over onszelf*. Laatst geraadpleegd op 25-01-2015 via <http://www.edr.eu/nl/site/organisatie>
- Edzes, A., Venhorst, V. & van Dijk, J. (2015). 'Grensoverschrijdende arbeidsmarkt: Voorbij de romantiek'. in H Blom, C Zantingh & L Smit (eds), *Rijnland in de regio: Onderzoek en activiteiten van Stenden Hogeschool en het Alfa-college in de noordelijke Nederlands-Duitse grensregio*.
- Duk, W. & Den Hartog, T. (2015). Grenscontroles binnen Europa weer reële optie. *Algemeen Dagblad*, 25-08-2015.
- Europa Decentraal (2015). Wat is GROS? Laatst geraadpleegd op 14-10-2015 via <https://www.europadecentraal.nl/onderwerpen/grensoverschrijdende-samenwerking/wat-is-gros/>
- Europa Nu (2015). *Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking (EGTS)*. Laatst geraadpleegd op 8-01-2016 via http://www.europa-nu.nl/id/vhcymvab1plf/europese_groepering_voor_territoriale
- EUregio (2014). 440 miljoen euro voor grensoverschrijdende samenwerking tussen Nederland en Duitsland. Laatst geraadpleegd op 14-10-2015 via <http://www.euregio.eu/nl/persberichten/440-miljoen-euro-voor-grensoverschrijdende-samenwerking-tussen-nederland-en-duitslan-0>
- Foray, D. (2013). The economic fundamentals of smart specialisation. *Ekonomiaz*, 83(2), 83-102.
- Frenken, K., Van Oort, F., Verburg, T.N. (2007). Related variety, unrelated variety and regional economic growth. *Regional Studies*, Taylor & Francis (Routledge), 41 (05), pp.685-697
- Gemeente Vlagtwedde (2015). *Nieuw perspectief voor Oost-Groningen met het "Akkoord van Westerlee"*. Laatst geraadpleegd op 17 februari via <https://www.vlagtwedde.nl/Nieuws/Nieuwsberichten/2015/februari/Nieuw-perspectief-voor-Oost-Groningen-met-het-Akkoord-van-Westerlee>
- Glaeser, E.L., Kolko, J & Saiz, A. (2001). Consumer City. *Journal of Economic Geography*, pp. 27-50.
- Hausmann, R. & Rodrik, D. (2003). Economic Development as a Self-Discovery. *Journal of Development Economics*, Volume 72, 2.
- Henderson, J.V., Kuncoro, A., & Turner, M. (1995). Industrial Development in Cities. *Journal of Political Economy*, 103, 1067-1085
- Hoekman, J., Frenken, K. & van Oort, F. (2009). The geography of collaborative knowledge production in Europe, *Annals of Regional Science* 43, 721-738
- Johnson, C. (2009). Cross-border regions and territorial restructuring in Central Europe: room for more transboundary space, *European Urban and Regional Studies* 16, 177-191
- Kamerstuk 32 851 (2011). Grensoverschrijdende samenwerking (GROS). *Nr. 1 brief van de ministers van binnenlandse zaken en koninkrijksrelaties en van buitenlandse zaken*. Den Haag.
- Kamphuis, B. (2015). Vluchtelingen ingezet voor nijpend personeelstekort. *N.O.S.* Geraadpleegd op 01-02-2016 via <http://nos.nl/artikel/2073976-vluchtelingen-ingezet-voor-nijpend-personeelstekort.html>

Karel, E. (2012). Oost-Groningen: een eeuwige periferie?. In *unpublished conference paper*, Sociaal-Historisch Centrum Limburg te Maastricht.

Kessides, C. (1993). *The contributions of infrastructure to economic development: A review of experience and policy implications* (Vol. 213). World Bank Publications.

Knotter, A. (2013). Perspectives on Cross-Border Labor in Europe: 'Unfamiliarity' or 'Push-and-Pull'?, *Journal of Borderland Studies*, 29(3), 319-326.

Kooistra, G.S. (2010). *Grensoverschrijdende samenwerking: terugblik en aanbevelingen*. Raad voor het openbaar bestuur.

Koschatzky, K. (2000). A river is a river - cross border networking between Baden and Alsace, *European Planning Studies* 8, 429-499

Krugman, P. (1991). *Geography and trade*. MIT Press, Cambridge, MA

Landesamt für Statistik Niedersachsen (2015). *Themenbereich: Unternehmen, Gewerbeanzeigen, Insolvenzen - Tabellen*. Laatst geraadpleegd op 02-02-2016 via http://www.statistik.niedersachsen.de/portal/live.php?navigation_id=27704&article_id=94948&psmand=40

Landkreis Leer (2015). *Wirtschaft*. Laatst geraadpleegd op 8-01-2016 via <http://www.landkreis-leer.de/Wirtschaft-Bauen/Wirtschaft>

Lejeune, J. (1958). *Land zonder grens – Aken/Luik/Maastricht*. Brussel: Uitgeverij Charles Dessart.

Lundquist, K & Tripl, M. (2013). Distance, Proximity and Types of Cross-border Innovation systems: a conceptual analysis. *Regional studies*, Vol. 47, No. 3, 450-460.

Lundvall, B.A. (2010). Scope, style and theme of research on knowledge and learning societies, *Journal of the Knowledge Economy* 1, 18-23

Machin, S., Salvanes, K. G., & Pelkonen, P. (2012). Education and mobility. *Journal of the European Economic Association*, 10(2), 417-450.

Mameli, F., Faggian, A., & McCann, P. (2008). Employment Growth in Italian Local Labour Systems: Issues of Model Specification and Sectoral Aggregation. *Spatial Economic Analysis*, 3.3, 343-359

Marshall, A. (1890). "Some Aspects of Competition." The Address of the President of Section F--Economic Science and Statistics--of the British Association, at the Sixtieth Meeting, held at Leeds, in September, 1890. *Journal of the royal statistical society*, 53(4), 612-643.

McCann, P., & Ortega-Argilés, R. (2013). Smart specialization, regional growth and applications to European Union cohesion policy. *Regional Studies*, (ahead-of-print), 1-12.

McCann, P., & van Oort, F. (2009). Theories of agglomeration and regional economic growth: a historical review. *Handbook of regional growth and development theories*, 19-32.

McCann, P. (2015). *The Regional and Urban Policy of the European Union: Cohesion, Results-orientation and Smart Specialisation*. Edward Elgar Publishing

Meyer Werft GmbH & Co. KG (2015). Meyer Werft at a glance. Laatst geraadpleegd op 7-01-2016 via http://www.meyerwerft.de/en/meyerwerft_de/medien/unternehmensprofil/_unternehmensprofil.jsp

Meyer Werft GmbH & Co. KG (2015). *Identifying with the company*. Laatst geraadpleegd op 8-02-2016 via http://www.meyerwerft.de/en/meyerwerft_de/werft/das_unternehmen/belegschaft/belegschaft.jsp

Ministerie van Economische Zaken (2015). *Grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van economie en arbeid*. DGBI / 15093988

Organisation for Economic Co-operation and Development (2013). Eurostat, statistics explained. *Urban-rural typology*. Laatst geraadpleegd op 10-12-2015 via http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Urban-rural_typology

Oral, M., Cinar, U., & Chabchoub, H. (1999). Linking industrial competitiveness and productivity at the firm level. *European Journal of Operational Research*, 118(2), 271-277.

Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD) (2013). *Innovation-driven Growth in Regions: The Role of Smart Specialisation*

PAU & NWP-ARSU (2014). *Intensivering van grensoverschrijdende samenwerking in de Eems-Dollard-Regio*.

Perkmann, M. (2003). Cross-border regions in Europe: significance and drivers of regional cross border co-operation. *European Urban and Regional Studies*, 10(2), pp. 153-171

Perkmann, M., & Sum, N. L. (2002). *Globalization, regionalization and cross-border regions: scales, discourses and governance* (pp. 3-21). Palgrave Macmillan UK. Porter, M. E. (1990). The competitive advantage of nations. *Harvard business review*, 68(2), 73-93.

Provincie Groningen (2014). *Schriftelijke vragen n.a.v. artikel RTV Noord over mogelijkheden arbeidsmarkt in de grensregio n.a.v. boek 'Groeien aan de Grens' van D66 Statenfractie*. Geraadpleegd op 27-01-2016 via http://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Statenvraag/2014-38813.pdf

Provincie Groningen (2015a). *Commissie van Zijl onderzoekt kansen arbeidsmarkt Oost-Groningen*.

Rabobank (2015). *Regionale economische prognoses 2016*. Themabericht

Redactie (2015). VVD wil grenscontroles terug als Brussel er niet uitkomt. *Algemeen Dagblad*, 14-09-2015

Regionaldatenbank Deutschland (2015). *Bevölkerungsstand: Durchschnittliche Jahresbevölkerung nach Geschlecht- Jahresdurchschnitt- regionale Tiefe: Kreise und krfr. Städt*. Laatst geraadpleegd op 8-01-2015 via <https://www.regionalstatistik.de/genesis/online/data.jsessionid=4837248B1DC27D9B7A55B2AA71BB824E?operation=abruffabelleAbrufen&selectionname=173-32-4&levelindex=1&levelid=1452199867387&index=7>

Roelfes, G., Molema, M., Klein Holkenborg, N. & Kontny, K. (2013). De E233 als grensoverschrijdende kenniscorridor. in H Blom, C Zantingh & L Smit (eds), *Rijnland in de regio: Onderzoek en activiteiten van Stenden Hogeschool en het Alfa-college in de noordelijke Nederlands-Duitse grensregio*.

Steinnes, D. N. (1982). Do 'people follow jobs' or do 'jobs follow people'? A causality issue in urban economics. *Urban Studies*, 19(2), 187-192.

Solow, R. M. (1957). Technical change and the aggregate production function. *Review of Economics and Statistics* 39, 312-320.

Swanborn, P.G. (2008). *Methoden van sociaal wetenschappelijk onderzoek*. Nieuwe editie. Meppel: Boom

Tweede Kamer der Staten-Generaal (2014). Grensoverschrijdende samenwerking (GROS). Kamerstuk II 32 851, nr. 6 <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-32851-27.html>

UWV (2015). UWV: Krimp in de sector zorg houdt voorlopig aan. Laats geraadpleegd op 29-01-2016 via <http://www.uwv.nl/overuwv/pers/persberichten/2015/uwv--krimp-in-de-zorg-houdt-voorlopig-aan.aspx>

UWV (2015a). *Regio's in Beeld 2015 Groningen*.

Van den Brink, H., Geijer, T., Luman, R. & Nijboer, F. (2015). *Regio's in 2015*. ING Economisch bureau

Van der Molen, J., & Ietswaart, H. (2012). *Crossing Borders. Creating and Managing Cross-border Regional Alliances. Practical Handbook to the Crossing Borders Theory. Crossing Borders Academy*

Van Houtum, H. & van der Velde, M. (2004). The power of cross-border labour market immobility'. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 95(1), 100-107

Verburg, M. (2009). *Duitse bedrijven hekelen Nederlands onderwijs: DNHK-onderzoek: Taal- en technische kennis schieten tekort*. Geraadpleegd op 13-12-2015 via <http://duitslandinstituut.nl/artikel/2987/duitse-bedrijvenhekelen-nederlands-onderwijs>

Van den Broek, J., & Smulders, H. (2013). The evolution of a cross-border regional innovation system: An institutional perspective. In *Paper Submitted to the Regional Studies Association European Conference, Tampere*.

Van den Brink, H., Geijer, T., Luman, R. & Nijboer, F. (2015). *Regio's in 2015*. ING Economisch Bureau.

Westfälische Nachrichten (2015). Kaum Grenzverkehr auf dem Arbeitsmarkt. Laats geraadpleegd op 1-02-2016 via http://www.wn.de/Muensterland/2195347-Die-Euregio-und-ihre-Partner-wollen-das-aendern-Kaum-Grenzverkehr-auf-dem-Arbeitsmarkt?utm_content=buffer13c15&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer

Weterings, A. & Van Gessel-Dabekaussen, G. (2015). *Arbeidsmarkt zonder grenzen*. CBS/PBL

Bijlage A – Lijst geïnterviewde respondenten met functie en alias

	Interview	Alias	Functie
Nederland	F	Steven	Werknemer Wedeka
	C	Wouter	Beleidsmedewerker gemeente Oldambt
	G	Kasper	Beleidsmedewerker coördinator Europa provincie Groningen
	D	Paulien	Beleidsmedewerker arbeidsmarkt provincie Groningen
	O	Sarah	Beleidsmedewerker leefbaarheidsprogramma provincie Groningen
	K	Bernard	Wetenschapper
	M	Beatrice	Wetenschapper
	J	Gerard	Beleidsmedewerker Eems Dollard Regio
	E	Koen	Werknemer Duits-Nederlandse Handels Kamer (DNHK)
	N	Wijnand	Beleidsmedewerker provincie Groningen
	A	Rib	Beleidsmedewerker gemeente Vlagtwedde en Regiomanager Stedenkring Emsland-Zwolle
	Duitsland	A	Erik
H		Harald	Beleidsmedewerker
I		Willem	Beleidsmedewerker Bundesagentur für Arbeit
L		Karsten	Emsachse
B		Fiona	Werknemer DENIES

Tabel 6: Respondentenlijst met functie

Bijlage B - Grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden

Er wordt al 50 jaar grensoverschrijdend samengewerkt. Deze samenwerking kent zowel informele als formele vormen. Hieronder worden de gebiedsrelevante grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden uitgelicht.

Euregio's

Euregio is een grensoverschrijdend samenwerkingsverband van gebieden die in de Europese Unie (EU) liggen waar projecten worden uitgevoerd met EU-subsidies. Nederland kent in het totaal zeven verschillende Euregio's. De Euregio's hebben geen overheidsbevoegdheden, waardoor de impact minder dan gewenst is. Euregio's zijn vooral gericht op economische samenwerking (Deekens & van der Gugten, 2000). Euregio's zijn in het leven geroepen om specifieke problemen aan te pakken, zoals een perifere ligging, gebrek aan gezamenlijke infrastructuur en verschil of juist overeenkomst in de geschiedenis, taal en cultuur (Fokkema, 2013).

De Eems Dollard Regio (EDR) is één van deze zeven Euregio's, en bestrijkt Noord-Nederland en een deel van Nedersaksen. De EDR is een openbaar lichaam opgericht in 1977 opgericht (Europa Decentraal, 2015). Het heeft als taak de regionale grensoverschrijdende samenwerking van haar deelnemers te bevorderen. Het ontvangt geld van derden en verdeelt deze.

Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking

Europese Groepering voor Territoriale Samenwerking (EGTS) is een samenwerkingsinstrument van de EU en heeft als doel grensoverschrijdende samenwerking in de EU te bevorderen. EGTS, opgericht in 2007, bestaat uit de lidstaten, regionale en lokale overheden, en publiekrechtelijke instellingen. EGTS houdt zich in grote lijnen bezig met: (1) het uitvoeren van programma's of projecten voor territoriale samenwerking die de Gemeenschap mede financiert en (2) het uitvoeren van acties voor territoriale samenwerking waarvan het initiatie ligt bij de lidstaten en hun regionale en lokale overheden (Europa Nu, 2015).

INTERREG

Euregio's worden gesteund door het INTERREG programma. INTERREG is een programma opgesteld door de Europese Commissie (EC) om grensregio's te voorzien van financiële middelen om grensoverschrijdende samenwerking en te stimuleren. Het doel van INTERREG is het integreren van alle factoren die belangrijk zijn voor regionale ontwikkeling (Interregio-Partners, 2007). Een Euregio zoals de EDR moet dus ook aan de doelstellingen van INTERREG voldoen om in aanmerking te komen voor een subsidie. Het INTERREG programma bestaat uit drie onderdelen (INTERREG A, B en C). In dit onderzoek is het INTERREG A programma van toepassing. INTERREG A ondersteunt samenwerking tussen aangrenzende NUTS 3 grensregio's van tenminste twee verschillende EU lidstaten of tussen EU lidstaten en landen buiten de EU (Flash Barometer 422, 2015). INTERREG B is gericht op transnationaal beleid en INTERREG C focust zich op interregionale samenwerking.

Van 2014 tot 2020 is €440 miljoen beschikbaar voor INTERREG samenwerking met Nedersachsen en Nordrhein-Westfalen (Fokkema, 2013). De financiering daarvan komt voor 50 procent van de EU, de andere 50 procent komt van de INTERREG-partners. De INTERREG-partners zijn de betrokken Provincies, het Rijk, Nordrhein-Westfalen en Nedersachsen en de projectpartners zelf.

Task Force GROS

Task Force Grensoverschrijdende Samenwerking (Task Force GROS) pakt knelpunten aan die in de grensregio's spelen, waarvan de oplossingsbevoegdheid bij het Rijk ligt en waar veelal ook de inzet van buurlanden nodig is. Het doel van deze Task Force is om, samen met de buurlanden, tot een gezamenlijke agenda van knelpunten en oplossingen te komen. In deze Task Force zitten vertegenwoordigers van het Rijk en decentrale overheden uit Nederlandse grensgebieden.

Actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeid

Het Actieteam Grensoverschrijdende Economie en Arbeid (GEA) is aanvullend op Task Force GROS. Het verschil met Task Force GROS is dat het Actieteam GEA zich specifiek richt op de grensoverschrijdende economie en arbeid. De opdracht van het Actieteam GEA is het zorgen voor een significante impuls voor grensoverschrijdende samenwerking op het gebied van economie en arbeid, door de informatievoorziening voor werknemers en ondernemers te stroomlijnen en de lopende initiatieven mogelijk te maken en te versnellen.

Commissie van Zijl

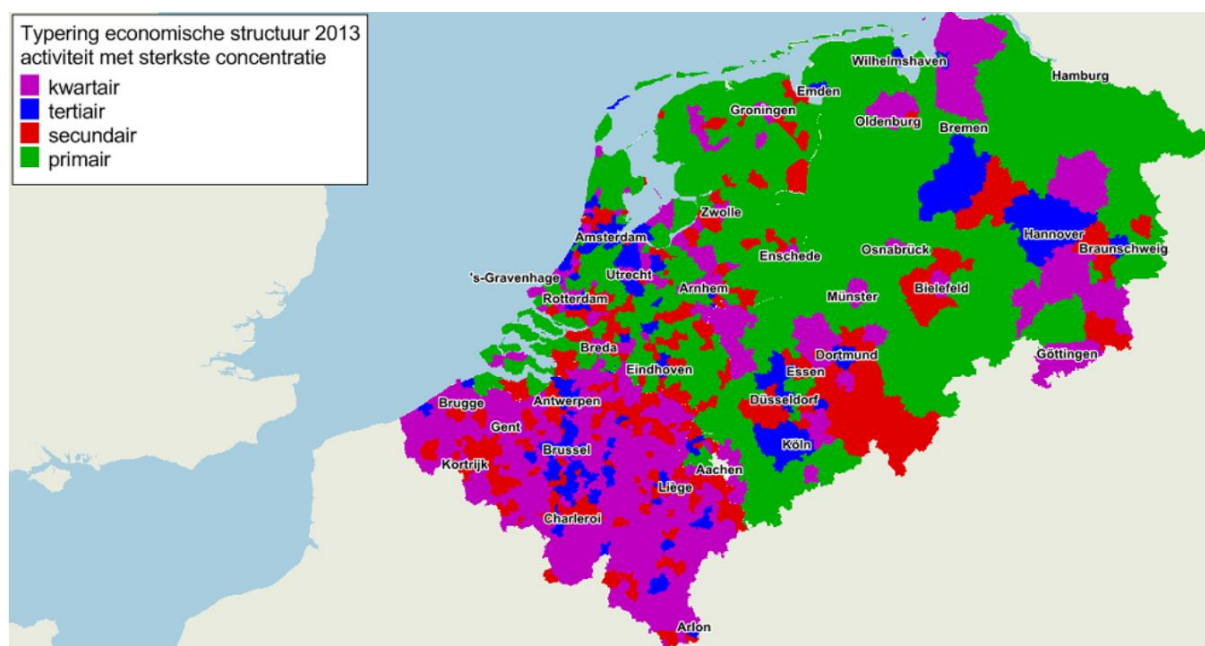
Een onafhankelijke commissie die onderzoekt welke kansen in Oost-Groningen benut kunnen worden om meer mensen in deze regio aan het werk te helpen. De commissie betreft bij haar klus de regiogemeenten, het bedrijfsleven, de vakbeweging, de sociale werkplaatsen, de (vak)onderwijssector en onafhankelijke gezaghebbende deskundigen.

Emsachse

Emsachse is een overkoepelende organisatie waarbij bedrijven, gemeenten, onderwijsinstellingen en verenigingen zijn aangesloten. Deze organisatie, opgericht in 2006, behartigt de belangen van de alle west-Duitse grensregio's in Hannover, Berlijn en Brussel maar sinds kort ook in Nederland waardoor het kan worden gezien als een lobby-organisatie. Emsachse heeft contact met Nederlandse grensgemeenten en provincies en zet (informatie)aanvragen vanuit Nederland naar de juiste groep door.

Naast alle officiële samenwerkingsverbanden bestaan er ook onderlinge verbanden tussen bijvoorbeeld Nederlandse gemeenten en Duitse Landkreisen (samenwerkingsconvenant Oldambt en LK Leer). Daarnaast zijn er ook nog particuliere organisaties zoals de Duits-Nederlandse Handels Kamer (DNHK). DNHK heeft als doel om de Nederlands-Duitse zakelijke betrekkingen te ondersteunen en bevorderen. Dit kan door middel van marktanalyses, adresonderzoek, juridisch advies of personeelsbemiddeling. DNHK organiseert daarnaast ook netwerkevenementen en beschikt over een grootschalig Duits-Nederlands netwerk waarvan de leden gebruik kunnen maken

Bijlage C – Additionele afbeeldingen en onderbouwende tabellen voor de tekst

Figuur 11: Economische structuur van Nederland, België en Duitsland (Rabobank, 2015)

Sector	Procentuele verdeling LK Leer	Procentuele verdeling Oost-Groningen	Vershil Oost-Groningen t.o.v. LK Leer
Bouw	3914 (9%)	3420 (6,3%)	-2,7
Energievoorziening, watervoorziening en mijnbouw	676 (1,6%)	280 (0,5%)	-1,1
Financiële instellingen	1543 (3,5%)	600 (1,1%)	-2,4
Horeca	1550 (3,6%)	1760 (3,2%)	-0,4
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	6480 (14,9%)	10750 (19,8%)	-4,1
Zakelijke diensten	2297 (5,3%)	4640 (8,5%)	3,2
Onderwijs	1190 (2,7%)	3220 (5,9%)	3,2
Handel	7108 (16,3%)	9770 (18%)	1,7
Informatie en communicatie	559 (1,3%)	550 (1%)	-0,3
Landbouw, bosbouw en visserij	676 (1,6%)	2880 (5,3%)	3,7
Overheid	3481 (8,0%)	2710 (5%)	-3
Overige diensten	5007 (11,6%)	2660 (4,9%)	-6,7
Industrie	5923 (13,6%)	8410 (15,5%)	1,9
Vervoer en opslag	3084 (7,1%)	2570 (4,7%)	-2,4
Totaal	43487	54230	

Tabel 7: Sectorale verdeling naar procentueel aandeel werkgelegenheid (KomSIS, 2015; LISA, 2014)

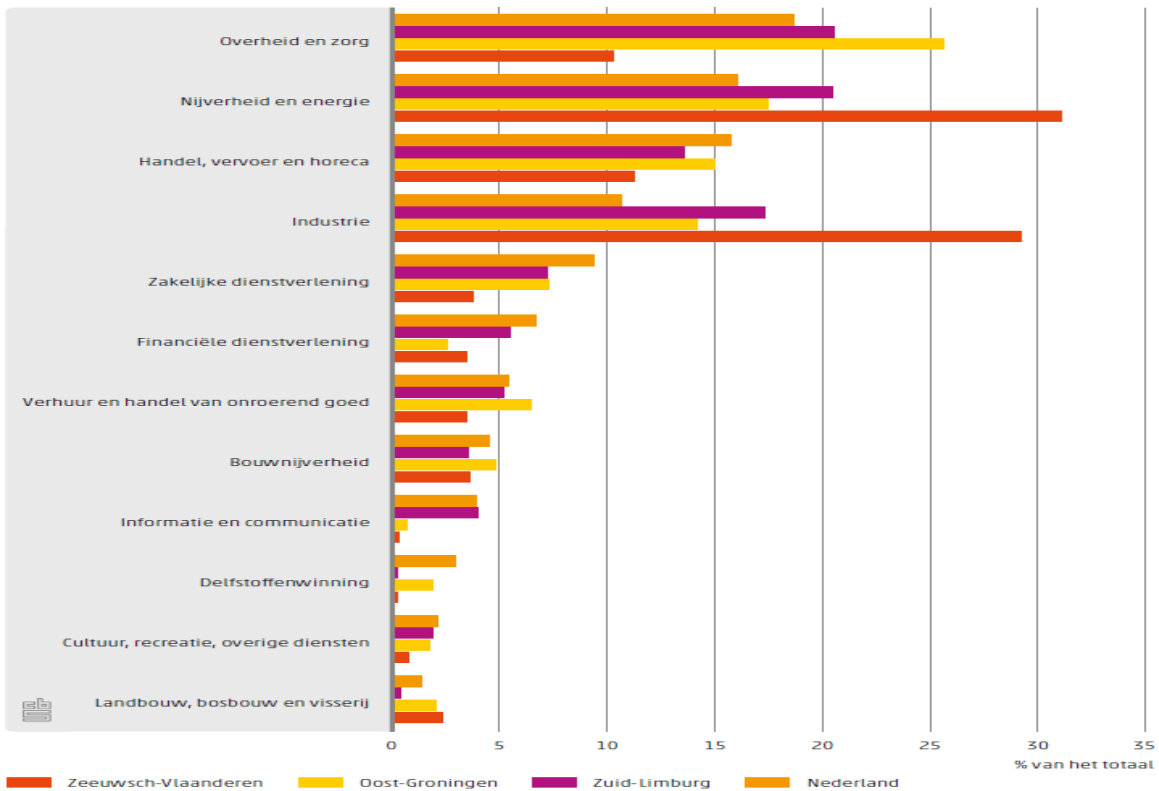
Sector	Aantal bedrijven LK Leer	Aantal bedrijven Oost-Groningen
Bouw	699 (10,1%)	1180 (11,4%)
Energievoorziening, watervoorziening en mijnbouw	29 (0,4%)	20 (0,2%)
Financiële instellingen	204 (3%)	140 (1,3%)
Horeca	569 (8,2%)	430 (4,1%)
Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	427 (6,2%)	760 (7,3%)
Zakelijke diensten	1600 (23,2%)	1760 (16,9%)
Onderwijs	156 (2,3%)	360 (3,5%)
Handel	1447 (21%)	2310 (22,2%)
Informatie en communicatie	132 (1,9%)	340 (3,3%)
Landbouw, bosbouw en visserij	219 (3,2%)	1110 (10,7%)
Overheid	-	20 (0,2%)
Overige diensten	455 (6,6%)	1150 (11,1%)
Industrie	429 (6,2%)	510 (4,9%)
Vervoer en opslag	538 (7,8%)	300 (2,9%)
Totaal	6904	10390

Tabel 8: Verdeling bedrijvigheid naar economische sectoren

Stelling	RDE 1	RDE 2	RDE 3	RDE 4		RN L 1	RNL 2	DNL 3	RNL 4	RNL 5	RNL 6	RNL 7	RN L 8		totaal gemid
1	5	4	5	5	4,8	5	3	5	4	5	5		4	4,4	4,5454
2	5	3	5	5	4,5	4	4	1	4	5	-	5	3	3,7	4
3	3	3	4	4	3,5	4	1	1	4	5	4	5	4	3,5	3,50
4	5	5	5	4	4,8	4	4	4	3	3	4		4	3,7	4,1
5	5	4	5	4	4,5	4	4	3	3	3	4		4	3,6	3,9090
6	1	3	2	2	2,0	3	2	5	2	4	2	1	2	2,6	2,42
7	4	3	3	3	3,3	3	4	1	2	3	3	4	3	2,9	3
8	5	5	5	4	4,8	4	4	5	4	5	5	4	4	4,4	4,50

Tabel 9: Uitwerking scores van de scorecard⁸

⁸ RDE staat voor Respondent Duitsland en RNL staat voor Respondenten Nederland. Daarbij zijn er in totaal 13 respondenten voor de scorecard en 16 respondenten voor interviews. Dit verschil is te verklaren doordat de scorecard soms is nagestuurd via de mail, maar er geen reactie op gekregen is.

Figuur 5: Bijdrage economische sectoren aan toegevoegde waarde 2011 (CBS, 2013)

Aanbesteders openbaar vervoer	
Oost-Groningen	LK Leer
De Grooth Vervoer	Andreesen Omnibusbetrieb
	Blaue Bus Reisen GmbH
	Borkumer Kleinbahn und Dampfschiffahrt GmbH
	Fischer Linienverkehre GmbH & Co. KG
	Gerdes Reisen
	Janssen Reisen Leer GmbH Co. KG
	Kreisbahn Aurich GmbH
	Reisedienst Hinrich Uffen
	Verkehrsbetriebe des Landkreises Leer GmbH
	Weser-Ems Busverkehr GmbH
	Ert Wissmann Omnibusbetrieb GmbH

Tabel 10: Aanbesteders openbaar vervoer

Bijlage D - Transscripten

Transscript A

Antwoorden Rob in standaard tekstvorm

Antwoorden Erik in *cursief*

Wat doet u precies (Roelfes)

Ik werk drie dagen in de week voor de gemeente Vlagtwedde en de gemeente Bellingwedde. Daar ben ik beleidsontwikkelaar economische zaken. Zo heel veel bedrijven heb je niet en je hebt ook niet meer beleidsmedewerkers economische zaken. Dus dat is overzichtelijk. Daarnaast ben ik donderdags en vrijdag bezig als regiomanager voor de Stedenkring Zwolle-Emsland. Dat zijn gemeenten die voornamelijk bezig zijn om de verkeersas te verbeteren. De E233 corridor. Deze moet verdubbeld worden en daarvoor lobbyen wij. Het tweede doel is het stimuleren van de grensoverschrijdende economische samenwerking. Maar goed, daar hoeven we het hier ook niet over te hebben. Ik zit hier dus nu even met twee petten op.

Hoe kijk je er in zijn algemeenheid tegenaan?

Je hebt in Duitsland een ontzettend lage werkloosheid (in Emsland). Met name Haren heeft een werkloosheid van onder de twee procent. Je hebt daar enorm grote werkgevers zitten. Wat overeenkomt bij veel van deze bedrijven is dat ze veel werk hebben voor de laagst opgeleiden. Wij in Nederland proberen vaak te zorgen dat de hoogst opgeleide mensen naar een regio toe komen. Deze nemen dan weer schoonmakers, tuinwerkers en dergelijke in dienst. Zo krijgt de hele piramide vorm. Waar in Emsland op in is gezet, ik weet niet of het bewust is gedaan, maar daar is ingezet op de laagste opgeleiden. Ook de vluchtelingen en dergelijken. Je ziet daar dat de piramide van onderaf vorm wordt gegeven. Dat is volgens mij een hele goed zet geweest, gezien de bevolkingssamenstelling. Vanuit Groningen en de RuG krijgt je vaak de indruk dat centering in de stad beter is, omdat het in Oost-Groningen toch niet beter wordt. Maar nooit wordt er gekeken naar het gebied net over de grens. Hier heb je dezelfde achtergrond en ondergrond. Dus het kan wel, maar op de één of andere manier lukt dat niet in Oost-Groningen.

Hoe zou je het kunnen oplossen want het neemt nu dramatische vormen aan met werkloosheidpercentages van 17 procent in sappemeer. Hier zitten we met 11,3. Net over de grens zijn er regio's met een percentage onder de 2 procent. Het zijn dus geen communicerende vaten. Had je dat wel dan waren de verschillen niet zo groot aan weerszijden van de grens. Net over de grens halen ze werknemers overal vandaan, zelfs uit Spanje het Oostblok. Maar geen Nederlanders. Er zit volgens mij een groot probleem bij de Nederlandse bureaucratie. Als je als werknemer de grens over gaat wordt je geconfronteerd met een enorme mate van bureaucratie vanuit Nederland. Ik zelf merk dat ook omdat ik zowel in Nederland als Duitsland werk. Als je hoogopgeleid bent dan kom je er vanzelf wel uit en dan komt het wel goed. Maar als je laag opgeleid bent kan dit problemen opleveren.

Hoe los je dit op? Individueel is dit een lastig verhaal. De mensen die het individueel kunnen oplossen, die nu op de bank zitten en denken laat ik eens in Duitsland aan de slag gaan, die hoef je niet veel steun te geven, want die doen dat zelf wel. Uit de cijfers blijkt dat dat weinig gebeurt, dus daarmee kan je het ook niet echt oplossen. Qua loonverschillen is er niet zo'n groot verschil. Er waant wel een spook rond dat de Duitsers allemaal voor een hongerloontje werken, maar ik ken geen voorbeelden in het grensgebied. Je ziet ook in geen enkele cijfers de invloed van de invoering van het minimum loon terug. Dus individueel los je het probleem naar mijns inziens niet op. Degene die het op moeten lossen zijn de bedrijven. Die moeten klussen overnemen van bedrijven over de grens, ze werk afnemen, misschien met een busje de grens overgaan. Daarmee ontlast je je werknemers. Die worden niet geconfronteerd met de rompslomp aan formulieren.

Maar is samenstelling qua bedrijvigheid in Oost-Groningen dan geen probleem?

Nee, dat moet opzich wel mogelijk zijn. Vanuit die werkgevers moet het wel mogelijk zijn. Als die wil er is. Wat Bernard stelt hoef ik niet te herhalen en daar deel ik mijn mening mee. Het onderwijssysteem moet veranderd worden. Het voordeel van het Duitse systeem is de link tussen onderwijs en werkgevers. De marktwerking doet daar zijn werking. In Nederland wordt je gewoon afgerekend naar het aantal studenten wat je hebt. Waar we zelf als gemeente mee bezig zijn is om wel met speldenprikken mensen de grens over te krijgen. Mensen die bij ons

in het bestand van werklozen zitten kosten ons iets van 16/17 duizend euro per jaar. Als je die kwijt bent, als ze bij een bedrijf aan het werk zijn, scheelt het dus aanzienlijk. Daar zijn wij nu sinds kort mee gestart samen met het Duitse UWW. De eerste drie mensen zijn daar geplaatst. Het zijn zeer kleine aantallen.

Is dat rendabel?

Dat is zeker rendabel. Dit wordt gesubsidieerd vanuit een koepelproject. Het personeel wat zich er mee bezig houdt vanuit de gemeente wordt gesubsidieerd, en daarnaast raak je de kosten kwijt van een werkloze inwoner. Als je één persoon per jaar wegwerkt heb je in principe een budget van 16/17 duizend euro.

Ik heb ook gelezen dat de kosten om mensen over de grens te bemiddelen ook ongeveer 12 duizend euro is?

Ja maar dan heb je van die grote macro programma's. Het is vaak een beetje uit balans. Er zit natuurlijk ook veel bureaucratie bij.

Waarom werken de bedrijven nog zo weinig samen over de grens?

Omdat ze enerzijds te weinig van elkaar weten. En ik zie vaak dat we verder uit elkaar zitten dan China. Veel van de bedrijven werken makkelijk met bedrijven over de hele wereld samen, maar heel weinig met Nederland. Dat kan ik alleen niet verklaren. Of dat puur zo eenvoudig is omdat ze het niet durven of de taal niet spreken, dat weet ik niet. Het is trouwens wel een belangrijk punt dat ze de taal niet spreken.

Wat zijn volgens u de grootste belemmering tussen NL en DE?

De bureaucratie. Vooral vanuit Nederland. Dan heb ik het vooral even over het werknemersniveau. Ik kan me voorstellen dat het op bedrijfsniveau vergelijkbaar is. En de onduidelijkheid die je daarbij krijgt. Als het allemaal onduidelijk is maar je krijgt wel goede begeleiding, dan scheelt het al een heel stuk. Maar dat is ook niet het geval.

Als het voor bedrijven net zo is als individueel dan kan ik me dat heel goed voorstellen dat je daar niet vrolijk van wordt.

Is dit op te lossen en hoe is dit op te lossen?

Uiteindelijk zou je dit moeten oplossen op EU niveau. Je moet niet meer merken dat je naar Duitsland gaat. Zo zou je dat ook een keer moeten hebben als je de landgrens over gaat.

Gaat dat nog gebeuren?

Dat is politiek, dat weet niet niemand.

Ik denk dat je dat nooit Europa breed op één lijn kan krijgen. Dat is een illusie.

Je moet niet vergeten dat Europa steeds meer toegaat naar coalitions of the willing. Dus je zou Nederland bij Duitsland aan kunnen sluiten en misschien wil België ook wel mee doen. Dan krijg je één zo'n blok binnen europa.

Als ik kijk dat er in april 2012 al een overeenkomst is gesloten tussen en NL en DE. En hoe lang het duurt voordat uberhaupt die paar dingetjes die afgesproken zijn dan verwerkt zijn. Dan heb ik er een hard hoofd in.

De grenzen zijn al lang open, er is nog vrij weinig gebeurt, er is niet veel concreets doorgevoerd. Hoe reeel is het dat we praten over grenzeloos verbinden en grenzeloze regio's?

Ik denk uiteindelijk dat dat een utopie is.

Zo somber zie ik het niet. Maar we gaan het niet de komende tien jaar meemaken. Dat is politiek, daar kunnen allerlei wijzigingen en ideeën komen. Het is niet iets waar je op korte termijn met beleid op in kunt gaan spelen.

Wat ik heb gemerkt vanuit beleidsmedewerkers is dat de grensloze regio wel wordt gedragen vanuit beleidsmedewerkers, moet dit niet veranderd worden en kan dit bijdragen aan GROS of is het juist goed om niet te denken in grensloze regio's.

Er wordt vaak door politici geroepen dat de grenzen er niet meer zijn. Dat is natuurlijk een mooi praatje. Maar als je net in het grensgebied zit en de Duitse grens over moet, dan weet je wel anders. Maar vergeet niet dat er wel allemaal initiatieven zijn die de problematiek proberen op te lossen. Dat is natuurlijk een goed concept.

Ik denk dat we alleen met één groot probleem zitten. Als over twee jaar Heinrich Kuper (Eures-adviseur) met pensioen gaat dan is een grote bron van kennis weg.

Oke, maar los van de personen die er achter zitten. Die personen hebben de taak om de barrières te slechten.

De focus van grensoverschrijdende samenwerking ligt vooral op arbeidsbemiddeling, is dat terecht of zou er een bredere blik moeten zijn welke ook bijvoorbeeld voorzieningen en toerisme betreft?

Ik denk dat er in scholing heel makkelijk een verbinding mogelijk van zijn. Erkenning van diploma's. Er wordt niet door Nederland gedacht van; laten we eens kijken welke eisen Duitsland stelt aan diploma's en dan daar aan voldoen, dat wordt niet gedaan. Er is nooit door NL scholen over nagedacht, laat staan andersom.

Komt dat ook door de bureaucratie of door de niet erkenning van de urgentie?

Hier in Nederland is ervaring soms belangrijker dan wel of geen papiertje hebben. Niet altijd. Maar ik denk met name dat bij de Duitsers meer bureaucratie zit en dat die dat belangrijker vinden.

Dan noem jij het bureaucratie, maar je kunt het ook protectionisme noemen. Zo bureaucratisch zijn ze daar ook niet. Dat is in mijn ogen echt Nederland. Maar het is wel een probleem. Daar heeft Europa wel vaker op gehamerd. Als je als Engelse loodgieter bijvoorbeeld denkt makkelijk te gaan werken in Duitsland, dan vergeet het maar. Een soort van protectionisme is dit.

Hoe kan het dat er zo weinig is geregeld na alle afspraken sinds 2012?

Dat heeft te maken met als er een akkoord is dit eerst door de kamer moet. Het heeft gewoon heel erg lang geduurd voordat er een regeling is gemaakt die bijvoorbeeld de hypotheekrente aftrek regelt. De communicatie daaromtrent is simpelweg vaag en het is overal niet goed doorgedrongen.

Het heeft ook geen prioriteit. Het is de periferie van het land. Er zitten weinig mensen en het grote electoraat wat in de Randstad wel zit, is er niet.

Dus de erkenning vanuit het Rijk is niet genoeg?

Klopt exact, zo is het helemaal. De grenstoets is wel weer ingevoerd. Maar de minister wilde er heel lang niet aan. Dat is een vreemde gang van zaken. Dat moet gewoon een standaard onderdeel van het beleid worden. Wat betekent het voor de mensen die in het grensgebied zitten.

Waar ligt de kracht van grensoverschrijdende samenwerking vooral?

Ik denk tussen bedrijven onderling. Maar ook daar zijn verschillende netwerken op gericht

Moet dit gestimuleerd vanuit de gemeente, provincie of het rijk?

Ik denk dat dit meer vanuit de provincie of vanuit het Rijk moet komen. Eigenlijk hebben we natuurlijk in de hele grensregio te maken met dezelfde omstandigheid. Je merkt dat sommige regio's daar iets verder in zijn.

Maar houdt wel rekening mee dat als het Rijk het oppakt, dan krijg je handelsmissies. Dan ga je met een groep bedrijven naar Duitsland, maar dan ga je niet naar het Emsland of Papenburg. Dan gaan de grote bedrijven als Philips mee naar de grote verre metropolen in Duitsland. Als je dit op provinciaal niveau doet dan heeft het effect voor de regio. Maar de gemeenten is nog mooier. Want wat is je eigen werkgebied? Dat is vaak een uur om de locatie. Het zijn echt de gemeenten die daarin moeten ondersteunen. De bedrijven die net aan de grens zitten die moet je daar stimuleren.

Wat je moet voorkomen is dat je allemaal als kleinere gemeenten elke keer het wiel gaat uitvinden. Terwijl misschien tien kilometer verder daar de kennis voor handen is. Ik ben wel heel erg voor die samenwerking maar het is een lastig proces.

Eigenlijk zou het dan mooi zijn dat je op COROP niveau een instantie hebt die dat voor de Oost-Groningse gemeenten kan regelen. Kijken Oost-Groningse gemeenten genoeg naar elkaar mbt GROS?

Je ziet dat gemeenten vaak hun eigen koers varen ja. Sommige gemeenten proberen dan andere gemeenten erbij te trekken. Een goed voorbeeld is het koepelproject, maar ook daar zie je dat als het concreter wordt je weer tegen bepaalde zaken aan loopt.

Hoe kun je hier verbeteren? Door één gemeente verantwoordelijk te maken of moet het contact gewoon intensiever en beter?

Afstemming is de beste oplossing. We werken ook wel met andere onderwerpen samen waarbij één gemeente de lead krijgt. Maar dat is dan vaak problematisch. Je kunt beter zorgen voor een model waar je afstemming hebt onderling.

Zien jullie nog kansen voor andere sociaaleconomische probleem voor GROS?

Voorzieningsniveau ga ik niet over, maar zie ik mogelijkheden? Daar ben ik zo niet in thuis. Als je zo voorzieningen hebt van zwembaden, dan is dat mogelijk.

Wat ik heb gemerkt is dat grensoverschrijdende samenwerking gefocust is op arbeidsbemiddeling en de arbeidsmarkt. Maar moeten we deze blik niet verbreden naar bijvoorbeeld toerisme of andere onderwerpen?

Het stimuleren van toerisme wordt ook wel gedaan in een Interreg-programma. Die zijn er wel.

Ook grensoverschrijdend?

Ja zeker. Daar zijn collega's mee bezig. Dat soort programma's zijn er vaak wel, maar deze richten zich vaak minder op werkgelegenheid.

Maar moet dit ook niet als kans gezien worden? Ga kijken naar de recreatieve sector bijvoorbeeld.

Ja, maar ik zou niet echt concrete voorbeelden kunnen noemen.

U vindt niet dat de focus teveel op de arbeidsmarkt ligt?

Dat is het probleem in deze regio natuurlijk. Er zitten mensen thuis en die moeten we aan het werk helpen. Net over de grens is de situatie volledig andersom, hebben ze veel te weinig arbeidskrachten. Daardoor zie je dat een discussie zoals die met de vluchtelingen net over de grens totaal anders wordt aangepakt als hier in Nederland. Daar zien ze de vluchteling eerder als vakmensen die het werk kunnen doen. Terwijl we hier denken dat ze de banen van ons gaan afpakken. Daardoor krijg je automatisch een andere discussie.

En dat terwijl de meeste mensen niet door hebben om welke banen het gaat. Het gaat om de banen waar hier ook geen mensen voor te krijgen zijn.

En wat voor een soort mensen zoeken ze aan de andere kant van de grens, en wat bieden wij hun aan werknemers qua skills en achtergrond.

Als ik kijk naar het bestand waar wij als gemeente mee bezig zijn, zijn het vooral laag opgeleide mensen. Daar zit over het algemeen wel een mismatch in. Wij hebben hier ook een vrachtwagenchauffeur die zo over de grens aan de slag zou kunnen. Wij zijn daar nog meer bezig. Ik ben vanaf 2013 met arbeidsbemiddeling tussen NL en DE bezig. Maar het beeld is dat je zo één op één die mensen daar kunt plaatsen. Dat is niet waar. Je moet het echt heel erg vanuit het individu bekijken of het wel of niet interessant is?

Je hebt beschreven dat je kijkt naar Oost-Groningen en LK Leer. Vanuit de gemeente Vlagtwedde richten wij ons meer op het Emsland. Daarbij hoort het UWV vanuit Nordhorn. Het UWV stuurt ons elke maand een overzicht van wat zij aan vacatures hebben. Meer in macro-cijfers. Dat is voor ons dan een leidraad.

Dus er is wel statistische onderbouwing?

Ja.

GROS wordt vooral nog intuïtief gedaan. Vindt u dat er over het algemeen genoeg statistische onderbouwing is voor GROS wat vandaag de dag wordt gedaan?

Nee, het begint al heel simpel bij hoeveel mensen werken, vanuit onze gemeente, in Duitsland. Dat is niet inzichtelijk. De grote aantallen zijn wel bekend, maar de verdeling over de grens over per NL regio/gemeente is niet bekend. Onze wethouder wil heel graag weten hoeveel mensen er in 2013 in Duitsland werkten en hoeveel er bijvoorbeeld nu werken. Er wordt namelijk veel geroepen, maar de verantwoording is er niet.

Wordt jullie grensoverschrijdende samenwerking gemonitord en geëvalueerd?

Ja dat wel, dat gebeurt in excel en er wordt bijgehouden hoeveel er worden geplaatst. Het is wel heel basic.

Wij hebben een samenwerking met het Duitse UWV. Die houden dat ook bij en evalueren het ook. Dat is ook waardevol en dan kan je vergelijken met verschillende projecten.

U zei net dat er bijgehouden wordt wie er wordt overgeplaatst. Maar wordt het beleid ook geëvalueerd?

Door het Duitse UWV. Wij leveren mensen, maar wij gaan zelf niet de Duitse UWV voor de voeten lopen.

Hebben jullie dan ook contact met de gemeente Emsland?

Nee, wij hebben wel voordat wij hier aan begonnen contact met LK Emsland. Daar hebben we het voorstel aan voorgelegd en die zeiden dat zij hun Duits-Nederlandse arbeidsmarktprojecten laten lopen via het Duitse UWV. Vervolgens hebben we contact gezocht met die mensen en zo is de samenwerking tot stand gekomen. Vanuit ons is er geen terugkoppeling naar de Landkreis, maar tussen de Landkreis en de UWV wel

Werkt dat goed?

Wij hoeven niet per se met LK Emsland samen te werken, zolang zij maar weten waar wij mee bezig zijn.

Dus je hoeft niet met LK Emsland samen te werken?

Aan de ene kant niet. Bij Oldambt en LK Leer is een samenwerking op regionaal niveau. De bijstand zit namelijk bij het Landkreis. Dus aan de ene kant werken we met een iets andere doelgroep, maar aan de andere kant zijn de contacten wel hetzelfde. We hebben ook wel contact met de Landkreisen, maar op het gebied van arbeidsbemiddeling vooral met het UWV. We hebben een gezamenlijke aanpak over de werkgeversbenadering. Daarin werken we met gemeenten ook samen.

De conclusie kan straks best zijn dat het lijkt goed te gaan, maar dat we beter met gelijksoortige partners kunnen communiceren. Wij communiceren nu met het Duitse UWV. Wat ze in Oldambt doen is met gelijksoortige partners communiceren aan de Duitse kant. Wij denken dat ons project goed is omdat het UWV intensief contact met ondernemers heeft.

Het enige wat ze in Oldambt heel veel hebben is dat ze met grote projecten komen. Zoals de VW of Meyer Werft die met heel veel vacatures komen. Dan zie je dat dit de vele vacatures zijn waar een grote voorlichtingsbijeenkomst bij hoort. Dan kom je vaak nog met meer vragen thuis dan antwoorden. Wij pakken het meer vanuit het individu op.

Bij ons regelen we eerst meerdere bijeenkomsten welke, wanneer de interesse blijft, opgevolgd worden. We gaan dan kijken of de werknemer en werkgever bij elkaar passen. Een soort van snuffelstage van een week. En dan pas gaan we de stap maken naar een Duitse arbeidsovereenkomst. Wij noemen dit micro-matching. Dat geeft het wel een beetje weer. Het is een vrij kleine gemeente. We hebben maar 16 duizend inwoners en ons bestand aan

klanten is overzichtelijk. Als je een veel groter bestand hebt dan kom je misschien automatisch op dat soort aanpakken.

Laat ik het zo zeggen; het gaat meer om de duurzame uitstroom. Langdurig in plaats van over twee maand terug zijn. Ik zie namelijk regelmatig dat er mensen misschien twee maanden aan de slag zijn, maar dan is ineens het werk een stuk minder en dan komen ze weer terug.

Gebeurt er genoeg op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking?

Wat mij opvalt is dat er heel veel dingen gebeuren. En dat die allemaal naast elkaar lopen, en als je juist nou die dingen allemaal zou verbinden met elkaar. Dan kan je heel veel meer mooie dingen bewerkstelligen. Je hebt het sectorplan, je hebt koepelprojecten, commissie van zijl, interreg, actieteam gros. Sinds 2013 hebben wij een samenwerking opgestart om beter van elkaar te kunnen leren.

Hoe verbind je dit?

Als je het formeel gaat maken kan het tegen je werken, want dan wordt het misschien wat stroperiger. Maar hoe het precies moet is moeilijk. Ik werk nu vanaf 2012 voor de gemeente, en in 2013 heb ik mijn eerste stap richting Duitsland gemaakt. Ook de provincie ging inventariseren wat er allemaal loopt en speelt. Er is een onderzoek gedaan door een bureau dat daar een onderzoek naar heeft gedaan, waar ik dan nooit meer wat van heb gehoord. Je ziet dat er vaak geïnventariseerd wordt, maar daar blijft het vaak bij.

Ik merkte ook dat u iets kritischer was tegenover GROS ten opzichte van Gerhard?

Ja dat klopt, maar dat komt omdat ik er al iets langer mee bezig ben. Dan kom je weer een keer bij elkaar en dan merk je weer dat je het hier over drie jaar geleden ook over had. In uitvoering kom je niet verder omdat er of geen geld is of daadkracht mist. En dat is zo jammer.

Ik denk dat GROS een kans is, maar wij hebben toendertijd een inventarisatie gemaakt van de barrières en een aantal oplossingsrichting aangedragen. Maar dan zou de politiek inderdaad aan het werk moeten om te zorgen dat die oplossingsrichting verder worden opgepakt. Dat verdrag wat in 2012 is gesloten, een deel of geheel is per 1 januari 2016 wel of niet ingegaan. Maar dat is zeer onduidelijk. Je krijgt vanuit verschillende kampen informatie, maar dit is onduidelijk.

Wat is dan het grootste probleem van GROS?

De communicatie omtrent grensoverschrijdende samenwerking. Vanaf 2012 werd gezegd dat de hypotheekaftrek zou geregeld worden in 2014. En dan hoor je in 2014 dat het in 2015 geregeld gaat worden. Vanuit Den Haag hoor je eigenlijk niks over de status van GROS. Er ligt vanuit het Rijk dus ook een lacuna op dit gebied.

Werken kennisinstellingen genoeg samen over de grens?

Je ziet dat ze elkaar wel vinden, nu of de afgelopen jaren, maar het is min of meer aftastend dan dat er echt gekeken wordt dat we als Nederlanders nou de diploma's gelijk worden gesteld aan de grens.

Zou u het fijn vinden als er meer verkennend onderzoek wordt gedaan op het gebied van GROS?

Ik denk dat er op zich al wel genoeg onderzoek gedaan wordt, maar ook daar blijft het vaak bij de onderzoeksresultaten en gebeurt er niet veel in de praktijk. Het is natuurlijk ook heel lastig, het is ook niet NL tegen DE. Het kan per deelstaat daar verschillen welke eisen er liggen.

Komt de drang om samen te werken ook vanuit Duitsland?

Op dit moment meer vanuit Nederland, en dat komt omdat wij met de hoge werkloosheid kampen. Maar aan de andere kant, politiek gezien, is het afgelopen jaar steeds meer geld beschikbaar gesteld. Er wordt wel heel duidelijk gekeken welke resultaten dat oplevert. Als dat geen resultaten oplevert dan wordt ook heel makkelijk de stekker er weer uitgehaald wordt.

We zijn dus vooral verkennend bezig?

Ja, als ik puur kijk hoe ik het zelf aangepakt heb. Ik kreeg de opdracht om te kijken welke mogelijkheden er in Duitsland zijn, vanuit de gemeente. Dan zie je wel dat de wetten een richting geven, maar dat er verder totale

vrijheid is daarin. Ik heb ook wel de samenwerking gezocht, omdat het voor mij ook nieuw was en ik niet wist wat ik tegen zou komen.

Ik heb vanuit Bernard gehoord dat de Nederlandse werknemers vaak niet voldoen aan de eisen en kwaliteit die de Duitse werkgevers wensen. Klopt dat?

Ja je ziet wel dat hoe hoger de nood is, hoe meer het gebeurt. Maar als ze de keus hadden gehad, dan hadden ze liever de mensen met de juiste kwalificaties. Dat hebben wij in Nederland ook zelf meegemaakt.

Is het alleen kwalificaties, maar is het ook een negatieve perceptie van de Nederlandse werknemer.

Zo ervaar ik dat niet, ik heb niet het gevoel dat dat gevoel heerst in Duitsland. Niet alle Duitse werkgevers staan natuurlijk open om met Nederlanders te werken. Wij krijgen ook alleen contact met de Duitse bedrijven die dat wel willen, er heeft dus al een filter plaatsgevonden bij het Agentur fur Arbeit. Soms is het ook puur een beeld over de Nederlander, zoals soms een Nederlander ook een beeld heeft over het werken in Duitsland.

Werken culturele verschillen nog belemmerend?

Als we puur kijken naar productie, dan zie je dat de hiërarchie sterker aanwezig is. Er wordt ook heel anders met personeel omgegaan.

Gerhard zei dat Duitsers eigenlijk meer contact zochten met de Spanjaarden, Fransen en Polen dan met de Nederlander. Hoe kan dat?

Daar komen ze wel op terug. Dat heeft te maken dat er een hele hoge werkloosheid in die landen is. De verwachting was dat ze goed opgeleide technische mensen vandaan kunnen halen. Die daar werkloos op de bank zitten. Daar zit veel meer tussen qua taal en verschillen in cultuur en daar komen ze dan wel op terug.

Ziet u de grens nog als barriere?

Ja, heel duidelijk. In het hoofd van mensen ook maar ook regel- en wetgeving. Het komt namelijk doordat er heel individueel bepaald is of het nou wel of niet interessant is om in Duitsland te gaan werken. Vandaar ook onze individuele aanpak en we gaan met mensen samen kijken. Netto netto situatie is ook belangrijk.

Staan er veel mensen welwillend tegenover het werken in Duitsland?

Je merkt dat het eerste jaar dat ik er mee bezig was er heel veel mensen waren die dit totaal niet wilden. Het tweede jaar, toen er voorbeelden waren van succes, zie je van dat mensen meer open staan voor de mogelijkheid. Zeker nu we die individuele aanpak hebben en ook heel duidelijk aan het begin van het traject zeggen dat we met elkaar gaan kijken of het interessant is zijn steeds meer mensen welwillend. Als je het dan toch niet wil, even goede vrienden, maar dan hebben we het in ieder geval bekeken. Geen druk. Formeel en volgens de regels, vanuit de Participatiewet, 1,5 uur reistijd dan zou je heel veel mensen richting Duitsland kunnen bemiddelen.

Is grensoverschrijdend arbeidsbemiddelen rendabel?

Ik denk dat op het moment dat jij aanbiedt aan mensen samen te kijken naar de mogelijkheden er een aantal bij zijn die we uiteindelijk toch in Duitsland kunnen plaatsen, die absoluut wel uit kan. Natuurlijk je moet niet hele grote teams daar op gaan zetten en die alleen maar mensen aan het bemiddelen zijn.

Hoe is het gesteld met de fysieke verbinden tussen NL en DE (Infrastructuur)?

Dat sluit niet goed op elkaar aan. Maar dat zijn we ook wel gewend. Het OV in dit gebied is anders dan in de Randstad of andere stedelijke gebieden. Dit komt door het rurale karakter van de regio.

Belemmerd dit nog vaak?

Dat heeft vaak te maken met het ontbreken van een rijbewijs of het berijden van een scooter. De mensen die in NL willen werken hebben daar ook last van.

Wordt dit verbeterd?

Het staat op het verbeterlijstje. De helft van de tijd ben ik bezig met het bemiddelen richting Duitsland. Maar we moeten concreter zijn om te kijken welke projecten gefinancierd kunnen worden om structurele verbeteringen te realiseren. Anders krijg je problemen als het geld op is.

Stel je zou je eerst focussen op het creëren van een fijnmazig Ov netwerk, zou dan de arbeidsbemiddeling dan niet vergemakkelijken. Dit is weer de focus. Moet deze niet verlegd worden?

Dat zou kunnen ja. Ik denk dat het een 'én én' is. Ik denk dat de focus inderdaad teveel ligt op de arbeidsbemiddeling. Als we nou dat geld een beetje zouden spreiden en een bus langer door laten rijden, zodat de mensen die in de horeca werken met het OV mee kunnen, dan help je het ook.

Ziet u toekomst voor GROS?

Ja, vooral voor de grensregio natuurlijk.

Gaat het belang toenemen of afnemen?

Je zult zien dat het heen en weer gaat. Zeker de arbeidsmarkt. Tien jaar geleden was de situatie natuurlijk omgekeerd.

Interview B

Wat doet u precies met DENIES?

Ik doe praktijkgerichte taalcurssussen, maar dan ook echt praktijkgericht vanuit het bedrijfsleven en overheden. Praktijkgericht betekend als iemand een presentaties moet geven in Duitsland dan ga ik dat oefenen, en dan ben ik ook sparringspartner. Een soort coach ben ik dan. Daarnaast doe ik grensoverschrijdende projecten, Duits-Nederland. Ik doe daarnaast ook interculturele trainingen.

Dus u vertaald eigenlijk de culturele obstakels voor de Nederlanders die in Duitsland iets willen doen?

Ja, daar kom ik ook vandaan vanuit mijn opleiding.

Waar denkt u dat de Nederlanders het meest van de Duitsers kunnen leren?

Duitsers zijn heel to the point, zaakgericht en nuchter. Daar wordt weinig omheen gedraaid. Ze zijn heel secuur. De Nederlanders vinden dat soms wat overdreven en houden daar niet zo van. Dat heel erg puntgewijs, alles uitwerken. Die worden daar een beetje zenuwachtig van. Maar Duitsers worden juist zenuwachtig als dit niet zo gedaan wordt. Aan de Duitse kant heb je nog steeds meer hiërarchie dan in Nederland, wat meer afstand. Je zegt daar meer u, en hier in Nederland meer jij. Maar wat je in Nederland soms hebt is iets meer open hiërarchie, er wordt heel veel vergaderd in Nederland en afgekletst. Het is een heel creatief gebeuren, wat in Duitsland wat minder is en wat strakker is. Maar het voordeel is dat in Duitsland sommige dingen wat sneller gaan, denk aan beslissingen. Maar het is wel moeilijker om in Duitsland ergens tussen te komen. Je weet waar je aan toe bent in Duitsland, in Nederland is dat minder het geval. Duitsland is dus strakker geregeld en iets transparanter. In Nederland gaat het aan het begin losser, plezieriger en soepeler. Maar daar loop je later heel erg tegenaan. Het moet een wederzijds proces zijn, dan bereik je het meeste.

Zijn deze verschillen in arbeidscultuur belemmerend voor grensoverschrijdende samenwerking?

Ja zeker. Niet in eerste instantie. Maar als je wilt samenwerken en je wilt samen projecten doen, maar je snapt elkaar niet dan gaat dat moeilijkheden opleveren. Als ze dit niet begrijpen hebben ze er niet zoveel zin in, terwijl de Duitsers dan verwachten dat het meteen gedaan wordt. Duitsers zijn meer van de afspraken, terwijl Nederlanders nog wel eens terugkomen op hun besluiten. Als je van die verschillen hebt, krijg je van die fricties. En als je dit vaker hebt, dan raak je gefrustreerd. Dus het is wel degelijk een belemmering.

En hoe kun je dit oplossen?

Ja je moet van te voren kijken hoe pakken jullie dingen aan. NL en DE lijken heel erg op elkaar, maar dit is juist ook de valkuil. Want ze denken dat ze alles weten van elkaar en alles hetzelfde het. Dat heb je bijvoorbeeld niet met China. Vanwege de overeenkomsten zie je de verschillen over het hoofd. Als je dan dit soort strubbelingen heb, ook in het bedrijfsleven, denken ze dat het een individueel geschil is.

Dus eigenlijk weten we te weinig van het buurland af om echt goed samen te werken? We zijn misschien te kortzichtig.

Ja inderdaad, je moet elkaar van tevoren goed leren kennen. Onderwerp van gesprek moet zijn hoe doen jullie dit, en hoe pakken jullie dit eigenlijk aan? Dit gebeurt nog niet. Je praat wel over resultaten en wat je wilt, maar niet over het proces. Als dit er is dan kun je voorkomen dat je gaandeweg allerlei frustraties oploopt en belemmeringen tegenkomt waardoor je denkt van 'ik heb het één keer gedaan, ik hoef het nu niet meer'.

Spelen taalverschillen nog een grote rol?

Ja taalverschillen spelen een grote rol. Hoe zit jij met de Duitse taal?

Ja precies, ik spreek zelf ook gebrekkig Duits omdat ik daar de keus in had op de middelbare school.

Dat is een probleem. Je komt geen Duitsers die dat tegen je zegt, maar als je een afspraak wilt maken en je vraagt een gesprek en je zegt er bij dat dat in het Engels moet dan vormt dat een belemmering. Want Duitsers spreken niet heel goed Engels. Dat zeggen ze niet, maar dan houden ze boot gewoon af en dan kom je niet in contact. Dat belemmert de samenwerking wel degelijk. De taal is een obstakel. Als je in Duitsland zaken wilt doen en wilt verkopen, dan moet je de taal spreken.

Zou u dan zeggen dat het Engels machtig maken een oplossing is?

Ik vind dat je de taal van het land machtig moet zijn. Als je echt tot de kern wilt komen en diepgaande kennis dan moet je de taal van het land kunnen. Het hangt er wel van af wat je wilt. Als je met een internationaal bedrijf iets wilt, dan kan het wel. Maar zodra je bij regionale managers, afdelingshoofden. Dan wordt het Engels al een probleem. Engels is een noodoplossing

Is er grensoverschrijdend beleid vanuit uw organisatie

Bij ons is dat het bedrijf.

En wordt dit gemonitord en/of geëvalueerd?

Ik heb daar geen beleid op, het is een heel klein bedrijf. Ik heb een heel groot netwerk, en als er een project of opdracht is die uitbesteed moet worden dan zet ik de mensen daar op die weten hoe ze dat moeten doen.

Deze vraag komt voort uit het gevoel dat grensoverschrijdend contact heel vrijblijvend is

Je hebt wel een punt, dat is een belangrijk punt. Dat is ook belangrijk voor de DE NE samenwerking. Mensen komen elkaar wel tegen, spreken met elkaar. Maar er wordt uiteindelijk doorgezet. Vaak gaan ze alleen even kijken maar wordt er weinig doorgezet. Het is juist iets wat je moet opbouwen, een relatie. Daar moet je steels op terugkomen, dan doe je misschien kleine zaken maar je moet zorgen dat het gaande blijft; het contact. Het is dus niks van korte termijn.

Het kost dus veel tijd?

Als je een bedrijf hebt en je zegt van dat is een goede markt, of dat zal een goede markt kunnen zijn. Dan moet je een strategie bedenken, en dat duurt meerdere jaren. Dat is net zoals een business plan maakt. Dat doe je ook voor meerdere jaren. En dat zou je eigenlijk ook grensoverschrijdend moeten doen. Dan moet je ook een soort business plan, maar dan mbt grensoverschrijdende samenwerking moeten hebben. En dan moet je ook kijken: heb ik de capaciteit? Wie kan dit juist doen.

Er moet dus meer een gedachte achterzitten, wat soms nog ontbreekt?

Mensen denken er te makkelijk over. Ze denken dat ze het zomaar even kunnen doen, maar zo gaat dat niet. Je kunt wel gesprekken hebben en contacten hebben, maar dat is niet duurzaam. Als je echt zaken wilt doen moet je andere stappen gaan zetten.

Vanaf waar moet grensoverschrijdende samenwerking geïnitieerd worden?

Dat is lastig, je hebt veel programma's. Vroeger was het vanuit de rijksoverheid. Ze doen er überhaupt geen beroep op. Het bedrijf zelf moet het ook willen. Je kun het initiëren, je kunt het aanbieden en je kunt ondersteuning bieden. Uiteindelijk moet de ondernemer het zelf willen en zelf doen. Het moet wel onder de aandacht gebracht worden

Gebeurt dat genoeg? Het onder de aandacht brengen?

Jawel, maar vaak op een zeurdigere manier. Wat beter werkt zijn voorbeeld projecten. Kijk naar de bedrijven die het grensoverschrijdend goed doen en laat die vertellen over hun verhalen. Of samenwerkende bedrijven en dat die vertellen over hun verhalen. En vooral zorgen vanuit de overheid dat er geen drempels zijn. Denk aan diploma erkenning, of hypotheekaf trek.

Hoe kijken ze in Duitsland tegen grensoverschrijdende samenwerking met NL aan?

Het ligt er aan hoe de markt is. De economie in DE gaat goed, en in NL gaat het slecht. Op het moment dat het slecht gaat ga je naar andere opties kijken en dus ook over de grens kijken. In Duitsland gaat het nu goed dus dan heb je het heel druk in eigen land en dan kijk je minder, en heb je minder noodzaak, om over de grens te kijken. Tien jaar geleden was het juist andersom. Het heeft dus ook te maken met de economische situatie. Duitsland heeft er ook zeker wel baat bij, er wordt personeel gezocht. In NL is er juist een hoge werkloosheid. Dus eigenlijk zou je van elkaar moeten kunnen profiteren.

Dus eigenlijk zou je het als één gebied moeten zien?

Ja dat zou wel mooi zijn. Dat wordt ook wel door projecten gedaan (Wunderline, Oldambt & LK Leer). De EDR bevordert grensoverschrijdende samenwerking ook. Er zijn al wel wat dingen, maar het zou nog meer kunnen. Je kunt van alles aanbieden, maar als mensen daar uiteindelijk toch geen gebruik van maken dan is het uiteindelijk ook aan de mensen zelf om het te doen

Werken de overheden genoeg samen?

Ja, ik denk het wel. Leer en Oldambt en Groningen en Oldenburg en Aurich en Appingedam, dat zijn allemaal overheden die samenwerken.

Dat is allemaal apart, maar is het niet beter om dit centraal te organiseren

Dat zou inderdaad mooi zijn. Qua idee is het een heel goed idee.

Zou dit het makkelijker maken?

Als je dit gebied zou promoten als één gebied, dan zou het aantrekkelijker worden voor andere gebieden en andere landen. Je hebt veel expertise, kennisinstellingen, bedrijven en heel veel wat je kunt aanbieden. Als je dit niet doet dan blijf je een klein gebied met weinig mensen.

Gaat dit ooit gebeuren denkt u?

... Ja, misschien. Ik hoop het wel. Ik probeer ook vanuit mijn werk die gedachte uit te dragen. Want ik geloof dat dit echt een verrijking zou kunnen zijn.

En zijn er nog verschillen in overheidsstructuren die belemmerend zijn voor GROS?

Dit zijn ongeveer dezelfde verschillen als in arbeidscultuur. De Duitse overheden hebben wel veel minder mensen in dienst dan Nederlandse overheden. De capaciteit is soms iets beperkter in DE.

Op welke schaal speelt GROS zich vooral af in Duitsland?

Vanuit berlijn is het wat minder. Het is wel zo dat Merkel en Rutte het goed met elkaar kunnen vinden. De overheden liggen elkaar wel als het over Europese dingen gaat, dan trekken ze wel redelijk vaak samen op. Wanneer het om de praktische samenwerking gaat is het vooral de gemeentes, landkreisen en provincies. En voor een deel het land Nedersaksen.

Denkt u dat grensoverschrijdende samenwerking een oplossing kan bieden voor krimp?

Ja ik denk het wel. Nou ja je krijgt er niet echt meer mensen bij. Maar het kan wel een oplossing bieden voor de voorzieningen. Die kun je misschien niet meer staande houden met heel weinig mensen. Stel je hebt een ziekenhuis welke vrij duur is om te onderhouden, en in Duitsland heben ze die apparatuur niet. Dan kan NL voorzieningen aanbieden als Duitsland ook wordt meegenomen in het draagvlak van de voorziening. Het is niet dat je meer mensen krijgt, maar misschien wel meer consumenten. Je probeert je voorzieningen op peil te houden. Je moet kijken naar waar je aanvullend aan elkaar kunt zijn. Het niet alles in eigen land hebben kan juist ook aantrekkelijk zijn. Dat is voor mensen die niet uit de grensstreek komen aantrekkelijk, omdat ze dan in twee landen moeten komen. Zo heb je meer leven en heb je meer mensen die in aanraking komen met het gebied.

Waarom zou u als bedrijf niet grensoverschrijdend samenwerken?

Als je een bedrijf als concurrentie beschouwd ga je niet samenwerken. Alleen als je aanvullend actief kunt zijn ga je dat doen. En als je niks met de bedrijfscultuur kunt ga je ook niet samenwerken.

Transcript C

Werk jij vanuit de overheid grensoverschrijdend samen of heb jij dat echt vanuit jezelf geïnitieerd? Is dit dus een beleid vanuit de gemeente of komt dit vanuit jezelf?

Er ligt een document dat heet Old ambt gaan we verbinden. En dat is een beleidsdocument economische zaken, economische ontwikkeling. En daar vooraf ligt nog een ander document, dat is door de gemeente old ambt opgesteld als uitgangspunt voor de herindeling. De gemeente old ambt is in 2010 heringedeeld vanuit drie gemeentes. Daar hebben ze ook een visie neergelegd. Na deze herindeling liggen ze plotseling aan de Duitse grens. Daar hebben ze in opgenomen dat ze de samenwerking in Duitsland moeten aangaan. Dat hebben ze vertaald in het economische kader nota en daarin hebben we gezegd dat willen we gaan intensiveren. Dus zeg ik: dit is vanuit de overheid geïnitieerd, vanuit de gemeentelijke overheid.

Dat ik zelf op dit moment al vijftientig jaar al grensoverschrijdend werk is mooi meegenomen dat het iets makkelijker gaat en kan.

Is dit vooral vanuit de provincie, gemeente of rijksoverheid?

Dat merk ik de laatste tijd steeds meer. Dat de rijksoverheid ook denkt dat we met Duitsland iets moeten gaan doen. Dat is dan makkelijk geroepen. Ik heb vanmorgen weer gezegd: hun zeggen we moeten met Duitsland gaan samenwerken, maar als we een tweede taal moeten gaan doen dan adviseer ik Engels. Dat past niet bij elkaar als je gaat samenwerken met Duitsland. Om dat over de provincie te zeggen vind ik lastig. Omdat deze op diverse niveaus zitten; interreg (mede subsidie verstrekker), mede initiator van grensoverschrijdende projecten. Dat wil alleen niet zeggen dat je met Duitsland samen werkt. Je betaald hier de grensoverschrijdende projecten. Dat is wel een beetje aan het intensiveren. Maar ik vind het nog steeds op een heel abstract niveau.

Zou u het liefst zien dat dit wel meer vanuit de provincie komt, of ligt de uitkomst bij de gemeenten?

Je moet me daarbij kunnen ondersteunen, dan zie ik het een beetje als een drietrapsraket. Je hebt de rijksoverheid die vindt dat we wat moeten doen met Duitsland, de provincie vindt dat ook (goed voor de handel, gaat eigenlijk om geld). En de gemeenten vinden ook dat ze iets met Duitsland moeten doen omdat dit goed voor de burgers is en voor de portemonnee. Dan is de vraag waar kunnen we elkaar ondersteunen en versterken. En het netwerk wat wij hebben is met LK Leer en met gemeentes. De provincie die zou eigenlijk iets moeten hebben met Oldenburg. Maar de provincie moet eigenlijk een ondersteunende rol daarin zijn. Een bemiddelende rol richting Hannover moeten gaan vervullen. Terwijl Hannover natuurlijk niet een echte gesprekspartner is voor de provincie. De provincie kan ook duidelijker uitspraken doen over wat ze willen van de samenwerking met Duitsland.

De potentie van de andere kant van de grens wordt niet genoeg benut?

Precies, nog niet genoeg.

Als jij iets van uit de provincie zou willen waar de gemeente Old Ambt profijt van heeft mbt grensoverschrijdende samenwerking stimuleren

In elk geval zorgen dat ze beide partijen in hun waarde laten. Vooral kijken wat er gezamenlijk gedaan kan worden. Kijken waar de één goed in is en waar je elkaar nu kunt vinden met nieuwe innovaties. In plaats van het denken in Nederland en Duitsland. Het meer erkennen van elkaar zijn specialismen en dan de samenwerking meer gaan opzoeken, en de partijen meer gaan prikkelen om te gaan samenwerken. Hou rekenschap met de strategie om aanvullendheid te creëren

Dus het is niet zozeer geld in het laatje te brengen, maar meer het erkennen het aanvullende gedrag?

Ja, want anders is het afkopen. Je moet iets willen, dus een strategie hebben, en dat daar dan financiën bij zitten daar is niks mis mee. Ik pak de wonderline er even bij: de wonderline is een project wat vanuit de provincie Groningen geïnitieerd is, en die willen door naar Hamburg. De Duitsers die zeggen: als je dat wil dan moet je dat

volgens een bepaald stramien gaan doen omdat dat zo bij ons werkt. Hou daar rekenschap mee. Maar als je op dat moment blijft doorgaan met jouw weg dan zal je merken dat na verloop van tijd je niet meer zo warm ontvangen wordt. Dan kun je wel gaan denken hoe komt dat. Maar dat komt omdat je in het begin niet naar elkaar hebt geluisterd.

Zijn het verschillen in overheidsstructuren, of luistert men gewoon niet naar elkaar?

Dat zijn verschillen in overheidsstructuren. Hier gaan de gemeenten over de uitkeringen. In de Duitsland is dit bij de landkreis neergelegd. Dan praat je plotseling als gemeente met een landkreis. Dat moet je even leren.

Zijn deze verschillen belemmerend voor grensoverschrijdende samenwerking?

Voor ons niet, omdat wij al vijf jaar met de Duitsers samen werken. En wij hebben een bepaalde vertrouwensband opgebouwd. Wij worden bij heel veel projecten geïnformeerd, er wordt gevraagd hoe wij er tegen aan kijken. Wij nemen hun mee in onze overwegingen. Voor de gemeente Oldambt is het een vrij natuurlijke partner geworden

Dit was aan het begin niet zo merk ik?

Nee, eigenlijk is dit hier altijd al wel een beetje geweest. Voor de tijd was het de gemeente Winschoten die hier contact mee had. Maar dat lag niet direct aan de grens. Er zat nog een stuk land tussen. Maar nu sinds 2010 nu wij ook aan de landkreis liggen hebben wij ook een directe goede relatie met de landkreis leer. Wij zijn nu ook met de grotere plaatsen met enige regelmaat in gesprek met elkaar om te kijken wat wij voor elkaar kunnen betekenen.

Werkt het dan mee dat beide gebieden aan elkaar grenzen?

Ja. Het grensoverschrijdende contact wordt inderdaad belemmerd door de afstand, als die er is. Als er iets anders tussen zit dan maakt dit het moeilijker. De atlas van kansen zegt dit ook, trek er een cirkel omheen. Als je verder van de grens af ligt dan is er minder contact met Duitsland

Ervaart u nog culturele verschillen? Welke?

Ja, het zijn natuurlijk altijd nog de 'u' afstand. Welke aanspreekvorm gebruik je. Het afstand houden. Is het mijn verantwoordelijkheid of iemand anders zijn verantwoordelijkheid. Op welke afdeling moet je zijn is vaak nog wel lastig. Het vertraagd het werk zo nu en dan. De vraag probeer je heel concreet te stellen. Doordat je zo concreet was zegt de ander 'dat weet ik niet'. Je moet er dan ook echt bijvragen; kun je me dan een alternatief bieden, waar moet ik wel zijn? Als je het niet vraagt dan krijg je daar ook niet snel antwoord op. Je moet vaak via de baas beginnen en toestemming krijgen. Dan komt het goed. Dat moet je gewoon even weten. Het is een stuk hiërarchischer. Je gaat ook geen discussie aan. We vragen ook veel via onze burgemeester, dat komt omdat hij een symboolfunctie heeft: hij is de hoogste van de provincie (maar dit is in Duitsland belangrijk) De vakinhoudelijke wethouder die moet eigenlijk mee voor de inhoud. Dat moet je gewoon even leren en weten

Zijn deze verschillen ook belemmerend voor de grensoverschrijdende samenwerking?

Er is eigenlijk niks aan de hand. Je moet wel zorgen dat je er bij bent. Ook bij overlegstructuren. Als je een samenwerking wilt opbouwen met Duitsland, dan moet je ook bij de overleggen aanwezig zijn. Als je er op dat moment geen tijd voor hebt, had je dat voor de tijd moeten zeggen. Je moet durven investeren in een samenwerking. Dat is aan de NL kant nog wat lastig.

Het is eigenlijk veel vertrouwen kweken?

Ja.

En zie je nog verschillen in arbeidscultuur? Welke en zijn die belemmerend?

Ja die zijn er, maar niet belemmerend. De Duitsers schrijven bijvoorbeeld een speech helemaal uit, wij doen een paar steekwoorden. De Duitsers bereiden beter voor, doorgekauwd en dan staat het er ook. Ze willen alles ook goed voor die tijd af gekaderd hebben. Dat moet helder zijn en het proces moet duidelijk zijn. De Nederlander is daar iets vrijer in. En daar heb ik soms wel voordeel van. Maar de Duitser heeft soms voordeel van de flexibiliteit die wij hun bieden. Maar dat draait nu wel een beetje. Zij waren allemaal star, wij flexibel. De Nederlandse organisatie wordt steeds minder flexibel. Wij zetten ook steeds meer in kadertjes. De Duitser leert nu, door middel

van trainingen, om te leren omgaan nieuwe situaties. Flexibel omgaan met deze situaties. Een verkeerde ontwikkeling eigenlijk.

Welke economische activiteit is volgens u het belangrijkste in Oost-Groningen?

We hebben natuurlijk de landbouw, maar dat heeft er meer mee te maken dat hij een behoorlijke productie oplevert, en niets veel werknemers betreft. We hebben de papierindustrie gehad. Die is helemaal aan het wegtrekken, en nu zijn we toch wat meer richting de productie aan het verschuiven. Dan moet je denken het mkb bedrijf. De toeleveranciers die voor de grotere industrie wat gaan doen. Noord-Groningen zit natuurlijk op de chemie. Dus Chemie, energie, landbouw en mkb. In emden zit je ook met de chemie. Aan de andere kant van de grens heb je dus de auto industrie (VW). De alternatieve energie, de windmolens. Bunting is een bedrijf die zich bezighoudt met de wegenbouw. Veel in de wegenbouw. En we hebben de Mayer Werf en verderop zit er nog wat logistiek in haren aan de ems.

Stel je zou de twee regio's in primair en secundair moeten verdelen?

Ze zijn beiden primair, dat is het probleem ook. Op het moment dat je een groter geheel hebt dan kun je zeggen dit deel is meer secundair or dit is meer primair, maar dat is niet zo. Wij lopen nog steeds te denken dat de grens echt het uiteinde is. Het weer houdt ook altijd op langs de grens.

Weet jij ook wat de skills van de werknemers in dit gebied. Wat denk jij nodig te hebben om de mens hier aan het werk te krijgen?

Dat is niet 1,2,3 te beantwoorden. Dat is ook weer goed, want dat betekent dat je verschillende lagen van de bevolking hebt. Je hebt mensen die in hun omgeving nog nooit hebben gezien dat je moet werken voor je geld. Dat zijn de derde/vierde generatie werkzoekenden. Je hebt hier mensen die wij heel makkelijk in de WSW hebben geschoven, toen het slechter ging in de kartonindustrie. WSW is een sociale werkvoorziening. Daarmee geef je die mensen een stempel maar ook een kwaliteitsnorm. Daar doe je dus een aantal mensen tekort mee. Die kunnen wel veel mee, maar die zijn gewend aan de stramien waar ze in zitten en maken zich niet snel meer druk om werk zoeken. Je hebt een aantal mensen die nemen zoals het komt. Er is veel meer potentie voor deze mensen.

Dus er is veel meer potentie voor de mensen?

Ja, dat roep ik eventjes zo.

Daarnaast heb je echt vooral het MBO niveau, wat hier voldoende potentieel heeft. Doordat wij nog steeds aan de grens zitten en zeggen dat er niets is. Althans onvoldoende carrièreperspectief, merk je dat het HBO niveau weg trekt. Dat gaat naar Groningen of Oldenburg. Die weten precies de steegjes in de hele wereld te vinden, maar weten niet meer hoe pekela eruit ziet of bijvoorbeeld winschoten. Dat heeft wel degelijk de invloed op de kwaliteit van dit gebied.

Dus als je de regio een stimulans wil geven, dan zal je eerder naar het uitvoerende werk gaan kijken? Dus daar ligt de kans eigenlijk?

Ja en nee. Je zult nu moeten kijken of je werkgelegenheid deze kant op kunt halen die past bij de capaciteit die het gebied heeft. Een aantal mensen moet je nog wat bijleren omdat mensen dingen verlerd zijn. Maar op dit moment haal je nergens een fabriek vandaan voor 1500 mensen. Je moet kijken wat de werkzaamheden zijn en hoe de markt ontwikkeld wordt. Maar dan heb je wel over breedband, over glasvezelstructuur. Waardoor je andere type werkzaamheden deze kant op kunt krijgen. Dan moet je misschien wel denken aan het versterken van de vrije tijdseconomie.

Dus niet verder kijken wat je nu hebt, maar verder kijken naar dingen die nog kunnen ontwikkeld worden.

Ja, waar je jezelf mee kunt gaan identificeren. Wij liggen, de gemeente old ambt, aan het wereld erfgoed (waddengebied). De eems dollard is onderdeel van het wereld erfgoed. Daar kun je kijken of je dit kunt omzetten naar een stukje kwaliteitskenmerk van je gebied. Niet dat je dan zegt dat je dan zegt dat je alleen hier kunt komen voor rust en ruimte. Nee, je kunt er ook goed wonen en werken, maar je kunt hier toevallig ook iets in de vrije tijdseconomie iets gaan doen. Maar je kunt dus ook gaan kijken wat loopt hier nu op het gebied van de voedselproductie. Hier wordt veel op de vleesproductie gezet. Toevallig deze week een discussie gehad over de landbouwgrond. We hebben hier mbt de kleikwaliteit een hoge kwaliteit. Maar heel veel van deze grond wordt

ingezet om mais voor het veevoer te produceren. Wij zijn vroeger de graanrepubliek geweest. Dus als je weer terug gaat naar de kerncompetenties. Dan is dat dus ook een goede producent van hoogwaardig voedsel. Daar kun je eens een keer over nadenken. Als je dat combineert met de vrijetijdseconomie dan heb je twee kenmerken waarvan je zegt dat je daar iets meer in kan doen. Waardoor de toeleveranciers hier een bepaalde rol in terug kan vinden. Hier heb je het nog steeds over het MBO niveau, de vakmensen.

Wat heeft deze regio volgens u nodig? Is er iets wat Oost-Groningen wil van Landkreis Leer?

Het is niet noodzakelijk, maar meer als een overeenkomst. De overeenkomst is dat er aan de andere kant van de grens er een vergelijkbaar probleem is.

Welk probleem?

Daar zijn mensen werkzoekend en lang uit het arbeidsproces zijn geweest. En sommige mensen ook niet weten dat ze moeten werken voor hun geld. En dat er nu een regio is wat boomt, maar waar heel weinig hooggeschoolden tegen. De Duitsers vertrekken ook naar de grote steden en de andere kant van de wereld.

Hoe kan het dat het daar economisch beter gaat dan?

Ze hebben daar meer het bedrijfsleven, de zzp'ers. De Mayer Werf is een mkb-er, een familiebedrijf. Dat familiebedrijf zit nog in de structuur van verenigingen. Daar zit nog een hele structuur onder waar men nog tegen komt en aanspreekt. Bij de VW hebben ze allerlei vrijwillige organisaties, of aangesloten bij een werknemersvereniging. Het is allemaal nog meer op het familiale gericht. Het is natuurlijk ook toeval dat het is goed gegaan met de Mayer Werf en de VW fabriek. Maar ook dat in Duitsland is gezegd dat ze zich willen richten op de alternatieve energie. Ze laten het MKB aansluiten op de grote bedrijven

Zien de Duitsers dit wel als een probleem? Krimp speelt ook mee.

Dat hebben wij natuurlijk ook, vinden wij het wel erg? Daar moeten we dus naar kijken, al onze werkzoekenden worden ouder en dat zorgt voor een probleem. We krijgen zo nog geen werkzoekenden terug voor de toekomstige gepensioneerden. We hebben hier en in Duitsland te maken met ontgroening en vergrijzing. In Duitsland noemen ze krimp trouwens demografische wandel. Demografische wandel klinkt aantrekkelijker.

Maar je ontkent het probleem niet door deze term te gebruiken?

Nou nee, ik vind het nog steeds een demografische ontwikkeling. In Groningen, Rotterdam en Amsterdam zijn dezelfde ontwikkeling gaande als hier. Daar valt het niet op. Omdat het allemaal past binnen die grote cirkel van stad. Maar als je dat gaat verdelen in wijken, zal je zien dat steeds meer wijken leeg lopen. Daar is ook het woordje krimp van toepassing. Die kan allerlei oorzaken hebben. Het probleem is met die demografische ontwikkeling; vergrijzing, dat er straks spanning op de arbeidsmarkt komt te staan. Ook al hebben we nu een gigantische hoeveelheid werkzoekende komt er alsnog een enorme spanning, dit omdat er steeds meer mensen gepensioneerd raken. Wij zijn momenteel bezig (in samenwerking met LK Leer) is om te kijken hoe wij het interessant kunnen maken voor jongeren of om te blijven of weer terug te komen in dit gebied na hun studie. Dat doen we door inzichtelijk te maken dat je veel carrièreperspectief hebt, doordat je in de chemie kunt werken, in de havens, in de alternatieve energiesector, bij de mayer werf, in de automobielindustrie, in de landbouw. Dit allemaal door te zeggen dat we geen grens zien. Wij brengen dus alle carrièreperspectieven in beeld. Het gaat er dus om beide regio's als één regio te gaan zien.

Dus eigenlijk ga je een regio ontwikkelen waar geen grens aanwezig is, om zo de aantrekkelijkheid groter te maken voor een man of vrouw om zijn werk uit te oefenen?

Ja, wij willen toe naar een sociaal economische regio.

In hoeverre is dit op korte termijn mogelijk?

Daar zijn wij nu natuurlijk mee bezig in het kader van het koepelproject. Het is belangrijk om te laten zien dat het best mogelijk is om in Duitsland te gaan werken. Natuurlijk zitten er veel haken en ogen aan, maar deze moeten we juist zien weg te nemen. We willen ook naar een training of scholing van Duits op school. Zodat je makkelijker met elkaar in gesprek kunt gaan. Zorg er voor dat de diploma's aan de andere kant van de grens erkend worden. Zorg er ook voor dat je weet hoe je als Nederlander weet hoe je een Duitse stagiair moet begeleiden. Hoe moet ik een afstudeeropdracht formuleren voor een Duitser die dit kan uitvoeren in Nederland. Daarbij moet je ook kijken naar de OV problematiek. De informatievoorziening als het gaat over belastingtechnische aspecten. Die

moet je allemaal als een totaal pakket gaan gebruiken. En daar zijn wij dus nu druk mee bezig. Stapjes te gaan zetten.

Lijkt me een hels project?

We hebben dat voor onszelf neergezet in zeven jaar. Waarom? Omdat een interreg project zeven jaar loopt. Als wij nu in zeven jaar een beweging kunnen zetten in deze tijd, en dan als het geld op is maar het wel blijft doorlopen, dan hebben wij een behoorlijke klap gemaakt. Het moet een vanzelfsprekendheid worden dat er Duits wordt gegeven op de lagere school of het ROC.

Wordt er veel gehandeld tussen bedrijven Oost-Groningen en LK Leer?

Dat kan beter, dat is nog steeds lastig. Omdat je daar het mentaliteitsverschil goed merkt. Het probleem is dat in Duitsland het ook een kwestie is van vertrouwen opbouwen en kwaliteit. Bij de Mayer Werf moet je dus laten zien dat het product wat je levert het product is wat ze willen hebben. Daar moet je een lange adem voor hebben. De Duitsers kennen elkaar natuurlijk al langer. En als de Nederlander plotseling denkt dat hij daar een product kan sluiten, waar niks mis mee is, moet je eerst vertrouwen opbouwen. Dat gaat niet in één dag. Je zult tijd moeten durven investeren om daar heen te gaan. Je zult moeten kunnen aantonen wat de meerwaarde is van jouw proces. Dat je goedkoper bent interesseert de Duitsers niet zozeer. Maar als jij een betere kwaliteit kunt leveren waardoor ze de concurrentie kunnen aangaan op de wereldmarkt, dan wel!

Zoeken de Duitse bedrijven wel meer contact met ons?

Nee, in mindere mate. Dat komt omdat de Duitse bedrijven redelijk vol zitten. Dus er is minder drang. Er worden hier wel huizen gebouwd door Duitse aannemers. En dan denk je wel hoe dat nou komt. Vijftien a twintig jaar terug was dit precies andersom, toen deden wij veel in Duitsland. Nu zijn er allemaal richtlijnen. Ik heb wel eens voorgesteld om samen te gaan werken met een Duitse partner. Zorg dat je eerst conform die Duitse partner een resultaat hebt neergezet. We hebben ook hier een ondernemer die bij de VW fabriek het schroot weg haalt. Hij heeft er veel werk voor moeten doen, maar het kan wel./

Zou je zeggen dat het handig is voor de regionale groei om het handig is om over de grens te gaan samenwerken? Op welke gebieden?

Denk aan het milieu, de afvalscheiding. Daar zijn de Duitsers heel sterk mee, dus wat kunnen wij daar dan van elkaar leren. We hebben het dan ook over de alternatieve energie. Aan de andere kant zijn ze ook heel druk bezig met het produceren van energie voor eigen gebruik. Waarom zouden wij niet om zoek naar nieuwe samenwerkingen en aanvullendheden op gebieden. Denk hierbij op het gebied van windmolens. Specialiseer je in een specifiek doel, en vul elkaar zo aan.

Dus je ontwikkeld een nieuwe synergie? Of uitbreiden van bestaande bedrijvigheid, of zelfs het oprichten van nieuwe bedrijvigheid?

Het gaat erom dat je het elkaar gunt. Het laten zien dat je door de samenwerking kunt versterken. Dan kan het er toe leiden dat één van die drie kunnen ontstaan.

Zijn er ook redenen waarom je als bedrijf niet over de grens zou samen werken?

Die zullen er gegarandeerd zijn, dat kan te maken hebben met misschien wel privacybescherming, maar dat denk ik niet. Misschien productbescherming? Dat weet ik niet. Heeft het dan te maken met bescherming van patenten? Hebben ze volgens niet heel erg veel.

Zijn er voor u nog redenen om niet grensoverschrijdend samen te werken?

Nee, dan zou je heel erg kortzichtig zijn.

En wordt het grensoverschrijdende beleid binnen de gemeenten gemonitord of geëvalueerd?

Het loopt. We hebben wel een aantal doelstellingen neergezet. Maar dat wordt niet geëvalueerd, dat is het leuke eraan. Dat in de verschillende documenten is aangegeven dat we de samenwerking met Duitsland willen intensiveren. In het vervolgdokument staat dat we het willen continueren en intensiveren door Netwerk N(o)ord. Is een samenwerking tussen LK Leer en gemeente Old Ambt. Wij merken steeds meer dat die samenwerking steeds meer wordt geïntensiveerd. Je evalueert het niet maar je merkt alleen gaandeweg dat het goed gaat.

Zou je dit eigenlijk wel willen, het evalueren? Want het lijkt me best belangrijk om dit na de hand te kunnen inzien.

Dat zouden we misschien wel willen. Ik denk dat je elk project moet gaan evalueren om te kijken of er verbeterpunten zijn. Maar ik denk dat wij daar nog onvoldoende tijd voor hebben en nemen. Als gemeente zit je constant met de waan van de dag. ER zijn ook allemaal drogredenen waarom het niet gedaan wordt hoor.

Wordt je beperkt door financiële beperking mbt GROS?

Dat wel. Je moet altijd budget gericht denken. Als je iets wil met cultuur dan moet je kijken of er in het potje cultuur nog iets inzit voor grensoverschrijdend. Er is nog geen potje met geld voor grensoverschrijdende activiteiten. Wij kijken wel of dat gecreëerd kan worden. Je moet ook dapper durven zijn. Je moet creatiever gaan denken om grensoverschrijdend geld te krijgen

Is het grensoverschrijdende contact diepgaand of oppervlakkig?

Diepgaand, zelfs op vriendschappelijk niveau is er contact.

Is het om winst te maken of kennis op te doen?

Winst te maken. Wat is winst maken he? Winst maken is dat je de regio beter weet te positioneren. Dus niet in termen van geld, maar een andere soort winst. Je wil van grensoverschrijdend contact wel ook zelf profijt hebben. Kennis op doen is ook winst.

Is dit contact vooral digitaal of face-to-face?

Eigenlijk én én. Het begon wel veelal face-to-face.

Hoe is dit contact ontstaan?

Mijn contact is eigenlijk door toeval geweest, door een samenloop van omstandigheden. Dat ik deze functie vervul hier bij de gemeente Old Ambt is dat ze iemand zochten die hier iets met Duitsland kon. En dat kon ik toevallig.

Hoe vaak heeft u grensoverschrijdend contact? En hoe vaak bent u daarvan fysiek over de grens?

Wel elke dag. Via alle kanalen. Ik vind het van belang om die mensen te zien. Ik denk dat ongeveer 25% is.

Zie je de grens nog als barrière voor grensoverschrijdende samenwerking?

Die is er nog steeds. Ik zie hem zelf niet meer. Maar hij is er nog steeds. Daarom moeten wij dus ook marketing activiteiten ondernemen om mensen te laten zien dat er eigenlijk geen grens meer hoeft te zien. Je kunt over die barrière heen groeien. Het is alleen zo makkelijk om te zeggen dat je het niet wil doen. De grens wordt als smoes gebruikt. Terwijl je hem ook kan zien als kans om iets te gaan ontwikkelen.

Kan GROS oplossing bieden voor de krimp? Zo ja, hoe?

Door dat wij ons als regio gaan positioneren en een groter carrièreperspectief bieden voor mensen kan het een stimulans zijn voor mensen om wel te gaan werken. Bijvoorbeeld een goede digitale infrastructuur (glasvezel). Dan maakt het niks uit waar je woont. Dan maak je de regio aantrekkelijker voor de mens en zodoende wordt het dus aantrekkelijker voor de bedrijvigheid. Het is natuurlijk op het bedrijfsleven gericht. Als je hier geen bedrijf hebt dan komt er geen mens. Ik vind dat vroeger vooral de mens het werk volgde, maar tegenwoordig het werk de mens. Op het moment dat wij in staat zijn om de regio zo te positioneren is dat het leuk werken is omdat er veel carrièreperspectief is, dan blijf je wel en komt de mens wel.

Je moet weten wat jij hebt te bieden, wat de Duitser heeft te bieden. Moet je kijken hoe je iets aan elkaar kunt hebben. Je kijkt dus naar de aanvullendheid.

Moet het profijt van de samenwerking op korte termijn terecht komen? Of heb je ook een oog voor de toekomst.

Ook voor de toekomst, dat hoeft natuurlijk niet meteen.

Is GROS belangrijk om economisch te gaan en te blijven groeien.

Ja. Als je niet gaat samenwerken dan gaat het op den duur goed verkeerd. Nog zwart witter gesproken. Als je nu kijkt hoe Oost-Groningen met elkaar kunnen en willen samenwerken, merk je dat dat niet zo makkelijk gaat. En nu heb je eigenlijk een partner aan de andere kant van de grens die geen bedreiging is, dus zou je eigenlijk kunnen zeggen dat je die samenwerking als uitgangspunt om gezamenlijk iets te gaan doen. Daar moeten we nog wel wat stapjes in zetten. GROS is cruciaal voor de regio.

Transcript D

Kun je even vertellen wat jij precies doet mbt grensoverschrijdende samenwerking?

Ik ben beleidsmedewerker aansluiting arbeidsmarkt en onderwijs. Grensoverschrijding is een van mijn portefeuilles en dossiers. Wat proberen met de andere twee provincies en het Noorden van Duitsland te komen tot één economische regio. Wij hebben een koepelproject opgezet. Dat is een paraplu. Daar kunnen andere projecten op het gebied arbeidsmarkt kunnen daar ondergebracht worden. Om er voor te zorgen dat er niet meer van die losse eindjes komen. Dat het de versnippering meer tegen gaat op dit terrein. Want heel veel gemeentes doen projecten, en wanneer het is afgelopen is het ook klaar. Dan wordt het niet voorgezet of geborgd. Wij proberen dan ook dat gemeentes meer naar elkaar gaan kijken om zo van elkaar te leren.

Hoe kan het dat het zo versnipperd is?

Ik denk dat dat het gewoon niet buiten de regio kijken van wat er al speelt. En niet de verbinden zoeken. Het gebeurt wel steeds meer, maar steeds meer onvoldoende. Je moet meer naar elkaar gaan kijken en kijken of je van elkaar kunt leren of profiteren.

Ben jij hier binnen de provincie alleen bezig met GROS?

Ik doe het op het terrein van werkgelegenheid. Ik neem onderwijs ook mee. Je hebt ook het terrein van mobiliteit. Alleen dat ligt dan bij de afdeling Verkeer en Vervoer.

Er is dus binnen de provincie niet één persoon of één groep verantwoordelijk voor de samenwerking met Duitsland?

Dan heb je de mensen die bezig zijn met de interreg programma's. Daar zoek je ook wel de verbinding mee. Maar je moet inderdaad zelf gaan zoeken naar verbindingen en dan de lijntjes gaan leggen.

Ik heb ook van de Duitse kant vernomen dat ze niet altijd weten wie ze moeten aanspreken als ze grensoverschrijdend willen samen werken met de Provincie. Merk je dat zelf ook?

Mensen die daar mee bezig zijn en waar ik contact mee heb die weten mij wel te vinden. Ik kan me er iets bij voorstellen. Daar willen wij EDR mee naar voren schuiven, als een soort van front office. Zodat daar alles binnen komt, dat het daar wordt verzameld en dat er dan wordt gekeken waar het terecht hoort. Maar dat hangt ook af van de soort vragen. Voor uitvoerende dingen kun je EDR naar voren schuiven. Maar voor andere dingen wordt dit lastiger.

Stel je kent elkaar niet, dan is het wel lastig lijkt mij. Is het dan een idee om daar een grensoverschrijdend team samen te stellen binnen de provincie zelf?

Dan ga je over de afdelingen heen werken. Dat zou wel kunnen. Ik denk dat het college daar wel naar aan het kijken is om dat te gaan doen. Je hebt het collegeprogramma. En dan moet je daarnaast kijken of je afdeling overstijgend iets moet gaan doen. Dan ligt dat waarschijnlijk bij PPM. Daarvoor moet je bijvoorbeeld een kleine her organisatie binnen de provincie hebben. Er is wel een werkgroep binnen de provincie. Ik ben daar sinds kort aan toegevoegd om dingen af te stemmen. Dus het gebeurt steeds meer.

Werken cultuurverschillen nog belemmerend voor de samenwerking?

In dit geval niet. Ik heb dat niet gemerkt. Wat je wel merkt is dat Duitsers aan het begin een stuk formeler zijn, ook in de e-mails. Maar dat wordt al snel minder en dat werkt niet belemmerend.

Zijn er nog culturele overeenkomsten die de samenwerking bevorderen?

Dat is een lastige vraag.

Zijn er verschillen in overheidsstructuren die belemmerend werken?

Ja, daar loop je nu tegen aan. Als je grensoverschrijdend wil gaan werken loop je tegen juridische belemmeringen aan, ook de erkenning van diploma's. En het is vaak nog heel erg onbekend op welk niveau je moet zijn. Alle deelstaten hebben in Duitsland bevoegdheden. Dat is heel erg lastig en dat werkt belemmerend.

Hoe kom je er achter waar je moet zijn?

Ik zou dan meer naar de gemeenten gaan om die daar dichter op zitten dan mensen bij de provincie. Dat zijn meer uitvoeringsdingen. Wij bij de provincie schetsen kaders. Natuurlijk wil ik weten wat de rol van de provincie kan zijn. Maar ik laat mij graag informeren door de grensregio's. Dat kan op ambtelijk niveau. Maar waar is de slagkracht nodig van de provincie. Dat is belangrijk om te weten. Ik weet dat wij het rijk straks nodig hebben om dingen te organiseren. Op hoger niveau moeten dingen worden afgestemd. Wij zijn op dit moment bezig met een aanvraag van een interreg programma. Daar heeft Drenthe de lead in. In NL heb je instanties en projecten die de erkenning van diploma's erkennen. Maar dat is er in Duitsland niet. Je merkt nu dat Duitsland ook een soortgelijke instanties wil. En dat komt omdat de nood in de zorgsector heel hoog is.

Kunnen wij voldoen aan die vraag van de Duitsers? Ik heb gehoord dat wij niet aan de kwalificaties voldoen van de Duitsers.

Groot deel wel. Als mensen hier van school komen of gekwalificeerd zijn. Maar de kwalificaties en erkenningen lopen niet gelijk in Duitsland.

Is dit alleen de erkenning of heeft het ook te maken met de skills? Zijn ze wel tevreden over de NL werknemers.

Ja dat wel, ze willen heel graag Nederlandse werknemers. Problemen zijn vaak de taal nog, vooral het vakjargon. Dit kan door cursussen deels opgelost worden. Die worden ook al vaak aangeboden. We zijn nu ook bezig met het sectorplan 'grenzeloos werken'. Dat gaat langs alle grensprovincies om mensen te bemiddelen naar werken in Duitsland. Daar zit ook kortdurende scholing in.

Is het een idee om Duits als tweede taal op de scholen verplicht in te voeren?

Daar zijn wij ook mee bezig in het koepelproject. De overheid wil heel erg op engels inzetten, die vinden dat belangrijk. Je kunt natuurlijk als regio zeggen dat je meer waarde hecht aan Duits en dit meegeeft op school omdat dit meer perspectief biedt op de arbeidsmarkt. Dit hoeft niet perse verplicht te zijn, maar in ieder geval kunnen aanbieden. Hier vinden in het koepelproject in januari gesprekken plaats. In Limburg doen ze dit al. Old ambt heeft al een paar pilots gehad op basisscholen, daar zijn ze enthousiast over. En we kijken nu of dat verder kan worden ontwikkeld.

Ziet de rijksoverheid de urgentie van grensoverschrijdende samenwerking wel in?

Vanuit het rijk wordt ook alles gedaan; het GROS netwerk. Door een rijk is een actieteam ingesteld om te kijken wat de belemmeringen zijn. Dit actieteam is voor een jaar ingesteld.

Is dit niet heel kort?

Dat moet blijken. Ik denk dat je je dan moet laten voeren door de regio's. Daar zijn wij nu mee bezig. Je moet heel kort aangeven wat de belemmeringen en mogelijke oplossingen zijn. Zij inventariseren. Bepaalde belemmeringen kun je inderdaad niet binnen een jaar oplossen. Maar het in kaart brengen is wel bruikbaar. Er moet ook gekeken worden naar oplossingen. Deze kunnen op korte termijn te behalen zijn, maar soms ook op lange termijn. Maar dat je wel weet hoe je tot deze oplossing kan komen.

Heeft de provincie een potje met geld voor grensoverschrijdende samenwerking?

Vanuit een motie hebben wij wat geld gekregen om grensoverschrijdende dingen op te zetten. Hieruit komt het koepelproject. Verder hebben wij het geld van interreg. Maar op afdelingsniveau is er inderdaad geen geld voor grensoverschrijdende samenwerking

Liggen er voor Oost-Groningen ook kansen op het gebied van arbeidsbemiddeling met Duitsland?

Er liggen natuurlijk wel kansen, maar het zal wel heel lastig worden. Wij zijn binnen de provincie ook bezig met werkgelegenheid in Oost-Groningen. De commissie van zijl heeft hier onderzoek naar gedaan. Maar er liggen natuurlijk wel kansen. Maar als je iets wil moet je bereid zijn om te gaan reizen. En het is wel bekend hoe lager het opleidingsniveau hoe minder die bereidheid is. Je hebt ook een lager opleidingsniveau, dus je moet ook het werk hebben. We liggen helaas niet aan het Ruhrgebied, waar meer kansen liggen dan hier. En ook echt grote steden direct aan de grens zijn er ook niet. De agglomeratievoordelen zijn minder groot dan in Limburg. Maar natuurlijk liggen er wel kansen, en hier moet je wel naar kijken. Ik vind het wel waard om hier naar te kijken en moeite in te steken

Maar het gaat vaak om kleine getallen, en kost veel moeite en is duur om resultaat te boeken.

Dat zal inderdaad wel. Maar ja je moet het wel uitproberen. Dat zou moeten blijken dan. We hebben in het sectorplan ook doelstellingen gesteld. Dat we 200 mensen moeten gaan bemiddelen over de grens. Dat is voor twee jaar. Deze kunnen natuurlijk wel bijgesteld worden. De uitvoering ligt meer bij de gemeentes zelf. We moeten maar eens kijken of dit haalbaar is. Het is nog wel aftasten op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking.

Is er nog te weinig gekeken naar de kansen over de grens?

Het is nu wel een hype, je moet het wel serieus gaan meenemen. Niet alleen voor ons, maar ook voor Duitsers natuurlijk. Je moet dit niet doen met een korte termijn visie. Het moet één economische regio liggen waarbij er kansen liggen voor beide kanten van de grens. Als het om draait moet je er ook weer staan. Anders krijg je die samenwerking ook niet. In de zorg zitten we met Duitse werkgevers wel aan tafel, met name in de ouderenzorg. Die ervaren wel de krapte en korte in Duitsland. Die kunnen zo heel veel mensen plaatsen. Alleen je zit dan bijvoorbeeld met reiskostenvergoeding. Kun je mensen daar bijvoorbeeld een tijdelijke huisvesting bieden? En wie betaald dat dan.

Grensoverschrijdende samenwerking vind ik niet dé oplossing, maar één van de kansen. Hier in Nederland liggen ook nog genoeg kansen voor Nederland. Misschien moet je nu ook al gaan kijken vanuit de basisscholen. Daar al gaan kijken over de grens. Dat je vanuit die generatie al laat zien dat de grens niet ophoudt. Dat je vizier wat breder wordt dan alleen de provincie. Dan reis je misschien niet af naar Amsterdam, maar misschien naar Duitsland omdat daar de mogelijkheden dan liggen. Het moet misschien meer worden meegenomen vanuit de scholen.

Hebben wij wel mensen over in de zorg?

Hier wordt de vraag naar zorg minder omdat er enkele zorg instellingen gesloten zijn of gaan sluiten. Er gebeurt wel heel veel, en met name in de zorg. De zorg is één van grootste werkgevers hier in de provincie. Maar door allerlei ontwikkelingen hierin, staan die mensen straks op de arbeidsmarkt. Dat biedt wel perspectief.

Weet jij zo wat de belangrijkste sector is in Oost-Groningen? En wat kunnen wij in Oost-Groningen van Duitsland vooral gebruiken?

De zorg is daar één van de belangrijkste sectoren... Dat vind ik lastig. In de techniek liggen wel vaak kansen.

Er wordt niet vaak over bijvoorbeeld toerisme of voorzieningen gesproken. Ligt de focus niet teveel op arbeidsbemiddeling?

Het gaat inderdaad ook over leefbaarheid, dat is ook heel erg belangrijk. Want de mensen die daar achter blijven zijn minder mobiel en blijven daar. Jongeren trekken vaak naar de stad. De leefbaarheid wordt daar minder. Wij proberen het wel breder te zien dan alleen arbeidsbemiddeling. Wij zien het gebied echt als één economische regio. Dat gaat verder dan alleen de werkgelegenheid. Maar ook de leefbaarheid.

Werken bedrijven genoeg samen over de grens?

Dat gebeurt wel, maar misschien nog wel te weinig. Dat komt denk ik omdat het voor werkgevers een drempel is om een Nederlander in dienst te nemen. Wij kennen die drempels ook. Misschien de onbekendheid. Maar misschien voelen ze de noodzaak ook nog niet. Zolang deze nog niet gevoeld wordt is de nood niet erg hoog. Ze weten soms ook niet waar ze moeten zijn. Dus de onbekendheid met het grensoverschrijdende. We proberen door dit koepelproject hier meer bekendheid aan te geven?

Duitsers zijn wel heel tevreden over Nederlandse werknemers, meer tevreden dan over Spaanse of Italiaanse werknemers. Er zijn gewoon alleen nog problemen mbt bijvoorbeeld reiskosten vergoeding. Maar als de nood maar hoog genoeg is komen de Duitsers ons wel tegemoet. Dat kan alleen niet op regionaal niveau worden afgestemd, dat moet op een ander niveau.

Is er genoeg statistische data over grenspendel of grensoverschrijdende samenwerking?

Dat is er volgens mij niet. Het CBS doet wel dingen, maar het wordt wel gezegd dat dit onvoldoende is ja. En dat er ook nog in definities verschillen zitten en dat dit moeilijk te vergelijken is. Het is soms ook niet goed bekend waar je voor data moet zijn in Duitsland. Hier heb je één organisatie zoals het UWV, en daar heb je er meerdere.

Is het niet raar dat er zoveel beleid wordt gemaakt maar zo weinig onderbouwing is?

Dat is inderdaad wel raar. Voor het sectorplan moesten wij ook een arbeidsmarktanalyse maken. Dat heeft het UWV gedaan, die heeft wel wat informatie. Maar volgens mij is het inderdaad onvoldoende. Ook zodat grensregio's dan kunnen inschatten waar de vraag ontstaat aan de andere kant.

Is er een grensoverschrijdend beleid binnen de provincie? En wordt grensoverschrijdend beleid gemonitord (mbt het sectorplan of het koepelproject)?

In het collegeprogramma wordt er iets genoemd, maar dit zijn maar twee zinnen. Maar een echt beleid is er niet. Nee, het beleid wordt inderdaad nog niet gemonitord of geëvalueerd. Bij INTERREG is dit wel zo. Het is wel zo dat je niet heel goed weet wat er gebeurt is en wat er bereikt wordt. Dit kan inderdaad nog beter.

Zou u ook redenen hebben waarom u niet grensoverschrijdend zou samen werken?

Nee.

Ik hoor van heel veel mensen dat als je in Duitsland zaken wil doen je Duits moet spreken. Maar Engels wordt bij jongere generaties steeds meer de voertaal. Moeten wie niet overstappen naar Engels als tweede voertaal?

Als het in Europees verband wordt afgesproken dat Engels een tweede voertaal wordt. Maar zolang dat niet is afgesproken wordt dat heel erg lastig. Ik denk dat je echt in de regio's moet gaan kijken om daar Duits in te gaan voeren of dat men daar Duits moet kunnen spreken. Maar als Duitsland dan Engels ook niet gaat meenemen als tweede voertaal. Dat vind ik wel heel lastig. Want in Duitsland heerst er wel een cultuur van het vasthouden aan traditionele gewoontes.

Je hoeft ook geen perfect Duits te spreken. Als jij fouten maakt, niemand lacht je uit. De Duitsers waarderen het al als je het probeert en als je er een Nederlands woord doorheen zegt maakt dat ook niet uit. Het gaat om de verstaanbaarheid. Ik heb veel contact met de EDR. Dat is de LEAD partner. Dat is mijn schakel. De vrouw die dat leidt is wel Duits, maar ze spreekt Nederlands. Wanneer het te lastig voor haar wordt gaat ze Duits praten. Je stemt het op elkaar af en je gaat ook elkaar ook steeds beter leren kennen.

Is het grensoverschrijdende contact wat je hebt diepgaand of oppervlakkig?

Oppervlakkig. Het is eigenlijk alleen contact om het opzetten van projecten, en daarna houdt het op.

Is dit vooral face-to-face of digitaal?

Beiden wel. Het is voornamelijk digitaal.

Hoe is het contact ontstaan, vanuit jouw eigen interesse of vanuit de provincie?

Dat komt echt vanuit de provincie. Dat heeft met je dossier te maken.

Is de informatievoorziening tussen Duitsland en Nederland goed genoeg?

Nee, dat denk ik niet. We moeten ook vanuit het koepelproject mensen beter gaan voorlichten en informeren. Dat ligt nu bij EDR. Die moeten daar iets in gaan doen. Er moet PR komen dat er een koepelproject ligt. Dat is gewoon een samenwerking van Duitse en Nederlandse partners. Daar hangen werkgroepen onder met thema's. Die werkgroepen die gaan kijken waar de witte vlekken zitten. Wat is er bijvoorbeeld en wat kun je verder nog uitrollen. Het is een afstemming tussen Nederlandse en Duitse partners. Informatievoorziening is daar één onderdeel van; kenbaar maken van grensoverschrijdende stages op scholen bijvoorbeeld. We hebben ook een

website (www.jobroboter). Wij hebben geopperd om die website te gebruiken en die uit te breiden. Daar heb je namelijk al een bereik. Uitbreiding kan bijvoorbeeld door een vraag naar de stagiaires op te zetten. Je moet meer met elkaar gaan linken, niet weer iets nieuws bedenken..

Ik heb weer gezien dat de gemeente Emmen een website heeft over grensoverschrijdend werken. Terwijl we juist heel duidelijk hadden afgestemd om het integraal te houden en samen te voegen, en niet juist die versnippering.

Ik heb ook met iemand Emsachse gesproken, een overkoepelend orgaan voor de grensregio's. Wij hebben dit niet. Is dat een idee om dat voor Nederland ook te realiseren?

Dat weet ik niet. Dat heb ik inderdaad ook gehoord. Wij hebben natuurlijk voor alle branches bepaalde overkoepelende organen. Allemaal verspreid. Het zou inderdaad makkelijker zijn om hier één organisatie voor te hebben. Je kunt dan kijken of je de EDR daar bijvoorbeeld mee gaat uitrusten.

Wordt er genoeg grensoverschrijdend samengewerkt binnen de provincie en Nederland?

Wat je nu ziet is dat alles en iedereen zich er op richt. Vooral vanuit het Rijk en het ministerie is het een heel thema geworden. Ik ben soms het overzicht kwijt van wat er allemaal gebeurt en gedaan wordt. Binnenkort heb ik met de voorzitter van het actieteam een afspraak. En daar willen wij zeggen dat we eerst de in gang gezette regionale projecten zijn gang laten gaan en kijken wat er uitkomt. En dit moet onze input zijn van wat er moet gebeuren. Hier kun je de knelpunten ook uit halen en kijken wie wat kan oplossen. En laten we er voor zorgen dat het Rijk en de ministeries ook met elkaar gaan samenwerken, dat hier ook één aanspreekpunt zit waar dingen aangekaart worden. Iedereen organiseert weer iets voor zichzelf of weer iets anders (Rijk, provincie, gemeenten en Euregio's, GROS). Er gebeurt wat. En ik hoor het ook van mijn Drenthse collega's, dat ze het overzicht kwijt zijn. Ik weet het soms gewoon niet meer. Als ik wil kan ik elke week wel ergens heen, naar een conferentie of beurs. Laten we daar mee ophouden. Laten we dat eerst bekijken en dat dan gaan evalueren. En dan kijken wat er uit voort komt. Er moet meer met de regio's worden afgestemd. Want het is volgens mij ook heel veel van hetzelfde.

Zo'n actieteam is leuk, dat ze binnen een jaar de belemmeringen in kaart moeten brengen. Er zijn nu een vijftal belemmeringen gedefinieerd. En de provincie Groningen is gehangen aan de belemmering onderwijs. Dus ik moet nu denk ik in februari terugkoppelen richting het actieteam wat de oplossingen zijn. Maar met mij zit de provincie Zeeland.

Transcript E

Wat doet u precies?

DNHK is een vereniging die al 110 jaar bestaat, opgericht 1905. Door Nederlandse kooplieden in Düsseldorf in Duitsland die zich gingen organiseren om beter handel te kunnen drijven. Sinds 1950 zijn wij een bilaterale organisatie. Dus beide kanten op. Wij maken deel uit van een groot netwerk, hebben contacten met andere handelskamers. Wat wij doen is de handel bevorderen door verschillende manieren, ook door lobbywerk richting belangenorganisatie. Maar ook publiciteit is van belang. Duitsland is natuurlijk ons belangrijkste handelspartner. Dat wordt soms nog wel over het hoofd gezien. Dat proberen wij altijd zo goed mogelijk duidelijk te maken. Wij verlenen ook diensten aan bedrijven. Als bedrijven in het buurland actief willen worden om een marktonderzoek te doen, of om contacten te leggen, maar ook als ze er iets doen, kunnen wij ze helpen. Vinden van personeel, juridische zaken, algemene voorwaarden. Vaak grote bedrijven die grensoverschrijdend actief zijn hebben eigen internationale afdelingen die zulke dingen doen. Maar als je het over MKBers hebt die hebben die kennis niet in huis. En als vereniging hebben wij dus 1250 leden, 50% Duits en 50% Nederlands. De standaard bijdrage om lid te zijn is 500 per jaar. Grote bedrijven betalen iets meer. Daarvoor organiseren wij ook door het jaar heen netwerkevenementen, zomerfeesten.

Ik zit zelf op de afdeling public relations. Mijn werk is vooral naar de buitenwereld bekend maken wat wij doen, dat wij er zijn en wat wij kunnen voor bedrijven kunnen betekenen. Dat kan door evenementen, perswerk of journalisten informeren.

Komen die bedrijven vooral uit het westen of uit de grensregio's?

Overall vandaan. Het wordt steeds meer. Dat zien wij bijvoorbeeld door het aantal leden. Juist tijdens de crisis, nu het in ons land economisch slechter gaat, gaan heel veel bedrijven naar Duitsland. Omdat het daar goed ging. Het gaat dan vooral om het exporteren van het product naar Duitsland om grensoverschrijdend actief te worden. Inmiddels zie je dat hier de recessie voorbij is, maar toch blijft de interesse in Duitsland er wel zijn.

Werkt de DNHK ook samen met de Euregio's?

Ja dat doen we eigenlijk wel, we hebben goede contact met alle spelers die iets op het Duitse vlak doen. Dat zijn KvK's, de business clubs en de Euregio's. Heel veel partijen zijn regionaal, dit is wel weer goed. Die kennen hun eigen regio goed en weten wat er speelt. Maar voor ons is dat anders. Wij zitten hier in Den Haag. Wat in de grensregio's speelt is voor ons minder inzichtelijk dan voor de grensregio's. Daarom is het handig om met hun contact te onderhouden.

Is het niet te versnipperd? Alle samenwerkingsvormen die ontstaan zijn?

Als je dit vanuit het bedrijfsperspectief bekijkt kan dit inderdaad lastig zijn. Het is moeilijk om te bepalen welke stap je moet nemen en naar wie je moet toestappen. In principe kunnen ze altijd bij ons terecht, wij kunnen ze doorverwijzen. Dat is mijn taak ook, dat bedrijven weten dat ze naar ons toe kunnen stappen.

Wij zelf als DNHK hebben daar niet veel last van. Natuurlijk kan het beter, meer samenwerking en meer afstemming. Je ziet wel dat er veel dingen dubbel gebeuren. Bedrijfsevenementen, initiatieven die worden genomen. Die worden dan hier en elders ook gedaan. Dan ben je twee keer het wiel aan het uitvinden terwijl dit onnodig is.

Wie moet dit probleem oplossen, deze versnippering?

Dat is natuurlijk zo ontstaan. Het is lastig om zoiets te centraliseren. Wie moet het voortouw nemen. Het is een kwestie van financiering, manpower. Sommige initiatieven zijn vanuit de overheid, anderen vanuit het bedrijfsleven. Maar het zou mooi zijn als het zou kunnen, meer integratie.

Merk je nog cultuurverschillen die belemmerend zijn voor grensoverschrijdende samenwerking?

Ja zeker, dat is nog een van de dingen die vaak nog worden onderschat. Nederlanders denken vaak dat Duitsers min of meer hetzelfde zijn. Andersom is dit ook zo. Je hebt wel echt belangrijke dingen waar je rekening mee moet houden als je zaken wilt doen met Duitsers. Het is formeler, een andere manier van communiceren. Als je daar geen rekening mee houdt, of het niet weet, dan kun je voor problemen komen te staan. Meestal komen ze er gaande weg achter dat het niet is zoals ze gedacht hadden. Heel vaak is het toch terug te voeren op de cultuurverschillen.

Dit geldt andersom natuurlijk net zo.

Dus wij weten niet genoeg van de Duitsers om er goed mee samen te werken?

Ja

Hoe kan dit verbeterd worden?

Wij organiseren zelf veel seminars, dit zijn grotendeels taal en cultuur seminars. Ze voorbereiden op de Duitse manier van zaken doen. Dat is iets waar wij actief mee bezig zijn. Het is belangrijk dat bedrijven weten dat de cultuurverschillen een grote rol spelen.

Bedrijven verdiepen zich meestal alleen in de zaken op zich, het product, de markt maar ze vergeten daarbij snel het cultuuraspect wat ook meespeelt. Ook bijvoorbeeld reclame uitingen. Een Duitse reclame is heel anders dan een Nederlandse reclame. Als je een NL folder zomaar vertaald in het Duits, dan kan het zo zijn dat de opmaak en de beleving anders is voor een Duitser.

Merk je nog verschillen in arbeidscultuur die belemmerend zijn?

Ja ook, wat heel erg speelt op dit gebied zijn de cultuurverschillen. In Duitsland zijn bedrijven een stuk hiërarchischer georganiseerd. Het is niet zo vanzelfsprekend dat iedereen zomaar zijn zegje kan doen. Als er een vergadering is het niet gebruikelijk dat een medewerker zijn meerdere bekritiseert en in de rede valt. Hier in Nederland is dat heel normaal. Daar moet je als Nederlander in Duitsland ook rekening mee houden.

Klopt het dat de Duitsers zat zijn van de vergader cultuur in Nederland?

Nederlanders vergaderen vaak om het vergaderen. In Duitsland is een vergadering bedoeld om besluiten te nemen en knopen door te hakken. Dat is ook een belangrijk punt voor bedrijven die een meeting hebben met een potentiële Duitse klant. Die gaan er heen met de instelling van kijken waar het schip strand. Duitsers gaan er van uit dat jij een planning hebt en weet wat het resultaat gaat zijn. Dit wordt door de Duitsers niet gewaardeerd en vinden het tijdsverspilling

Zijn de Duitsers dan ook zat en hebben ze er geen behoefte meer aan?

Er zijn gewoon verschillen en Duitsers realiseren zich ook dat wij gewoon anders werken. Dat ze er zat van zijn zou ik niet willen zeggen. Maar ik denk dat het wel goed is dat we proberen om elkaar daarin tegemoet te komen. Daarvoor moet je elkaar wel begrijpen, als dat zo is dat scheelt al een hele hoop.

Werken bedrijven genoeg samen over de grens?

Dat kan natuurlijk altijd beter. Je ziet toch wel dat de belemmeringen er voor zorgen dat het minder gebeurt dan het eigenlijk zou kunnen.

Wat voor een samenwerking zie je het meeste?

In eerste instantie is het vooral producten verkopen. Als jij groter wordt op die markt, dan ga je misschien een vestiging openen en personeel in dienst nemen. De fysieke grens is nog steeds een duidelijke grens tussen het bedrijfsleven.

Toch is het proces al vrij lang bezig, sinds 1993 zijn de grenzen weg, we zijn 20 jaar verder. Maar toch is er nog niet veel vooruitgang geboekt. Gaat dat nog gebeuren, dat we de grens niet meer opmerken?

Ik denk absoluut dat de samenwerking steeds beter wordt. Het is een proces wat heel lang duurt. Uiteindelijk zie je wel een stijgende lijn. Ik denk absoluut dat het in de komende 10 / 20 jaar een stuk makkelijker gaat worden omdat sommige dingen op verschillende niveaus geregeld gaan worden. Het wordt wel steeds beter en intensiever. Het zou nog heel lang duren voordat die belemmeringen helemaal weg zijn.

Wat is de rol van de rijksoverheid in deze grensoverschrijdende samenwerking?

De overheid is natuurlijk bepalend op regelbied, wetgeving en dergelijke. Wat wel een heel positief signaal is, is dat de Nederlandse en Duitse overheid steeds meer beseffen dat beide landen belangrijk voor elkaar zijn. Ook vanaf de Duitse kant. Duitsland was belangrijker voor Nederland dan andersom, maar dat besef vanuit Duitsland komt ook steeds meer. Twee jaar geleden is er een bijeenkomst geweest door de Duitse en Nederlandse regering, alle ministeries, dat gaat volgend jaar weer gebeuren. Het wordt vanuit de politiek ook nu meer gezien dat de belemmeringen opgelost moeten worden.

Terwijl er nog niet veel gebeurt toch?

Er worden wel stappen ondernomen, maar dit zijn langzame processen. Maar dit kan altijd beter natuurlijk.

Is de drang om samen te werken vanuit Nederland groter dan vanuit Duitsland?

Ja, dat merk je wel. Je zult vanuit Nederland iets meer je best moeten doen om samen te werken dan andersom. Dat is wel waar ja.

Weet jij ook zo in welke sector bedrijven grensoverschrijdend samen werken?

Dat is heel divers. Sectoren die voor Nederland belangrijk zijn richting Duitsland zijn, is de agri-food sector, machinebouw en dienstverlening. Nederland is natuurlijk een echt dienstverlening land. Nederland loopt op sommige gebieden voorop. Bijvoorbeeld uitzendwerk. Dat is in Duitsland weinig bekend en heeft een slecht imago. In Nederland is dat heel normaal. Een bedrijf als randstad is heel groot, omdat het als enige speler het uitzendwerk op een breder vlak.

Hoever kijken jullie over de grens om samen te werken?

Wij zijn in principe in heel Duitsland actief. Er zijn natuurlijk meer regio's gebeurt dan anderen. Noordrijn westfalen is van oudsher het belangrijkste. Daar zitten de meeste Nederlandse bedrijven. Je ziet de afgelopen drie jaar een verschuiving richting het Zuiden van Duitsland. Dicht bij Beieren. Daar waar veel technologische

industrie zit. NRW is zwaardere industrie. Je ziet wel dat daar vanuit Nederland om juist daar ook de samenwerking mee te zoeken. Wij hebben ook een kantoor in Berlijn, Frankfurt en Düsseldorf. Wij proberen dus heel Duitsland te bedienen.

Zijn er ook redenen waarom u niet over de grens zou samenwerken?

Belangrijke factor hierin is geduld. Je moet echt een lange adem hebben om in Duitsland succesvol te zijn. Dat begrijpen heel veel Nederlandse bedrijven niet. Die gaan daar beginnen en hebben er naar 1 jaar genoeg van als er geen resultaat geboekt is. Dat is jammer, want als je dit vol houdt dan ga je zien dat dit toch wel vruchten gaat afwerpen. Duitsers hebben gewoon meer tijd nodig om te zien of jij betrouwbaar en stabiel bent. Die gaan niet over 1 nacht ijs. Je kunt dit ook weer terugbrengen op cultuur verschillen, heel veel is hierop terug te brengen.

Wordt het grensoverschrijdende beleid gemonitord of geëvalueerd?

Wij monitoren niet echt om te kijken of ons werk effect heeft. Het is op projectbasis en zien hoe het dan uitpakt. We hebben wel zo'n ruime ervaring dat we wel weten wat de beste aanpak is en weten welke methodes succesvol zijn.

Wordt er genoeg gemonitord en geëvalueerd?

Ik denk dat er nog wel meer gebruik kan worden gemaakt van bestaande kennis. Dat bedrijven die nu nieuw gaan beginnen niet tegen struikelblokken aanlopen die anderen hebben ervaren. Er kan dus wel meer kennisuitwisselingen plaats vinden. Het is zeker waar dat er niet veel grondig onderzoek naar grensoverschrijdende samenwerking is gedaan of wordt gedaan. Wij hebben daar zelf ook geen lijst van bedrijven die misschien naar Duitsland willen gaan.

Er is dus eigenlijk te weinig data van?

Ja, dat zou zeker wel interessant zijn om daar meer onderzoek naar te doen.

Werken kennisinstellingen genoeg grensoverschrijdend samen?

Nee, denk ik niet. Ik denk dat daar nog heel veel potentie ligt. Wij zijn zelf begonnen om te inventariseren en te kijken of de topsectoren potentieel zien. Er kwam uit dat er veel potentieel gezien werd in Duitsland, maar er niks werd gedaan.

Moet je Duits spreken om goed zaken te kunnen doen in Duitsland?

Wij zeggen altijd dat het wel van groot voordeel is. Dat heeft ook weer deels te maken met de cultuurverschillen. Het gaat er niet om dat de Duitsers geen Engels kunnen of willen spreken. Want de Nederlandse taalkennis van de Engelse taal is over het algemeen iets beter. Maar heel belangrijk is dat de Duitsers heel onzekerheid vermijdend zijn. Ze willen alles zeker weten. Op het moment dat jij in onderhandeling bent met een Nederlands bedrijf en dan ga je onderhandelen over technische specificaties. Als dat in het Engels gebeurt, dan heb je net niet het 100 procent begrip van als het in het Duits is. Daarom willen ze het liever in het Duits en dan weten ze 100 procent zeker dat ze alles begrijpen. Dan heb je dus als Nederlands bedrijf, die niet Duits spreekt, een nadeel betreffende de concurrent met Duitse bedrijven.

Is Engels als tweede voertaal een oplossing voor het probleem dat de Nederlander steeds slechter Duits spreekt?

Wij zijn zelf al een aantal jaren actief met de promotie van de Duitse taal. Wij zijn onderdeel van het actiegroep Duits. Samen met de Duitse ambassade en het Duitsland instituut in Amsterdam. Om te proberen de Duitse taal te promoten in het onderwijs. Het mag inderdaad niet verplicht worden ingesteld door een afgewezen motie vanuit het parlement. Wij zijn nu samen met nog een partner om een advies samen te stellen voor de minister van onderwijs. Daarin is ook opgenomen dat een tweede vreemde taal niet verplicht wordt in de toekomst.

Dat is eigenlijk toch raar? Dit is een van de basisproblemen

Zij zeggen dat Engels de internationale communicatietaal is en dat zou in de toekomst ook steeds meer worden. Maar het is inderdaad van belang om de tweede vreemde taal te leren. Het is dan wel afhankelijk van waar je zaken wil doen. Maar in de overweging zijn zoveel andere social skills en IT vaardigheden meegenomen waardoor je niet alles verplicht kunt stellen. Daarom zien ze er van af. Dat is vanuit ons oogpunt jammer.

Je hoort van veel grensgemeenten dat het verplicht stellen van de Duitse taal een grote stap zou zijn.

Het is natuurlijk wel zo dat het niet verplicht hoeft te zijn, maar de vraag moet er in ieder geval zijn. De jongeren moeten beseffen dat het belangrijk voor ze is. Dat doen wij met die campagne, mensen bewust maken van de urgentie. Dat doen wij door de dag van de Duitse taal te organiseren. Daar is ook best veel landelijke aandacht voor. We hebben een promotieauto die langs scholen gaat. Dit gebeurt in heel het land, niet alleen de grensgemeenten. In principe heel succesvol. Maar het effect is niet echt meetbaar.

Gaat dit nog problemen opleveren in de toekomst?

Wij vinden dat het heel belangrijk is en dat de taalkennis in stand moet worden gehouden. Wij staan er van oudsher bekend dat wij goed talen kunnen. Daarom doen de Duitsers graag zaken met ons omdat ze zich bij ons goed verstaanbaar kunnen maken. Als dat niet meer is dan valt er een concurrentievoordeel weg.

Is jouw grensoverschrijdende contact diepgaand of oppervlakkig

Dat ligt aan de contacten, soms is het oppervlakkig en soms weer diepgaand.

Is dit contact vooral digitaal of face-to-face

Gezien de afstand is het vaak digitaal of telefonisch?

Waarom eigenlijk Den Haag als locatie voor DNHK?

Dat heeft te maken dat wij sterk georiënteerd zijn op de politiek en belangenorganisaties. Als je de politiek wilt beïnvloeden dan zul je toch in Den Haag moeten zitten. Hier zitten ook alle wetgevers verenigingen. Ook de Ambassades, die zijn ook belangrijke partners.

Komen bedrijven naar jullie toe of werven jullie de bedrijven?

Allebei, veel mond op mond reclame.

Is DNHK onderdeel van een grensoverschrijdend samenwerkingsverband?

Wij staan los van de Euregio's. Wij zijn wel onderdeel van het netwerk van Duitse handelskamers in Duitsland

Zie jij de grens nog als barrière

Persoonlijk niet, maar je ziet wel dat in het bedrijfsleven er zeker nog wel een barrière is. Ook cultureel gezien. Dat is een feit. Je hoeft maar een paar kilometer over de grens te gaan en je ziet dat mensen compleet anders georiënteerd zijn

Wat is het grootste probleem volgens u?

Het begrip van elkaars cultuur. Het is belangrijk dat we meer kennis en daarmee komt ook begrip. Als je weet hoe een Duitser in elkaar zit kun je daarna handelen.

Wat kunnen wij goed van de Duitsers gebruiken en vice versa?

Dat is het standaard verhaaltje. De Duitsers kunnen van ons de flexibiliteit en creativiteit. Andersom de betrouwbaarheid, kwaliteit, punctualiteit. Als je die twee samenvoegt heb je een perfecte combinatie. Als je de beste eigenschappen van beide landen pakt heb je eigenlijk een winning team te pakken

Hoe zijn de fysieke en digitale verbindingen tussen NL en DE?

Kan allemaal nog een stuk beter. Is veel in geïnvesteerd de afgelopen jaren. Bijvoorbeeld in snelwegverbindingen. Betuwelijn spoorgebied wordt nu aangepakt. Maar er zijn altijd dingen die nog geoptimaliseerd kunnen worden.

Is de informatievoorziening op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking te versnipperd?

Idealiter zou je als bedrijf gewoon 1 aanspreekpunt hebben voor al je vragen. Maar in de praktijk zie je toch dat sommige dingen heel specialistisch zijn. Per onderwerp heb je andere partijen die hier de meeste kennis van hebben. Ik denk dat zoals het is niet optimaal is, er kan meer samenwerking zijn tussen verschillende partijen, maar om 1 centrale instantie te hebben creëer je misschien ook veel bureaucratie en logheid.

Wanneer is grensoverschrijdende samenwerking voor u een succes?

Als beide partijen ervan profiteren. Zowel uitwisseling van kennis en ervaring als winst is een belangrijk punt. Winst is natuurlijk het uitgangspunt, maar kennis en ervaring kan ook heel nuttig zijn.

Gaan er meer bedrijven van NL naar DE of andersom?

Dat is een beetje 50/50 wel. Er zitten heel veel Duitse dochterbedrijven in Nederland die uit Duitsland komen. Denk aan VW, Adidas, Puma, T-Mobile en Siemens.

Wordt er genoeg grensoverschrijdend samengewerkt?

Er is heel veel samenwerking tussen Nederland en Duitsland. In principe zijn er heel weinig landen die zoveel samen werken als NL en DE. Er gebeurt heel veel, maar de potentie is er nog wel om meer te doen. Dat blijkt uit onderzoeken die wij zelf hebben gedaan. Er is nog meer mogelijk als de samenwerking geïntensiveerd wordt

Hoe belangrijk is grensoverschrijdende samenwerking voor de economische ontwikkeling van Nederland?

Ik denk dat het voor NL heel belangrijk is. Een kwart van onze handel is met Duitsland. Als dat zou wegvallen dan zitten wij in een diepe recessie. Daarom moeten wij daar ook in blijven investeren om deze relatie te onderhouden en beter te maken. Als je specifiek naar Noord-Oost-Nederland kijkt is het al een iets minder sterke regio. Zo'n regio denk ik kan er ook zeker van profiteren om meer samen te werken.

Transcript F

Wat doet u precies?

Wij kijken vooral naar de arbeidsmarkt, daar heb ik veel ervaring. Daar zie ik ook heel veel knelpunten. Op dit moment is er nog krapte op de Duitse arbeidsmarkt. Bij ons is juist werkloosheid hoog is. In Emsland is dat maar ongeveer 2,5 procent. Daar is veel meer werk. Alleen je ziet dat voordat mensen grensoverschrijdend werken ze tegen verschrikkelijk veel problemen aanlopen.

Wij bemiddelen met name de mensen die hier in het traject zitten. Dat kunnen mensen die werkloos zijn maar ook mensen die hier aan werk zijn.

Hoe doet WEDEKA dat?

Daar hebben wij accountmanagers voor die zich daar mee bezig houden. Het EDR houdt zich specifiek met dit soort dingen bezig.

Hoe is WEDEKA grensoverschrijdend gaan samenwerken?

Dat heeft te maken met de opdrachtgevers. Ik werk nog niet zo lang bij WEDEKA. Wij hebben grote opdrachtgevers. Dat contact is ontstaan vanuit de verkoopafdeling van WEDEKA ontstaan, maar het kan ook via de Nederlandse importeur zijn gegaan.

Wat zijn de belemmeringen vooral?

Vooraf aan de onderkant van de arbeidsmarkt. De mensen die hier in de uitkering zitten. En naar de Duitse arbeidsmarkt willen of moeten. Die raken hun zorgtoeslag weg, hun huursubsidie, renteaftrek. Er valt heel weinig te winnen. Het salarisniveau aan de onderkant is lager dan in Nederland. En wij helpen vooral de lagere opgeleiden omdat de hogere opgeleiden zich zelf wel redden.

Cultuurverschillen zijn fors. In Duitsland spreek jij een chef niet aan met jij of je. Het zit heel veel strakker in elkaar.

Werken deze belemmerend voor het grensoverschrijdende contact?

Dat hoeft niet, als je mensen hier goed op voor te bereiden. Wij bieden ze cursussen Duits. Ze worden goed geïnformeerd over omgangsvormen in Duitsland. Daar moet je wel veel aan doen. Het is vooral een inlichting van tevoren die belangrijk is.

Gebeurt dat genoeg?

Dat is nu in ontwikkeling, dat zie je ook in het verdrag van westerlee. Daar zie je dus dat één van de speerpunten wat de commissie van zijl heeft gegeven is het wegnemen van belemmeringen, vooral aan de onderkant.

Hoe doet WEDEKA dat precies, het oplossen van problemen?

Er is heel veel grensoverschrijdend contact met accountmanagers, met de arbeidsambt. Er zijn gewoon grote bedrijven die vacatures hebben.

Komt dat contact ook vanuit Duitsland? En sluit vraag en aanbod aan?

Ja dat ook, en soms wel, maar soms ook minder. Je loopt tegen heel veel problemen aan; denk aan de reiskostenvergoeding.

Heeft WEDEKA zelf wel eens problemen met het grensoverschrijdende contact?

Ik praat met name over het stuk geïntegratie. Daar zien we langzamerhand dat zich dingen ontwikkelen ook met gemeenten. Er zijn al partnerships gesloten tussen Nederland en Duitsland. Zo ontstaan die contacten wel. Die zijn er op bestuurlijk niveau en die komen langzamerhand ook op ambtelijk niveau.

Wordt dit genoeg gestimuleerd vanuit gemeenten en provincies?

Het worden speerpunten de komende jaren. Het wordt steeds belangrijker. Die grenzen zijn weggevallen maar ze worden nog steeds gevoeld. Als er aan de ene kant werkloosheid is en de andere kant veel werkgelegenheid dan is $1+1 = 2$. Maar daarvoor moeten nog wat belemmeringen weggerukt worden

Wie moet deze belemmeringen wegwerken?

Dat is een goede vraag. Er zijn een aantal zaken die zijn al wel geregeld. Bepaalde dingen zijn al wel geregeld, maar ook heel veel dingen zijn er niet geregeld. ER moet nog heel veel gebeuren.

Binnen welke tijdsbestek is dit gebeurt denkt u?

Ik denk dat het de komende jaren steeds meer zijn beslag gaat krijgen. Net wat je zegt, we hebben een aantal mensen vanuit Nederland naar de VW Emden bemiddeld. De gemeente Oldt Ambt heeft ook redelijk wat mensen in Duitsland aan het werk.

Wat is de rol van de gemeente in GROS?

De gemeente heeft natuurlijk alle belangen om zo weinig mogelijk mensen in de uitkering te hebben. Alle accountmanagers van de gemeenten hebben allemaal een cursus Duits gehad. Er kan nog veel meer gedaan kunnen worden

Wordt het genoeg gestimuleerd vanuit de provincie

De provincie heeft daar wel een actieve rol in. Die is daar wel mee bezig.

Heeft u ook contact met Duitse gemeentes of alleen met bedrijven?

Het gaat over het algemeen met bedrijven. Maar een collega van mij die ook voor de gemeente Vlagwedde werkt en ook voor WEDEKA, die heeft ook regelmatig contact met de Duitse arbeidsambt. Wij ook wel. Maar over het algemeen komen de vacatures via Old Ambt binnen van bedrijven. Daar zit iemand die daar echt in gespecialiseerd is (Arie Dijkhuizen)

Ervaart u nog vele arbeidscultuur verschillen?

Wij zijn eigenlijk en tweetalig opgevoed. Maar de Duitse cultuur die is en blijft heel anders dan de Nederlandse cultuur. Ik heb een Duitse zwager en die heeft 40 jaar in aan papierfabriek gewerkt, die heeft zijn chef nog nooit met de voornaam aangesproken. Ook na 40 jaar. Alles is veel hiërarchischer.

Belemmerend dit nog in het bemiddelen?

Wat ik al zei: op het moment dat je mensen daar goed op voorbereid heeft dat geen probleem te zijn. Ik vind dat niet altijd verkeerd. Ik vind dat wij wat overdreven amicaal zijn, na 5 minuten.

Komen Duitsers ook naar ons toe of wordt daar niet over bemiddeld of is dat niet het geval?

Nee, dat is niet het geval. Het is vooral één richtingsverkeer.

Weet u zo ook in welke sector de Nederlanders terecht komen in Duitsland?

Veel in die Mayer Werf, de kippenlachterijen ook veel. En de bedrijven als Volkswagen daar hebben wij wat ervaring mee. Dat gaat dan wel weer via het Duitse uitzendbureau. Die hebben regelmatig vacatures waar ook Nederlanders in passen.

Komen deze vacatures eerst in Duitsland vrij en als ze niks kunnen vinden dan komen ze naar ons toe?

Ik heb geen idee.

Wat kunnen de Duitsers van de werkende Nederlander leren? En andersom

De Nederlander is over het algemeen vrij flexibel. De Duitser is over het algemeen wat betrouwbaarder. Maar het zijn misschien meer verschillen die elkaar goed aanvullen.

En heeft u zo cijfers van hoeveel er werk zoekende Nederlanders in Duitsland?

Nee dat heb ik zo niet. Maar je weet dat hier de werkloosheid hoog ligt, en dat het in Emsland veel lager ligt.

Hoever kijkt u over de grens om samen te werken?

Ost Friesland en Oost-Groningen is nog te overbruggen. Maar verder dan dat wordt het niet meer aantrekkelijk voor de werknemer

Is er Grensoverschrijdend Beleid binnen uw organisatie

Nee, niet echt. WEDEKA richt zich niet echt op een Duitse markt in die zin. Wat wij verpakken voor Beiersdorf, dat gaat naar een groot distributiecentrum in Hamburg. Wij krijgen eigenlijk alleen orders van Duitsland. Maar hoe dat nou allemaal georganiseerd wordt dat weet ik niet.

Is het grensoverschrijdende contact diepgaand of vrij oppervlakkig?

Vrij oppervlakkig. Ik heb een aantal jaren geleden wel nauw samen gewerkt met Duitsers, maar het is nu niet meer diepgaand.

Is het vooral face-to-face of digitaal?

Dit is ongeveer 50/50

Hoe vaak heeft u grensoverschrijdend contact?

Dat varieert een beetje, dat ligt aan de vraag naar Nederlandse krachten. Als dat er is dan gaan onze accountmanagers daar intensief mee bezig.

Gaat u zelf wel een fysiek de grens over om dat contact te onderhouden?

Laatste tijd niet meer. In principe gebeurt dat wel.

Is uw organisatie onderdeel van een grensoverschrijdend samenwerkingsverband?

Nee, volgens mij niet.

Ziet u de grens nog als barrière voor grensoverschrijdende samenwerking?

Op zich niet. Ik zie alleen maar kansen dat die grens weg. Maar het kan ook zomaar weer veranderen, denk hierbij aan het actuele vluchtelingenprobleem. Dan weet je niet wat er gaat gebeuren.

Hoe is de fysieke verbinding tussen Oost-Groningen en Duitsland?

Die zijn opzich prima. Er is nu even een nieuw probleempje met de trein. Maar opzich is dit natuurlijk uitstekend.

Hoe is de verbinding tussen beide delen m.b.t. het openbaar vervoer?

Openbaar vervoer is niet een echte optie voor woon-werk op dit moment. De aansluiting verloopt niet goed en is duur.

Moet deze verbetering vanuit de provincie en gemeenten komen?

Dat weet ik zo niet.

Waarom zou u niet grensoverschrijdend samen gaan werken?

Nee, daar heb ik geen reden voor.

Is GROS cruciaal voor Oost-Groningen om economisch te gaan en blijven groeien?

Ja dat denk ik wel. Ik denk dat het gewoon verschrikkelijk veel voordelen kan bieden. Als je kijkt naar op dit moment hoe de arbeidsmarkt daar is en hier is, dan zie ik daar de komende jaren niet zoveel verandering in komen. In die zin biedt regionale samenwerking altijd een economisch voordeel voor mijn gevoel.

Kan GROS volgens u een oplossing bieden voor de krimpproblematiek? Zo ja, hoe?

Ik denk het niet. Duitsland kent precies hetzelfde probleem. Ik denk dat daar precies hetzelfde speelt als in dit gebied. Daar zie je ook de scholen in de dorpen sluiten. Het zelfde verhaal. Duitse dorpen hebben wat meer voorzieningen dan Nederlandse dorpen. Zo kun je kijken naar voorzieningen die gecentraliseerd kunnen worden. Ik denk dat er vooral kansen liggen op het gebied van de arbeidsmarkt m.b.t. grensoverschrijdende samenwerking.

Transcript G**Kunt u uitleggen wat u doet?**

Ik zit bij afdeling BJC. Ik doe de meer bestuurlijke kant van de samenwerking, ik ben bezig met de Europese programma's. Met grensoverschrijdende programma's zoals interreg. Als bestuurders de grens over gaan dan bereid ik dat voor ze voor.

In hoeverre werken overheden grensoverschrijdend samen met elkaar?

Er wordt samen gewerkt in het kader van ruimtelijke ordening. EDR en ruimtelijke ordening commissie NL & DE is er ook.

Wat is het doel van deze samenwerking?

Daar worden plannen op het gebied van ruimtelijke ordening afgestemd

Dus vooral afstemmen op elkaar?

Het is inderdaad heel veel afstemmen, op het gebied van windenergie of het gebied van intensieve veehouderij.

Zolang je elkaar maar niet boos maakt?

Daar komt het eigenlijk wel op neer. Laatste tijd proberen ze nog wel een gezamenlijk ruimtelijke ordeningsplan of strategisch plan aan het maken. Er zijn dus weer meer ambities. De provincie zit niet bij de EDR maar heeft wel een vinger in de pap bij het interreg programma. Een gedeputeerde beslist wat er met het geld gebeurt.

Dus daar gebeurt echt iets?

Ja, je kunt natuurlijk altijd kritisch naar projecten kijken. Er is in ieder geval een hoop geld. Dus er kan wel iets mee gedaan worden

Wordt GROS vanuit de provincie gestimuleerd?

Het wordt wel gestimuleerd

Steeds meer ook?

Dat weet ik eigenlijk niet. Het staat in het collegeprogramma en dat maakt het belangrijk en dat men daar aan wil werken. Er wordt nog veel qua wet en regelgeving vanuit de rijksoverheid besloten, en daar heeft de provincie niet zoveel in te zeggen. Daar is nu ook in het interreg programma mede vanuit de provincie op het gebied van grensoverschrijdende arbeidsmarkt en grensoverschrijdende economie om daar te kijken wat daar de knelpunten zijn en hoe je die kunt wegnemen.

Ervaart u verschillen tussen NL en DE als belemmerend voor grensoverschrijdende samenwerking?

Ja zeker, taal is nog een probleem.

Zijn er ook verschillen of overeenkomsten die de samenwerking bevorderen?

Het feit dat de werkloosheid een stuk lager ligt aan de Duitse kant stimuleert ons wel om daar naartoe te gaan kijken.

Zijn er verschillen of overeenkomsten in overheidsstructuren die GROS belemmeren?

Dat is vaak ook wel belemmerend. In Duitsland is het gewoon heel anders geregeld dan bij ons. Het is heel moeilijk om te kijken voor welk probleem moet ik op welk niveau zijn? Moet ik dan in Berlijn, of juist in Hannover zijn? Of misschien zelfs op Landkreis niveau.

Maar dat leert wel?

Ja, dat leert wel makkelijk.

Praat u dan in het Duits?

Ja, ik praat dan meestal in het Duits. Maar je hebt ook wel Duitsers die NL praten. Maar ook NL die NL praat en DE die Duits praten. Dan kun je elk ander goed verstaan. Soms met een tolk erbij

Wat denkt u wat wij kunnen gebruiken van de Duitsers?

Ik denk dat het hartstikke mooi is dat de Duitse studenten en toeristen hier komen. Duitsers leveren een belangrijke bijdrage aan de noord Nederlandse economie en cultuur. Het feit dat er een aantal Duitsers zijn op bepaalde plekken op het gebied van cultuur en economie is belangrijk voor de ontwikkeling van deze provincie.

Wat is de belangrijkste handel?

Is wel bekend maar dat weet ik zo niet.

Wat kunnen wij de Duitsers bieden?

Toeleverancier voor de grote autobedrijven en Mayer werf in Duitsland. Er wordt samengewerkt op het gebied van gaming industrie. Op het gebied van cultuur ook, daar kunnen wij ze ook wat bieden.

Wij hebben nu natuurlijk veel werkloosheid, en de Duitsers weinig. Zijn de Duitsers wel opzoek naar ons om de vacatures te vullen?

Nou, of ze heel actief op zoek zijn dat weet ik niet. Ze zijn wel geïnteresseerd in Nederlandse werkkrachten.

En zijn dit vooral de lagere opgeleiden?

Lager opgeleiden moeten het meest geholpen worden. De hoog opgeleide mensen die lukt dat zelf wel allemaal, alleen de laag opgeleide moeten hierbij geholpen worden. Dat is ook wel gebleken, het is een maatwerk.

Is dit een taak vanuit de provincie?

Nee niet zozeer vanuit de provincie. Maar als je dit vanuit de provincie belangrijk vindt kun je hier wel mee helpen

Vindt u dat de provincie GROS meer moet stimuleren?

Ja, dat vind ik van wel.

Werken bedrijven genoeg grensoverschrijdend samen?

Dat kan nog wel beter. Ik denk voor mkb bedrijven dat daar nog wel een wereld te winnen is.

Is daar een stimulerende rol voor de provincie voor?

Dat proberen we soms wel. Dan gaan we kijken of bedrijven geïnteresseerd zijn om op beurzen te staan of ook dat we proberen toe te zien dat mkb bedrijven participeren in interreg bedrijven.

Dat moet nog veel vanuit de provincie komen en te weinig vanuit het bedrijf?

Er gebeurt wel redelijk wat vanuit de bedrijven. Het is niet voldoende en dit kan zeker nog meer.

Hoever kijkt u eigenlijk over de grens om samen te werken?

Tot aan de Poolse grens.

Is er ook een reden om niet samen te werken met Duitsers op bestuurlijk niveau?

Nee, maar op gegeven moment moet je wel kijken waar de gemeenschappelijke thema's liggen en het kan zijn dat dit er niet meer is en dan kan het inderdaad stoppen. Je kunt als de provincie partijen bij elkaar brengen maar daarna moeten ze het zelf doen.

Is er volgens u genoeg kennis van Duitsland om met Duitsland samen te werken?

Ik denk dat het nog wel beter kan.

Op welk gebied van vooral?

Op het gebied van taal, cultuur, bestuurlijke organisatie.

Hoe kan je dit verbeteren binnen Nederland?

Door cursussen te organiseren over bijvoorbeeld de bestuurlijke organisatie van hoe het aan weerszijden werkt.

Werken de verschillen nog belemmerend?

Ja, natuurlijk werken deze belemmerend. Maar het kan ook wel weer leuk zijn om te merken. Nederlanders zijn wat minder resultaatgericht. Duitsers kijken vooral naar wat het resultaat is.

Is er grensoverschrijdend beleid vanuit de provincie? En wordt dit gemonitord of geëvalueerd?

Ja, er is beleid, maar het wordt vanuit de provincie niet gemonitord en geëvalueerd, wel vanuit Interreg.

Maakt dat dit grensoverschrijdend contact nog redelijk vrij, zonder regels en programma?

In zoverre vrij inderdaad, er is niet echt een programma voor. We hebben ook een Duitsland agenda, dat is meer om te horen waar je mee bezig bent. Het is meer een agenda wat een overzicht biedt van wat we gaan doen de komende tijd. Er is niet eerst een doel en dat er dan iets wordt opgezet.

Wat is het doel van deze samenwerking, contacten leggen of resultaten boeken?

Uiteindelijk is het resultaten boeken, een bijdrage leveren aan de economie en cultuur.

Winst of kennis opdoen?

Winst maken is natuurlijk een breed begrip. Het kan zijn dat bedrijven winst moeten maken, maar ook dat het voor kennisinstellingen aantrekkelijk is om samen te werken.

Heeft u wel eens grensoverschrijdend contact gehad en is dit contact diepgaand of vrij oppervlakkig?

Ja, diepgaand. Wat is diepgaand? Is diepgaand als het over elkaars kleinkinderen hebt?

Is dit vaak face to face of digitaal?

Het meeste is dit digitaal, maar ook met enige regelmaat face-to-face. Als het bijvoorbeeld drie uur rijden is dan is het meeste contact via telefoon of via de mail

Als je dit in percentages zou afwegen tegen elkaar?

Misschien nog geen één procent van de contacten is face-to-face. Maar toch een paar keer per jaar zie je elkaar.

En hoe is het contact ontstaan?

Je bent elkaars burens, en je praat wel eens met de buurman. Er wordt al zolang mee gesproken dat ze tegen elkaar liggen. Bij sommigen wordt je getipt door Nederlandse ambassadeur in Berlijn. Die zei je moet daar eens gaan praten.

Dus zowel vanuit de provincie zelf, maar ook vanuit externe personen.

Op sommige vlakken worden ook door kennisinstellingen, bijvoorbeeld de RUG, samengewerkt en contacten aangeboord.

En heeft u het gevoel dat de drang tot samenwerking meer vanuit Nederland of vanuit Duitsland komt? En waarom?

Meestal meer vanuit Nederland. Wij zijn klein en zij zijn groot. Zij zijn voor ons de enige burens, zo goed als. En zij grenzen aan veel meer landen. Dat maakt ook wel een verschil.

De fysieke verbinding tussen NL en DE, vindt u die optimaal?

Die kan natuurlijk beter, we werken niet voor niets aan de wonderline. Vooral het spoor en de busverbindingen kunnen beter.

Denkt u dat grensoverschrijdende samenwerking iets kan betekenen voor de krimpproblematiek?

Je kunt manieren uitwisselen van hoe Duitsland de krimp aanpakt. Dus je kunt van elkaar leren. Krimpregio's zijn vaak grensregio's, als je daar zorgt dat het economisch goed gaat door bijvoorbeeld intensievere samenwerking met Duitsland is er minder reden voor mensen om te vertrekken. Je maakt het gebied aantrekkelijker voor de mensen.

Denkt u at grensoverschrijdende samenwerking belangrijk is om economisch te groeien als regio?

Ik denk wel dat dit er aan kan bijdragen. Door Duitsland mee te nemen in je verkoop of zoekgebied verbreed je je horizon significant veel. En dit kan economisch gezien voordelen bieden

Hoe ziet u grensoverschrijdende samenwerking over 5 a 10 jaar?

Dat zou ik eigenlijk niet weten. Misschien wordt binnen Shengen wel opgeheven en gaan we wel grenscontroles uitvoeren. De toekomst is nog onzeker en dingen kunnen invloed hebben op de grensoverschrijdende samenwerking. Het hangt er ook van af of INTERREG programma's doorgaan in de nieuwe periode. Dat is ook niet een vanzelfsprekendheid

Wordt grensoverschrijdende samenwerking genoeg gestimuleerd vanuit de rijksoverheid

Ze proberen het wel. Ze worden wel achter de kont aan gezeten door de tweede kamer: we moeten meer doen, de grensregio's doen het niet goed, werkloosheid en je moet helpen om die barrières weg te nemen voor grensoverschrijdende samenwerking. Die proberen dan ook wat te doen. Die richten dan een actieteam op voor de grensoverschrijdende economie. Dan proberen ze te komen tot een inventarisatie, op die manier proberen ze wat.

Is dat genoeg? Is het niet een beetje dat de rijksoverheid iets doet omdat ze achter de broek aan worden gezeten, en niet omdat ze het echt willen?

Ja, dat is bijna altijd zo. De tweede kamer eist daden, en dan wordt er een commissie ingericht en dan komt er een voorstel.

Dus eigenlijk ziet de rijksoverheid de urgentie niet echt in?

Ze zien het wel in. Maar het is niet de grootste prioriteit. Er zijn andere die veel meer aandacht vragen en die veel belangrijker voor ze zijn. Ik geloof zelf niet zo zeer in een wetgevingstraject, dat je vanuit Brussel en den haag van alles gaat gebeuren. Er zou meer dat je in de grensstreek op een pragmatische manier omgaat met kwalificaties.

Dan ligt het eigenlijk het meest bij de gemeentes?

Ja bij de gemeentes en het UWV en dat soort instellingen.

Transscript H

Kunt u even uitleggen wat u precies doet?

Je spreekt nu met iemand van het arbeidsbureau. De Duitse uitkeringen stoppen naar 2 a 3 jaar. Je spreekt nu niet met de Landkreis, maar vanuit de bundesagentur. Wij hebben een agentur in Leer en Papenburg. Je moet ook even met het zentrum fur arbeit en agentur fur arbeit zijn verschillende organisaties.

Ervaart u culturele verschillen die belemmerend zijn voor GROS?

Ja die zie ik. Alleen op het gebied van het loonniveau, dat niveau is lager in Duitsland. Alles is ook goedkoper in Duitsland. Als je een kijkje over de grens neemt op de parkeerterreinen, dan zie je veel Nederlandse kentekens. Ook de kleine winkels zeggen ook dat ze dan 30 procent minder omzet hebben als de Nederlanders er niet meer zien. Dat merk je aan de Nederlanders. Als ze voordelen hebben dan hebben ze geen advies nodig om hier hun boodschappen te doen. Maar als het om het werken gaat dan houden ze zich terug. Dat komt door het loonniveau, de sfeer en omdat het in Duitsland hiërarchischer is. Nederlanders hebben een pragmatische aanleg. In Duitsland wordt dat heel goed aangezien als iemand van zichzelf uit iets doet. Dat is voor Duitsers is dat buitengewoon goed. Maar er zijn ook genoeg gemeenschappelijkheden. Duitsers hebben een tijd om Spanjaarden en Fransen naar Duitsland te krijgen, dat is helemaal misgelopen. Een paar jaar geleden is er in Emsland geprobeerd om 60 Spanjaarden naar het Emsland te krijgen, van die 60 waren er 58 na 3 maanden al terug gegaan naar Spanje.

Is het dan ook zo dat Duitse bedrijven soms Nederlanders niet aannemen door deze culturele verschillen?

Ik denk dat Duitse bedrijven zich niet genoeg interesseren om Nederlanders in dienst te nemen. Sommige bedrijven hebben ook goede ervaring met Duitsers. Het mooiste wat een Duitse werkgever gezegd heeft was: Wir haben hier ein Niederländer gehabt, der war anders, der hat mitgedacht. Dat is een mooi compliment. Nederlanders zijn iets vrijer en wachten niet op iemand die iets zegt, daar zijn ze beter in. Dat is niet voor elk bedrijf een positief punt, maar sommige bedrijven vinden dit wel. Maar de belangstelling gaat omhoog, maar er zijn nog veel bedrijven die hier nog nooit over nagedacht hebben om Nederlanders aan te nemen.

Werken de overheden genoeg grensoverschrijdend samen?

Die doen veel meer dan de arbeidsagentur. Als de Bundesagentur zijn wij in eerste instantie met het UWV in contact. Wij hebben ook contactgegevens van de gemeenten. Ik heb hier bijvoorbeeld een aantal vacatures in Duitsland. En dan proberen we een paar mensen te vinden aan de andere kant van de grens om deze te vervullen. Maar het gaat hier om enkele vacatures. Niet om honderden. De gemeenten hebben al projecten gedaan om mensen met busjes naar de bedrijven over de grens te vervoeren. Ik heb het gevoel dat het zuiden van het land verder is dan wij hier in het noorden.

Zijn er nog verschillen tussen overheidsstructuren die belemmerend werken tussen Nederland en Duitsland?

Er zijn inderdaad nog verschillen die belemmerend werken. Denk hierbij aan de belastingformulieren die ingevuld moeten worden, deze zijn zeer verschillend en heel ingewikkeld.

Wanneer is GROS voor u een succes?

Als ik een keer iemand heb die ik vertrouw, en in ons systeem staan en dan bemiddeld worden op korte termijn. Als er dan ook nog een werkopdracht getekend wordt dan ben ik tevreden.

Welke soorten mensen qua beroep heeft LK leer van Oost-Groningen nodig?

Alles wat te maken met de bouw, techniek. Wat we niet nodig hebben is mensen in de administratieve sector. Daar is het moeilijk voor om een baan te vinden omdat de taal dan een stuk belangrijker is dan bijvoorbeeld iemand die in de wegenbouw werkt.

De zorgsector ook. Alleen hier hebben we een probleem op het gebied van de kwalificaties. De eisen zijn anders dan in Nederland. En dit is niet vergelijkbaar. Van Duitsland naar Nederland is dit probleem er ook.

Is er nog iets wat wij als Oost-Groningen van LK Leer kunnen gebruiken?

Op het moment niet. Wij hebben nu een 6 procent werkloosheid, dat is een historisch hoogtepunt. Zo laag is het nog nooit geweest voor ons. Hier dichtbij hebben we een werkloosheid van 2,5 procent (gelijk aan de frictiewerkloosheid). Wat Nederlanders van ons kunnen gebruiken is iemand die specialist is op een gebied. Maar die hebben daar niet echt behoefte aan, want die hebben hier ook werk. Iedereen die naar Nederland wil die heeft daar omstandigheden voor (problemen in Duitsland, of een vriendin in Nederland).

Welke economische activiteit is het belangrijkste in Landkreis Leer.

Wij hebben hier VW en de Mayer Werf als twee grote bedrijven (MW zit als in Emsland). Maar deze zijn zo van belang voor de regio. In Leer heb je heel veel rederijen. Leer en omgeving is de een na grootste op het gebied van rederijen. Ook hier is loonniveau van de rederijen lager dan bijvoorbeeld in Hamburg. De mensen die er dus werken wonen ook in de buurt.

Werken bedrijven genoeg grensoverschrijdend samen volgens u?

Dat is nog iets te weinig. De mensen in het noorden zijn iets anders dan in het Zuiden. Vanuit de Duitse kant hebben ze een heel andere mentaliteit in het Zuiden. Het is niet vanzelfsprekend dat je zo simpel over de grens stapt om te werken. Hier in het Noorden hebben we nog iets te veel mentaliteitsverschillen. Hier is het iets ruraler. Ik denk dat het goed is om het mensen duidelijker te maken dat er kansen zijn aan de andere kant van de grens. Maar ik weet niet hoe dat gedaan moet worden. De basis is wel om in de basisscholen Duits en Nederlands te laten leren.

Is Engels als tweede voertaal ook een mogelijkheid?

Ik moet een groot compliment geven aan de Nederlanders omdat die goed Engels spreken. Dat komt ook door de Nederlandse televisie, daar is meer Nederlands ondertiteld en Engels gesproken. Bij ons is dat niet zo. Dat is ook de reden waarom mensen in Duitsland raar kijken als je Engels probeert te praten.

En denkt u dat de Nederland en Duitser genoeg kennis hebben van hun buurland om daar goed mee samen te werken?

Een gedeelte van de bevolking is pro Nederland. Die gaan ook de grens over om te winkelen en een uitstapje te doen. Veel werkgevers die hebben geen kennis van dat er ook mogelijkheden in Nederland liggen. Ik zelf heb geen moeilijkheden met Nederlanders. De ouderen waar ook van mening dat de Nederlanders allemaal Duits spreken. Dat was tot de jaren 70 ook zo omdat Duits de tweede taal was. Dat is vandaag niet meer zo. Voor Duitsers is het ook niet zo belangrijk dat ze taallessen gaan volgen

Heeft u redenen waarom u ook niet zou samen werken met Nederland?

Nee, voor mij niet.

Het grensoverschrijdende beleid wat u voert, wordt dat gemonitord en geëvalueerd?

Dat weet ik zo niet.

Klopt het dat de drang om samen te werken meer uit Nederland komt dan uit Duitsland?

Ja, dat klopt. Ik doe het nu vijf jaar. In de afgelopen drie jaar zie je dat er steeds meer mensen naar werk in Duitsland vragen, dat komt door de werkloosheid die oploopt.

Ziet u de grens nog als barrière?

Ik persoonlijk niet. De gewone bewoner, betreft de arbeidsmobiliteit (de belastingsystemen), wel. Je weet niet precies hoe het werkt. Er zijn natuurlijk ook contacten tussen werklozen en bedrijven in Duitsland.

De informatievoorziening is dus ook nog matig. Is het een idee om een gezamenlijk platform op te zetten om dit te doen?

Ja die zijn er al. Maar iedereen probeert dit te verbeteren, maar iedereen bemoeit zich hier mee en het is te verspreid. Het is niet meer overzichtelijk waar je moet zijn en wie hier nou verantwoordelijk voor is. We hebben geen behoefte meer aan nog een pagina. Het mooiste zou zijn als er een dagactuele pagina is. Die ook snel geüpdatet wordt, op een dag precies.

Is GROS cruciaal voor LK Leer om economisch te gaan en blijven groeien?

Op het moment is het een klein aandeel. Ik zie dat aan de reacties van de werkgevers. Die zijn hier terughoudend in omdat ze denken dat de Nederlanders niet altijd aan de kwalificaties voldoen. Voor Oost-Groningen is GROS belangrijker dan voor LK Leer.

Wordt er genoeg grensoverschrijdend samengewerkt volgens u?

Ik denk dat de bezuinigingen in Nederland voor de samenwerking nadelig zijn. Als de bezuinigingen op dit tempo doorgaan dan zal het ook niet beter gaan denk ik.

Transcript I

Wat doet u precies?

Ik zit hier bij de economische zaken, en ik ben verantwoordelijk voor de samenwerking tussen LK Leer en Old Ambt. Vanaf 1 december is er een koepelproject begonnen. Vanaf 1 december ben ik 100% verantwoordelijk voor het Nederlandse werk. Voorheen was grensoverschrijdende samenwerking maar een deel van mijn werk. Het hoofdonderwerp is de arbeidsbemiddeling en het afnemen van de drempels. Wij zoeken in Duitsland medewerkers, en de werkloosheid in Oost-Groningen is hoog. En daar probeer ik te matchen.

Zoekt u zelf de mensen of komen de mensen ook naar u toe?

Wij hebben bijvoorbeeld een banenbeurs voor Nederlandse en Duitse bedrijven. Wij faciliteren het ontmoetingsplatform. Als er bijvoorbeeld een vraag is van Duitsland dan praat ik met de partner in Old Ambt en daar vraag ik het dan.

Wat zijn de grootste belemmeringen op dit moment tussen Nederland en Duitsland?

Dat is vooral nog de taal. De opleidingen verschillen ook van elkaar, diploma's worden niet altijd erkend. De opleidingsinhoud is verschillend en die kunnen nog niet erkend worden. In de verzorging is het van belang dat dit wel zo is, omdat hier het gevaar voor fouten groot is. Ook de mobiliteit van medewerkers is een probleem. Er is een voorbeeld dat een bedrijf een pendelbus heeft ingeschakeld naar Winschoten om dit te faciliteren. Dus: taal, opleiding en mobiliteit zijn de belangrijkste problemen.

Het zit ook nog bij mensen in het hoofd. De grens is onzichtbaar, maar is nog wel aanwezig. Dat is ook een doel: een gebied zonder administratie te zien. Ga het zien als één regio.

Gebeurt dit nog op individueel niveau, de diplomaerkenning?

Ja, helaas wel. Bij de bedrijven zoals leraar of in de verzorging moet dit heel nauwkeurig gebeuren. Dit is een probleem wat nog geen opleiding heeft. In de sectoren als metaalbewerking is dit minder.

Verder

In Duitsland ligt het minimumloon ook een stuk lager. Je krijgt in NL reisgeld. Wanneer je een Nederlandse medewerker hebt moet er wat gedaan worden aan het loonniveau. Dit is ook binnen een bedrijf en daar wordt dat dan per persoon geregeld. De Nederlandse werknemers krijgen soms meer dan de Duitsers, omdat de Nederlanders anders niet bereid zijn om te komen werken. Dat is ook een algemeen probleem. Het loonniveau ligt lager in Duitsland. Zo kun je in Duitsland een tegemoetkoming krijgen als je minimum krijgt, dat is niet mogelijk voor een Nederlander die in Duitsland werkt. In de verzorging is dat ook.

Hoe los je dit op dan?

Dit moet gebeuren in de wetgeving, een politieke opgave om het algemene loon in de verzorgingssector omhoog te krijgen. De erkenning is er alleen nu moet het nog daadwerkelijk nog gebeuren?

Merkt u nog culturele verschillen tussen Nederland en Duitsland?

Ik was laatst bij een bedrijf geweest die heel tevreden over de Nederlandse werkers waren, nog beter dan de Duitsers. Maar ik heb ook feedback ontvangen van Duitse bedrijven dat ze er niet heel tevreden over zijn. Ze zijn iets lakser op dat gebied. Bijvoorbeeld met ziekmelden. Dat gaat hier anders dan in Nederland. Nederlanders zijn minder gedisciplineerd dan de Duitser, dat hoor ik van uit de bedrijven. Maar omdat de nood zo groot is wordt dit geaccepteerd.

Alleen omdat de nood zo groot is?

Dat denk ik wel ja.

Zijn deze verschillen belemmerend voor grensoverschrijdende samenwerking?

In de eerste jaren was dit nog een probleem, nu niet meer zo. Individueel soms nog meer dan over het algemeen. Het is gewend geraakt.

Zijn er nog grote verschillen in overheidsstructuren tussen beide landen?

Het zijn twee landen met andere wetgeving, denk aan de hypotheekafrek. Duitsers hebben geen reisvergoeding. Wat al wel geregeld is, is de ziektenverzekering. Als een Nederlander hier werkt, krijgt hij een contract en krijgt hij een kaartje en kan hij in DE als NL naar de arts gaan. Maar in het algemeen zijn er nog steeds verschillen.

Waarom zoeken jullie de samenwerking met ons?

Het is vlakbij. Dat is het hoofdargument. De eigen identiteit is ook van belang. Want verschillen zijn ook belangrijk voor de samenwerking.

Ik heb gehoord dat de samenwerking meer vanuit NL komt dan vanuit Duitsland. Klopt dit?

Ja, dit merk ik ook. Dit jaar hebben wij ongeveer 70 mensen bemiddeld van NL naar Duitsland, maar 3 andersom. Maar het is ook met het oog op toekomst. Misschien draait dit over een paar jaar weer om. Het is nu nog een sterk verschil, maar ik denk dat dit de komende jaren wel meer gelijk gaat worden.

En werkt u als LK Leer alleen samen met Old Ambt of ook de Provincie Groningen?

Voor vier jaar hebben LK Leer en Old Ambt een arbeidscontract. Maar nu met het nieuwe koepelproject werken we ook met meer gemeenten samen.

Hebt u liever één grote regio en dus meerdere kleine regio's, of liever één regio waar u mee samenwerkt.

Eigenlijk een iets groter gebied waar ik mee samen werkt. Ik heb in meerdere gemeenten contactpersonen, en dat werkt niet belemmerend. Dat komt ook omdat ik vanaf december volledig gericht ben op grensoverschrijdende samenwerking, voorheen had ik slechts 20 procent van mijn tijd beschikbaar. Daarom is het geen probleem.

Het probleem is ook dat er niet zoveel geschoolde vakkrachten meer zijn in Oost-Groningen. De Nederlandse gemeenten in Oost-Groningen gaan ook hervormen.

Welke mensen hebben de Duitsers nodig van Nederland?

Veel in de verzorging, bejaardentehuis. Of de automechanica, de technische beroepen. De windmolenindustrie. Vooral de metaal of houtbewerking beroepen. Niet zoveel in de dienstensector. Veel schip, auto en windenergie. Verzorging is een heel groot probleem

Het hoeven dus niet echt hoogopgeleide mensen te zijn toch?

De opleiding is niet zo belangrijk, maar het moet ervaring hebben. Met ervaring is het ook mogelijk. Wij hebben ook de mogelijkheid om mensen een vakopleiding te geven, ook voor Nederlanders. Dat wordt gefinancierd door de EDR. Dat is al mogelijk voor technische beroepen, maar nog niet in de verzorging. Daar ben ik nu mee bezig om dat bewerkstelligen.

Zijn dat stages van mensen die al werk hadden of ook studenten?

Vooral ervaring. Maar ik wil ook dat het open wordt voor studenten. In Duitsland is stage lopen anders. Daar is het zo als je ergens stage loopt, dan ga je daar later ook werken. Als je stage loopt krijg je een contract. Het beeld van stage lopen is anders dan in Nederland. Dat is ook weer een cultuurverschil.

Weet u of er veel grenspendel plaatsvindt?

Ik heb daar actueel geen data van. Het gebeurt wel.

Werken bedrijven genoeg samen?

Bunting en Terfehr doen dat wel veel. Alleen dit zijn dan wel de toonaangevende bedrijven, die werken wel veel samen over de grens. Vooral de bouwbedrijven.

Komt dat initiatief van de bedrijven of van de gemeenten?

Dat weet ik zo niet. In het algemeen zegt LK Leer dat het wel steeds meer moet.

Wat kunt u echt gebruiken of leren van de Nederlanders?

De Nederlanders hebben minder hiërarchie. Dat is heel aangenaam om te werken. Zo kun je sneller en minder gecompliceerd werken. Kortere wegen

Werkt dat wel eens belemmerend?

Nou nee dat niet echt. In Nederland wordt er sneller een oplossing gevonden. Hier duurt dat langer.

Is het grensoverschrijdende contact diepgaand of oppervlakkig?

Diepgaand. Het contact is zowel digitaal als face to face. Ongeveer 30-30-30 (face to face, mail en telefoon)

Wanneer is GROS voor u een succes?

Succes is het voor mij wanneer het bedrijf, de klant en ik tevreden zijn. Wanneer het loon goed is, wanneer de werkgever tevreden is en dan ben ik tevreden. De mens moet tevreden zijn.

Weet u genoeg van Nederland om daar goed mee samen te werken?

Ja, dat denk ik wel.

Weet de inwoner van LK Leer of Oost-Groningen genoeg om er goed mee samen te werken?

Dat kan nog een stuk beter. De Nederlanders zijn volgens mij een beetje bang voor de Duitsers. De Nederlanders passen zich meteen aan als er een Duitser in NL komt. Die gaan dan bijvoorbeeld Duits praten. Dat is typerend voor de cultuur. Ze hebben volgens mij het idee dat Duitsland alles kan en rijk is, maar achter het scherm is het hier niet perfect.

En hoe belangrijk is GROS voor LK Leer om economisch te groeien?

Sterk, dat is het hoofdprobleem hier. Wij zijn er op aangewezen om medewerkers uit Nederland te halen om economisch te groeien. Het wordt ook in de politiek erkend.

Ik heb soms het gevoel dat de samenwerking vanuit NL komt, maar het komt dus wel steeds meer vanuit Duitsland?

Ja, de erkenning komt er steeds meer. Er wordt erkend dat voor grensregio's de arbeidspotentie beter bereikt moet worden.

Wordt er genoeg samengewerkt tussen NL en DE?

Nee, nog niet genoeg, het kan nog meer. Vooral op het gebied van basisscholen. De Nederlandse basisscholen hebben geen Duits meer. Op het gebied van taal in de grensgebieden. En erkenning van de opleiding moeten er aanpassingen komen. Dat is dan vooral samenwerking tussen overheden die dat moeten oplossen?

Wordt er genoeg samengewerkt tussen bedrijven in grensregio's?

Dat kan ook nog meer.

Hoe kijkt de Duitser aan tegen krimp (demografische wandel).

Dat probleem is bekend in Duitsland. Dat probleem ligt bij de deelstaten. Die kunnen de eigen wetgeving bepalen. Vergrijzing is ook een probleem in Duitsland. De vluchtelingen hebben ook een doel in deze problematiek. Om de vergrijzing op te vangen en krimp tegen te gaan.

Kan GROS daar iets tegen doen met NL?

In Nederland is dit ook een probleem. Niet zo sterk als hier. Maar dat is moeilijk om daar iets tegen te doen door middel van GROS. Ik denk er meer uitgewisseld moet worden, de grens moet weg in het hoofd. Het is nu vooral nog bemiddelen van arbeidskrachten. Daar ligt de focus nu op. Misschien dat hier later meer naar gekeken kan worden of gaat worden. Maar nu ligt daar de noodzaak nog niet.

Wat kan Oost-Groningen van LK Leer gebruiken?

Om eerlijk te zijn kan LK Leer alleen iets gebruiken van Oost-Groningen en niet andersom. LK Leer kan de arbeiders van oost-Groningen gebruiken en wij bieden dus vacatures. Maar verder eigenlijk niet echt. Misschien dat Oost-Groningen een iets relaxtere leefomgeving biedt, en het daarom aantrekkelijk is.

Zijn er ook redenen waarom u niet met Nederland zou samenwerken?

Nee dat niet.

Transcript J

Vraag?

Het enige wat werkt is dat als je problemen hebt met de grensoverschrijdende arbeidsmarkt, of het erkennen van diploma's wat een belangrijk thema is. Dat moet je met de Duitsers doen. En als je dan met NL bij elkaar gaat zitten en er over praat (het is altijd veel papier en veel praten). Ons werk is compleet en lang, dat komt omdat je twee rechtstelsels hebt.

Er zijn een aantal dingen die belemmerend werken; geografische afstand. Dan heb je natuurlijk de taal. Boven de 40 spreken de Nederlanders nog goed Duits, maar onder de 40 is het allemaal Engels. Vooral omdat er in Nederland 127 TTO's zijn, daarvan zijn er 125 Engels-NL, en dus maar twee Duits-Nederlands. Daarvan is er ook nog ééntje VMBO. Dan is dat heel erg karig. Vorig jaar had de RUG bijvoorbeeld een german day. En dan moest ik een college geven in het Engels. Daar heb je het al.

Daarnaast zijn er natuurlijk ook nog verschillen. Duitsers zijn toch anders; er is meer hiërarchie, er is meer scheiding tussen prive en werk. Daar wordt soms de beslissing al genomen terwijl er nog vergaderd moet worden.

Zijn er ook nog overeenkomsten die de samenwerking bevorderen?

Het dialect lijkt op elkaar. Voor heel veel werk hoef je niet vloeiend Duits te praten. Wat je op dit moment ziet qua overeenkomsten. In de middeleeuwen was het één groot gebied. Alleen door de tijd heen zijn er aparte landen ontstaan, en Nederland is heel erg individualistisch geworden. Wij richten ons heel erg op Amerika. Terwijl dat tien uur vliegen is.

Dus we kijken te weinig naar ons buurland?

Ja, het wordt wel gezegd. Maar het wordt weinig gedaan. En waarom is er nu interesse vanuit Groningen om met Duitsland samen te werken? Omdat er grote verschillen zijn in werkloosheidcijfers. Hoe kan dat? Ook daar trekt de jeugd weg naar de grote steden en ook daar hebben ze last van krimp.

Wat doen de Duitsers tegen krimp?

Ze hebben daar wel een krimp beleid. Ze noemen het daar Demografische Wandel. Ze zijn heel erg bezig met het thema 'tekort aan vakkrachten'. Ze hebben een organisatie opgericht (de emsachse). Die is van de overheden en van de ondernemer. Daar werken wij heel veel mee samen. Die dienen ook bij ons projecten in. Wij zijn natuurlijk door de gemeenten opgericht. Wij hebben 100 leden, dat zijn 70 Duitse gemeenten en 30 NL gemeenten. Wij worden dus Duits gedomineerd. Er werken hier ook 10 Duitsers en 6 Nederlanders. Daarnaast voeren wij een subsidieprogramma uit voor INTERREG.

Komt de vraag naar ons ook vanuit Duitsland?

Ja, die is er wel. Er wordt steeds meer gedaan, alleen dit houdt vaak na een bepaalde tijd op. Ik zou graag willen dat er Duitsland studies komen, een kenniscentrum wat zich hier langdurig mee bezig houdt. Dan kan het vanuit krimp, werkgelegenheid, arbeidsmarkt. Duitsers kunnen veel meer beslissen, bij ons wordt er heel veel in Den Haag besloten.

Gebeurt het genoeg dat GROS wordt gestimuleerd vanuit de Rijksoverheid?

We moeten ook niet klagen naar het Noorden. Ik vertel even wat er is. Er is GROS, dat is vanuit BZK. Andere ministeries sluiten daarbij aan. Die hebben dus een overleg, een aantal keren per jaar. Maar uiteindelijk blijft het toch dat Nederlandse ambtenaren die wat onderzoeken doen en wat informatie uitwisselen. Alle onderzoeken die gebeuren die hebben een te korte tijdsduur waardoor het resultaat niet altijd even goed is. Er is nu een nieuw koepelproject arbeidsmarkt Noord. Dit loopt tot september 2019. Wat je had is dat iedereen iets deed over de grens, maar dit was allemaal verspreid en verdeeld. In Duitsland wordt vaak leeftijd gelinkt aan ervaring. Hier in Nederland is het vaak het doel om zo goedkope mogelijke jongeren in dienst te nemen. Laatst hebben we 25 elektrotechnica aan het werk gekregen in Duitsland. Omdat het nog redelijk verspreid was is er gezegd: laten we alles onder elkaar samen brengen: koepelproject Noord.

Dus het wordt meer samengevoegd?

Ja, het koepelproject is leidend. Een project van zo'n 8 miljoen euro. De bedoeling is dat het dan ook weer wordt verlengd, na vier jaar. In Europa is alles voor vier jaar, dus je kunt nooit iets voor tien jaar doen.

Arjen Edzes zei kom eens met data, wat vindt u daarvan?

Ik heb gezegd dat hij gelijk heeft, maar daar heb ik niks aan. Ik heb de hulp van de rijksoverheid nodig, en hier vinden wij niet de grote aantallen. Het zijn hier aantallen die in Den Haag niet meteen indruk maken. Wij hebben dus wel behoefte aan meer inzicht en betere informatie. Voor Zuidoost NL is er al een beter informatievoorziening door een samenwerking van het CBS met de Duitse CBS. Alleen is dit nog niet gedaan voor Noordoost Nederland. Maar er is wel behoefte aan een betere informatievoorziening.

De loonverschillen hebben ook invloed op het werken in ons buurland. Dat komt omdat mensen in de WW een relatief hoog inkomen krijgen. En als ze gaan werken in Duitsland gaan ze hier weinig op vooruit, soms zelf achteruit. Wanneer ze in de bijstand komen dan begint de nood pas en willen ze de stap wel maken. We zouden dus veel meer willen dat dat makkelijker wordt. En aan de andere kant hebben de Duitsers ook alleen maar baat bij gemotiveerde mensen, je kunt ze niet dwingen. Wij hebben onze mensen ook nodig, maar je ziet nu een enorme uitstroom uit de thuiszorg. Daar hebben de Duitsers ook wel behoefte aan. Alleen dan roepen ze heel gauw dat ze MBO 4 willen hebben, en niet MBO 2-3 willen hebben. En daar hebben wij juist het meeste aanbod in. Op een gegeven moment moet je oplossingen zien te vinden. En dan zie je dat Duitsers vaak toch nog zo zitten: iedereen kan hier komen, maar ze moeten wel een Duitse opleiding hebben en volgens de Duitse normen. Wij hebben ook een trots qua cultuur en opleiding, wat vaak dus nog botst. En je moet elkaar daar in tegemoetkomen.

In Duitsland krijg je een baan waar je stage loopt. In Nederland loop je op meerdere plekken even stage en zit er niet meteen een baan aan verbonden. In Duitsland heb je dat duale onderwijssysteem, waar de bedrijven meebetalen aan deze stages en opleiding. In Nederland is dat niet meer zo. Maar wij moeten ook trots zijn op onze eigen opleidingen, op onze studenten en leerlingen.

Maar dat moet dan erkend worden door de Duitsers, en dat gebeurt nog niet dus?

Nee, inderdaad. In Lundenburg zit een landesambt die daarover moet beslissen. Je kunt niet vragen van het ministerie in Den Haag vragen om dat op te lossen. Dat moeten de Duitsers zelf oplossen. Het bejaardentehuis zegt dat ze de Nederlanders wel willen hebben. Maar dat mag niet omdat de opleiding niet erkend wordt.

Hoe moet dit opgelost worden?

Dat is weer het verschil. Berlijn is ook voor de Duitsers ver weg. Duitsland is sterk gedecentraliseerd. Het moet dus en kan door Nedersaksen opgelost worden. Elke deelstaat heeft hun eigen deelstaat. Je moet dus in Hamburg zijn. Hier zit een ministerie van onderwijs. En hier moet dat opgelost worden. Maar dit moet wel samen met Nederland gedaan worden. Maar dan roept Den Haag; om hoeveel mensen gaat het? En als de Duitsers niet willen dan kunnen wij toch niets?

Zou deze bevoegdheid dan eigenlijk bij een gemeente moeten liggen?

Ja, wij zijn sterk gecentraliseerd, en hun zijn sterk gedecentraliseerd. Nederland wordt wel eens het egoland genoemd, alles draait om het individualisme. In Duitsland wordt er veel meer in het collectief gedacht, vandaar ook het Rijnland model.

Hoe kan dit dan opgelost worden? Moet Den Haag bevoegdheden afstaan naar een lagere overheid, of moet het wel vanuit Den Haag komen?

Ja, Den Haag moet het afstellen of het faciliteren. Wij zijn een schakel. Maar de provincie heeft ook een beperkte opdracht. Waarom is de provincie hier nou zo druk mee? Omdat er krimp is en werkloosheid.

Er is ook geen potje met geld voor toch?

Nee. Maar goed als je die brief van Kamp leest. We hebben het INTERREG A programma, voor GROS. Zo'n koepelproject wordt daar uit gefinancierd. De provincie Groningen stopt daar ook zelf geld in. Zelfs EZ heeft daar geld in gestopt, provincie Friesland en Drenthe. En dan komt er ook nog een deel van Europees geld. Wij hoeven dus ook geen geld van de overheid te hebben. Geld is niet het probleem. Het geld is zelfs een derde meer geworden vanuit Interreg. Provincies krijgen juist minder subsidies, vandaar dat ze steeds meer naar ons

kijken. Voor de regio hier hebben we ruim 50 miljoen euro subsidie. Voor heel de grens is er 220 miljoen euro. De rijksoverheid co-financiert dus ook. EZ is het leidende ministerie voor INTERREG. Deze hebben ook een top-sectoren beleid. Het gaat om hoog kennisintensieve innovatie.

Wat kunnen Oost-Groningen en LK Leer nou van elkaar gebruiken? Waar zijn ze aanvullend op elkaar?

Het lastige is dat je niet in grenzen moet denken.

Zou je zeggen dat de economie van LK Leer divers is van structuur?

Nou je hebt natuurlijk een aantal zeer grote bedrijven. En als die omvallen dan kan dit inderdaad grote gevolgen hebben voor de regio. Volgend jaar wordt er door het VW schandaal geen belasting betaald. Dat mist men dan, ongeveer 25 miljoen euro. Emden heeft ook 25 procent van de aandelen van VW. Het gaat miljarden kosten, maar het blijft wel overeind staan. De werkloosheid in LK Leer is een dikke zes procent. Dat is natuurlijk wel lager dan in Oost-Groningen. Maar je moet uiteindelijk in het Emsland kijken naar de lage werkloosheidspercentages. Het Emsland is echt booming. Hoe noordelijker je komt, loopt het toch een beetje op. Je moet het breder zien. Het gaat ook om de werkloosheid in Groningen. En ook niet alleen om LK Leer, maar je moet ook naar Emden kijken. Heel veel mensen in Emden werken in Paperberg, in de Mayer Werf.

Is deze samenwerking vooral gericht op werkgelegenheid of ook op voorzieningen?

Er gebeurt wel van alles. Heel simpel gezegd: de werkloosheid zit in Groningen en de werkgelegenheid in Leer. Maar de focus ligt inderdaad nog op de werkgelegenheid. Ik denk dat er nog terrein valt te winnen in het nog actiever samenwerken en nog meer doen. Het moet intensiever en meer resultaat gericht. En dat er meer banen uitkomen, maar je moet niet direct in grote aantallen gaan denken. Je moet het met name makkelijker en aantrekkelijker maken voor de mens. De UWV heeft de afgelopen jaren ook 100derden mensen bemiddeld over de grens. Op onze website staat een Nederlandse-Duitse jobmotor, een online tool om jezelf te oriënteren op de arbeidsmarkt. Bij emsasche kun je je gegevens invoeren en je aanmelden.

Werken bedrijven genoeg samen?

Dat kan dus beter. Het mooiste is als een bedrijf in bijvoorbeeld in Veendam een opdracht vanuit Duitsland. En op die manier meer handjes nodig heeft en medewerkers nodig heeft en dan in Groningen aanneemt. Het is niet zinvol om iedere dag van Groningen naar Leer te gaan. Men kent de markt niet goed genoeg. Er is te weinig kennis van het buurland. Wij organiseren ook Duits-Nederlandse handelsdagen. Wij spelen hier een beetje de verbinder. De Duitsers doen dat ieder jaar al in Munchengladbach. Nu gaat dat samen met de KVK. Deze is in NL helemaal teruggebracht tot kerntaken en één organisatie. In Duitsland zijn allemaal gemeentes lid, in Nederland mag dat niet meer. Daar waren dit jaar 400 ondernemers, om anderen te ontmoeten. De Mayer Werf heeft een inkoopquote van 2 procent uit Nederland. Nu moet je hier niet helemaal op blind staren, maar er is dus nog heel veel potentieel.

Waarom het zo weinig gebeurd is heel vreemd. Mensen gaan makkelijker naar Vietnam toe dan naar het land waar wij direct aan grenzen. Je zegt het inderdaad helemaal terecht. Maar aan de andere kant, mensen moeten het zelf doen. Ik kan het wel blijven roepen. Maar waarom is het zo? Ik denk dat het te maken heeft met het feit dat er toch verwijdering is gekomen, mede door de tweede wereldoorlog. En dat het ook niet zo makkelijk is om in Duitsland een order te krijgen. Duitsland heeft een grote markt, dus ze kunnen genoeg Duitse leveranciers krijgen. En ze zijn streng op hun techniek. Je moet echt iets te bieden hebben. Uiteindelijk gaat het om toegevoegde waarde. Ik merk nog steeds het wij-zij denken tussen Nederland en Duitsland. Als je de Duitsers niet nodig hebt of als ze geen toegevoegde waarde hebben, dan prima. Maar je moet wel kijken of je daar wat aan hebt. Ga niet van te voren al zeggen dat je alle deuren dicht houdt.

Hoe kun je de bedrijven beter en meer laten samenwerken over de grens?

Ik ben heel erg voor meer handelsreizen. Dit zorgt voor het eerste contact. Dit gaat niet vanzelf. Dus dat moet je door geplande activiteiten doen.

Samenwerking gebeurt nog vooral op overheidsniveau dan op bedrijfsniveau dus?

Inderdaad, het is heel veel onbekend maakt onbemind. Het enige wat werkt is dat ze kennismaken met de kansen. We moeten de kansen ook niet onrealistisch maken. Het gaat met name om de mis-match die er is. Dat

gaat vooral over de ouderenzorg en elektrotechnici. Daar hebben wij geen vacatures van, en daar is het interessant om te kijken wat je in Duitsland kunt doen.

Zou grensoverschrijdende samenwerking iets kunnen betekenen voor krimp?

Absoluut, hierdoor vergroot je de kansen, je kennis vergroot. Niet dat alles opgelost wordt. De 23 gemeenten in Groningen moeten ook terug naar 6. Daarnaast heb je ook nog het krimp dossier. Dat kost allemaal tijd en veel moeite.

Je moet bij elke overheid kijken wie zich daar mee bezig kan houden. Bij elke gemeente of provincie moet het duidelijk zijn wie daar het aanspreekpersoon is. Nu zie je dat Old Ambt dat nog alleen heeft. Maar eigenlijk moet elke gemeente dat doen. Er is een project genaamd IGS (intensievere grensoverschrijdende samenwerking) waar veel gemeenten aan meedoen. Die hebben een aantal thema's genoemd waar de problemen zijn. En die hebben gezegd; dat moet de EDR gaan uitwerken. Wij kunnen veel dingen doen, maar het moet echt vanuit hunzelf gedaan worden. Dat is vaak nog het probleem.

Dus mensen zien de urgentie niet in van Grensoverschrijdende Samenwerking?

Misschien zien ze het wel, maar de waan van de dag overheerst soms. Er is onzekerheid in deze zoektocht, je weet niet wat er uit komt en het kost natuurlijk veel tijd. Dat is vaak nog het probleem. Het is vaak lange termijn, het vereist doorzettingsvermogen. En je moet niet na één bezoek denken dat je een order kan krijgen. Je moet dat opbouwen. Dit gebeurt door elkaar te leren kennen. Je moet de verschillen ook koesteren, want verschillen zijn belangrijk en kunnen tot iets nieuws leiden.

De mensen moeten het zelf doen, maar ik denk dat je vanuit de provincie ook moet bemiddelen en helpen. Ik zie echt wel wat in handelsmissies. Eigenlijk zou je dan iedere maand zo'n missie moeten hebben. In Duitsland heb je veel familiebedrijven, in Nederland niet. Dit maakt het moeilijker om voor de Nederlander om binnen te komen.

Weet de Nederlander genoeg van Duitsland om daar mee samen te werken?

Nee, onvoldoende. Het is allemaal nog te afwachtend.

Wie moet die kennis overdragen?

Wij kunnen wel wat doen, maar wij zijn een kleine organisatie. De provincie kan het in ieder geval aanjagen, die kunnen het niet zelf doen. Het is gewoon lastig omdat de KVK van Noord-Nederland niet meer kan wat ze vroeger konden. Die handelsdagen zijn goed, dat was er eerst ook niet. Het probleem is dat de subsidie die wij hebben alleen naar publieke organisaties kunnen. Wij kunnen niet aan bedrijven allerlei subsidies geven. Wij kunnen wel excursies voor bedrijven regelen, het moet dan ook samen met een Duitser zijn omdat het grensoverschrijdend moet zijn

Werken kennisinstellingen genoeg samen?

Jawel, deze werken wel veel samen. We zien hele goede dingen. Kijk bijvoorbeeld naar Stenden, Alfa college. Vooral de MBO opleidingen/scholen.

Ik geloof er niet in dat je mensen in sociale werkvoorziening in Duitsland aan het werk kunt krijgen. Waar ik wel in geloof is het werk naar Nederland halen, zoals het gebeurt bij Abiant.

Hoe is dit geïnitieerd?

Abiant heeft een eigen vestiging in Duitsland, en daarnaast hebben ze vanuit Synergon de metaalbewerking overgenomen. En dan krijgen ze orders uit Duitsland. Dat is het mooiste. Het gaat erom dat die interactie beter wordt.

We moeten ons hier meer inzetten omdat we hier meer afstand hebben. Daar kun je later veel aan hebben. Het begint met een samenwerking, en vanuit daar kan er veel opbloeien. Dat is de conclusie van het verhaal.

Hoe ontstaat dit contact dan?

Dat komt door alle partijen, door ons, de mens, de provincie. De provincie vind ik heel belangrijk. Het heeft ook middelen. Het heeft qua mandaat een beperking. Over de arbeidsmarkt gaat de provincie niet. Vaak is het de gemeente Groningen die dingen oppakt. De Provincie kan wel heel goed dingen aanzetten. Wij zijn zelf ook vaak ergens niet bij omdat wij een kleine organisatie zijn

Wordt het grensoverschrijdende samenwerken ook uitgedragen vanuit Drenthe?

Ja, Drenthe doet dit net zo veel als Groningen. De focus is er absoluut in Drenthe

Is het grensoverschrijdende contact diepgaand of vrij oppervlakkig?

Ik denk dat wij daar stap voor stap verder in komen. Het wordt intensiever. Maar zoals gezegd; als er in Nederland steeds om de vier jaar op andere plekken zit wordt het steeds moeilijker. Er moet meer continuïteit komen vind ik. Ik blijf hier ook geen dertig jaar zitten. Maar probeer er in ieder geval meer continuïteit erin aan te brengen. Zodat je niet elke keer opnieuw moet beginnen.

Is dit contact veel digitaal of face-to-face?

De Duitsers zijn nog iets minder digitaal toegankelijk dan de Duitsers. Dat komt daar vanzelf ook wel. Het is allebei.

Heb je ook een reden waarom je niet grensoverschrijdend contact zou zoeken?

Als je hier geen belang in hebt. Maar als je er niks mee hebt ga je dit niet doen. Je kunt mensen niet dwingen en het niet aanpraten. Ik geloof ook niet dat iedereen zich met Duitsland bezig moet gaan houden. Ik pleit ervoor dat iedere organisatie één persoon zou moeten hebben om dit te regelen. Maar dit heeft nog bijna geen enkele gemeente, muv Old Ambt. Bij de gemeentelijke hervorming liggen hier kansen vind ik. Dan moet je gaan kijken of er iemand is die zich hier mee kan bezig houden. Je moet hier nu al op voorsorteren. En dat zie ik nu nog niet gebeuren. De gemeente moet het alleen zelf doen, en de provincie ook. Waar ze ons nodig hebben moeten ze ons voor inzetten.

Ziet u de grens nog als barrière voor GROS?

Nee, ik zie hem niet als barrière. Ik zie hem zelf als kans. Dankzij de grens heb ik mijn werk. Aan de andere kant denken wij niet in grenzen. Ik heb nog nooit zoveel media aandacht bij de EDR gehad afgelopen twee jaar toen het ging over het tolvignet wat ze wilden invoeren in Duitsland. Dat staat nu in de wacht. Grenzen zijn met de vluchtelingenproblematiek enorm actueel geworden. Er zijn veel meer kansen dan beperkingen

Zijn de verbindingen tussen het OV tussen NL en DE een probleem?

Er is een verbetering gaande, denk aan de Wunderline. De e31 is ook heel belangrijk geweest voor de economische groei aan de Duitse kant. Dan is een goede infrastructuur heel belangrijk.

Klopt het dat de urgentie van de wonderline door de Duitsers minder erg gedragen wordt?

Duitsers zijn met name bang voor de overlast van goedertransport. Ze moeten er ook aan meebetalen.

Transcript K

Waarom bent u betrokken bij dit thema?

Ik ben een Duitsland fan, en ik ben al meerdere jaren in Duitsland aan het werk. Ik wilde graag lector Duitsland worden. Maar ik ben nu lector onderzoek. Ik ben wel betrokken bij de rijnlandacademie. Ik publiceer altijd hierover, niet met verwijzing naar Stenden, omdat ik mij graag tegen dingen aan bemoei. Bij Stenden ben ik lector onderzoek en één dag werk ik in Duitsland.

Waarom hebt u gekozen om in Duitsland te werken?

Compassie voor het land. Ik heb mijn promotiestudie in Oldenburg gedaan.

Waar bent u in gespecialiseerd?

Ik interesseer me in alle aspecten van Duitsland, in mijn promotiestudie zit bijvoorbeeld ook een stuk over intercultureel personeelsmanagement. Maar tegenwoordig vooral geïnteresseerd in het beroeps onderwijs?

Ervaart u nog culturele verschillen tussen beide landen?

Ja, dat staat allemaal in het boekje.

Zijn deze nog belemmerend voor GROS? En wat zie je aan perspectieven?

Ja deze zijn belemmerend. Ik zie die perspectieven niet. Ik zie heel weinig mogelijkheden voor een geïntegreerde grensoverschrijdende arbeidsmarkt. Dan komen we op cultuurverschillen en systeemverschillen uit. Maar mijn kernthese is: dat wordt hem niet. Ik heb het ook in een stukje uitgelegd wat hopelijk in het Dagblad van het Noorden staat. Ik zie daar geen perspectief in omdat: het komt grofweg op twee dingen neer. (1) De Nederlanders willen en (2) kunnen niet. Ze willen niet omdat de cultuur er eentje is die totaal verpest is. Het prestatiemoraal is weg, ze willen de taal meer over de Duitse grens leren. De klassieke deugden zijn weg. Nederlandse werknemers hebben een negatief image in Duitsland. (Niet bewezen, dat heb ik gehoord). Ze beschikken ook niet over de goede opleiding.

Diploma erkenning dus?

Nee, dat is een technisch aspect. Dat blijkt uit studies van het CBS of PBL. Wij leiden niet mensen op, in deze regio, die daar iets kunnen betekenen?

Heeft dat dan met onze structuur van onderwijs?

Ons onderwijssysteem is zo slecht gestructureerd, en zo georiënteerd op de vraag van studenten. Dat het niveau naar beneden is gegaan en dat de verkeerde cursussen, studies worden gedaan.

Dus het sluit eigenlijk niet aan op de vraag van de werkgever?

Inderdaad, dat is kort gezegd waar het over gaat. Ons aanbod sluit niet aan op de vraag van de werkgever. In de techniek alleen al zijn er te veel vacatures, die niet meer geadverteerd worden, omdat ze er toch geen geschikte werkrachten kunnen vinden en hier ook geen moeite meer voor doen. Werkgevers zijn helemaal niet meer op zoek naar mensen, maar opdrachten weigeren omdat ze te weinig mensen hebben. De industrie en maaksector bieden juist kansen voor ons Nederland in Duitsland, maar die mensen kunnen wij niet aanbieden aan Duitsland. In het Duitsland is er weinig vraag naar mensen in de Dienstensector. Deze sector is daar niet zo groot. In Duitsland kan er alleen maar trekkracht uitoefenen in sectoren waar wij weinig mensen hebben.

Dus het vraag en aanbod sluit slecht op elkaar aan?

Absoluut. En dat kan per regio dan anders zijn. Als je naar de arbeidsbureaucijfers kijkt, dan zie je Groningen Drenthe en Twente. Maar vanaf kleven naar zuid Limburg wordt het beter. Of het nou met stedelijk gebied te maken heeft dat weet ik niet. Zeker hier in het Noorden hebben wij een probleem met de beroepsbevolking door (a) slecht gekwalificeerd is en (b) te beroerd zijn om te werken.

Kunnen wij dan wel iets kunnen doorsturen naar de Duitsers of dat wij iets van hun kunnen gebruiken?

Nee, maar wij kunnen wel veel van hun gebruiken. Dat blijkt wel uit cijfers dat er heel veel Duitsers hier heen komen.

Om wat te doen?

Dat staat niet gespecificeerd. Maar in het ziekenhuis en op de scholen werken heel veel Duitsers.

Maar komt dat omdat de lonen hier hoger liggen?

Dat zeg jij, maar ik zeg dat wij die mensen niet hebben die dat kunnen. Wat er mee zou kunnen spelen is dat wij als Nederlander niet graag naar Duitsland kijkt. In Nederland is de sfeer beter, de Duitser werkt graag in Nederland. Duitsland wordt als minder aantrekkelijk gezien. Maar ook een gebrek aan kwalificaties waardoor wij niet in Duitsland kunnen werken. En je moet niet vergeten het scholingsniveau in Duitsland ligt overal hoger dan hier. In elk beroep worden meer kwalificaties gevraagd dan in Nederland. In de zorg, in de industrie en handel.

Ziet u dan wel kansen voor GROS tussen NL en DE, op welk gebied dan ook?

Ja, die mogelijkheid zie ik wel, daar ben ik ook zelf mee bezig. Maar onze mensen kun je heel moeilijk interesseren voor ons buurland.

Hoe kan dat?

Moeilijke vraag, maar het is een constatering dat het niet zo is. Als je al de plekken wil vullen met mensen, die er niet zijn. Dan blijft er sprake van éénrichtingsverkeer. En je moet in het onderwijs gewoon de Duitse taal verplicht van maken. Als je daar geen fatsoenlijk vak van maakt dan wordt het lastig.

Is die erkenning er al vanuit de rijksoverheid?

De overheid heeft daar niet zoveel in te zeggen. De erkenning is er wel, maar laatst is het nog geweigerd dat scholen de mogelijkheid krijgen om Duits verplicht op de lagere school mogen invoeren.

Waarom gebeurt dat niet? De mogelijkheid om Duits verplicht te stellen?

Dat is het type overheid wat wij hebben. Onze overheid heeft het karakter om op de marge te controleren. Maar op de inhoud heeft de overheid weinig invloed op het onderwijssysteem. De scholen zijn heel vrij in wat ze kunnen aanbieden. Uiteindelijk bepalen de scholen zelf. De overheid en ondernemers hebben daar heel weinig invloed op. Ik heb een stuk geschreven over het NL en DE duale systeem. In het Duitse duale systeem is er veel meer sturen. Hier hebben scholen het voor het zeggen. Hier maken de scholen het de student niet te moeilijk, om dat dit geld kost. Dat is faliekant verkeerd systeem

Komt de drang om samen te werken ook van de Duitsers?

Nee, veel minder. Een Duitser is altijd heel doelgericht. Ook de organisatie. Deze weten ons echt wel te vinden als ze ons nodig hebben. Waar wij goed in zijn met de EDR en noem maar op. Is het organiseren om het organiseren van inspraakrituelen, van brainstorming sessies. Die Duitsers hebben daar allang de ballen van, en hebben al in de gaten dat daar nooit wat uit komt.

Dus de arbeidscultuur werkt belemmerend?

Absoluut, wij zijn veel minder doelgericht. Bij ons is het proces belangrijk, het praten over. Die Duitsers hebben daar allang de ballen van.

Werken bedrijven genoeg samen?

Ik denk het wel. Er wordt altijd gezegd dat er niet genoeg samen wordt gewerkt. Maar als je elkaar nodig hebt dan vindt je elkaar wel. En als het niet zo is dan heb je elkaar gewoon niet nodig. Je moet geen problemen gaan creëren die er niet zijn. Als je een beetje ondernemer bent, waar het aan schort hier in Nederland, dan lukt het je wel.

Speelt het ook mee dat Oost-Groningen laaggeschoold is?

Ja, natuurlijk speelt dit mee. Hier kun je wel een reddingsboot van maken?

Dus eigenlijk heeft GROS hier minder contact?

Je kunt het ook anders zeggen. Er is genoeg onvervuld werk daar. Maar daar willen de Nederlanders niet heen.

Wat vindt u dan van de arbeidsbemiddelaars tussen Nederland en Duitsland?

Bemiddelen is altijd goed, maar wat moet je bemiddelen. Het is gewoon veel te duur en je moet wel kijken of het echt noodzakelijk is en of het werkt.

Wat dan wel leuk is dat ik met veel beleidsmedewerkers heb gesproken en die beginnen hier altijd over. Dat is precies van dat ambtelijke gezeur. Er is helemaal geen behoefte en plek voor. Maar een ambtenaar moet gewoon laten zien dat hij bezig is, en dat snap ik wel. Er zijn allemaal dingen opgericht zoals overlegtoestand en instrumenten, maar waar doe je het voor? Dit land is in de versukkeling geraakt, daardoor, waardoor je het niet zelf hoeft te doen. Als je maar wil dan komt het wel. Maar dat is juist het probleem. Dat willen dat wordt hem niet en dat kunnen is er ook al niet, waardoor ik geen perspectief zie.

Is er genoeg kennis van ons buurland om er mee samen te werken?

Nee, dat is er niet, dat kan inderdaad meer. Ik ben een Duitsland kenner maar nog steeds maak ik geweldige blunders. Maar de ander is er ook bij, dus waarom zou je het probleem bij jezelf zoeken.

Het gaat wel goed over het algemeen?

Daar heb ik te weinig empirische gegevens voor, maar zelfs ik maak nog hele gekke dingen mee. Fouten die ik maak.

Werken de scholen genoeg samen over de grens?

Die werken genoeg samen ja. Alleen het zou beter gaan als er ook iets zou zijn om voor samen te werken. Je hebt geen studenten die naar Duitsland willen omdat ze ook de Duitse taal niet kennen. Er wordt wel degelijk samen gewerkt, en er zijn genoeg initiatieven, alleen om deze met leven te vullen moeten er ook mensen zijn die deze plekken kunnen vullen.

Er wordt veel gedaan maar er gebeurt weinig?

Ja, maar dat is geneeens een verwijt. Alleen je mist gewoon de mensen die dit willen doen.

Ik merk dat u vrij sceptisch bent over GROS, maar wanneer is GROS een succes voor u?

Wanneer je er beide iets aan hebt. Dan heb je een basis voor de toekomst, of dit nou een product is of een dienst. Als je beide iets voor elkaar kunt betekenen heb je een succes, maar dit is niet zo makkelijk. Ik heb zelf projecten waar ik duidelijk zie dat wij of zij te weinig te bieden hebben. Dan kun je het proberen, maar dan ontstaat er niks structureels

Kan GROS iets betekenen voor de krimpproblematiek

Ik vind krimp sowieso een onzinprobleem. Wat is nou precies krimp. Dan ga je toch wat scholen afbreken of wat huizen afbreken. SO what. Het is ook een kwestie van de definitie. Wij zijn in Nederland goed in het creëren van problemen die er niet zijn. Ik kan wel wat problemen opnoemen die er echt toe doen: (1) het gebrek aan vakmensen, goede opleidingen. Dus hebben we daar ook niks te betekenen. Dat zijn echte problemen, want dan zou je ons hele onderwijssysteem, wat faliekant slecht is, aan de orde moeten stellen.

De krimp in het Emsland wordt deels opgelost door te toevoeren van NL'ers. Maar hierdoor neemt de krimp in ons land juist toe. Krimp is niks, dat gaat nergens over. Vakkrafte mannen is een probleem. Geen geschikte werknemers, dus bedrijven gaan weg.

Dus eigenlijk door vakkrafte mensen op te leiden kan krimp worden tegengegaan?

Ja precies, want waarom gaan er geen mensen naar Oost-Groningen? Omdat er niet genoeg geschikte mensen zijn. Ik geloof er stellig in dat werk het mens volgt. En als je dan niet de goede mensen dan heb je wel een probleem.

Kan dat hervormd worden?

Ja, dan moet je het hele systeem veranderen.

Is dat onmogelijk?

Ik heb er een hard hoofd in.

Dus omdat niet kan gebeuren zou je zeggen GROS is onzinnig?

Haha precies. (Niet serieus antwoord).

Dus eigenlijk door vakkrafte mensen op te leiden kan krimp worden tegengegaan?

Ja precies, want waarom gaan er geen mensen naar Oost-Groningen? Omdat er niet genoeg geschikte mensen zijn. Ik geloof er stellig in dat werk het mens volgt. En als je dan niet de goede mensen dan heb je wel een probleem.

Transcript L

Wat doet u precies?

Ik heb hier in Groningen gestudeerd en Duitsland studies gestudeerd. Veel van mijn studiegenoten zijn leraar geworden. Duitsland studies is opgegaan in European Studies. Ik geloof er sterk in dat dit terug moet komen. Ik hoop dat dit één van de conclusies gaat worden van je onderzoek: een betere kennis van de andere kant en een betere kennis van elkaar zijn taal. Ik ben hoofd afdeling geweest van het Nederlandse consulaat in Duitsland. In

het begin van dit jaar ben ik begonnen met het werken waar ik nu werk. Emsachse is niet zomaar een bemiddelingsbureau. Ooit zat er nog een gat in de snelweg 31, en snelwegen bouwen is een aangelegenheid van Berlijn. Maar dat schoot niet erg op. Toen zijn de lokale overheden gaan samenwerken om dit versneld af te maken. Deze samenwerking heeft nog meer nut: zo is in 2006 de Emsachse ontstaan. Het is geen projectorganisatie zoals de energyvalley. We hebben zes leden, de Duitse landkreisen aan de grens. En daarnaast nog bijna 500 bedrijven die in dit gebied gevestigd zijn. Dit maakt ons ook een soort van lobby organisatie: wij vertegenwoordigen de belangen van onze regio. Het is nogal een afgelegen landelijk gebied, met een sterke mkb. En die belangen behartigen wij in Hannover, Berlijn en Brussel (in mindere mate) en met mij nu ook in Nederlandse zijde.

Dus sinds jij er bent is er meer samenwerking ontstaan met Nederland?

Die was er al wel, alleen door mijn komst is deze inderdaad geïntensiveerd. Wij zijn dus een netwerkorganisatie, we werken al samen met Nederland op het gebied van arbeidsmarkt. We hebben nu een aantal thema's en netwerken (maritiem, logistiek). Er worden wat thema's behandeld bij ons, maar het belangrijkste tekort is vakmensen. In Emsland is het werkloosheidspercentage ongeveer 2,5 – 3 procent. Dan zit je bijna tegen 100 procent werkgelegenheid aan. Dat zorgt dat er in bepaalde branches soms niet de gekwalificeerde mensen zijn.

Dus er is wel echt een vraag naar Nederlandse werknemers?

Ja. Niet alleen naar Nederlandse werknemers, maar wij zijn ook bezig met herintreders, vrouwen die willen gaan werken. Of mensen terug naar Duitsland halen die voorheen naar het buitenland waren verhuisd. Duitsland heeft een duaal onderwijssysteem. In een heel vroeg stadium worden medewerkers al binnengesluisd en krijgen binnen het bedrijf krijgen ze een opleiding. Slechts één van de doelgroepen is Nederland, en dit is een paar jaar geleden pas begonnen.

Hoe zien de Duitsers ons?

Het klopt inderdaad dat de Nederlanders een beeld hebben van zichzelf aan Duitsland dat ze alle zaken goed voor elkaar hebben. Maar zo zien de Duitsers dat niet. Het beeld wat ze van ons hebben klopt denk ik wel, maar het is inderdaad niet altijd even positief.

Komt het omdat de nood nu zo hoog is dat het door de beugel kan?

Dat klopt inderdaad, maar zodra het erom gaat verwachten ze wel kwaliteit en gedegenheid. De vlotte Nederlandse aard wordt gauw onzorgvuldig, haastig en dus minder in kwaliteit.

Bieden wij de vakmensen die Duitsland zoeken?

Voor het grootste deel wel. Dan kom je terug op de vraag: hoe worden Nederlanders waargenomen? Natuurlijk zijn het Nl'ers en geen Duitsers. Liever hebben ze Duitsers. Maar in principe is er niks mis mee met Nederlandse werknemers (vooral als je aan moet nemen als cv monteur of vrachtwagenchauffeur). Alleen je moet wel een paar drempels over. Deze drempels overkomen is ook één van onze punten. Je kunt taalcursussen bieden, je kunt bemiddelen (heel veel Nederlanders denken niet na over Duitsland of Duitse werkgevers die niet naar Nederland kijken).

Dus er wordt eigenlijk nog te weinig gekeken naar ons buurland vanuit de mens en bedrijf?

Ja, door met mensen te praten zetten wij de eerste stap. Je moet ze eerst attent maken dat hier potentiële vakmensen rondlopen of dat er werk is aan de andere kant van de grens. Je maakt ze dan attent op de verschillen. Het zijn details, maar wel details waar het op stuk loopt. Als je ze dan binnen hebt hebben we een groot aantal werkgevers die blij zijn met de Nederlandse werknemers.

Bernard stelde dat wij als Nederlanders niet voldoen aan de kwaliteit mensen die gevraagd wordt vanuit Duitsland?

Nee, dat is niet waar. Het probleem met het erkennen van diploma's maakt het lastig. Maar andersom is dat net zo lastig. Als je kijkt naar zorgpersoneel, dan worden de diploma's uit NL wel erkend. Maar wat de Nederlander beter kan in de zorg worden weggeschrapd, en waar de lacunes zitten voor die werknemer wordt een probleem van gemaakt of wordt groter gemaakt. In principe horen wij van de werkgevers dat in de algemeenheid het niveau van de mensen vergelijkbaar is. Nederlanders hebben een aantal sterke punten en zwakke punten. Het kwaliteit van werk is goed. De werkhethos is goed. Niet vaak ziek, makkelijk in de omgang. Sommige willen nog wel eens

moeite hebben met hiërarchie. Het wil daar nog wel eens op stuklopen. Maar een goed gemotiveerde (bijv. elektromonteur) en die goed betaald krijgt zoals hij in NL gewend is en een klein beetje meegaande baas. Die heeft daar niet over te klagen. Dit gaat om kleine aantallen. Wij zijn in contact gekomen door Edzes. Die doet daar ook onderzoek naar. Maar de aantallen zijn vrij gering. Over een aantal hondertallen. In onze gehele regio (de grensregio's) en die dan aan het werk zijn in Duitsland en een Nederlandse nationaliteit hebben.

Loopt dit soms vooral stuk vanuit de NL of DE kant?

Beide. Het kunnen ook toevaligheden zijn. Van een aantal gevallen weten we het ook simpelweg niet.

Weet je dan ook of er van die grenswerkers veel uit Oost-Groningen komen?

Nee, daar hebben wij geen precies beeld van. Hoe dichterbij de grens, hoe makkelijker wordt het.

Welk niveau zoeken ze eigenlijk in Duitsland?

Eigenlijk alles, ingenieurs van hoger niveau. Het zijn vooral wel de mensen die goed zijn met de handen. Af en toe wat sales personeel, van Duitse bedrijven die hun product in Nederland gaan verkopen. Op Jobachse.de staan Duitse vacatures in de grensstreek, en dan kun je zien wat er bij zit. De mogelijkheid is er voor Duitse bedrijven om aan te geven welke vacatures voor Nederlanders zijn.

Is de informatievoorziening goed?

Nee, Duitse bedrijven zijn zich voor een groot deel er niet van bewust. En ze zijn bang dat dit het te ingewikkeld is. Bijvoorbeeld dat ze rare eisen stellen voor het pensioen, belastingtechnisch. Het zit nog heel erg in het hoofd van zowel de Nederlanders als de Duitsers dat het heel moeilijk is.

Hoe los je dit op?

Je brengt ze eerst met elkaar in contact. Het is enerzijds het onbekende en het onzekere. Dus eigenlijk door bekender met elkaar te worden kunnen er stappen worden gemaakt om dit probleem op te lossen.

Werken culturele verschillen nog belemmerend?

Wat je van veel NL'ers hoort is dat ze zich meer verbonden voelen met Duitsers in de grensstreek dan bijvoorbeeld een Limburger. Dat hoor je ook van de Duitsers in de grensstreek. Dus het valt wel mee. Er heerst een ongefundeerde negatieve houding ten opzichte van elkaar, maar dit valt nog wel mee naar mijn mening. Het ligt vaak zelden aan dat ze de Duitsers niet mogen, maar bijna altijd de taalproblemen, belasting etc. De praktische problemen.

Je hoort bij ons nog wel eens dat gemeenten veel willen samenwerken, wordt dat ook gestimuleerd vanuit de Duitse overheden?

Daar zijn Nederlanders wat avontuurlijker in. Duitse overheden zijn niet minder sloom dan Nederlandse overheden. Maar de Duitsers spreken de taal niet zo goed, en ook niet zo goed Engels. Iets meer breder om zich heen kijken zoals de Nederlandse overheden wel doen, zijn de Duitsers wat terughoudend in. Het komt in Nederland meer vanuit de gemeenten dan vanuit de Duitse gemeenten. Als de Nederlandse gemeenten samenwerking zoeken dan vinden ze op een gegeven moment wel de juiste contacten. Dan kom je uit bij de kleine drempels; als een NL ambtenaar contact zoekt met DE dan loopt hij tegen Duitse bureaucratie aan en Duitsers moeten goedkeuring vragen bij de baas. Welke bevoegdheden heeft hij en welke heb ik er. Dat loopt nogal langzaam.

Is de drang om samen te werken groter vanuit NL dan DE?

Ja en nee, Duitsers staan er niet negatief tegenover. Maar NL'ers zijn iets avontuurlijker en zetten de stap eerder. En wij kampen hier natuurlijk nu ook met de werkloosheid. Het probleem om werklozen aan werk te helpen is prangender dan voor onvervulde vacatures de geschikte mensen zoeken. Als het gaat over grensoverschrijdende arbeidsmarkt, is de druk van Nederlandse zijde vele malen groter dan de Duitse zijde.

Wat kunnen wij Nederlanders nou echt van de Duitsers leren/gebruiken?

Stabiliteit en zorgvuldigheid. Als we even naar de samenwerking op overheidsniveau als bedrijfsleven kijken. De bedrijven die wij hebben, de mkb'ers en familiebedrijven, werken anders dan in de rest van Duitsland en Nederland. Ze hebben een relatief klein aantal werknemers, leiden de mensen zelf op. En de beslissingen zijn

gericht op de duurzaamheid van het bedrijf. Zorgt de beslissing dat mijn bedrijf over 30 jaar nog bestaat, vruchtbaar is en een goede basis is voor mijn kinderen. Nederlanders nemen de beslissingen op kortere termijn. Het is nu een goede beslissing en als dat over vijf jaar anders is dan zien we wel weer. Dat is net wat anders gedacht. Duitsers denken net wat schakzetten verder.

En wat kunnen de Duitsers van ons leren?

Meer de avontuurlijkheid, de stap zetten. Het zou goed zijn als heel veel duitse bedrijven iets breder kijken. Ook gerust een keer naar Nederland gaan en op zoek gaan naar een Nederlandse afzetmarkt. Want de Duitse kwaliteit van producten (maakindustrie en diensten) wordt in Nederland heus wel gewaardeerd. Maar Duitsers zijn bang om hun neus te stoten. De Nederlander is dat niet.

In de tijd dat ik in het consulaat zat: het slaat soms ook wel een beetje door. Sommige Nederlanders die de Duitse markt op willen die denken niet genoeg door. Die kijken alleen even naar de markt en verdiepen zich niet in het proces daarvoor van hoe het moet. Je moet een goed plan voordat je überhaupt over de grens gaat kijken, weten wat je doet en voorbereid zijn. De Duitser snapt vaak wel dat ze alles moeten voorbereiden, en daarom doen ze het juist vaak niet. Omdat dit veel tijd en moeite kost

Werken bedrijven genoeg samen?

Nee, het kan altijd beter. We hebben een goede verbindingen en we kunnen elkaar ook goed aanvullen. Het is heel voor de hand liggend om Duitse producten die een goede kwaliteit hebben bij Nederland aan de man te brengen en vice versa. We hebben twee jaar geleden een verkeersonderzoek uit laten voeren door een Nederlands bedrijf. Dat onderzoek door ons betaald maar was in principe in belang van de stad papenburg. Ik snap niet dat dit vaker gedaan wordt. Er werd hier meteen gevraagd waarom dit gedaan werd en waarom er geen Duits bedrijf was.

Hoe kun je die grensoverschrijdende samenwerking stimuleren?

Het eerste is bij elkaar brengen, het bewust maken van de mogelijkheden en beperkingen. Als een Duits bedrijf weet waar hij aan toe is en dan nog de NL markt afkeurt, dan is dat legitiem. Dit kan vooral door bedrijfsdagen, contactdagen. Maar ook misschien Nederlandse Brancheorganisaties aanspreken om zo de markt te verkennen. Wat je nogal mist aan de Nederlandse zijde is een soort van Emsachse. Wij hebben allemaal netwerken aan Duitse zijde; ICT, maritieme sector. Maar dit heb je in Nederland niet. Ik weet niet hoe dit komt. Er is geen markt voor een overkoepelende sector hier. Voor werkgevers als geheel. Voor Duitsers die graag de grens over gaan wordt het hierdoor moeilijker gemaakt. Zo breng je de twee pasvormen bij elkaar. En dan kun je op zoek gaan naar samenwerking.

Als dat gerealiseerd wordt dan ben je al een stap verder?

Ja, wat er aan de Nederlandse zijde moet worden verbeterd en meer wordt gedaan is verbinden. De zes Duitse grensgemeentes krijgen regelmatig vragen van gemeente Old Ambt, Assen, Emmen, Stad Groningen, Veendam, Nederlands UWV Emmen en Groningen. Dit gebeurt allemaal apart. Het is veel handiger, en logischer, om dit door een overkoepelende organisatie te laten doen. En de Duitsers krijgen ook het gevoel dat ze allemaal informatie dubbel gaan geven, omdat ze de ene week deze informatie aan de ene gemeente geven, en een week later weer aan een ander.

Welke sectoren zijn er nodig voor Duitsland?

Technische beroepen, zorg, chauffeurs, logistiek personeel, horeca. Daar is wel een technisch rapport van.

Zou je zeggen dat GROS slechter gaat door een steeds slechtere beheersing van de Duitse taal?

Ja, dat wordt genant. Niet alleen omdat Nederlanders het steeds slechter kunnen, maar dat is ook zo. Maar meer omdat ze er niet van bewust zijn hoe erg het eindelijk is.

Hoe los je dit op?

Dit kan worden opgelost door beter onderwijs, maar ook anders aanpakken en aantrekkelijker maken voor opleidingsniveaus. En ook verplicht stellen ja. Wij zijn inderdaad op punt uitgekomen dat we er niet meer onderuit komen om het verplicht te stellen. En dat is jammer. Er wordt niet genoeg ingezien dat we Duits nodig hebben.

Het zou mooier zijn als het niet vanaf bovenaf moet worden opgelegd, maar dat het meer van onderaf komt. In de grensregio's is hier het belang wel het grootste.

Spreekt de Duitser vloeiend Nederlands?

Nee, her en der wel.

Toch is het wel raar. Bij ons wordt er sterk op ingezet, of dat er sterk op moet worden ingezet. Maar daar is dat minder?

Ik denk dat heel veel Duitsers zich wel degelijk bewust zijn dat ze daar in achter lopen. Je krijgt wel te maken met veel Duitsers die zich hier bewust van zijn. En die er ook niks aan kunnen doen. Je hebt er ook veel die een cursus Nederlands gaan volgen. Dat merk je versterkt dat organisaties die veel met Nederlanders te maken wel cursussen gaan volgen. Het is niet zo dat de Duitsers de noodzaak er niet van in ziet.

Hoe ver kijkt u over de grens om samen te werken?

Ver. Als het gaat om de arbeidsmarkt is het heel praktisch. Dan is de afstand inderdaad van invloed, je gaat niet twee uur over de grens reizen om te werken. Daar zit ook weer een cultureel verschil in. Een Duitser reist voor een zakelijk gesprek zonder meer 2 uur, zonder problemen. Maar als het gaat om van en je werk komen dan is er geen land wat meer kilometers aflegd dan de Nederlanders. Duitsers verhuizen eerder. Hier kunnen de reiskosten ook meespelen. Maar bij de arbeidsmarkt is de afstand zeer beperkt.

Weten wij genoeg van ons buurland om daar goed mee samen te werken?

Nee, op alle gebieden niet. Denk hierbij aan solliciteren, dat gaat in Duitsland heel anders. De inhoud van een sollicitatiebrief bijvoorbeeld. Dat is gewoon gebrek aan kennis. De gemeenten en overheid zouden hier een rol in kunnen spelen, maar dat gaat ver om die verantwoordelijk te stellen. Je moet het maar net weten, maar je moet hier wel over geïnformeerd worden als je bijvoorbeeld bij het UWV komt. Het gebeurt wel, maar het zou wel meer kunnen. In Duitsland hebben predikaten ook meer waarde. Het signaleert aan een Duitsers dat ze lang bestaan en als lang kwaliteit leveren. Nederland is er te bescheiden voor, maar voor een Duitser heeft het echt betekenis.

Is er een platform voor om dit kenbaar te maken?

Nee, dat is er ook allemaal nog niet. Het is erg versnipperd. Aan Nederlandse zijde heb je met één partij te maken: het UWV. In Duitsland heb je met de gemeente en arbeidsagentur für arbeit te maken. Wij werken vrij goed samen met Nederlandse organisaties. Dus dat werkt in de praktijk op een zeker niveau wel. Maar dat is toch nog wat gefragmenteerd. Je hebt voor het afdekken van het hele traject heb je meer instanties nodig. Het koepelproject arbeidsmarkt, wat allerlei structuren probeert aan te brengen, werpt nog niet echt vruchten af.

Werken kennisinstellingen genoeg met elkaar samen?

Ook te gefragmenteerd. Het is meer op toeval gebaseerd. Daar zit nog niet echt lijn in. Het gaat wel beter. Als we bijvoorbeeld kijken naar de zorg. Daar is een aanvraag: zorg voor zorgen dat. Dat probeert gestructureerd Nederlandse en Duitse kennisinstellingen op het gebied van zorg bij elkaar te brengen. Dat is maar één voorbeeld en dat zou nog veel meer moeten. Dan botsen ook de Nederlandse en Duitse onderwijssystemen. Daar kunnen de onderwijsinstellingen niet zoveel aan doen.

Welk onderwijssysteem is beter?

Dat durf ik niet zo te zeggen. Deze vraag verdient een genuanceerd antwoord. Beide systemen hebben zo zijn voordelen. In Nederland leren ze beter om zelfstandig aan de gang te gaan, in Duitsland is dat minder. Mijne Duitse collega's waren verbaasd dat Nederlandse vierdejaars studenten geen docent hadden en dus voor liepen.

Wordt er genoeg samen gewerkt?

Nee, maar dat is een beetje een open deur. Op het gebied van Toerisme kan dit nog beter. Op dit gebied wordt aan Duitse zijde totaal niet samen gewerkt. Die preken voor eigen parochie. Stel je voor dat een toerist naar de buurtgemeente gaat, dan komt hij niet bij jou. De Nederlandse toeristische instellingen hebben dat veel beter door dat door te combineren je een beter aanbod kunt bieden als Duitsland ook wordt meegenomen. Je zou bijna op zoek moeten naar branches die wel samen werken over de grens. Het probleem is dat in Nederland geen

overkoepelende organisatie voor deze branches zijn. Het samen werken moet echt vanuit de bedrijven zelf komen.

Ziet u de grens nog als barrière?

Sommige aspecten wel. Cultureel minder, wat reizen aangaat helemaal niet. Maar voor wat betreft de regelgeving nog wel. En het mooiste voorbeeld is de erkenning van de diploma's.

En ervaart de normale mens de grens nog als barrière?

Zolang hij geen grenswerker is niet, dan kun je je voordeel er mee doen door bijvoorbeeld te tanken, boodschappen te doen en recreatie.

Hoe zijn de fysieke verbindingen tussen beide landen, sluit het OV goed op elkaar aan?

Nee, je moet hier eerst vaaggestuurd reageren voordat je grote en dure projecten opzet. De trein is een klein beetje problematisch. Het OV systeem aan beide kanten is het vooral een landelijk gebied, waardoor een fijnmazig ov netwerk niet rendabel is. Het busnetwerk sluit totaal niet op elkaar aan. Je hebt in Duitsland meerdere partijen die het busvervoer regelen wat afstemming moeilijk maakt. Aan Duitse zijde is het al lastig, en volgens mij is het al lang opgegeven om dat op te lossen.

Is grensoverschrijdende samenwerking voor Oost-Groningen om economisch te gaan of blijven groeien?

Ja, als je in Winschoten een bedrijf hebt en je afzetmarkt wordt beperkt door de grens. Door de grens niet te gaan zien wordt je afzetmarkt groter. Deze belemmeringen die er nog zijn zouden er niet hoeven te zijn. Er moet ook meer worden gekeken naar het delen van voorzieningen, niet zozeer de arbeidsmarkt alleen. Cultureel is er in de Duitse grensstreek niet zoveel. In Duitsland net zo. Waarom zou een papenburg zijn koopzondag ook bekend maken in Winschoten? Dat wordt nog te weinig gedaan.

Kan grensoverschrijdende samenwerking iets betekenen voor de krimp problematiek?

In beperkte mate. Belangrijkste problemen die de krimp oplevert zijn bij onderwijs en zorg, aan beide kanten van de grens (in mijn optiek). En dat is natuurlijk lastig. Als in Nederland de scholen te klein worden door krimp kun je er niet zomaar Duitse leerlingen neerzetten. Ik weet het eerlijk gezegd niet. Krimp is een veelzijdig probleem, met veel verschillende laagjes.

Wat is volgens u het probleem dan precies?

Het probleem is vaak dat een LK medewerker van Leer nog niet weet wie hij moet aanspreken bij de provincie of bij de gemeente. Als je op de website kijkt dan heb je geen idee.

Je zou er dus één man verantwoordelijk maken?

Ik zou er meerdere nemen, eentje is te weinig. Dan krijg je het versnipperde zoals het nu is. Nu heeft iemand half het thema grensoverschrijdende samenwerking toegewezen krijgen. Mensen die het ook kunnen, die Duits kunnen en kennis hebben over de gemeentelijke structuren in Duitsland. De LK leer is bijvoorbeeld meer dan een gemeente hier in Groningen, maar minder dan een provincie. Waar zitten de ingangen, dat is ook belangrijk.

En ook vanuit Den Haag?

Die zijn er in die zin wel. Ministerie van economische zaken heeft daar een netwerk en afdeling voor die zich met Duitsland bezig houdt. Heeft ook een netwerk in Duitsland. Dat is er opzich wel. En die werken ook vrij efficiënt, doelbewust.

Dus eigenlijk mist er een schakel bij de provincie?

Ja inderdaad, Den Haag zit redelijk goed. Maar bij de provincie mist er echt een schakel. Bij de gemeenten komt het, maar kan het nog veel beter. Één persoon is vaak net iets te weinig, daar zijn ook teveel Duitse thema's voor.

Werken subsidies om grensoverschrijdend gedrag te stimuleren?

Nee, je moet bedrijven geld geven voor gezamenlijke doelen. Niet om zomaar even grensoverschrijdende samenwerking op te zoeken.

Transcript M

Wat doet u precies?

Ik heb vroeger veel grensoverschrijdend samengewerkt, vooral in Europese context. Vaak door middel van case studies in verschillende landen om te kijken in hoeverre de ontwikkeling elder vergelijkbaar, of juist anders, is. En of je hier tot beleidsadviezen kunt komen voor de nationale en Europese overheid. Dit was voor de EU. Ik heb zelf twee voorstellen waar ik geen geld voor heb gekregen, daar wilde ik kijken naar mogelijkheden om tot samenwerking te komen tussen gebieden die migranten sturen en migranten opnemen. Één van de cases was NL en Polen. Die lossen hier problemen op op de arbeidsmarkt, en in Limburg ook voor de krimp. Maar daar wordt juist het probleem verergert.

Wil je daar iets aan doen zou je dat transnationaal moeten aanpakken. Je moet kijken of de migranten die nu geld naar huis sturen, of je dat niet veel gericht in kan zetten voor de ontwikkeling aan beide kanten. Denk hierbij bijvoorbeeld aan Partnersteden. Graag zou ik dan zien dat er een deel van de inkomsten en kennis ingezet wordt om beide gebieden te verrijken. En hier dan niet alleen als population fill gebruikt worden, maar ook naar meer mogelijkheden gekeken moet worden.

Zoiets dergelijks zou je hier ook kunnen doen, en dat is veel meer voordehand liggend omdat de regio's dichter bij elkaar liggen.

Denkt u dat die grensoverschrijdende samenwerking een kans kan bieden voor de krimpproblematiek in Oost-Groningen?

Ik heb toen ik solliciteerde en bedacht wat ik nou zou willen doen was dit één van de dingen die ik graag zou willen doen. De grenzen zijn er natuurlijk, maar ik denk dat er kansen zijn op dit gebied. Nu gaat het alleen even de andere kant op door de grenscontroles, maar de verwachting is dat dit in de toekomst alleen maar gaat afnemen. Mijn vader werkte bij NRW in Duitsland, en hij hield zich bezig met EU regio's. Daar werd al heel veel grensoverschrijdend samengewerkt, op het gebied van politie en douane. Dat was 20 jaar geleden en dat is alleen maar meer geworden. Mijn vermoeden is dat dat soort grenzen minder belangrijk gaan worden. Dan is Oost-Groningen helemaal niet zo perifeer meer. Oost-Groningen is vergeleken met Den Haag perifeer. Maar als je het vergelijkt met de rest van Europa, ligt het een stuk centraler. Dat is na de val van de muur ook zo dat Oost-Europa eigenlijk centraal Europa is.

Nu kun je ook zeggen dat afstanden minder belangrijk worden. Maar in sommige gebieden is het probleem aan beide kanten van de grens hetzelfde. Als je die grens zou wegdenken, dan zou het heel voor de hand liggend zijn om iets met elkaar te doen. Laten we nou eens iets verder kijken. En ga dat Nederlandse beeld, dat vanuit het westen georiënteerde beeld, overheen te stappen. Probeer die grenzen nou eens echt weg te denken.

Hoe denkt u dat GROS daar een kans in kan bieden?

Één van de dingen die je kunt bedenken is het delen van voorzieningen. Ik weet dat het ingewikkeld is, maar proberen moet altijd. Denk hierbij aan het beter aansluiten van bus of treinverkeer. Dat lost dan misschien probleem op, dan heb je bijvoorbeeld maar één buschauffeur nodig en één bus.

Je zou zelfs kunnen kijken naar de mogelijkheden om zorg te delen. Dit is nog ingewikkelder, dat weet ik. Maar waarom zou je hier niet naar kijken, het is allemaal vrij logisch.

In sommige sectoren is er ook vraag naar werk. Ik was laatst bij BZK, en die vertelde dat dit in Zeeland aardig lukt. Want taal is nog een gigantisch probleem. Dat maakt het lastig tussen NL en DE. Erkenning van diploma's is ook een groot probleem. Dat had ik niet verwacht. Op het MBO is dit een groter probleem dan op de HBO/WO.

Commissie van Zijl had het hier inderdaad ook over, alleen dit moet vanuit de Rijksoverheid komen en die zien de urgentie van deze grensoverschrijdende samenwerking niet in. Klopt dit?

Ik ga over twee weken weer naar de BZK. Ik ga het dan vertellen aan de hele club bij BZK. Want ik denk dat het absoluut toekomst heeft. Misschien niet vandaag of morgen, maar uiteindelijk wel.

In welk tijdsbestek denkt u dat dit gebeurt?

Als ik kijk naar mensen van jou leeftijd, die zijn zo veel mobieler. Ook niet iedereen natuurlijk, maar iedereen op een andere manier. De ene door daadwerkelijk te reizen. Ze zeggen ook dat met elke opleidingsstap naar beneden neemt het af. Misschien een beetje upotisch; maar wat doe je als de grens er niet meer is? De grens is er eigenlijk niet meer, maar deze worden gemaakt door de taal en door verschillen in diploma's. Dat blijkt ook uit onderzoek, taal is een belangrijke identiteitsbepaler. Belangrijker dan herkomst.

Is het een probleem dat de jonge mensen steeds slechter Duits spreken.

Ik denk wel dat het een rol speelt, ook omdat het niet meer verplicht is. Het ligt er ook een beetje aan wat je wilt. Maar goed je kunt het natuurlijk leren. Maar ik denk wel dat als je in Duitsland wilt werken je Duits moet spreken.

Dus Engels voldoet niet?

Het ligt wel erg aan de sector. Op de universiteit van Oldenburg is dat natuurlijk wel voldoende, maar als je op een school of buschauffeur gaat werken dan lukt dat niet. Taal zul je dan moeten leren. Maar in de Internationale NS treinen roepen ze al in twee talen om.

Zou u het dan goed vinden om Duits verplicht te stellen op de middelbare school?

Ik weet dat dat in de aanbevelingen stond, maar dat heeft het ministerie niet overgenomen. Ik weet niet of je het verplicht moet stellen of dat je het meer moet gaan stimuleren. Het een beetje te leren is niet zo moeilijk, het perfect schrijven is natuurlijk moeilijk, maar dat is het doel niet.

Vindt u dat er genoeg grensoverschrijdend samengewerkt wordt tussen NL en DE.

Ik weet niet precies hoe dat op dit moment is. Ik ben daar wel benieuwd naar. Ik weet wel dat er altijd al samenwerking was tussen politie en andere zaken die bij de grens niet ophouden. Één van de dingen die regelmatig in het nieuw komen zijn prijsgerelateerd. De accijnzen zijn anders en daar zijn mensen in de grens de dupe van. Maar daar zijn ze dan weer niet over aan het samenwerken.

Wat is volgens u het doel van grensoverschrijdende samenwerking tussen NL en DE?

Als je wilt samen werken over de grens dan moet je zoeken naar win-win. Als er maar één partij hebt die wint dan heb je een soort van coloniale samenwerking, dat werkt niet. Ik denk dat het doel moet zijn om de economische groei te stimuleren, maar ook de leefbaarheid. Als het probleem alleen aan de ene kant bestaat dan valt er weinig te halen. Stel je hebt aan de andere kant geen krimpgebied, dan ga je alleen samenwerken als er daar ook iets te halen is.

Denk aan deze metafoor; je gaat alleen maar met iemand uit eten die jij interessant vindt. Je gaat niet met iemand uit eten die jij saai vindt. Je moet beiden het gevoel hebben dat je wat interessants te vertellen hebt. Het hoeft niet hetzelfde belang te zijn, maar er moet er allebei het nut van inzien. Ik denk dat praten zonder nut dat past niet meer in deze tijd.

Ik denk ook dat het heel erg om netwerken gaat als het gaat over grensoverschrijdende samenwerking. Als er belangstelling is van beide kanten, moet je kijken of er niet een klein concreet project te bedenken is. Waar je concreet aan kunt werken om zo alvast successen kunt boeken en inziet dat er iets bereikt kan worden. Dan leer je elkaar kennen en dan heb je de gelegenheid om over van alles en nog wat te praten. Het is dus vooral in contact komen. Eerst klein en concreet beginnen en dan laten naar grote projecten overstappen. Anders ga je een keer afspreken en dan blijft het bij meetings en dan denk je op een gegeven moment van ja dit was leuk maar er komt niets uit.

Denkt u dat GROS bevolkingskrimp kan tegengaan?

Gisteren sprak ik toevallig met een studente uit Amsterdam, die ging haar scriptie schrijven over de blauwe stad. Toen zei ik ook, als het een recreatiegebied wordt, en niet voor permanent wonen. Heb je dik kans dat de Duitsers daar wel langs komen. Je moet daar wel wat te bieden maar. Maar om echt te wonen, misschien. Als je grens weg denkt dan woon je niet meer in NL of DE. Dus door het wegdenken van de grens kan het gebied groter worden (gezien) en aantrekkelijker worden gezien.

Hoe gaan ze in Duitsland met de krimp om?

Daar hebben ze veel vergelijkbare initiatieven. Bij de oostelijke grens is er een gigantische krimp. Daar is van alles geprobeert, maar dat lukt eigenlijk niks. Maar toch zijn er aanzienlijke verschillen tussen de oostgrens van Duitsland en de westgrens van Polen. Polen lukt het wel om dit tegen te gaan. Dat werd verklaard door cultuurverschillen, het ondernemerschap en het socialistische regiem.

In Duitsland speelt het ook veel meer op stadsniveau, niet alleen regio's krimpen maar ook steden krimpen ook steeds meer. Wat hier ook gebeurt, uit de regio trekt het naar Groningen en vanuit Groningen trekt het naar het Westen. Zo gebeurt dat ook in Duitsland. Ik dat dat in Nederland niet is omdat de steden de krimp opvangen.

Hoe moet GROS gestimuleerd worden volgens u?

Daar zijn verschillende rollen. Dit soort onderzoek is daarvoor een leuke, maar ook het meer verkennen. Ik denk dat uiteindelijk het meer de provincies en gemeentes ligt om concrete projecten te starten, en die kan vanuit de rijksoverheid gestimuleerd. De netwerken moeten vooral gebouwd worden. Je moet weten wie je counterpart is aan de andere kant, en wat die voor elkaar kan krijgen om problemen samen op te lossen.

Vindt u dat de focus nog te weinig ligt op GROS?

Ik denk dat er nog teveel 'maar' gezegd wordt. Ik begrijp dat het ingewikkeld is en moeilijk is. Maar als je niks doet dan gaat er niks gebeuren. Maar ik vind het de moeite waard om hier naar te kijken en te kijken of er stappen gezet kunnen worden.

Kan vluchtelingenproblematiek iets betekenen voor krimp?

Ik vind het in ieder geval waard om dit te verkennen. Dan moet je het kleinschalig doen, intensief begeleiden en kijken waar woonruimte leeg staat. Alleen dit kost geld. Maar nu is het ook duur, falende integratie is hartstikke duur. Ik denk niet dat je mensen kunt verplichten. Je hebt een boek en schrijver, die beschrijft zijn eigen integratie verhaal, fictie denk ik. In Zweden krijg je een verblijfsvergunning en woning toegewezen gekregen, die worden bewust geplaatst in leeglopende gebieden. Sommige mensen blijven, veel trekken er weg. Het ligt er echt aan wat voor een mensen komen. Je moet naar kansen gaan kijken in beperkingen. Je moet veel meer in verbindingen. Dus een krimpbeleid en groeibeleid, een stads en plattelandsbeleid.

Nu is het zo dat mensen naar de stad trekken, daar zijn Amsterdam en Utrecht mee bezig om hier mee om te gaan. Dan heb je het krimpbeleid, hier gaan ze weg. Ga hier ook eens samenwerken.

Wat zijn de grootste belemmeringen mbt GROS?

Taal is er één. De andere zijn allerlei soorten regelgeving zoals erkenning van diploma's. Het is niet onmogelijk, maar de regels en structuren die daarvoor gebruikt zijn zijn daar niet op afgestemd. Want misschien dat ze niet eens zo heel ver uit elkaar liggen die kwaliteiten die je meet in een diploma. Maar om dat op elkaar aan te laten sluiten is lastig.

Ik weet ook dat het hele beroepsonderwijs anders in elkaar zit in Duitsland. Dat maakt het ook lastig. Je moet kijken naar een mogelijkheid om de kwalificaties te vertalen. Het hoger onderwijs is wel uniform, alleen alles wat hier onder valt verschilt van elkaar. Het kan zelfs verschillen tussen de Bundesländer in Duitsland zelf. Zo moeilijk moet dat niet zijn. Als je maar de intentie hebt.

De kansen zitten in de arbeidsmarkt, en die zitten met name in de scheepsbouw. Daar zijn onvervulbare vacatures vanuit Duitsland. En wij hebben hier wel mensen. Het zou dan bijvoorbeeld interessant zijn om projecten op te zetten om hier iets te bereiken.

Het is dus echt de aanvullendheid?

Ja, daar liggen de kansen. Er moet een trigger zijn.

Transcript N

Hoe is de samenwerking met Abiant ontstaan?

Abiant is eigenlijk een groot uitzendbureau van vroeger uit. Toen heette ze de agrarische bedrijfsverzorging. Ze hielpen boeren als een boer bijvoorbeeld ziek was of het heel druk had. Toen was het nog geen sociale werkers

maar mensen die het simpelweg leuk vonden om op verschillende plaatsen te werken. Dit is Abiant geworden. Het is wel een bedrijf, maar het is nog steeds een soort cooperatie. Ze doen wat in de metaal, in de bouw en in de agrarische sector. Ze hebben ook altijd ruimte voor mensen met een beperking.

Krijgen ze daar een subsidie voor?

Dat weet ik zo niet. Maar abiant heeft heel veel werk in Duitsland. Je hebt daar de Meyer Werft die gigantische cruiseschepen maakt. Abiant heeft Nederlanders en Duitsers in dienst die ze aan beide kanten uitzenden. Nu is Abiant gevraagd om niet alleen maar mensen uit te zenden, maar ook om dingen te maken. Denk bijvoorbeeld aan trappen maken op een locatie ergens in Oost-Groningen. De Meyer Werft wil steeds meer uitbesteden. Dan sturen ze de specificaties op. Dit uitbesteden van het werk velaagd het risico. Dit willen ze niet meer in Oost-Europa of Thailand doen. Maar in de buurt van het bedrijf. De reden hierachter is dat ze iedereen kennen, de cultuur kennen, en de transportkosten lager liggen. De contractuele rompslomp ligt dan ook bij Abiant. Ze hebben toen gezegd dat ze wel dingen kunnen maken. Dit was spannend omdat ze dan van een uitzendbureau deels een productiebedrijf worden. Toen kwam Synergon, een bedrijf waar mensen met een arbeidshandicap werken, in beeld. Synergon had een metaalafdeling, waarin een heleboel arbeidsgehandicapt mensen werken. Daar moest elk jaar een paar miljoen bij omdat het heel ineffectief was. Ze maakten dingen maar dit was allemaal verkeerd. Ze hadden geen goede bedrijfsstructuur. De aansturing was ook verkeerd. Een groot ziekteverzuim van ongeveer dertig procent, terwijl vijf procent normaal is. Toen heeft Abiant gezegd dat ze die panden overnemen (voor één euro of gratis). Met als voorwaarde dat ze dan die mensen ook overnemen. Niet dat ze allemaal in dienst komen daar, maar dat Abiant een kleine vergoeding betalen aan Synergon. Dat is een paar maand geleden gebeurt. Het past heel erg in het beeld dat de SW bedrijven, daar zitten in Oost-Groningen alleen al drieduizend mensen in. Dat zijn de grootste werkgevers in Oost-Groningen. Daar is iedereen in gedumpt nadat de aardappelmeel industrie ophield te bestaan. De provincie heeft hier ook een aandeel in, dit komt omdat gemeenten en abiant hier wel wat mee wilden. Maar ze wisten niet hoe. Daar waar het moeilijk ging heeft de provincie de gemeenten en Synergon gestimuleerd en gezorgd dat het voor elkaar kwam.

Waarom deden de gemeenten dat niet?

Omdat het allemaal vrij ingewikkeld was. De ambtenaren daar snapten het niet allemaal, maar hier werd het gewoon gedaan. Natuurlijk zijn er veel bezwaren, maar we hebben het gewoon gedaan. Nu zitten er 80 tot 100 werknemers die daar onderdelen maken voor de Cruise Schepen van de Meyer Werft. Er wordt nu efficiënt geproduceerd, ze hebben minder ziekteverzuim. Ze voelen zich er stukken beter bij.

Is dit het enige bedrijf wat zo'n constructie heeft?

Ja, dit moet uitgebreid. Van de 3000 SW'ers hier in Oost-Groningers hebben er 1000 een te erge handicap. Maar 2000 mensen kunnen best wel met begeleiding naar buiten toe. Laat ze bij normale ondernemers gewoon werken. De ondernemers hoeven geen hoofdprijs te betalen en krijgen een subsidie van de gemeenten. Het is de bedoeling dat de mensen zoveel mogelijk naar buiten gaan en aan het werk gaan. Ze blijven wel hun tegemoetkoming vanuit de gemeenten krijgen. Dit gebeurt in Limburg en Assen ook al.

Meyer Werft en Abiant is dus eigenlijk toeval?

Ja, dit was omdat Abiant eigenlijk al binnen was bij de Meyer Werft.

Zou het dan idee zijn om als gemeenten of provincie om op zoek te gaan naar meer van deze constructies?

Ja, dat gebeurt ook. Dat ligt bij de gemeenten. We zetten er nu op in dat dat met 400 of 500 mensen gedaan gaat worden. Voor de Duitsers maakt het eigenlijk niet uit.

En waar zit het winstverhaal?

Dat zit eigenlijk bij Abiant. Die hebben goedkope mensen in dienst. Ook bij gemeenten, want ze krijgen per uur een paar euro per man terug. Dat scheelt natuurlijk weer.

Dus eigenlijk is het heel attractief voor bedrijven in Oost-Groningen?

Niet voor elk bedrijf, maar wel voor sociale werkplaatsvoorzieningen. Maar als wij naar Duitsland gaan dan redden wij onszelf wel. Maar voor de mensen in Oost-Groningen is dit een probleem. Mensen die lager opgeleid

zijn, wat veel voorkomt in Oost-Groningen, is de mobiliteit lager. Daar liggen dus niet veel kansen om te pendelen naar Duitsland. Dan is dit een perfecte oplossing.

Wanneer is GROS voor jou een succes?

Het betekent werkgelegenheid vanuit werk dat in Duitsland plaats vindt en hier naartoe gehaald wordt. Dat is sws al mooi. Dat hier extra werkgelegenheid gecreeerd wordt. En dat de doelgroep aan de onderkant, en dit is echt de onderkant, er mee geholpen wordt. Je kunt ook zeggen dat deze onderkant naar Duitsland kan, maar dat wordt geen succes. Het belangrijkste dat er werkgelegenheid wordt gecreeerd of behouden wordt.

Er is voor Abiant een voordeel, voor de gemeenten ook. De gemeente staat hier helemaal los van. Abiant heeft dit zelf bedacht omdat ze een aanbod kregen van Meyer Werft.

Vanuit waar moet het initiatief komen?

Wij kunnen daar wel een rol bij spelen, maar wij moeten hier niet super actief in naar op zoek gaan. Dit moet vanuit de gemeenten komen. Wij kunnen bijvoorbeeld gemeenten of bedrijven helpen ondersteunen.

Wat kunnen we van elkaar gebruiken?

In Duitsland is er een tekort aan vakkrachten. Hier hebben we een overschot, en natuurlijk is er een mismatch, maar er zijn wel mogelijkheden. Het mooiste is om het werk hier naartoe te halen, dan voorkom je grensoverschrijdende rompslomp. Werk hier naartoe halen is één ding, voor laagopgeleiden.

Zijn er nog voordelen voor Duitse bedrijven om zich te vestigen in Nederland?

Dat weet ik zo niet. Maar het is wel een voordeel als bijvoorbeeld leegstand wordt opgevuld. Maar het kan ook zomaar zijn dat over tien jaar het hele proces is omgedraaid. Elke keer hebben toch wel beide partijen er profijt van, anders ontstaat de samenwerking niet. Het mes slijdt vaak wel aan meerdere kanten.

Het moet wel echt uit de gemeenten komen. Met de commissie van Zijl zijn wij naar Limburg gegaan om te kijken hoe ze dat daar doen. Daar is het minder met Duitsland maar meer tussen bedrijven uit de regio en SW mensen.

De culturele verschillen zijn op dit moment nog vrij groot, gaat dit spoedig opgelost worden?

Nee, dat denk ik niet. Het heeft ook alles te maken met het opleidingsniveau van mensen. Daar heeft Oost-Groningen er veel van, wat grensoverschrijdende samenwerking niet vergemakkelijkt.

Transcript O

Wat doe jij precies bij de provincie Groningen?

Mijn functie hier is programmacoördinator bevolkingsdaling. Dat houdt in dat de programma's die zijn ontwikkeld hier op de provincie, vaak met de gemeentes zelf en met andere stakeholders. Om die programma's te helpen uit te voeren. Als er geen geld is zorgen dat er geld komt, lobbyen hoort er ook bij. En dat op het gebied van bevolkingsdaling

Wat zijn de belangrijkste gevolgen van bevolkingsdaling

Er trekken veel jongeren weg en er blijven meer ouderen. De gevolgen daarvan zie je dat er scholen gaan sluiten, eerst primair onderwijs en straks voorgezet onderwijs. Ook voor de mobiliteit. Je ziet dat mensen meer zorg nodig hebben. Je ziet dat de centra en voorzieningen er anders uit gaan zien, en je ziet dat er woningen leeg komen staan.

Hoe ga je dit tegen?

Dit ga je niet tegen, je probeert het te begeleiden. Het is grappig dat mensen dit altijd zeggen, krimp bestrijden heeft geen enkele zin. Krimp ontwikkeld zich in heel europa. Je ziet het in alle randen van alle landen. Het gaat erom hoe je dit slim doet. Urbanisatie zorgt er voor dat je meer naar de stad trekt. De stad zal groeien. Maar de stad kan ook niet zonder het ommeland, dus je moet goed samen werken. Het begeleiden is dat je op tijd zorgt er wordt gesloopt of woningen samen te voegen of slimme oplossingen bedenkt om het leefbaar te houden, goed vervoer te houden. Op tijd anticiperen op dat er minder mensen maar ook andere mensen zijn.

Wordt hier ook grensoverschrijdend naar gekeken?

Dat is interessant. Als je deze vraag in Limburg stelt krijg je een heel ander antwoord. Daar heb je twee stedelijke gebieden die aan elkaar grenzen. Daar is werk, dat kun je met elkaar regelen. Bij ons is dat niet het geval. Daar heb je twee krimp gebieden

Dus je bent er wel bewust van maar omdat je weinig kansen ziet doe je het eigenlijk niet?

We doen het wel, en het is niet zo dat ik het vanuit mijn programma doe. Maar meer vanuit de programma's arbeidsmarkt en economie. Maar niet specifiek op het gebied van krimp. Zo noemen ze het namelijk ook niet. Het gebeurt wel maar niet heel erg extreem.

Zou je oplossingen kunnen bedenken voor krimp door grensoverschrijdende samenwerking?

Ja ik denk als het gaat om vervoer, om zorg, opleiding. Voorzieningen delen is ook een oplossing. Maar als je het aan een econoom vraagt dan hoor je andere dingen. Als je nu een knie geopereerd wil hebben kun je ook naar een Duits ziekenhuis. Je doet al wel veel, maar het is niet genoeg om het te zien voor krimp of de werkgelegenheid.

Zou je zeggen dat door een intensievere groei de krimp beter kunt begeleiden?

Ik zou niet gelijk nee zeggen. We proberen dit al jaren, maar het is lastig omdat er regels zijn die verschillen aan beide kanten van de grens. Dus we zeggen al steeds eerst het is heel verschillen, we proberen wel bij elkaar te komen maar het kan nog wel tien jaar duren. Er zijn wel kansen, maar ik zou niet zeggen dat er heel veel kansen zijn. Het belangrijkste is dat je werk hebt. Als je nagaat dat de jongeren wegtrekken. De ouderen blijven achter. De middengroep heeft dan werk nodig, dan wil je werk hebben en daar gaat het om. Waar haal je dat werk? Dat zit niet in je eigen omgeving. Dan denk ik dus; maak ze mobiel en dan los je het op.

Dus eigenlijk los je krimp op door middel van het creëren van werkgelegenheid?

Ja precies, is er dan sprake van krimp als ik werk heb? Ik beweeg en ik ben in staat om naar mijn werk te gaan. Mijn dochter werkt bijvoorbeeld in Sidney, en die moet anderhalf uur heen er anderhalf uur terug reizen naar haar werk. Het is bij ons zo de cultuur dat werk naast onze deur moet zijn.

Zijn er kansen op het gebied van woningvoorraad mbt GROS?

Nee, dat denk ik niet. Je zou zorginstellingen kunnen delen, scholen zou je ook deels kunnen delen.

Wordt er trouwens geleerd en gekeken naar Duitsland?

Nee, grappig he?